

77704

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

MİLLÎ MÜCADELEDE KASTAMONU

Doktora Tezi

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Tezi Hazırlayan

Rahmi ÇİÇEK

Tez Danışmanı

Yrd.Doç.Dr. Yusuf OĞUZOĞLU

A N K A R A

1991

Ö N S Ö Z

K I S A L T M A L A R

GİRİŞ

A- Amaç ve Metod	1
B- Kaynak Tenkidi ve Tanıtımı	2
a) Arşivler	2
b) Basın	5
c) Hatıra ve Tetkik Eserler	8
C- Tarihî Mekan	
a) Kastamonu İsminin Menşei	11
1- Antik ve İlkçağlarda Bölge	11
2- Roma-Bizans Dönemi	11
3- Türk Hakimiyeti ve Kaynakları	12
b) Türklerin İdâresinde Kastamonu	13

I. BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELEYE GİRERKEN KASTAMONU

A- Fizikî Durumu	21
B- Demografik Durumu	22
C- İdârî Yapısı	27
D- Kültürel Durum	37
a) Eğitim	37
1- İlköğretim Okulları	37
2- Ortaöğretim Kurumları	42
3- Meslek Okulları	44
b) Basın	46
E- İktisadî ve Ticarî Durumu	51

II. BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE SIRASINDA KASTAMONU

A- İstanbul'la İdârî İlişkiler Dönemi	54
a) Kastamonu'da İstanbul-Heyet-i Temsiliye Çekişmesi ...	57
b) Kastamonu'da Heyet-i Temsiliye Dönemi	58
c) TBMM'nin Açılışına Kadar İstanbul'la İlişkiler	60
B- Ankara Hükümeti Dönemi	65
C- Kastamonu'da Belediye Seçimleri	70
D- Millî Uyanış ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerinin Kurulması, Faaliyetleri	72
a) 30 Ekim 1918 - 16 Eylül 1919 Millî Uyanış ve Gizli Faaliyet Dönemi	72
b) Kastamonu'nun Heyet-i Temsiliye ile Birleşmesi	79
c) Kastamonu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin Kurulması	83
E- Son Osmanlı Meclis-i Meb'usân ve TBMM Üye Seçimleri	98

III. BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE SIRASINDA KASTAMONU'NUN SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMU

A- Kastamonu'da Kurulan Dernekler ve Faaliyetleri	102
a) Millî Davaya Yardımcı Dernekler	102
1- İnebolu Gençler Mahfeli	102
2- Kastamonu Gençler Kulübü	104
3- Çankırı ve Çerkeş Gençler Mahfeli	108
b) Meslekî ve Sosyal Dernekler	109
1- Hilâl-i Ahmer Cemiyeti	109
2- Muallimler Cemiyeti	114
3- İhtiyat Zâbitleri Cemiyeti	118
4- Kastamonu İlim Derneği	119
5- Himaye-i Etfâl Cemiyeti	122

c) Diğer Cemiyetler	125
1- İçki ile Mücadele Cemiyeti	125
2- Cide Evlendirme Cemiyeti	126
3- Himaye-i Ahlâk Cemiyeti	126
4- İslâm Kadınları Çalıştırma Yuvası	127
B- Eğitim	128
C- Basın	134
D- İktisadî ve Ticarî Durumu	140

IV.BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELEDE AKTİF ROL OYNAYAN ASKERİ, İDARİ TEŞKİLATLAR VE FAALİYETLERİ

A- İç Güvenlik Teşkilâtı	144
a) Jandarma	144
b) Polis	148
c) Askerlik Şubeleri	149
B- Ordu Teşkilâtı	152
a) Kastamonu ve Havalisi Komutanlığı	152
b) Menzil Mıntıka Müfettişliği	158
C- Kastamonu Askerî Polis Teşkilâtı	160
D- İnebolu'da Kurulan İdarî ve Askerî Teşkilât	169
a) İnebolu İstihbârât Zâbitliği	169
b) İnebolu Mevkî Komutanlığı	170
c) İnebolu İrtibât Zâbitliği	172
d) İnebolu Tetkik Heyeti Amirliği	173
e) Askerî Sansür Müdüriyeti	174
f) İnebolu Esliha ve Cephane Sevk Komisyonu	174
g) İnebolu Emniyet Müfettişliği	176
h) Liman Reisliği ve İnebolu İrkâp ve İhraç Komutanlığı	176

E- Kastamonu İstiklâl Mahkemeleri	177
a) I.Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi	177
b) II.Dönem İstiklâl Mahkemesi	180
F- Bölgedeki Askerî Olaylar	183
a) İnebolu Bombardımanı	183

V.BÖLÜM

KASTAMONU'NUN MİLLÎ MÜCADELEYE KATKISI

A- Miting ve Protestolar	191
a) İşgaller Karşısında Kastamonu	191
1- Yunan İşgalleri Karşısında Tertiplenen Mitingler	191
2- Maraş, Antep ve Urfa'nın İşgali Karşısında Kastamonu	194
3- İstanbul'un İşgali ve Kastamonu	194
b) Ankara Hükümetinin Başarıları Karşısında Kastamonu .	195
c) Cuma Talimleri	199
B- Yardım Kampanyaları	200
C- Sivil ve Subay Sevkiyatı Bakımından Kastamonu'nun Önemi	203
a) Subay Sevki	205
b) Sivillerin Sevkiyatı	208
D- Kastamonu'nun Silah ve Cephane Sevkiyatı Bakımından Önemi ve Alınan Tedbirler	210
E- Millî Mücadele Döneminde Kastamonu'ya Gelenler	219
a) Yabancı Ülke Temsilcileri	219
b) Malta Sürgünleri ve İnebolu'da Esir Değişimi	222
c) Hilâl-i Ahmer Heyeti	224
d) TBMM Temsilcilerinin Ziyaretleri	225
e) Kastamonu'ya Gelen Sivil Şahıslar	228

f) Kastamonu'dan Geçen Diğer Asker ve Sivil	
Devlet Görevlileri	230
g) Milis Liderleri	232
SONUÇ	235
KAYNAKLAR	241
I- Arşivler	
a) ATESE Arşiv Belgeleri	241
b) Cumhurbaşkanlığı Arşiv Belgeleri	244
c) Millî Eğitim Bakanlığı Arşivi	245
d) A.Ü.Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi	245
II- Süreli Yayınlar	245
III- Hatıra ve Tedkik Eserler	246
EKLER	253

Ö N S Ö Z

Milletlerin tarihinde olduğu gibi şehirlerin ve bölgelerin tarihinde de önemli dönüm noktaları vardır.Kastamonu ve yöresi için bu dönüm noktalarından birisi 15.yy. öncesi Türk-Bizans çatışmasına dayanmaktadır. İkincisi ise Türk milletinin topraklarını yabancı istilacıların elinden kurtarma mücadelesi verdiği, 1919-1923 dönemine rastlamaktadır. Her iki dönem Kastamonu ve Anadolu tarihi için önemli birer merhale ve yeni devirlerin başlangıcı için ilk işaretler olmuştur.

Millî Mücadele tarihi açısından,yöre ve il tarihlerinin önemli bir yere sahip oldukları kuşkusuzdur. Özellikle Anadolu halkının top-yekün yürütmüş olduğu bu savaşta insanların düşünce, davranış ve hareketlerinin ortaya çıkması bakımından cephedeki gelişmeler kadar, cephe gerisindeki olayların da bilinmesinin kaçınılmaz yararları vardır.Bu günümüz Türkiye'sinin millet ve millî birlik anlayışı açısından da önemlidir. Anadolu insanın tek vücut olduğu dönemde bu insanları bir araya getiren maddi ve manevi değerlerin bilinmesi bakımından "Millî Mücadelede Kastamonu" konulu çalışmamızın katkısı olur,umudundayız.

Araştırma konusu olarak ele aldığımız,1919-1923 yılları arasındaki Kastamonu'nun olağanüstü görüntüsünü aydınlatmaya çalıştık.Bu dönemde yöre halkının olaylar karşısında gösterdiği tepki ile idârî ve askerî alanda görülen teşkilâtlanmayı ortaya çıkarmayı düşündük. Yörenin Millî Mücadele açısından önemini ve bu mücadeleye olan katkısını ortaya koymaya çalıştık. 1919-1923 öncesi ve sonrasında durağan hayatını kesintisiz sürdüren yörenin, işgal tehlikesi karşısında şahlanışının nedenlerini ortaya çıkartarak, halkın reaksiyon kaynaklarını araştırdık.

Bu araştırma konusunun seçiminde önerilerde bulunan Prof.Dr. Bahaeddin ÖGEL rahmetle anarken, çalışmalarım sırasında gösterdiği sabır,yardım ve uyarılarından dolayı danışmanım Yrd.Doç.Dr.Yusuf OĞUZOĞLU'na ve arşiv araştırmalarım sırasında değerli yardımlarını esirgemeyen ATESE Arşiv çalışanları ile Cumhurbaşkanlığı Arşivi çalışanlarına teşekkürü borç bilirim.

Rahmi ÇİÇEK
Ankara 1991

K I S A T L M A L A R

- A.=Arşiv.
AGE=Adı Geçen Eser.
AGM=Adı Geçen Makale.
AGS=Adı Geçen Salnâme.
A.P.=Askeri Polis Teşkilâtı.
ATESE Arşivi=Askeri Tarih ve Straterjik Etüt Başkanlığı Arşivi.
A.Ü.TİTE=Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
bkz.=Bakınız.
C.=Cilt.
D.=Dosya.
Devlet-i Alî Osman=Salnâme-i Devlet-i Alî Osman.
E.=Erkek.
EHU=Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye.
EHUR=Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti.
F.=Fihrist.
hk.=Hakkında.
HTVD=Harp Tarihi Vesikaları Dergisi.
K.=Kadın.
KL.=Klasör.
M.E.B. Arşivi=Millî Eğitim Bakanlığı Arşivi.
MM=Millî Mücadele.
M.M.= Müdafaa-ı Millîye Grubu.
MHC=Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti.
MMV=Müdafaa-ı Milliye Vekâleti.
MM. Vekâleti=Müdafaa-ı Milliye Vekâleti
P=Askeri Polis Teşkilâtı.
s.=Sayfa.
S.=Sayı.
TBMM=Türkiye Büyük Millet Meclisi.
TBMM.ZC.=Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.
TCTA=Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi.
TİH Deniz Cephesi= Türk İstiklâl Harbi Deniz Cephesi ve Hava Harekatı,
C.IV,Ankara 1964.
TİH İdari Faaliyetler= Türk İstiklâl Harbi İdari Faaliyetler,C.VII,Ankara 1975.
TBMM Hükümeti Dönemi=Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi(23 Nisan 1920-29 Ekim 1923),C.IV,Kısım:1,
Ankara 1984.
V.=Vesika Numarası.
V.No=Vesika No.
yy.=Yüzyıl.
YKB=Demircioğlu, Aziz; 100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972.
YKBKK=Demircioğlu, Aziz;100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir? 1872-1972.

G İ R İ Ő

A- Amaç ve Metod

Millî Mücadele döneminde Anadolu'nun giriş kapısı sayılan Kastamonu, düşman işgal bölgesinin hemen gerisinde bulunması ve Batı cephesinin ikmal merkezlerinden biri olması sebebi ile tarih içerisinde önemli bir misyona sahiptir. Şimdiye kadar Millî Mücadele tarihi ile ilgili araştırmalarda cephe gerisinde yaşayan insanlar, cephe gerisinin moral değerleri, cepheye katkıları ve bunun için gösterdikleri çabalar tam olarak yansıtılmamıştır. Bu tür faaliyetlerin en aktif yaşandığı illerden biri olan Kastamonu'daki bu aktiviteyi ortaya koymak, yörenin Millî Mücadele tarihindeki önemini göstermek gerektiği kanısındayız.

İlde Millî Mücadelede kurulan askerî ve idârî teşkilâtla halkın meydana getirdiği gönüllü kuruluşların kamuoyu oluşumundaki katkıları, Millî hükümet-İstanbul hükümeti ikilemi içerisinde bulunan insanların geleneksel bağlardan kurtularak Ankara hükümeti ve millî hareketi desteklemesini sağlayan kuruluş ve kişilerin rollerini ortaya koymayı düşündük. Bu bakımdan araştırma konumuzda askerî ve mülkî idâre, halk ve gönüllü kuruluşların oluşturduğu Millî Mücadele ruhu ile cephe gerisinin özelliklerini mümkün olduğunca yansıtmaya çalıştık.

Osmanlı Devletinin stratejik bakımdan önemsiz, ekonomik bakımdan geri kalmış bir vilâyeti olan ilde insanların savaş boyunca neleri yoktan var ettiklerini ortaya koyabilmek için öncelikle Kastamonu vilâyetinin Osmanlı Devleti içerisindeki yerini belirlemeye çalıştık. Vilâyetin savaş öncesi, sosyo-ekonomik yapısını ortaya çıkarmak için son dönem Osmanlı tarihi için önemli bir kaynak olan Salnâmeleri kullandık. Salnâmeler bize istatistikî olarak vilâyetin genel yapısını ve Osmanlı Devleti içerisindeki yerini ortaya çıkardı. Millî Mücadele dönemi Kas-

tamonu'sunu anlayabilmek için böyle bir geri dönüşü gerekli gördük. Bu geri dönüş, tarihi olayların değerlendirilmesinde sıkca kullanılan sebep-sonuç metodunun gerekliliği konusunu hatırlattı. Çünkü tarihin bir döneminin kesiti olan "Millî Mücadele'de Kastamonu" değerlendirmesinin tam olarak anlaşılmasında ve yörenin olağanüstü bir görüntüye sahip oluşunu anlatmanın yollarından birisinin de bu metod olacağı kanısını taşımaktayız.

Osmanlı Kastamonu'su üzerine Millî Mücadele'nin Kastamonu'sunu inşaa ettik. Kuşkusuz vilâyette incelediğimiz dönemde değişen kurum ve kuruluşların hepsi millî hareketle ilgili olacaktı. İlde 1919-1923 dönemi değişimde genellikle bu yöndedir. Dönemin özelliği olarak kurulan pek çok halk ve devlet kurum ve kuruluşları dönemin sonunda tarihi misyonlarını tamamlayarak yeni bir dönemin başlangıcını hazırladılar.

Millî Mücadele dönemini inşaa ederken genellikle birinci elden kaynak niteliği taşıyan arşiv belgeleri ve hatırlardan faydalandık. Bunlar dönemin aydınlatılmasında en önemli kaynaklardır. Canlı tarih dediğimiz olayları yaşayan ve bazıları halen hayatta olan insanlarla irtibat kurmadık. Bunun sebebi ise Nurettin Peker'in olayların hemen sonrasında böyle bir çalışma yaparak hatıraları yayınlaması ve şu anda yaşayan insanların verecekleri bilgilerin doğruluğu konusunda şüpheler hasıl olacağı kanaatidir. Bu sebeble yazılı kaynakları kullanmayı tercih ettik.

B- Kaynak Tenkidi ve Tanıtımı

Millî Mücadele dönemi Kastamonu'sunun tarihî önemini açığa çıkartan kaynakları üç bölümde toplamak mümkündür.

a) Arşivler

Dönemin aydınlanmasına katkıda bulunan en önemli arşiv belgeleri, ATESE Başkanlığı Arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Arşivinde bulunmaktadır. ATESE Başkanlığı Arşivinde bulunan belgeler, 1919 sonlarından baş-

layarak Büyük Taarruz'un sonuna kadar olan dönemin askerî yazışmalarını kapsamaktadır. Yaklaşık üçyüz klasörde bulunan bu belgeler, İnönü, Sakarya, Büyük Taarruz hareketlerinin ikmal yolu Kastamonu'ya gelen cep-hane, araç ve gereçlerle subay ve asker sayısını açık olarak göstermektedir. Ayrıca bölgedeki asker kaçakları, eşkiya olayları ile Anadolu'ya girmeye çalışan düşman casusları ve propagandacılarını da bu belgelerden öğrenmemiz mümkündür.

ATESE belgelerinde bölgedeki askerî ve mülkî teşkilâtlanma da tam olarak bulunmaktadır. Bu belgelerde ayrıca, bölgedeki ikmal yolları, subay sevkiyatı, silah kaçakçılığı ve casusluk konularında askerî ve mülkî makamların aldıkları tedbirler ile bu konulardaki görüşleri de yer almaktadır.

ATESE Arşivinde bulunan bu konudaki belgeler belli bir tarih sırası takip etmekle birlikte, konuları bakımından tamamen karışık durumdadır. Kastamonu ve Havalisi Komutanlığının kurulduğu 30 Eylül 1920 tarihine kadar yapılan yazışmalarda, üst makam 20.Kolordu Komutanlığı ve Heyet-i Temsiliye'dir. Buralardan gelen emir ve talimât-nâmeler, Kastamonu Mevkî Komutanı ünvanı taşıyan Albay Osman Bey vasıtası ile ilgili mülkî ve askerî makamlara iletilmiştir. Bununla beraber bu dönem belgelerinde çok sık olarak mülkî ve askerî olarak nitelendirdiğimiz Mevkî Komutanlığının alt birimleri ile 20.Kolordu ve Heyet-i Temsiliyenin direk yazışmalarda bulunmasıdır.

Havali Komutanlığının kurulmasından sonra yazışmaların nisbeten daha düzenli bir hale geldiği dikkati çekmektedir. Hiyerarşik düzen takip eden belgelerde, bir konuyla ilgili yazışmanın üst makam olan EHUR ve TBMM Riyaseti kaleminden yazılan emirlerin hangi mülkî ve idarî birimlere yazıldığını, hangilerine yazılmadığını kolaylıkla takip mümkündür. Bu hiyerarşik sıralamayı zaman zaman AP ve İnebolu İstihbârât ve İnzibât Subaylığı bozarak, EHUR ve TBMM Riyaseti ile direk yazışma-

larda bulunmuştur. Komutanlığın alt birimlerinden ve halktan gelen yazışmalar da aynı yolu izlemiştir. Bu sebeple aynı konu hakkında, başlıkları değişik üç veya dört yazışma örneğine rastlamak mümkündür. Klasörlerde bu yüzden çok sayıda mükerrer belge bulunmaktadır.

ATESE Arşiv belgelerinin başka bir özelliği ise İstanbul ve diğer merkezlerden toplanan istihbârât bilgilerinin İnebolu vasıtası ile Ankara'ya ulaşmasından kaynaklanan gizli grupların haberleşmelerine ait pek çok yazışmanın Havalı Komutanlığı belgeleri içerisinde bulunmasıdır. Bunlar çoğunlukla bölgedeki faaliyetleri ilgilendirmemektedir.

Belgelerde dikkati çeken diğer bir husus ise Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz öncesi yazışmalarının ağırlıkta olmasıdır. Konuları ise İnebolu'ya çıkan subay ve askerlerin bir an önce cepheye sevki, gelen cephe ve silahların miktarı, buldukları yerlerdir. Savaş ihtimâlini gözönünde bulunduran EHUR bu önemli olayların arefesinde günlük bazen de saatlik şifre telgraflarla yolda bulunan silah, cephe ve subay sayılarını yakından takibe çalışmıştır.

ATESE belgelerini oluşturan diğer bir yazışma türü ise sahil gözetleme kulelerinden gelen raporlardır. Bunlar günlük ve saati belirtilerek yazılmış telgraflardır. Bu telgraflarda Karadeniz'de seyir halinde bulunan düşman savaş gemileri Zonguldak'tan başlayarak Sinop'a kadar takip edilerek, önce Kastamonu Havalisi Komutanlığına gün, saat ve geminin cinsi belirtilerek yazılmıştır. Komutanlığın önemli gördüğü raporlar ise EHUR'a bildirilmiştir.

Biz çalışmamız sırasında ATESE belgelerinin çokluğunu gözönünde bulundurarak, belgelerden rapor niteliği taşıyanları almaya çalıştık. Bunları seçerken de ilk nüsha olmalarına, raporu düzenleyen makam ya da kişinin imzasını taşıyan belgeler olmasına dikkat etmeye çalıştık.

Cumhurbaşkanlığı Arşivinden fotokopisini alarak faydalandığımız 110 belgenin özelliği TBMM Riyasetine ya da Riyaset'ten bölgedeki mül-

kî ve askerî idâreye yazılmış olmasıdır. Çeşitli konuları kapsayan bu belgelerin tasnifi ile konularını şöyle sıralamak mümkündür; Kastamonu Müdafaa- ı Hukuk Cemiyeti, İnebolu İrtibât ve İstihbârât Zâbitliği, İstiklâl Mahkemelerinin kararları ve İstiklâl Mahkemesi üyelerinin mülkî idâre ile ilişkileridir.

Belgelerden Müdafaa- ı Hukuka ait olanlar, cemiyete seçilen kişilerin isimleri ile cemiyete gönderilen talimâtlardan oluşmaktadır. İnebolu İrtibât ve İstihbârât Zâbitliğinin yazışmaları ise çoğunlukla İnebolu'ya vesikasız olarak gelen önemli kişilerin Ankara'ya gitme istekleri ve bunlara Ankara'nın verdiği cevaplardan meydana gelmektedir. İstiklâl Mahkemeleri belgelerinde ise mahkemenin aldığı ya da infâz ettiği idam kararları ile bölge meseleleri hakkında yazdıkları raporlardan oluşmaktadır. İdam kararları ile ilgili yazışmalar TBMM Zabıt Ceridelerinde de mevcuttur.

Konumuzla ilgili olarak Ali Fuat Cebesoy'un A.Ü.Türk İnkılâp Enstitüsü Arşivine bağışladığı belgeler arasında da malumât bulunduğunu bilmemize rağmen arşivin kapalı olması, orada çalışmamıza imkân tanımadı. Bu arşivden nüfusla ilgili olarak daha önceki bir çalışma dolayısı ile aldığımız iki belgeyi kullanabildik.

Eğitim konusunda ise MEB Arşivindeki istatistiki bilgilerden faydalandık. Arşivin düzensiz olması daha detaylı bir araştırma yapmamızı engelledi.

b) Basın

Konumuzla ilgili en önemli basın organı Açıksöz Gazetesidir. Millî hareketi desteklemek amacı ile 15 Haziran 1919'da yayınlanmaya başlanan gazete, 17 Eylül 1919'dan itibaren bu desteğini açık olarak göstermeye başladı. Kastamonu ve çevresinde "Millî Mücadelenin

Sesi" olarak değerlendirilen gazete¹, konumuz açısından en önemli kaynaklardan biridir. Yöresel haber bakımından olduğu kadar Kastamonu üzerinden Anadolu'ya gelen pek çok aydının ilk yazılarını yayınlaması bakımından da önemlidir.

Gazetenin haber kaynakları İstanbul'da Vakit Gazetesi ve Millî Mücadeleyi destekleyen gazetelerle, Ankara'da Hakimiyet-i Milliye ve Anadolu Ajansıdır. 1919-1923 tarihli bütün nüshalarda bu temel özelliği görmek mümkündür.

Çalışmamız sırasında gazetenin A.Ü.Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi ile Millî Kütüphane'de bulunan nüshalarından faydalandık. Buralarda bulunan nüshalar tam koleksiyonu oluşturmaktadır. Gazetenin ayrıca Kastamonu Müzesi ve TBMM Kütüphane'sinde de koleksiyonları bulunmaktadır. Araştırma dönemimizle, gazetenin kapandığı 14 Aralık 1931 tarihine kadar olan nüshalarını inceledik. Bu dönem içerisindeki nüshalar konumuz bakımından önemli bilgileri içermektedir. Gazetede şehrin ekonomik, sosyal ve tarihi bakımdan önemini vurgulayan inceleme, araştırma ve haberler yer almaktadır.

Kastamonu'da yayınlanan ve araştırmamız bakımından önemli diğer bir gazete ise, "Kastamonu Vilâyet Gazetesi"dir. 1872'de çıkmaya başlayan gazetenin yayını 1938' kadar devam etmiştir. Millî Kütüphane'de bulunan koleksiyonundan başka Kastamonu Müzesinde de bir koleksiyonu bulunmaktadır. Daha çok resmi tebliğleri yayınlayan gazete, 1900-1918 yılları arasında nisbeten düzenli olarak yayınlanmış, 1918-1923 tarihlerinde ise kağıt sıkıntısı sebebi ile uzun aralıklarla yayınlanabilmiştir. Bu bakımdan gazete 1900-1938 tarihleri için bölge tarihi açısından önemli bir kaynaktır.

1- Özkaya, Yücel; Millî Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921),

Kurtuluş savaşı yıllarında yayınlandığını bildiğimiz "Türkiye" ve "Türkeli" gazetelerinin mevcudiyetini Açıksöz'de çıkan ilânlardan öğrenmemize rağmen nüshalarını bulmak mümkün olmadı.

İncelediğimiz dönemde şehirde üç de dergi yayınlanmıştır. Bunların bir kısım nüshaları Millî Kütüphane'de ve Kastamonu Müzesinde bulunmaktadır. İncelediğimiz Sebilürreşâf'ın dört sayısı ile Gençlik Mecmuasının dokuz sayısı ve Doğu Mecmuasının iki sayısında daha çok millî, edebî, tarihî, ekonomi ve eğitim konularında yazılar yer almaktadır. Doğu ve Gençlik Mecmualarındaki yazılardan büyük bir kısmı Kastamonu Sultanisi öğrencileri ve öğretmenleri tarafından hazırlanmıştır.

Gazete ve dergilerde yayınlanan haberlerin ve yazıların doğruluğu konusu zaman zaman şüphe uyandırmaktadır. Özellikle savaş haberlerinin büyük bir abartı ile verildiği dikkati çekmektedir. Bunun arkasında yatan sebep ise halkın moral gücünün ayakta tutulmasını sağlamak olmalıdır. Bu bakımdan Anadolu basınının özellikle savaş konusunda Ankara ve Mustafa Kemal'in direktifi ile hareket ettiği gerçektir. Açıksöz gazetesindeki Ankara bağlantısını tam olarak ortaya koyabilmek için bazı haberler konusunda Hakimiyet-i Milliye gazetesine de müracaat ettik. İki gazetenin karşılaştırılması bizde haber kaynaklarının aynı olduğu kanısını kuvvetlendirdi. Açıksöz önemli haberleri Hakimiyet-i Milliye'den alırken, Hakimiyet-i Milliye de bölgedeki olayları Açıksöz'den alarak yayınlamıştır.

Basın zaman zaman propaganda amacı ile de kullanıldığı için araştırmacıları yanlış şartlanmalara da götürmesi mümkündür. Nisbeten bu duruma düşmemek için haber kaynaklı yazıları kullanırken başka kaynakların da teyit etmesine dikkat etmeye çalıştık.

Basın başlığı altına süreli yayın olması sebebi ile incelememizin istatistikî bilgilerini oluşturan Salnâmeleri de aldık.

Osmanlı devlet yıllıkları ile Osmanlı vilâyet yıllıkları 19.yy.'ın

son yarısı ile 20.yy.'ın başları için nüfus, ekonomi, eğitim, köy adları, hane sayısı, idârî ve mülkî teşkilât ve buralarda görev yapan kişilerin ortaya çıkarılması bakımından önemli bir kaynaktır. Konumuz gereği faydalandığımız Kastamonu Vilâyet Salnâmeleri de bu bakımlardan önemli bilgileri ihtiva etmektedir. A.Ü.TİTE Kütüphanesi, Millî Kütüphane ve Türk Tarih Kurumu Kütüphanelerinde sözkonusu salnâmenin 1873, 1880, 1890, 1894, 1896 ve 1905 sayılarını inceleme imkânı bulduk. 1905 tarihli en son salnâme 21.sayı olarak yayınlanmıştır. Salnâmelerdeki bilgilerin doğruluk derecesini konumuz gereği araştırmak mümkün olmakla birlikte yanlışlık payının çok düşük olduğunu söylemek mümkündür. Verilen rakamların çoğu . arka arkaya çıkan sayılarda aynı olması her zaman özenli bir çalışma ürünü olmadığını göstermektedir.

Ayrıca konumuzla ilgili 1334-1335 tarihli Maarif, 1306-1324 tarihli Salnâme- i Umûmî ve 1321, 1329, 1922 tarihli Millî Nevsâl'in sayılarını inceledik. Bu incelemede Vilâyet Salnâmesi ile Maarif, Salnâme- i Umûmi ve Millî Nevsâl'daki rakamların birbirini tutması dikkati çekmektedir. Vilâyetin Millî Mücadele ve öncesi ekonomik ve sosyal durumunu ortaya koyması bakımından salnâmeler önemli birer kaynak olma özelliğine sahiptir.

c) Hatıra ve Tetkik Eserler

Fölgenin Millî Mücadeledeki önemini ortaya koyan en önemli eser Nurettin Peker'in "İstiklâl Savaşında İnebolu, Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı" adlı kitaptır. Peker, mücadele sırasında ve mücadeleden sonra uzun yıllar Kastamonu'da görev yapmış, olayların görgü tanığı olmuştur. Millî Mücadele sonrası görev yaptığı yıllarda ise görgü tanığı olduğu olayların belgelerini toplamaya başlamış, ayrıca olayların içerisinde yer alan kişilerden hatıralarını isteyerek kitabını oluşturmuştur. Bu bakımdan Peker'in hizmeti, incelediğimiz dönem için önemli bir yer tutmaktadır. Fakat toplanan bu belge ve bil-

giler varisleri tarafından saklanarak kimsenin faydalanmasına imkân verilmemesi bölge tarihi ve kitapta yer alan bilgilerin doğrulanması bakımından büyük bir şanssızlıktır.

Peker'in kitabı klasik anlamda hatıra olmaktan uzak olmakla birlikte yöre tarihi açısından önemli bir belge-hatıra kitabı sayılabilir. Kitapta yer alan askeri olaylarla ilgili belgelerin birer nüshaları ATESE Arşivinde bulunmaktadır. Fakat özellikle Kastamonu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti ile ilgili bilgilerin kaynağını bulmak mümkün olmadı.

Peker, kitabını yazarken belge, hatıra ve Açıksöz nüshalarından faydalanarak, olayları tarihi sırasıyla yazmıştır. Bu da konular arasında kopukluklar meydana getirmiştir. Biz kitaptan faydalanırken hem ATESE belgeleri ile hem de Açıksöz gazetesi ile karşılaştırmalar yaptık. Bazı tarih yanlışlıkları dışında kitapta yer alan bilgilerin genellikle doğru olduğunu gördük.

Millî Mücadelede bölgede bulunarak aktif görev yapan ve hatıralarını yayınlayanlardan ikincisi Hüsnü Açıksözcü'dür. Açıksözcü, Açıksöz gazetesini çıkaranlar arasında yer alarak uzun süre gazetenin yazı işleri müdürü ve sahipliğini yapmıştır. Olayların üzerinden uzun bir süre geçmeden hatıralarını "İstiklâl Harbinde Kastamonu" adıyla yayınlaması bölgenin o günlerini aydınlatması bakımından önemli bir hizmettir. Kitap, Açıksöz gazetesinden alıntılarla ve olayların bizzat şahiti olan Açıksözcü'nün gördükleri ve duyduklarından oluşmaktadır. Fazla detay vermeyen Açıksözcü'nün hatırası, halkın Millî Mücadele ile ilgili oluşturduğu kurum ve kuruluşlarla olaylara bakış açısını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Bu iki hatıra kitabı dışında bölgenin o günlerini ortaya koyan yayınlanmış başka hatıra kitabı olmamakla birlikte bölgenin tarihine katkıda bulunan pek çok hatıra kitabı bulunmaktadır.

Bunları şöyle sıralamak mümkündür. İsmail Habib Sevük'ün "0 za-

manlar" adıyla yayınladığı Açıksöz gazetesinde de yer alan makalelerinden oluşan eseri, Nurettin Peker'in "Öl, Esir Olma", İlyas Sami Kalkavancıoğlu'nun "Milli Mücadele Hatıralarım", Hüsnü Himmetoğlu'nun "Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları", Kemal Koçer'in "Kurtuluş Savaşında İstanbul M.M. Gruplarının Faaliyeti", Yusuf Kemal Tengirşek'in "Vatan Hizmetinde", Hüsamettin Ertürk'ün "İki Devrin Perde Arkası", Vehbi Koç'un "Hayat Hikayem" adlı hatıraları bölgenin ticaret, silah ve cephane kaçakçılığı, subay sevkiyatı ve casusluk faaliyetleri açısından önemini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Ayrıca Ekrem Baydar'ın Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan "Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilâtını Ben İdâre Ediyordum" ve "Mustafa Kemal'in İstanbul Emniyet Müdürüydüm" adıyla yayınlanan hatıraları ile Yakın Tarihimiz adlı dergide yayınlanan hatıralardan bir kısmı bölge tarihi açısından önemli bilgileri ihtiva etmektedir.

Konumuzu direk olarak ilgilendiren çalışma ve araştırma olmamakla birlikte, Aziz Demircioğlu'nun "100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972" ve "100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir 1872-1972" adıyla yayınlanan araştırmaları, ilin basın tarihi açısından önemlidir. Bunların dışında yapılan bir kısım araştırmalar Millî Mücadelede bölge tarihini tam olarak kapsamamakla birlikte kısmen aydınlatması bakımından önemlidir. Bunlar, Ergün Aybars'ın "İstiklâl Mahkemeleri", Genel Kurmay ATESE Başkanlığının "Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi 23 Nisan 1920-29 Ekim 1923" ve "İdârî Faaliyetler", Mustafa Eski'nin "Millî Mücadelede Mehmet Akif Kastamonuda" adıyla yayınlanan araştırmalarla, Bülent Çukurova'nın "M.M. Grubu Haber Alma Raporlarındaki Grup Faaliyetleri ve Bazı Zararlı Cemiyetler" Mesut Aydın'ın "Millî Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar", Halil AYTEKİN'in "İttihâd ve Terakkî Devri Eğitim

Teşkilâtı 1913-1918" basılmamış doktora çalışmaları ile Mehmet Yılmaz'ın "Millî Mücadelede Kastamonu Öğretmenleri" adlı basılmamış Yüksek Lisans çalışmasıdır.

C- Tarihî Mekan

a) Kastamonu İsminin Menşei

Kastamonu ismi, bölgenin tarihî geçmişi ile yakından ilgilidir. İsim üzerinde yapılan araştırmalar, ismin üç devirden kaynaklandığını göstermektedir.

1- Antik ve İlkçağlarda Bölge;

Bölge, Paflogonya sınırları içerisinde yer almakta idi. M.Ö. XVI.yy.da batı Kastamonu ile doğuda Giresun arasındaki bölgede Hititlerin komşusu olan Gasgösların yaşadığı bilinmektedir. Bu nedenle (Gas, Goska) adlarından dolayı yöreye bu adın verildiği ileri sürülmektedir. İlk çağlarda şehrin varlığı konusunda ise coğrafyacı Strabain, Gökırmak ile Pompeiopolis (Taşköprü) arasında Timonnitislere ait Timonion kentinin bulunduğu, buranın muhtemelen Kastamonu olabileceğini, isminde "Timonion" dan geldiğini ileri sürmektedir.¹

2- Roma-Bizans Dönemi;

Roma ve Bizans İmparatorluğu idârî teşkilâtında Paflogonya Pontus eyâletine bağlı bir sancak idi. Pontus'un onbir sancağından birini oluşturan Paflogonya'nın merkezi Çankırı'dır. Bir ara bölgede hakim olan "Komennus" ailesi tarafından bir kale yaptırıldığı bilinmekte, bu kalenin bugünkü Kastamonu kalesi olduğu ileri sürülmektedir.² Bir başka iddiaya göre; Komennusların eski bir kaleyi tamir etti-

---

1- Yurt Ansiklopedisi; C.6, s.4581, Kastamonu Yıllığı, Cumhuriyetin 15.Yılı'nı Anması, Tan Matbaası,1938. s.116-122.

2- Ahmet Cemal; Vilâyetlerimiz Kastamonu ve Zonguldak, İstanbul 1932.

rerek orada bir şehir kurduğu yolundadır.¹ Komennusların yaptırdığı veya tamir ettirdiği bu kaleye yaptıranın isminden dolayı Castra Commeni namına "Kastamon" adı verildiği ileri sürülmektedir.

3- Türk Hakimiyeti ve Kaynakları;

XIV.yy'da bölgeyi gezen İbn-î Batu'da Kastamonu'dan "Kastamoniya" diye söz etmektedir.²

Kastamonu Nasrullah Camiini ikinci defa inşaa ettiren Reis-ul-küttâb Hacı Mustafa Efendinin torunlarından Halit Efendi tarafından yazılan "Eddarerî Müntehâbât-ı Mensure fi İslâh-ı Galâtât-ı Mensure" adlı eserde Kastamonu isminin, Kosta ve Bol kelimelerinden meydana gelen bir isim olduğu, Kosta adlı bir adamın şehri anlamını taşıdığı ifade edilmektedir.

Ahmet Mithat Efendinin "Mufassâl Kurunu Cedide" haşiyesinde, Kastamonu ismi hakkında Kaston ve Bolu kelimelerinden meydana geldiği, Bolu'nun "Polis" şehir anlamını taşıdığı, Kostonların ise Roma ricalinden olduğunu ileri sürmektedir.

Türk halk menkıbelerine göre isim, kaleyi kuşatan Türk komutana aşık olan Rum kale komutanının kızı "Moni"ye dayanmaktadır. Moni, Türk komutana kalenin anahtarını vererek, Türk askerlerinin içeri girmesine yardım etmiş fakat durumu anlayan babası kızını öldürmüştü. Bu manzaraya şahit olan Türk komutan, kalenin Rum komutanına hitaben "Kastın ne idi Moni'ye" diyerek onu cezalandırmış ve bu sözün kısaltılmasından Kastamonu ismi meydana gelmiştir.³

Bu üç devre ait izler, şehrin ilkçağda kurulmakla bir-

1- Yaman, Talat Mümtaz; Kastamonu Tarihi, XV.asrın sonlarına kadar, İstanbul 1935. s.45-46.

2- Yurt Ansiklopedisi, s.4581.

3- Kazmaz, Süleyman; "Kastamonu" Ülkü Milli Kültür Dergisi, Sayı:98
15 Ekim 1945. s.7-11. Yaman, Talat Mümtaz;AGE, s.174-175.

likte daha sonra yıkıldığını, Bizans döneminde tekrar inşaa edilerek canlılık kazandığını ismini de Bizans döneminde aldığını açık olarak ortaya koymaktadır. Türk hakimiyeti ismi Türkçeleştirerek "Kastamonu" şeklinde telâffuz etmeye başlamıştır.

b) Türklerin İdâresinde Kastamonu

Malazgirt Savaşından sonra Anadolu'nun büyük bir kısmı Türk hakimiyetine geçmeye başlamıştı. Kastamonu ve çevresine ilk gelen Türk grubunun Artuk Bey komutasındaki Türkler olduğu bilinmektedir. 1072 yılında İzak Komnenos komutasındaki Bizans Ordusunu yenen Artuk Bey, Sakarya nehrine kadar ilerlemişti.¹

Artuk'tan sonra Anadolu'da başka bir Türkmen Tutak'ın fetih hareketlerinde bulunduğunu, yüzbin kişilik ordusu ile Orta Anadolu'ya gelen bu komutanla, Bizans'ın müstâkbel imparatoru Alexis Komnenos arasında anlaşma yapılarak, Bizans'a isyan eden komutan Ursel'in Tutak tarafından yakalanarak, para karşılığında Alexis'e teslim ettiği bilinmektedir. Selçuklu tarihi araştırmacıları Bizans kaynaklarına dayanarak verdikleri malumata göre; Alexis bu olay sırasında Amasya'dan İstanbul'a dönerken Kastamonu ve Ereğli'nin Türklerle dolu olduğunu ifade etmektedir.²

Bu bölgede faaliyet gösterdiği iddia edilen başka bir şahsiyet ise Taylu Danişmend'in oğlu Gümüş-Tekin Ahmet Gazi'dir. Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusu olan Süleyman Şah'ın dayısı Gümüş-Tekin, Sivas, Amasya ve Tokat civarında Danişmendli Beyliğini kurarak, Bizans'a karşı mücahede veriyordu. Osman Turan'a göre, Ahmet Gazi ve oğlu Kara-Tekin Süleyman Şah'a bağlı idiler. Kara-Tekin Çankırı, Sinop ve Kastamonu'yu

---

1- Turan, Osman; Selçuklular Zamanında Türkiye, 2.baskı, İstanbul 1981.

s.36, Cahen, Claude; Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul 1979. s.88.

2- Turan, Osman; AGE, s.37.

fethederek, Anadolu hakimi Süleyman'a bağlamıştı. Süleyman Şah'ın ölümünden sonra Kara-Tekin Melik Şah'la anlaşmazlığa düşerek öldürülmüştü.¹

1096 yılında başlayan Haçlı seferleri ile Türk kuvvetleri İç Anadolu'ya çekildi. 1101 yılında Kastamonu Haçlıların elinde, Çankırı ise Türklerin elinde bulunuyordu. Haçlı kuvvetlerine karşı Danişmendlilerin sürekli mücadele ettiklerini, bölgenin de sık sık eldeğiştirdiği bilinmektedir. 1126 yılında Kastamonu yöresine I.Kılıç Aslan'ın oğullarından Melik Arap'ın hakim olduğu görülür. Melik Arap Bizanslılarla giriştiği savaşlar sonunda Ereğli'ye kadar olan yöreleri ele geçirmişti. Sultan Mesud'la iktidar mücadelesine giren Melik Arap'a karşı, Sultan'ın Bizans İmparatoru Yuannis'le anlaştığını, bu anlaşma sonucu Melik Arap yaptığı savaşları kaybetti. Kastamonu bir daha Bizanslıların eline geçti.²

Kastamonu şehrinin Bizans eline geçmesinden sonra Danişmend oğlu Emir Gazi'nin şehri tekrar geri alarak, burada bulunan Bizans Garnizonunu ele geçirmişti. İmparator Yuannis Türklere karşı tekrar sefere çıktı. Karadeniz sahilinde bir kaleyi ele geçirdiği sırada kardeşi İsak'ın tahta geçme teşebbüsü üzerine geri dönmek zorunda kaldı.³ Emir Gazi 1133 yılına kadar bütün bölgeyi ele geçirdi. Ölümünden sonra oğulları ile Sultan Mesud arasında miras kavgası başlamıştı. Bu durumdan faydalanan Bizanslılar, Kastamonu'yu muhasara ettiler. Danişmend oğlu Melik Muhammed, Sultan Mesud'la anlaşarak, Bizans kuvvetle-

---

1- Turan, Osman; AGE, s.67, Yinanç, Mükremin Halil; Anadolu'nun Fethi, İstanbul 1947. s.90

2- Yaman, Talat Mümtaz; AGE, s.74. Turan, Osman; AGE, s.125, 139-140,169.

3- Turan, Osman; AGE, s.171-172,125,129,140.

rinin çekilmesini sağladı. Bizanslılar Marmara'ya çekildiler, ertesi yıl tekrar Kastamonu ve Çankırı'yı kuşattılar, fakat Çankırı'yı ele geçirmelerine rağmen bölgede hakim olamadan Türk kuvvetleri bölgeyi tekrar ele geçirdi.

1155 yılında Ankara, Çankırı ve Kastamonu bölgesi Mesud'un oğlu Şahin Şah'a aitti.

1182-1188 yıllarında Kılıç Aslan, ülkeyi on oğlu arasında taksim etmişti. Buna göre; Ankara merkez olmak üzere Çankırı, Kastamonu ve Eskişehir yöresi oğlu Muhiddin Mesud'a verilmişti. 1196 yılında Muhiddin Mesud Safranbolu'yu, 1197'de Devrek'i kuşatarak aldı.¹

ÇOBAN OĞULLARI BEYLİĞİ

İlk olarak 1211-12'de Kastamonu beyi olarak görünen Hüsameddin Çoban'ın beyliğinin II.Kılıç Arslan zamanına kadar götürmek mümkündür. Hüsameddin Çoban'ın Ankara Melikî Mesud devrinde Kuzey-batı Anadolu fetihlerini idâre ettiği bilinmektedir.

Kastamonu Bey'i olan Hüsameddin Çoban Bizans'a karşı yapılan akınları idâre ederek, gazalar yaptığı, I.Alâaddin Keykubad'ın 1219 yılında Selçuklu tahtına cülûsunda Hüsameddin Çoban Bey, Kastamonu'dan hediyelerle Konya'ya gelerek ona bağlılığını arz etmiş ve Kastamonu beyliği menşûrunu yenilemiştir. Alâaddin Keykubad zamanında Kırım-Suğdak seferini idâre eden Emir Çoban'ın ölümünden sonra yerine oğlu Alp Yürek (Alp-Yünüç, Alp-Yürük)² Kastamonu Beyi olarak görünmektedir.

Çoban Oğullarının üçüncü Beyi olarak Muzaferreddin Yavlak Arslan'ı görmekteyiz. Yavlak Arslan uzun süre Selçuklulara ve İlhanlılara bağlı kalmış, 1292'de Moğol zulmüne karşı mücadele etmek amacıyla Selçuklu şeyhzadelerinden Kılıç Arslanı sultan ilân etmek suretiyle hem

---

1- Yücel, Yaşar; XIII-XV.Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çoban

Oğulları Beyliği, Candar Oğulları Beyliği, 2.baskı, Ankara 1988.

s.33-34

2- Tûran, Osman; AGE, s.609. Yücel, Yaşar; AGE, s.40. Cahen, Claude;

AGE, s.240

kendi beyliğini güçlendirmek hem de Anadolu'yu kurtarma mücadelesine başlamak istemişti.

İlhanlı hükümdarı Geyhatu, Kılıç Arslan'a ve Çobanoğlu Yavlak Arslan'a karşı bir ordu gönderdi. Selçuklu-İlhanlı ordusu ilk temasta bozguna uğramasına rağmen savaşı kazandı. Yavlak Arslan ile Kılıç Arslan savaşta öldürüldü, fakat Kastamonu işgal edilemedi. Yavlak Arslan'dan sonra yerine geçen oğlu Mahmud Bey, Kastamonu emirliğini uzun bir süre devam ettiremedi. Onunla birlikte Çobanoğlularının hakimiyeti sona erdi.

Claude Cahen, bu dönem Kastamonu mntikasını İbn-i Said'e dayanarak anlatırken, kentin "Türkmenlerin Başkenti" adını taşıdığını ve yörede yoğun bir Türkmen kitlesinin bulunduğunu ileri sürmektedir.¹ Bu da bölgenin özellikle Moğol istilası sonrasında büyük bir göçmen akınına uğradığını göstermektedir.

CANDAR OĞULLARI BEYLİĞİ

Beyliğin kurucusu Şemseddin Yaman Candar, 1292'de yapılan Çobanoğlu-İlhanlı savaşına katılarak büyük bir başarı göstermişti. Bu başarısından dolayı Selçuklu Sultanı tarafından Eflani ikta olarak verilmişti. Şemseddin'den sonra Beyliğin başına oğlu Süleyman Paşa'nın geçtiğini görüyoruz. Süleyman Paşa çevresine topladığı Türkmenlerle 1309'da Eflani'den hareket ederek Çoban Oğullarının merkezi olan Kastamonu'yu ele geçirdi. Süleyman Paşa, İlhanlı hakimiyetini tanıyarak, beyliğin sınırlarını genişletme çabasına girişti. Safranbolu ve Sinob'u alarak Karadeniz'de ticaret limanına açılmış oldu.²

Safranbolu ve Sinop'un fethinden sonra Süleyman Paşa eski Türk devlet anlayışına uygun olarak beyliği iki kısma ayırarak oğulları

1- Cahen, Claude; AGE, s.240.

2- Yücel, Yaşar; AGE, s.53-66. Cahen, Claude; AGE, s.303-306.

arasında taksim etti. Bu ayrılık zaman zaman Beyliğin sonuna kadar devam etmiştir.

1361'de tahta geçen ve Osmanlı tarihinde Kötürüm Beyazıd olarak bilinen Celâlüddin Beyazıd zamanında Osmanlılarla mücadelenin başladığı görülmektedir.¹ Bu mücadele Yıldırım Beyazıd devrinde Beyliğin Sinop'la sınırlanmasına sebep oldu. Kastamonu kolu Osmanlıların hakimiyetini tanımak zorunda kaldı. Fetret döneminde Candar Oğlu İsfendiyar Bey Osmanlı şeyzadelerinden İsa ve Musa Çelebileri destekleyerek Yıldırım Beyazıd'ın oğulları arasında başlayan taht mücadelesine karıştı. Çelebi Mehmet ve II.Murat döneminde devam eden Candar-Osmanlı çatışması 1461'de Fatih Sultan Mehmed'in Sinop'u kuşatarak, son Candarlı beyi İsmail'in teslim olması ile Candar Oğulları Beyliğine son verilmiştir.

Osmanlı padişahı, İsmail Bey'e başlangıçta İnegöl ve Yenişehir taraflarını, oğlu Hasan Bey'e de Bolu Sancağını vermişti. Fakat İsmail Bey kendisine Rumeli'de bir bölge verilmesini rica ettiğinden Filibe'ye nakledildi. 1479'dan ölümüne kadar burada yaşadı. Candarlı sülalesinden Kızıl Ahmed, 1461'den itibaren Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a sığınarak onun himayesinde Osmanlılara karşı taht mücadelesine devam etti. 1478'de Uzun Hasan'ın ölümünden sonraki hayatı hakkında kesin bir bilgi yoktur.²

Bölgede kurulmuş olan Çoban Oğulları ve Candar Oğulları Beyliği Selçuklu mimarı tarzının örneklerini sergileyen pek çok camîi, mescid,

---

1- Yücel, Yaşar; Kastamonu'nun İlk Fethine Kadar Osmanlı-Candar Münasebetleri (1361-1392), A.Ü.DTCF Tarih Araştırmaları Dergisinden ayrı basım 1963,1964 C.I, Sayı: 1.

2- Yücel, Yaşar; AGE, s.112-123.

hain ve vakfiye bırakmışlardır.¹

OSMANLI DÖNEMİ

Osmanlı yönetiminde Kastamonu uzun süren bir barış ve refah devri yaşadı. Osmanlı ekonomik yapısının bozulması ile birlikte bölgede 1563, 1573-1574 ve 1575 yıllarında kıtlıkların yaşandığı bu dönemde bazı karışıklıkların olduğu görülmektedir.

Bu tarihlerden sonra kıtlıktan başka ayaklanmalar da bölgede etkili olmaya başladı. XVI.yy. ortalarından XVII.yy başlarına kadar Anadolu'yu etkileyen suhte (medrese öğrencisi) ayaklanmalarının merkezlerinden biri de Kastamonu oldu. 1565'de Kastamonu yöresinde suhte olayları büyük boyutlara vardı. Suhteler çete kurup, halkın can, mal ve irzına saldırıda bulunuyorlardı. 1568-1569'da tüm hızıyla devam eden suhte olayları 1571-1572'de durur gibi oldu. 1574'de yeniden başladı. 1576'da Ardiçoğlu adındaki suhte, çevresine topladığı çok sayıda adamı ile Kefe-Anadolu ticaret yolunu işlemez hale getirince Amasya sancak beyinin de yardımı ile bu ayaklanma bastırıldı.

1581'de "Celalî İsyancıları"nın ilk bayraktarı olan Köroğlu Ruşen'in Bolu-Gerede arasında soygunlara başlaması yöredeki zenginlerin Kastamonu'ya göç etmesine yol açtı. 1884'de kentte bulunan kapıkulu askerleri güç kazanmaya başladı, askerlerin zorbalıklarından halk yoksullaşmaya, zenginler ise kenti terk etmeye başladı.

1587'de suhte Kara Hacı, 1603'de Celalî elebaşısı Karayazı'nın kardeşi Deli Hasan yöreyi talan etti. Deli Hasan'ın adamlarından Yular-

---

1- Yaman, Talat Mümtaz; Kastamonu'da Selçuk ve Çoban Oğulları eserleri hk. bkz. s.3,88-95, Candar Oğulları devrine ait eser hk. bkz.s.102-107, 108-109, 111-115, 117-1123, 133-149, 154-166. Vatan Gazetesi Kastamonu İlavesi "Kastamonu'da Türk Eserleri" 30.4.1952, s.3.

kastı Kastamonu'yu bir kaç kez ateşe verdi. Devlet bu eşkiya ile başa çıkamayınca Yularkastı, Kastamonu Sancak Beyi olarak atandı. Can ve mal güvenliği kalmayan halkın bir kısmı bölgeyi terk etmek zorunda kaldı.¹

XIX.yy'da Kastamonu siyasal olaylar açısından durgun bir dönem yaşadı. Tek önemli olay 1833'de patlak veren "Tahmiscioğlu" olayıdır.²

Tımarlı sipahi onbaşı olan Tahmiscioğlu işlediği bir suçtan dolayı mahkum olmuş, salıverildikten sonra Kastamonu'ya gelerek, pek çok yeniçeri kaçağını etrafına toplayarak, kardeşi Mir Hacı Ahmed'le birlikte şehri ele geçirmişti. Adaletsiz vergi düzeninden yakınan halkı da ayaklandıran Tahmiscioğlu, Kastamonu mütesellimi ile kadısını Çankırı'ya kaçırmayı da başarmıştır. Osmanlı Hükümeti, Tahmiscioğlu'nun üzerine Ankara ayanı Mesud Ağa'yı göndermiştir. Viranşehir ayanı Hasan Çavuşoğlu ile anlaşılan Mesud Ağa, Tahmiscioğlu'nu yenerek, Kastamonu'yu kurtardı.

Kastamonu yöresi, Osmanlı Devletinin klasik dönemi boyunca, Anadolu Eyâleti'nin bir sancağı konumundaydı. 1846'da yapılan düzenlemede Kastamonu'nun eyâlet merkezi olduğunu görüyoruz. Eyâlet, Merkez (Kastamonu) Kocaeli, Bolu, Viranşehir ve Sinop olmak üzere toplam beş sancaktan meydana geliyordu.

1867 Vilâyet Nizamnâmesine göre vilâyetler kurulduğunda Kastamonu Vilâyetinin Bolu ve Sinop sancaklarının değişmediği, Çankırı sancağının da vilâyete dahil edildiği görülmektedir. Kastamonu Merkez Sancağı bu dönemde yedi kazadan meydana geliyordu. Bunlar, Kastamonu merkez

---

1- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, C.II, Ankara 1974.

s.145-150. Tülbentçi, Feridun Fazıl; "Kastamonu'nun Tarihçesi" Vatan Gazetesi ilavesi, 30 Nisan 1952.

2- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; "Kastamonu'da Tahmiscioğlu Vakası"

İ.Ü. EF Tarih Semineri Dergisi, İstanbul 1937, s.1/2.

kazası, Safranbolu, İnebolu, Tosya, Taşköprü, Daday ve Araç idi.¹

XIX.yy başlarında Kastamonu Merkez Sancağının nüfusu 1831'de yapılan sayımlara göre, 47.918 idi. Müslüman erkek nüfusunu gösteren bu rakamın kazalara göre dağılımı ise Kastamonu merkez 14.861, Taşköprü 6.975, İnebolu 2.822, Cide 4.455; Küre 8.345, Ardavay 4.986, Devrekâni 3.002, Araç 2.472 idi.²

1- Ortaylı, İlber; "19.Yüzyılda Kastamonu Vilâyetindeki Yapısal Değişim Üzerine", SBF-BYYO Yıllık 1974-1976.

2- Karal, Enver Ziya; Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı, Ankara 1943. s.165-170.

I. B Ö L Ü M

MİLLÎ MÜCADELEYE GİRERKEN KASTAMONU

A- Fizikî Durumu

Kastamonu ili Batı Karadeniz bölgesinde $35^{\circ} 48'$ ve $42^{\circ} 00'$ kuzey enlemleri ile $32^{\circ} 43'$ ve $34^{\circ} 37'$ doğu boylamları arasında yer almaktadır.

Bugünkü il sınırları doğudan Sinop'un Türkeli, Boyabat, güney doğudan Çorum'un Kargı, İskilip, Bayat, güney ve güney-batıdan Çankırının Yapraklı, Ilgaz, Kurşunlu, Ovacık, batıdan Zonguldak'ın Kuruçaşile, Ulus, Eflani, Safranbolu ve Karabucak ilçeleri ile kuzeyden Karadenizle çevrilidir.

İl 13.108 km^2 alanıyla Türkiye topraklarınının %1,7'sini oluşturmaktadır. İl merkezinin denizden yüksekliği 790 metredir. İlin kıyıya olan uzaklığı ise 135 km'dir. %98,7'si tarıma elverişli olan il topraklarının yeryüzü şekillerine göre dağılımında en büyük payı dağlar almaktadır. %74,6'sını oluşturan dağlardan sonra %3,8'ni ovalar, %21,6'sını da platolar oluşturmaktadır.¹

Batı Karadeniz ve Kızılırmak havzaları içerisinde kalan Kastamonu'nun yeryüzü şekillerini kuzeyde kıyıya dik uzanan Küre (İsfendiyar) Dağları, güneydeki Ilgaz Dağları ve bunlar arasındaki engebeli arazi belirlemektedir. İlde en önemli yükseltiler de Küre ve Ilgaz Dağlarıdır.

1- Yurt Ansiklopedisi; C.6, s.4569. 1312 tarihli Kastamonu Salnâmesi il sınırlarını şu şekilde belirlemektedir; "Kastamonu kazasını teşkil eden dört nahiye takribi olarak dolayan 73 ve araziye 35 kilometreden ibaret ve şarken Taşköprü, Tosya, garben Araç, Daday, şimalen yine Taşköprü, İnebolu, cenuben yine Tosya, Araç kazalarıyla mahdûddur". Kastamonu Vilâyet Salnâmesi; Kastamonu 1312. s.405.

İlin kıyı kesimi ile iç kısım arasında ulaşım yalnızca "Ecevit Geçidi" ile sağlanabilmektedir. Bölgedeki en yüksek tepeler Küre Dağlarındaki Yaralıgöz 1.985, Dikmen 1.657 ve Acısu 1.067 metre yükseltileridir.

İlin topraklarının önemli bir kısmını oluşturan platolar ise genellikle Küre ve Ilgaz Dağları arasındaki alanda, dağların eteklerinde bulunmaktadır.¹

Kastamonu toprakları, Batı Karadeniz ve Kızılırmak havzaları arasında iki ayrı su toplama havzasına bölünmüştür.

Batı Karadeniz havzasında Araç çayı ve Devrekâni çayı bulunmaktadır. Kızılırmak havzasında ise Gökırmak ve Devrez çayı bulunmaktadır.

İl yüzölçümünün %4'nü oluşturan vadi ve ovalar bu nehirlerin vadilerinde bulunmaktadır. Bu vadilerin en önemlileri Gökırmak, Devrez ve Devrekanî vadileridir.

Yeraltı Zenginlikleri

İlde tarihin en eski devirlerinden beri bilinen ve işletilen Küre bakır madenleri en önemli yeraltı kaynağını oluşturmaktadır. Bunun dışında Bozkurt ilçesinde civa yatakları, Araç ve Tosya'da mermer yatakları ve manganez, Azdavay'da taşkömürü, Tosya ve İnebolu'da kalker, Taşköprü'de kaolin, Daday'da kuvars, Daday ve Taşköprü'de asbest madenleri bulunmaktadır.²

İklim

Kastamonu'da iki ayrı iklim tipi görülmektedir. İli kuzey kısmında Karadeniz iklimi, güneyinde ve iç kısımlarında İçanadolu iklim özellikleri hakimdir.

B- Demografik Durumu

1831 nüfus sayımında Kastamonu sancağının 47.918 olan erkek nüfusu, 1873 Kastamonu Vilâyet Salnâmesinde tüm vilâyet erkek nüfusu

---

1- Ozanoğlu, İhsan; Kastamonu Kütüğü, İstanbul 1952. s.11-15

2- Yurt Ansiklopedisi, C.6, s.4572.

387.105 olarak verilmektedir. Kastamonu Merkez Sancağı nüfusu ise 162.474 olarak görülmektedir.¹ 1892 Vilâyet Salnâmesi ise Kastamonu sancağının nüfusunu erkek-kadın 362.262 olarak göstermektedir.²

1894 yılında yayınlanan Vital Cuinet'in "La Turquie D'Asie" adlı eserinde³ ise Kastamonu vilâyetinin toplam nüfusu 1.018.912 olarak verilmektedir. Bu nüfusun 386.406'sı Kastamonu Merkez Sancağına aitti. Bu nüfusun 376.954'ü Müslüman, 8.160'ı Rum, 1.262'si ise Ermeni idi. Kastamonu Merkez ilçe nüfusu ise 21.796'sı Müslüman, 1.834'ü Rum, 429'u Ermeni olmak üzere 24.059 kişiden oluşmakta idi.⁴

Aynı tarihlerde yayınlanan Kastamonu Vilâyet Salnâmesine göre Kastamonu Sancağı Merkez, İnebolu, Taşköprü, Safranbolu, Araç, Cide, Tosya ve Daday ilçelerinden oluşmakta ve bu ilçelerin toplam nüfusu 369.302 olarak görülmektedir.⁵ Cuinet'in verdiği rakamla salnâmenin verdiği rakamlar arasında 17.104 fark vardır.

1881-1882-1883 Osmanlı nüfus sayımlarında Kastamonu Merkez sancağının nüfusu 303.222 olarak sayılmıştı.⁶

1896 tarihli salnâmede ise, sancağın toplam nüfusu 359.538 olarak verilmekte, bunun ilçelere dağılımı ise şöyle sıralanmaktadır;⁷

-
- 1- Kastamonu Vilâyet Salnâmesi; Kastamonu 1289. s.67-68.
  - 2- Kastamonu Vilâyet Salnâmesi; Kastamonu 1306. s.27-29.
  - 3- Cuinet, Vital; La Turquie D'Asie Geograhine Administrative, C-IV, Paris 1894. s.410
  - 4- Cuinet, Vital; AGE, s.461.
  - 5- Kastamonu Vilâyet Salnâmesi; Kastamonu 1310. s.334.
  - 6- Yurt Ansiklopedisi; C.6, s.4589.
  - 7- Kastamonu Vilâyet Salnâmesi; Kastamonu 1312. s.479. bkz.Ek:1.

	İslâm		Rum		Ermeni	
	K	E	K	E	K	E
Kastamonu Merkez	29.695	29.134	848	832	443	407
İnebolu	31.045	29.855	1.043	1.037	16	16
Safranbolu	24.819	25.503	1.737	1.721	-	-
Taşköprü	20.434	21.089	15	30	327	315
Daday	21.196	20.327	4	3	82	96
Tosya	10.767	10.752	276	275	16	34
Araç	17.029	17.444	3	5	1	1
Cide	20.451	20.457	-	-	-	-
Yekûn	175.436	174.531	3.903	3.925	863	880

Vilâyetin 1893'ten itibaren nüfusunun sistemli şekilde arttığı görülmektedir. 1893'te 948.981 olan nüfus, 1907'de 1.121.516, 1914'te ise 1.175.875 olarak gösterilmektedir.¹ Bu tarihler arasında yayınlanan Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Vilâyet Nüfus Müdürlüğünün kayıtlarına göre aylık ölüm ve doğumları yayınlamıştır. Bu kayıtlara göre, 1896 yılı Eylül ve Ekim ayında vilâyette meydana gelen doğum ve ölüm olayları şöyle sıralanmaktadır.²

1- Akbayan, Nuri; "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu", TCTA, C.5, s.1244.

2- Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 23 Kanun-u evvel 1312.

Esâmi-yi kaza	<u>Eylül-1312</u>		<u>Teşrin-i evvel 1312</u>	
	<u>Vefât</u>	<u>Tevellüd</u>	<u>Vefât</u>	<u>Tevellüd</u>
Kastamonu Kasabası	25	15	37	22
Safranbolu	54	69	48	67
İnebolu	18	124	18	6
Taşköprü	37	56	47	60
Araç	47	46	32	24
Tosya	19	3	26	3
Daday	73	24	30	24
Cide	6	24	7	15
Toplam	274	361	245	221

Bu kayıtların düzenli yayınlandığı dönemlerden örnekleme yoluyla aldığımız bilgilere göre, 1900 yılı Mayıs ayında 374 ölüm, 579 doğum, Haziran'da ise 229 ölüm 344 doğum gerçekleşmiştir.¹ 1901 yılı Mayıs ve Haziran aylarında 1453 kız, 1549 erkek doğmuş, 928 kadın, 1180 erkek ölmüştür. Doğum sayısı ile ölüm sayısı arasında 894 fark bulunmaktadır.² 1902 yılı Eylül ve Ekim aylarında ise 3206 kız, 3516 erkek doğmuş 2169 kadın, 2060 erkek vefât etmiştir. Fark ise 2493'dür.³ 1903 yılı Ekim ve Kasım aylarında ise 3074 kız, 3606 erkek doğmuş, 1312 kadın, 1409 erkek ölmüştür. Ölümle doğum arasındaki fark ise 3959'dur.⁴ 1904 yılı Eylül ve Ekim aylarında ise 730 kız, 793 erkek doğmuş, 529 kadın, 591 erkek ölmüştür. Ölümle doğum arasındaki fark 403'tür.⁵

1- Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 22 Ağustos 1315.

2- Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 4 Eylül 1316.

3- Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 14 Mart 1317.

4- Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 18 Mart 1318.

5- Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 15 Şubat 1319.

Sayıların bu kadar karışık ve tutarsız olmasının nedenleri bazı dönemlerde salgın hastalık sebebiyle ölüm olaylarındaki artış olduğu gibi Osmanlı Nüfus İdâresinin de henüz kuruluş aşamasında olması önemli bir sebep teşkil etmektedir. Çoğunlukla ölüm ve doğumlar zamanında nüfus idâresine bildirilmediği gibi bu tür bildirim işlemlerinin özellikle köy nüfusu gözönüne alınacak olursa, köylünün şehre indiği tarihlerde yoğunlaştığı dikkati çekmektedir.

Bu doğum ve ölüm sayılarının çelişkili bir örneği de 1922 yılında Kastamonu Nüfus Müdürlüğünün açıklamalarında bulunmaktadır. 1922 Ocak, Şubat ve Mart ayı ölüm sayısı 3184, doğum sayısı ise 2592'dir.¹ Bu sayılar bize nüfusun azaldığını göstermektedir. Oysa gerçek durum hiç de öyle değildir. Rakamların bu kadar çarpık olmasının asıl nedeni bu tarihlerde ölüm-doğum bildirimleri için nüfus idâresinin af çıkarmış olmasıdır. Sayının bu kadar farklı olması aflu ilgili olmalıdır.

1896-1918 yıllarında Vilâyet Gazetesinde yayınlanan ölüm-doğum sayılarının zaman zaman büyük değişiklikler göstermesinin arkasında yatan gerçek idârenin almış olduğu bu gibi tedbirler olmalıdır.

Vilâyetin genel nüfusu ile ilgili rakamlar salnâmelerde ve diğer kaynaklarda farklı farklıdır. 1897 yılına ait Osmanlı Nüfus İdâresi sayımlarında, vilâyet nüfusu 967.774 olarak görülmektedir.² 1914 yılına ait bir kaynak ise vilâyet nüfusunu 737.302 olarak vermektedir.³ 1919 yılı başlarına ait tahmini nüfusu veren Tefik Çavdar'a göre ise vilâyet nüfusu 961.200'dür.⁴ 1922'de yayınlanan "Millî Nevsâl"de ise

---

1- Açıksöz; 22 Mayıs 1338.

2- 1313 Osmanlı Nüfus İdâresi İstatistiki; Osmanlı Vilâyetleri ve Kastamonu vilâyeti nüfusu verilmektedir. Karşılaştırma için bkz.Ek:2.

3- Propotions les Populations müsulmanes, grequeset armeniennes en Aise-Minevre d'apres La Statistique Officielle 1914. A.Ü.TİTE Arşivi; 33/119691-A.

4- Çavdar, Tefik; Millî Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzarayı Umumiye, İstanbul 1970, s.15.

971.200 kişinin yaşadığı Kastamonu vilâyetinde km² ye düşen insan sayısı da 18 olarak gösterilmektedir.¹ Yine 1922 yılına ait Kastamonu Nüfus Müdürünün açıklamasına göre;Kastamonu sancağında nüfus idâresine kayıtlı olanların sayısı 461.941'dir. Bunların kazalara göre dağılımı ise;²

Kastamonu Merkez kazası	63.425
İnebolu kazası	88.462
Taşköprü kazası	49.853
Daday kazası	44.614
Cide kazası	38.110
Araç kazası	38.571
Tosya kazası	27.878
Safranbolu kazası	57.797'dir.

1927 nüfus sayımlarında 336.501 nüfusa sahip olan Kastamonu'nun bugün ilçesi olmayan Safranbolu'nun ise 59.102 idi.³

Verilen rakamlardaki sürekli değişiklikler, vilâyetin idârî yapısında meydana gelen değişikliklerle ilgili olmalıdır. Tanzimat'tan sonra sürekli değişen ilin idârî yapısından 1899'da Zonguldak, 1908'de Bolu'nun, Aralık 1921'de Çankırı ve Sinop'un ayrılması nüfusla ilgili verilen rakamların tutarsız olmasına neden olmaktadır.

C- İdâri Yapısı

Kastamonu Tanzimat'tan sonra kurulan~~ı~~ örgütüne göre, Zonguldak, Çankırı, Bolu, Sinop mutasarrıflıklarını içerisine alan büyük bir vilâ-yetti. Zonguldak, 1908'de Bolu vilâyetten ayrıldı.⁴

1- Millî Nevsâl; İstanbul 1922, s.119.

2- Açıksöz; 22 Mayıs 1338.

3- TC.Başvekâlet İstatistik-ı Umûmî Müdürlüğü, 28 Teşrin-i evvel 1927 Umûmumi Nüfus Tahriri I, Ankara 1929, s.X,XII.

4- Bolu İl Yıllığı 1967; İstanbul 1968, s.51.

1913 yılında yürürlüğe giren "İdâre-i Umûmiye-i Vilâyet Kanunu" ve buna paralel olarak Sadr-ı âzâm Mehmet Şevket Paşa zamanında çıkarılan "İdâre-i Hususiye-i Vilâyet Kanunu Muvakkatı" ile Osmanlı Devleti yirmiiki vilâyet, elli dokuz liva, dörtyüz yirmiiki kaza, sekizyüz altmış nahiye ve ellisekiz bin dörtyüz onaltı köye ayrılmıştı.¹ Bu kanunla Kastamonu vilâyet sınırlarında önemli bir değişiklik olmamıştı. Milli Mücadele içerisinde Aralık 1921'de Çankırı ve Sinop vilâyetten ayrılarak ayrı il olmuşlardı.²

Tanzimatla birlikte vilâyet yönetimlerinde de önemli değişiklikler olmuştu. İmparatorluk on eyâlete ayrılarak eyâletlere bağlı "Muhassıllık" ve kazalar tesbit edildi.³ Bu yönetimin en önemli özelliği eyâlet merkezlerinde valinin yetkilerini sınırlayan "Eyâlet Meclis"leridir. Bu meclis valinin başkanlığında defterdâr, kadı, müftü ile varsa gayr-i müslimleri temsilen iki kişi ve müslümanların seçecekleri dört kişiden oluşuyordu. Eyâletin bütün meseleleri bu mecliste tartışılarak karara bağlanırdı.

1864'te mülkî idârede yeniden düzenleme yapıldı. Buna göre ülke; vilâyet, sancak, kaza ve köy yönetim birimlerine ayrıldı. Eyâlet adı vilâyet olarak değiştirildi. Sancakların yönetimi ise kaymakam yerine "Mutasarrıf" denilen kimseye bırakılıyordu. Kaza Müdürlüğü yerine de hükümet tarafından "kaymakam" atanacaktı. Eyâlet Meclisi yerine "Vilâyet İdâre Meclisi" kuruldu. Bu meclisten ayrı olarak "Vilâyet Umûm Meclisi" adı ile yeni bir meclis oluşturuldu. Vilâyete bağlı sancakların her birinden seçilecek dörder üyeden oluşacak bu meclis, valinin başkanlığında yılda bir kez toplanacaktı. Kırk gün sürecek bu toplantıda vilâyetin temel meseleleri ele alınarak, hükümete bildirildikten sonra

---

1- Tevfik Tarık; İdâre-i Umûmiye-i Vilâyet Kanunu, Dersaadet 1329.s.2.

2- Erdeha, Kamil; Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler, İstanbul 1975, s.209.

3- Çadırcı, Musa; "Tanzimattan Cumhuriyete Ülke Yönetimi", TCTA, C.1, İstanbul 1985, s.216-220.

gerekenler yapılacaktı.¹

Sancakta ise hükümet tarafından görevlendirilen "Mutasarrıf" valinin denetiminde görevli idi. Mali ve hesap işleri için Maliye Nezaretince Sancakta bir "Muhasebeci" görevlendirecekti. Vilâyet merkezindeki gibi sancakta da mutasarrıf başkanlığında "İdâre Meclisi" oluşturulmaktaydı. Ayrıca hukuk davalarına bakmak üzere "Temyiz Meclisi" bulunacaktı. Bu meclisin altı üyesinden üçü müslüman üçü de hristiyanlardan seçilecekti. Görevi ise cinayet ve hukuk davalarına bakarak, karara bağlamaktı.

Kaza yönetiminde ise hükümetçe atanan "kaymakam" iki katiple kazayı yönetirken, birinci derecede mutasarrıfa karşı sorumlu idi. Kaza merkezinde ise "İdâre Meclisi" kaza hakimi, müftü, varsa müslüman olmayanların liderleri ve üç müslüman üyeden oluşturularak, yönetimle ilgili kararlar alıp uygulamayı denetleyecekti.

1864 Nizamnâmesi ile köyler muhtar tarafından yönetilecekti. Ancak en az üç en çok on üyeden oluşan "İhtiyar Meclisi" yönetime yardımcı olacaktı. İmamla müslüman olmayan halkın dini liderleri bu meclisin tabii üyesi olmakla birlikte, diğer üyeler köy halkınca seçilecekti.

1871 yılında "İdâre-i Umûmiye-i Vilâyet Nizamnâmesi" esas itibarıyla mülkî taksimatı pek değiştirmeden vali naibliği ve vilâyete çeşitli müdürlükler getirerek, bunların çalışma biçimlerini ayrıntılı bir şekilde düzenlemişti. 1876 yılında yapılan bir başka düzenleme ile vilâyetlerde "Belediye" teşkilâtı oluşturularak, bunların seçimleri ile vilâyet teşkilâtının aksayan yönleri düzenlenmeye çalışıldı. II. Abdülhamit yönetimi valilerin güçlenmesini önleyici tedbirler alırken, II. Meşrutiyet'le birlikte 1913 yılında hazırlanan geçici kanunla, valile-

---

1- Ortaylı, İlber; "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler", TCTA, C.1, İstanbul 1985, s.236-237. Çadırcı, Musa; AGM, s.216

rin yetkileri genişletildi.¹ 1913 kanunu idârî taksimâta herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Vilâyet merkezinde vali, vali muavini, mektupçu defterdâr, jandarma komutanı, maarif müdürü, nafia müdürü, ziraat müdürü, evkâf müdürü, nüfus müdürü, sıhhiye müdürü ve umûr-u ecnebiye kendi alanlarında hizmet vermek üzere ayrıldılar. Ayrıca "Vilâyet İdâre Meclisi" ve "Vilâyet Umûm Meclisi" değişmeden korundu. Sancak, kaza ve köy idârelerinde herhangi bir değişiklik yapılmadı.

1840 yılında düzenlenen eyâlet yönetimine göre Kastamonu, Sivas Eyâletine bağlı muhassıllıktı. Kastamonu muhassıllığına bağlı 23 kaza bulunuyordu. 1864, 1871, 1876 düzenlemeleriyle Kastamonu vilâyet merkezi yapıldı. Kastamonu vilâyeti Kastamonu, Bolu, Sinop, Çankırı sancaklarını içerisine alıyordu.

1917 yılında Kastamonu vilâyeti, Kastamonu sancağına bağlı Merkez kaza, İnebolu, Safranbolu, Taşköprü, Cide, Daday, Tosya, Araç, Çankırı sancağı, Merkez kaza, Çerkeş, Sinop sancağı, Merkez kaza, Gerze, Boyabâd ve Ayancık kazalarından meydana geliyordu.²

Vilâyetin Yönetimi

Vali

Vilâyet, valinin idâresinde mülkî ve yerel yöneticilerden oluşmakta idi. 1306 tarihinde valiye bağlı "Vilâyet Erkânı", vali muavini, defterdâr, mektupçu ve alay beyinden meydana geliyordu.³ 1314 yılında alay beyinin bu kadrodan çıkarıldığı görülür.⁴ 1322, 1324 yıllarında müftünün⁵ 1333-1334'de ise kadının vilâyet erkânı içerisine alındığı

1- Tevfik, Tarık; AGE, s.2. Çadırca, Musa; AGM, s.224-228.

Ortaylı, İlber; AGM, s.241.

2- Salnâme-i Alî Osman 1333-34; Dersaadet 1334. s.666-675.

3- Kastamonu Vilâyet Salnâmesi 1306; s.252.

4- AGS 1314; s.108.

5- Salnâme-i Devlet-i Alî Osman 1322; Dersaadet 1322, s.822.

dikkati çekmektedir.¹

Vilâyet Meclisi,

Tabi ve seçim yoluyla gelen iki tür üyeden oluşmakta idi. Tabi üyeler, 1306'da merkez naibi, defterdâr, mektupçu, müftü ve evkâf muhasebecisinden meydana geliyordu. Vali, Meclisin tabi başkanı idi.² 1314 yılında evkâf muhasebecisinin üyelikten çıkarılarak tabi üyelerin 1918 yılına kadar "Erkân-ı Vilâyet"ten oluşturulduğu görülmektedir.³ Seçim yoluyla gelen üyelerin sayısı ise altıdır. Bunlardan üçü müslüman, ikisi Rum, biri ise Ermenidir.⁴ Savaş içerisinde ise azınlıkların temsilcilerinin vilâyet meclisinde bulunmadığı görülür.⁵ Vilâyet Meclisinin yazışma, zabıt işlemlerini yürütmek üzere, "Meclis-i İdâre Kalemi" adıyla bir daire kuruludur. Bu daire, başkatip, iki katip ve iki memurdan oluşuyordu.⁶

KOMİSYONLAR

Mülkiye komisyonu; Bu komisyonun başkanlığını ilk zamanlar defter-î hakanî memuru yaparken daha sonra mektupçunun başkanlık yaptığını görmekteyiz. İlk zamanlar üye sayısı iki (biri müslüman diğeri hristiyan) iken daha sonraları beşe çıkarılmıştır. Ayrıca bir de katip bulunuyordu.⁷

-
- 1- 1322-1325, 1333-1334 tarihlerinde vali muavini olarak istinâf mahkemesi hukuk reisi görülmektedir. Devlet-i Alî Osman 1333-1334; s.666.
  - 2- Kastamonu Vilâyet Salnâmesi 1306; s.252.
  - 3- AGS 1314; s.108, Devlet-i Alî Osman Salnâmesi 1334, s.667.
  - 4- AGS 1306; 1314; s.253, 109. Ermeni üyeliği boş bulunmaktadır.
  - 5- Devlet-i Alî Osman Salnâmesi 1333-34; s.667.
  - 6- Kastamonu Vilâyet Salnâmesi 1306; s.253; 1314, s.110.
  - 7- AGS 1306; s.253. 1314, s.109 İlk zamanlar üyeler meclis-i idâre üyelerinden oluşurken sonra bunlara bidayet mahkemesi hakimi ve müdde-i umûmisi de eklenmiştir.

Nafia Komisyonu: Vali'nin başkanlığında beş üye ve bir katipten meydana geliyordu.¹

Sicil Komisyonu: Mektupçunun başkanlığında üç üye, bir katipten meydana gelen komisyon, vilâyet memurlarının sicil, terfi işlemlerini düzenlemektedir.²

RESMÎ DAİRELER

Mektub-u kalemi: Mümeviz idâresinde, Sermüstevid, müstevid, mümeviz, başmümeviz, mülazım gibi memurlardan oluşan mektupçunun idâresindedir. Görevi vilâyet yazışmalarını yürütmektir.³

Evrâk Odası: Evrâk müdürü, muavini ile zamanla sayıları artan refiklerden oluşmaktadır.⁴ 1917 yılında ise evrâk müdürlüğü adıyla ayrı bir birim haline geldi.⁵

Muhesebe-i Vilâyet: Mümeviz idâresinde altı şubeden meydana gelmekte, bu şubeler; vilâyet şubesi, liva şubesi, mesalih-i saire şubesi, kaza şubesi, evrâk şubesi ve aşâr şubesidir. Bu şubeler muhasebe müdüriyetine bağlıdır.⁶

Vilâyet Vergi İdâresi: Vergi müdürünün idâresinde Kastamonu merkez ve nahiyelerine göre kısımlara ayrılarak hizmet vermektedir.

Adliye: Adliye Encümeni; İstinaf Mahkemesi reisleri, müdde-i umûmisi, Bidayet Mahkemesi reisleri ve müdde-i umûmisinden oluşan yedi kişilik bir kuruldu.⁷

-
- 1- Nafia Komisyonunun üyeleri, Meclis-i İdâre-yi vilâyet Azâsı, Sermühendis, Nüfus Nazırı, Belediye Reisi, Ziraat Bankası Şubesi memurudur. AGS 1314; s.109.
  - 2- Komisyon üyeleri, evrak müdürü, Meclis-i İdâre-yi Vilâyet başkatiibi, Mektub-u mümevizdir. AGS. 1306, 1314; s.254, 109.
  - 3- AGS 1306-1314; s.253,110.
  - 4- AGS 1306-1314; s.254,110.
  - 5- AGS 1306-1314; s.256-257,11. Devlet-i Alî Osman Salnâmesi, 1334; s.667.
  - 6- AGS 1306-1314; s.257, 111. 1333-34 tarihli salnâmede "vergi kalemi mümevizliği" olarak anılmaktadır. s.667.
  - 7- AGS 1306-1314; s.258,112.

İstinaf Mahkemesi: Hukuk ve ceza kısmı olmak üzere iki kısımdan oluşan mahkemenin iki ayrı reisi ve savcısı ile iki asil üye, üç fahri üyeden meydana gelmektedir. Bu üyelere biri müslüman, biri hristiyan, diğeri ise zâbitâdan oluşmaktadır. Ayrıca mahkemeye ve savcılığa bağlı ayrı ayrı kalemler bulunuyordu.¹

Bidayet Mahkemesi: Hukuk ve ceza olmak üzere iki kısma ayrılıyordu. Her iki kısmın da ayrı ayrı savcılığı vardı. Ayrıca icra ve mukavelât adıyla iki kısmı daha mevcuttur. Mahkemenin zabıt ve yazışmaları için katiplerden oluşan kalemler bulunmaktadır.²

Defteri Hakanî Müdürlüğü: İlk zamanlar memurluk olarak hizmet veren daire, daha sonra müdürlük haline getirilmiştir. Görevi tapu işlerini yürütmektir.³

Nüfus Müdürlüğü: Nüfus nezareti adıyla kurulan bu birim başında nazır adıyla bir devlet görevlisi bulunurken, daha sonraları müdürlük haline getirilerek, bir müdürün idâresinde görev yapmaya başlamıştı.⁴

Evkâf Müdürlüğü: İlk kurulduğu yıllarda bir muhasebecinin idâresinde faaliyet göstermiştir. Daha sonra bu birimde müdürlükle idâreye başlandı.⁵ Bu müdürlüğe bağlı olarak bir de evkâf komisyonu bulunmaktadır. Evkâf komisyonunun başkanlığını müftü yapmakta, ayrıca dört üyesi halktan meydana geliyordu.⁶

Maarif Müdürlüğü: "Maarif Müdiriyeti" adıyla kurulan birim 1314 tarihinde "Maarif İdâresi" adını, 1334'de de "Maarif Müdürlüğü" adını

1- AGS. 1306-1314; s.258,112-13. Devlet-i Alî Osmaniye Salnâmesi, 1322-1324, 1333-34; s.818, 822, 666.

2- AGS 1306-1314; s.259, 113-114. Devlet-i Alî Osmaniye Salnâmesi, 1322-1324, 1333-34; s.818-822, 666.

3- AGS 1306-1314; s.257,115. AGS. 1322-1324, 1333-34; s.822,818,667.

4- AGS 1306-1314; s.254,115.

5- AGS 1306; s.208. "Evkâf Muhasebecisi" AGS 1314; s.115. "Evkâf İdâresi" Devlet-i Alî Osman Salnamesi 1333-34; s.667. "Evkâf Müdürlüğü" adlarını taşımaktadır.

6- AGS. 1314; s.115.

almıştır. Bu müdürlüğe bağlı olarak bir de Maarif Meclisi bulunmaktadır. Bu meclis Maarif Müdürü, Muhasebe Memuru, Katip, Sandık Emni ve yedi üyeden meydana geliyordu.¹

Vilâyet Matbaası Müdürlüğü: Müdür, Sermuharrir, Muharririsani, Katip, Hurufat kısmı ve Litografya kısımlarından meydana gelmektedir.²

Orman Müdürlüğü: "Orman Müfettişliği" adıyla kurulan birim 1314 de "Orman İdâresi", 1334'de ise "Orman Müdürlüğü" adını almıştır. Buna göre idârecileri de isim değiştirerek, müfettiş, sermüfettiş ve müdür ünvanlarını aldılar.³ Orman Müdürlüğüne bağlı olarak bir de komisyon vardır. Müdürün başkanlığında bu komisyonda beş üye ve katip bulunmaktadır.⁴

Nafia Dairesi: Bir sermühendisin başkanlığında mühendis ve memurlardan oluşmaktadır.⁵

Ziraat Müdürlüğü: Ziraat işleri ilk devirlerde Ziraat Bankası memurluğu eliyle yürütülürken 1334 tarihinde ayrı bir müdürlük olarak görünmektedir. Ziraat Bankası da müdüriyetle yönetilen bir birim halindedir. İlk zamanlar banka şubesine bağlı olan komisyon da Ziraat Müdürlüğüne bağlanmış olmalıdır.⁶

Telgraf ve Posta Başmüdürlüğü: Başmüdürlüğe bağlı olarak Merkezde, Merkez Telgraf Müdürlüğü ile Merkez Posta Müdürlüğü bulunmaktadır.⁷

Sıhhiye Müdürlüğü: İlk zamanlar "Sıhhiye Müfettişliği" adıyla kurulan daireye bağlı olarak merkezde iki hastahane bulunmakta idi.

1- AGS 1306-1314; s.260-261, 116. Salname-i Alî Osman, 1334;s.667.

Maarif Meclisi üyeleri arasında, Vilâyet Meclisi azâsı, Bidayet Mahkemesi reisi, Sıhhiye Müfettişi, Mektupçu Mümeyyizi bulunmaktadır.

2- AGS 1306, 1314; s.255,117.

3- AGS 1306, 1314; s.257,117. Salname-i Alî Osman, 1334; s.667.

4- AGS 1314; s.117. "Üyeler evkâf muhasebecisi, defter-i hakani memuru meclis-i idâre azâsı ve ikisi halktan"

5- AGS. 1306, 1314; s.261, 118. Salname-i Alî Osman, 1334; s.667.

6- AGS. 1306, 1314; s.265,118. Salname-i Alî Osman, 1334; s.667.

7- AGS. 1306, 1314; s.262,121. AGE. 1334; s.667.

Daha sonra müdürlük haline getirilmiştir.¹

Polis Müdürlüğü ve Jandarma Alay Komutanlığı: Vilâyet dahilindeki asayiş sağlamakla görevli birimlerdir. İlk zamanlar "zabıta heyeti" ve "polis dairesi" adıyla kurulan birimler Dahiliye nezaretine bağlı olarak çalışmaktaydı. Hapishane ve Tevkifevi bu birime bağlıdır.²

Muharirin Memurluğu: I.Dünya Savaşı sırasında kurulmuş olmalıdır. Faaliyetlerini savaş sonrasında da sürdürmüştür.³

Bunların dışında vilâyette zaman zaman faaliyet gösteren Reji Müdürlüğü, Dûyûn-ı Umûmiye Komisyonu gibi kuruluşlar kısmen vilâyetin kontrolü dışındadır.⁴

Yine hükümet kontrolünde merkezde Baytar Müfettişliği de zaman zaman Sıhhiye Müdürlüğüne bağlı olarak çalışmıştır.⁵

Belediye: Reis, doktor, sandık emini, katip ve aş memurundan meydana gelen belediye teşkilatında ilk zamanlar altı üye bulunurken, belediye teşkilatının gelişmesiyle birlikte üye sayısı ve memur sayısında artış oldu. Zamanla seçimle gelen üyelerin sayısı artmıştır.⁶

Vilâyette ayrıca yarı resmi kurumlar niteliğinde ticaret, sanayi, ziraat odaları ile menâfii sandığı bulunmakta idi.⁷

SANCAK İDÂRESİ

Sancak idâresi, vilâyet idâresinin bir nevi minyatürünü oluşturmaktadır."Mutasarrıf" tarafından yönetilen sancakta "Erkân-ı Liva" olarak, naib, muhasebeci, müftü ve tahrirât müdürü bulunmakta idi.⁸

1- AGS 1306, 1314; s.262, 119.

2- AGS 1306, 1314; s.255, 125.

3- Salname-i Âlî Osman 1334; s.667.

4- AGS 1306-1314; s.262-265,119.

5- Salname-i Âlî Osman. 1334; s.667.

6- AGS 1306-1314; s.263-264,119.

7- AGS 1306-1314; s.264-265-120.

8- Bunlar vilâyette değişime göre, değişmektedir. AGS 1306-1314; s.150, 216-232; Devlet-i Âli Osman 1333-1334; s.667.

Yine merkez örgütü gibi "Sancak İdâre Meclisi" bulunmakta ve merkezdeki müdürlüklere bağlı olarak çeşitli daireler yer almaktadır.¹ Mahkemelerde Merkez Kastamonu Sancağında olduğu gibi Çankırı ve Sinop Sancağında da aynı şekilde yürümekte idi.² Merkez Sancağında bulunan bütün birimlerin diğer sancaklarda da aynen kurulu olduğunu görüyoruz.³

KAZA İDÂRESİ

Mutasarrıfa karşı sorumlu olan kaza idâresinin başında "kaymakam" bulunuyordu. Kaymakama yardımcı idâreciler ise naib, mal müdürü ve müftü idi.⁴ Sancak merkezinde olduğu gibi bunda da "idâre meclisi" mevcudiyetini korumaktadır. Diğer birimlerde kazalar da aynen mevcut idi.⁵ Kastamonu'da farklı memurlukların bulunduğu kazalar Safranbolu, İnebolu ve Cide kazalarıdır. Bu kazalarda Liman İdâresi, İdâre- i Mahsusayı Ecnebiye, Karantina Memurluğu gibi farklı memurluklar bulunuyordu.⁶ Genel olarak bir kazanın idârecileri, kaymakam, kadı, müftü, Bidayet Mahkemesi reisi, müstantik, müdde- i umûmî, telgraf ve posta müdüründen meydana gelmektedir.⁷

Nahiyelerde ise müdür, müdür muavini, sandık emini, tapu katibi, kereste ve ondalık memuru, düyûn-u umûmiye pul bayii ve zabıta kuvvetleri gibi görevliler bulunmakta idi.⁸

1- Tahrirat kalemi, muhasebe kalemi, vergi dairesi, nüfus kalemi, evkâf kalemi, defteri hakani gibi. AGS 1314; s.233,218 bazı birimlere bağlı komisyonlarda aynen mevcuttur.

2- AGS. 1314; s.234-235.

3- AGS 1314; s.233-218. Sinop Sancağında farklı olarak "Tersane Memurluğu" "Liman Dairesi" gibi birimler bulunuyordu. s.246.

4- Sancakta olduğu gibi bu idâreciler zamanla değişmiştir. 1333 tarihli Salnâme-i Ali. Osman; s.717-735.

5- "Mal Kalemi, Nüfus İdâresi, Orman İdâresi, Ziraat Bankası, Maarif İdâresi, Belediye, Posta-Telgraf İdâresi, Zabıta Memurluğu, Evkâf Memurluğu" gibi . AGS 1314; s.248-252.

6- AGS 1314; s.139-204.

7- Salnâme-i Umûmiye 1334; s.667-673

8- AGE 1314; s.133-134.

D- Kültürel Durum

a) Eğitim

Osmanlı Devletinde batılı anlamda eğitim kurumlarının oluşturulması Tanzimat'tan sonraki tarihlere dayanmaktadır. Bu düzenlemelerin ışığında Kastamonu'daki eğitim kurumlarını üç başlık altında toplamak mümkündür.

1- İlköğretim Okulları

1911'de "Maarif-i Umûmiye Kanunu"na göre temel eğitimle ilgili bazı prensiplerin belirlendiğini, buna göre;¹

- 1) İlköğretim ülkenin tamamında mecburi ve parasız olacak.
- 2) İlköğretime ait okullar, Ana Okulları, Subyan Okulları, Elishleri ve Hırfat okullarından oluşacaktı.
- 3) Her köy ve mahallenin bir ilkokulu olacaktı.
- 4) Her il merkezinde bir ilköğretim meclisi kurulacak, vali bu meclisin başkanlığını yapacaktı. İl Maarif Müdürü ikinci başkan olup, diğer üyeler, il genel meclisi üyelerinden üç, il sağlık müfettişi, ilkeğitim müfettişi, ilköğretim müfettişi, iki okul öğretmeni, merkez okullarından seçilecek iki müdür ve öğretmen, Maarif Nazırı tarafından seçilecek bir ilkokul müfettişinden oluşacaktı.
- 5) Kazalarda ise eğitim kurulları kaymakam başkanlığında toplanacak, kurulun diğer üyeleri belediye ve kaza idâre meclisi üyeleri arasından seçilen 6 kişi ile belediye doktoru ve ilkokullar müfettişinden meydana gelecekti.
- 6) Köylerde ihtiyar meclisleri, nahiyelerde nahiy meclisleri eğitim işlerinden sorumlu idiler.

1- Başgöz, İlhan -Wilson, Howard E.; Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk, Ankara 1973, s.50-51.

Maarif Nezaretinin aldığı bu kararlardan sonra bölgede okul yapımlarına hız verildiği görülmektedir. Eğitim kurulları, okul sayısını artırabilmek amacı ile halktan iane(yardım)¹ toplayarak okul yapımına katkıda bulunmuşlardır.

Nezaret 1913'te "Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkatı"² ile mevcut kanunda yeni düzenlemeler yaparak ilköğretim süresini altı yıla çıkarmıştır. Fakat uygulamada ibtidailerin üç yıllık eğitimlerini devam ettiklerini görmekteyiz.

1903 tarihli Maarif Salnâmesine göre, Kastamonu'da binde 96,9 olan³ okulların sayısının 1913-1914 yılına ait istatistiklerde Kastamonu sancağının il ve ilçelere göre öğretmen, öğrenci ve okul çağındaki çocuk sayısı şöyle sıralanmaktadır;⁴

Kasta- monu	Mekâ- tip	Muallim	Bilumûm		Mecburi		Mektebe		Daha ne ka- dar Mektebe ihtiyaç vardır	
			İbtidai	Şakirdanı	Tahsil	Sinninde-	Devam	Etmeyen		
<u>Livası</u>	<u>Yekûn</u>	<u>Zûkûr</u>	<u>Anâs</u>	<u>Zûkûr</u>	<u>Anâs</u>	<u>Zûkûr</u>	<u>Anâs</u>	<u>Zûkûr</u>	<u>Anâs</u>	<u>vardır</u>
Kasta- monu	5	11	6	625	91	551	615	551	524	21

1- Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 1 Mayıs 1911, 6 Teşrin-i evvel 1913.

Abana ve Çatalzeytin'de okul inşaatı için iane toplanması.

2- Özalp, Reşat; Milli Eğitimle İlgili Mevzuat 1857-1923, İstanbul 1982, s.83.

3- Tekeli, İlhan; "Tanzimattan Cumhuriyete Eğitim Sistemindeki Değişimler" TCTA, C.2, s.420.

4- M.E.B.Arşivi; Kastamonu Dosyası, tasnif dışı evrak "1329-30 sene-i devriyesi Osmanlı Mekâtib-i İbtidaiyeleri" bkz.Ek: 3.

Mülha-										
kâtı	13	17	-	519	-	977	1060	458	1060	247
Araç	2	1	1	196	36	70	38	70	2	1
Mülha-										
kâtı	17	17	-	799	-	2630	2110	1731	2110	136
İnebolu	2	6	3	180	77	325	293	145	216	7
Mülhakâ-										
tı	32	36	2	1144	71	3049	2844	1905	2773	229
Cide	2	6	2	129	71	67	67	67	67	2
Mülha-										
kâtı	19	19	-	762	-	3199	2519	2437	2019	127
Safran-										
bolu	2	7	3	237	70	425	388	188	318	10
Mülha-										
kâtı	21	22	-	1104	-	1722	1654	618	1654	180
Taşköprü	4	2	2	393	75	318	303	26	228	6
Mülha-										
kâtı	15	23	-	678	-	2641	2394	1965	2394	137
Daday	1	6	2	160	35	56	60	56	25	2
Mülha-										
kâtı	20	30	-	905	-	1354	1287	449	1287	135
Tosya	5	11	2	246	49	757	673	511	632	22
Mülha-										
kâtı	9	11	-	355	-	1111	1091	756	1091	41

Buna göre Kastamonu sancağında 176 okul, 250 öğretmen, 8432 erkek ve 575 kız öğrenci bulunmaktadır. Okul çağında bulunan 36.648 öğrenciden 28.331'i okula devam edememekte, bunlar için 1303 okula ihtiyaç bulunduğu görülmektedir. Bu rakamların doğruluğu konusunda fazla bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte okul çağında bulunan her 5 çocuktan 4'ünün okula devam edemediği görülmektedir.

Bu okullar dışında bölgede bir de hususî okul adıyla eğitim kurumları bulunduğu, bunların Müslüman, Rum ve Ermeni okulları olduğu görülmektedir. Müslüman hususî okulu adıyla belirtilen okullar, mahalle mektepleridir. Bunların sayısı 1106'dır. Bunlardan 24'ü sadece erkek öğrenciler için diğerleri ise karışık eğitim yapmaktadır. Bu okullarda 105.232 kişinin eğitim gördüğü kayıtlıdır¹, bu rakamın neye bağlı olduğunu anlamak güçtür. Bunlardan başka 4 Rum ve 4 Ermeni okulu bulunduğu okullarda ise toplam 887 öğrencinin öğrenim gördüğü kayıtlıdır.¹ Bu verilen rakamlara Çankırı ve Sinop illeri de dahildir. Yine aynı belgelerden anladığımızı göre vilâyet dahilinde yabancı okul bulunmamaktadır.

Kastamonu sancağında okulu bulunan köyler:²

Merkez Kazasında;

Devrekanî Nahiyesi

Çayırcık, Tekkirazlar, Balabanlar, Kaderbey, Çorbacı, Karabakkal, Bağlar.

Akkaya Nahiyesi

Iğdır, Ömerli.

Kuzkaya Nahiyesi

Murad, Hacılar, Alpı, Canbay, Çıtkurab, Adil Bey.

1- M.E.B. Arşivi; Kastamonu Dosyası, 1329-30 Sene-i Devriyesi Osmanlı Mekâtib-i İbtidaiye-i Hususiyesi.

2- M.E.B.; Kastamonu Dosyası.

Göl Nahiyesi; Sarı Ömerli, Kasaba, Eşen.

Araç Kazası; Pelidviran, Huruçviran, Musay, Kızılsaray, Gemi, Saray, Karapürçek, Sorkuncuk, Öküzviran, Girenez, Geluş, Kızılcaviran, Mugamlar, Güney, Samatlar, Afşar, Susuz, Balcı, Hendek, Demirviran, Tavşanlı, Boyalı.

İnebolu; Güzelköy, Razili, Hisaryar, Atar, Hacı Mehmet.

Küre Nahiyesi; Çardak, Anbarlı, Kürt, Alınviran.

Abana Nahiyesi; Urmiye, Pazaryeri, Musa Reis, Gide, Neksar, Eyvat Baharlı.

Çatalzeytin Nahiyesi; İmaniye, Hamidiye.

Cide; Namlıpınar, Abdülkadir, Yayla, Okurlar, Münckekli, Balviran, Niyari, Akça, Baltacı, Himmet, Heskavak, Orkut, Kayran.

Daday; Bostancı, Akpınar, Hora, Budaklı, Köselers, Albagut, Mülayım, Oluk, Karacaviran, Kızısihi, Kalaycı, Fırıncık, Gite, İnceğiz, Çakıroğlu, Gulam, Okluk, Karacapınar, Dizdaroğlu, Abakulu, Göçer, Tekke, Selolmaz, Somuncu, Kazancı, Hansalar.

Azdovay Nahiyesi; Değirmencik.

Safranbolu; Bulak, Yazı, Hacılarobası, Kenarî, Gılaguzlar, Yürük, Alınviran, Değirmencik, Akviran, Başköy, Tokatlı, Elbent, Davutobası, Sıralı, Ovacuma, Gerpit, Kadıbükü.

Ulus Nahiyesi; Elmalı, Kumluca, Yenihan.

Eflani Nahiyesi; Emirler, Bostancılar.

Aktaş Nahiyesi; Çerçiler, Üçbaş, Seyidler, Davutlar.

Taşköprü; Alsaray, Ayvalı, Abdalhasan, Emirce Beğ, Çetmi, Tekkeoğlu, Yenice, Yazı Hamit, Afşar, Küreçayı, Gökçeoğlu, Kanaya, Acıkavak, Bataklı, Kurapürçek, Uzunkavak, Sirlu, Çit, Abay.

Tosya; Kilkaya, Çulluk, Sekiler, Aşağı Kayı, Kuşçular, Bağcılar.

Bu okullardan bir tanesi tek öğretmenli ve tek dersaneli, 70'i

iki dersaneli, iki öğretmenli, 69'u üç dersaneli , üç öğretmenli, 11'i ise altı dersaneli ve altı öğretmenlidir.¹

1918-19 yıllarına ait istatistikler ise Kastamonu sancağında 148 okulda 9.552 öğrencinin eğitim gördüğünü bildirmektedir.² Bu okullardan bir kısmı yatılı idi. Bunlar Araç, Cide, Safranbolu, Tosya, İnebolu, Daday, Taşköprü'de olmak üzere yedi tane bulunuyordu. Ayrıca Kastamonu merkezde dört, Safranbolu'da üç, Araç, İnebolu, Cide, Taşköprü, Daday, Tosya kazaları ile Çatalzeytin, Abana, Küre nahiyelerinde birer olmak üzere onaltı kız ibtidaisi bulunduğu bilinmektedir.³

Kastamonu Merkez, İnebolu, Safranbolu ilçelerinde Numune Mektebi İbtidailerini vardı. Bu okullar eski Rüstiye programlarını takip ediyorlardı.

Kastamonu merkezde üç, Devrekani, Akkaya, Kuzkaya, Göl nahiyelerinde birer, İnebolu'da dört, Abana, Çatalzeytin, Küre nahiyelerinde birer, Safranbolu'da üç, Taşköprü ve Tosya'da iki, Cide, Daday kazalarında birer erkek ibtidaisi bulunuyordu. Ayrıca İnebolu ve Safranboluda birer diğış mektebi bulunuyordu.

İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra başlatılan eğitim seferberliği sayesinde okullaşma oranının yetersiz de olsa arttığı dikkati çekmektedir. 1914'de binde 79'a, 1917'de ise binde 109'a ulaştığı görülür. Oran olarak sağlanan bu artışın yanında mevcut okulların sınıf ve öğretmen sayılarının da artırıldığı pek çok köy mektebinin 2-3 dersaneli mektep durumuna getirildiği görülmektedir.

2- Ortaöğretim Kurumları

Ortaokullar

Osmanlı öğretim kurumları içerisinde "İdadi" ve "Rüstiye" adıyla

-
- 1- AYTEKİN, Halil; İttihad ve Terakkî Devri Eğitim Teşkilâtı 1913-1918, Ankara 1987(Basılmamış Doktora Tezi) s.219-220.
  - 2- Muallimler İstatistiği, 1333-1334(1917-1918); Başnezâret Umûm Müdürlüğü, 1335(1919). s.XII-XIII.
  - 3- YILMAZ, Mehmet; Millî Mücadelede Kastamonu Öğretmenleri, Ankara 1989. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) s.10.

la anılan ortaokulların sayıları hakkında 1898 tarihli Maarif Salnâme-sinde, Kastamonu'da üç idadi¹ bulunduğu, bunların toplam öğrenci sayısının 303 olduğu görülmektedir. Rüştîye sayısı ise yirmüçtür. Rüştîyelerin öğrenci sayıları ise 1536'dır.² Rüştîyelerin askerî ve mülkiye rüştîyeleri olduğu, mülkiye rüştîyelerininin 1904'ten itibaren³, askeri rüştîyelerin ise II.Meşrutiyetle birlikte kaldırıldığı bilinmektedir.

1913 yılına ait istatistiklerde vilâyette bulunan üç idadide toplam 248 öğrencinin öğretim gördüğü, bunlardan İnebolu İdadî'sinin 38 öğrencisi bulunduğu görülmektedir. İnebolu İdadî'sinde bir müdür, iki müdür yardımcısı, altı öğretmen, üç hizmetli bulunduğu görülür.⁴

Lise

20 Nisan 1885 tarihinde Abdurrahman Paşa tarafından halktan toplanan yardımlarla inşa edilen bina Kastamonu İdadîsi adıyla kurulmuştur. 1887'de idadinin birinci, ikinci sınıfları, 1888'de üçüncü sınıfı, 1891-1892'de yatılı olacak şekilde düzenlenmiştir. 1900-1901'de mektebe bir ziraat şubesi açılmış fakat bir yıl sonra kapatılmış, 1904-1904 de tekrar açılan ziraat şubesi aynı yılın sonunda tekrar kapatılmıştır. 1910-1911'de okula bir ibtidai şubesi ilave edilerek okul 12 yıllık Sultanî teşkilatına dönüştürülmüştür.⁵ 1911 yılına kadar 159 mezun veren okul, 1912-1913-1916-1917-1918'de savaş nedeniyle mezun vermemiş, 1919'da dokuz mezun vermiştir.⁶

-
- 1- İnebolu, Sinop ve Çankırı İdadîleri, M.E.B.Arşivi; Kastamonu Dosyası Zarf No: 27.
  - 2- Tekeli, İlhan; AGM, TCTA,C.2, s.474.
  - 3- Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 11 Mart 1904.
  - 4- M.E.B;Kastamonu Dosyası, Zarf 43.
  - 5- Cumhuriyetin 15.Yılı'nı Anması, Kastamonu Yıllığı, s.93-94.
  - 6- Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi 100.Yıl Albümü ;Kastamonu 1985. s.65. Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi 84.Kuruluş Yılı Dönümü Hatırası; Ankara 1969, s.5-20.

1913-1914 yılında bütün kısımların öğrenci sayısı 415'tir. Aynı tarihte 11 idâreci, 28 muallim ve 4 hizmetli okulun kadrosunda bulunuyordu.¹

Darü'l-muallimin ve Darü'l-muallimât

Kız ve erkek öğretmen okullarından, erkek öğretmen okulu 1884'te Vali Abdurrahman Paşa tarafından², kız öğretmen okulu ise 1915'te Mehmet Efendi'nin evinde açılmıştır.

Bu okullar dört yıllıktı. Bu süre içerisinde, Kuran-ı Kerim ve Din Dersleri, Türkçe, Hesab, Hendese, Tarih, Coğrafya, Ziraat, Tabiat, Resim, Musukî, Lisan-ı Ecnebi, Arabî, Malumât-ı Medeniye ve Kanuniye ve İktisadiye, Terbiye ve Usul-ı Tedrisat ve Tatbikatı, El İşleri ve Ruhiyât derslerini³ alarak mezun olan öğrenciler, ilköğretim okullarında görevlendiriliyorlardı.

3- Meslek Okulları

Sanayi Mektebi

1869'da Vali Mehmet Reşit Paşa tarafından ıslâhane olarak açılan okulda kimsesiz çocukların eğitimi düşünülmüştür. 1881'de kapatılan ıslâhane, 1885'de Mektep-i Sanayi adıyla yenedin açılmıştır. 1916'ya kadar çeşitli binalarda hizmet veren mekteb bu tarihte kendi binasına taşınmıştır.⁴ Okulun çeşitli bölümlerinde 1918'de 30 öğrenci öğrenim görmekte idi.⁵

1- M.E.B.Arşivi; Kastamonu Dosyası, Zarf 27.

2- Kastamonu İl Yıllığı 1967; s.207.

3- Açıksöz; 22 Şubat 1838.

4- Cumhuriyetin 15.Yılına Anma; s.96.

5- Açıksöz; 7 Kanun-u sani 1358.

Ziraat Mektebi

1911'de şehre 11 km. uzakta Gölköy ve Şekerköy arasında Amele Mektebi adıyla açılan okulun da tahsil müddeti üç yıl olarak düşünülmüştür. Bursa Ziraat Mektebi'nin programını¹ takip eden okulun 250 dönüm arazisinden 60 dönümünde deneme niteliğinde çeşitli meyve ve sebze üretimi yapılıyordu. Okulda bir müdür bir müdür yardımcısı, iki öğretmen, bir ulûm-u diniye öğretmeni, bir muhasebeci, 40 öğrenci bulunuyordu.²

İnebolu Ticaret Mektebi

II.Meşrutiyet'te öğretime açılan okul,³ 1921'de vilâyet idâresi tarafından öğrenci sayısının az olması ve eğitime ayrılan payın yetersiz kalması nedeni ile okul kapatılmıştır.⁴ Okul öğrencileri İnebolu Gençlik Mahfelinin kuruluşunda aktif olarak görev almışlardır.

Diğer Okullar

Kastamonu'da bu okulların dışında iki okul daha bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Kastamonu Jandarma Mektebi'dir. Mektebin 1921'de müdürlüğünü Yüzbaşı Mustafa Asım Bey yapmakta idi.⁵ Bu okul jandarma teşkilatına, jandarma eri yetiştirmek amacı ile kurulmuştur. Fakat kuruluş tarihi konusunda herhangi bir bilgi yoktur. İdârî bakımdan da İçişleri Bakanlığına bağlı olduğu görülür.⁶

İkinci okul ise, Darülhilâfet'ül-Âliye Medresesi'dir. II.Meşrutiyet'ten sonra medrese ve dini eğitim kurumlarına bir düzen vermek amacıyla ile kurulan okul, müfredatında hem dini hem de fenni eğitim yapıldığı dikkati çekmektedir. Okul din adamı ve din bilgisi derslerini yü-

---

1- Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 11 Eylül 1336.

2- Açıksöz; 1 Ağustos 1338, 4 Kanun-u evvel 1337.

3- Yücel, Hasan Ali; Türkiye'de Ortaöğretim, İstanbul 1938. s.9.

4- Açıksöz; 21 Kanun-u evvel 1337.

5- Açıksöz; 20 Kanun-u sani 1337.

6- TBMM Hükümeti Dönemi; C.IV, Kısım.I, Ankara 1984. s.389-394.

rütecek eleman yetiştirme amacına yöneliktir.¹ Bu okullar, "Tevhid-i Tedrisât Kanunu" ile kaldırılmıştır.

b) Basın

Bölgede kültürel etkinlikleri artıran en önemli gelişme 1868 tarihinde Vali Mehmet Reşit Paşa tarafından Kastamonu'da bir matbaa kurulmasıdır. Islâhane binasında açılan matbaanın müdürlüğünü Molla Mehmet oğlu Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi, katipliği Mehmet Efendi yürütüyordu. Islâhhanedeki çocuklar da matbaada çırak olarak çalışıyorlardı.

Kuruluşundan itibaren resmi dairelerin çeşitli evrâklarını basan matbaa 1872'de Kastamonu Vilâyet Gazetesini de basmaya başladı. 1888'de Abdurrahman Paşa tarafından yenilenen matbaanın müdürlüğünü Hüsnü Efendi 1910 yılına kadar devam ettirmiştir.² Hüsnü Efendinin yerine matbaa Litografya memuru Ahmet Efendinin müdürlüğe getirildiği bilinmektedir.

1889 tarihli salnâmeden anladığımızı göre, başlangıçta dört kişinin çalıştığı matbaada bu tarihte onsekiz kişinin görev yaptığı bilinmektedir.³

Matbaa, 1918 yılına kadar Kastamonu'da tek olma özelliğini korumuş, bu tarihte Zafer Gazetesini çıkaranlar tarafından ilk özel matbaa kurularak basın hayatının canlanmasına yardım etmiştir.⁴ Vilâyet matbaası 1868'den itibaren çıkan bütün gazete, dergilerle, salnâme ve kitapların basıldığı matbaa olma özelliğine sahiptir.

1- Açıksöz; 27 Şubat 1338.

2- Demircioğlu, Aziz; 100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972. s.2-5.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 15 Mart 1910, Hafız Hüsnü Efendinin emekliye ayrıldığı belirtildikten sonra Hüsnü Efendinin matbaanın pîri olduğu, matbaadan başka konularda da Kastamonu halkına önder olduğu belirtilmektedir. Hüsnü Efendinin şirket teşkil ederek, tiftikten kumaş dokutan müteşebbis olduğu, dokuma, halıcılık, nakış işleri konusunda yegane bilirkşi olduğu belirtilmektedir.

3- Kastamonu Vilâyet Salnâmesi 1317; 20.basıllş, Kastamonu 1317. s.175.

4- Demircioğlu, Aziz; YKB, s.10.

Gazeteler

Kastamonu Vilâyet Gazetesi

Şehirde ilk gazete "Kastamonu Vilâyet Gazetesi" adıyla 1872 tarihinde yayınlanmaya başlamıştır. 66 yıl yayınlanan gazete, genel olarak vilâyetin resmi tebliğlerini yayınlamış, zaman zaman da çeşitli konularda makale seri yazı dizilerini de yayınlamıştır. Gazetenin tam bir koleksiyonu olmamakla birlikte Kastamonu Müzesinde ve Millî Kütüphanede koleksiyonları bulunmaktadır.

Gazetede idâreci ve muharrir olarak ilk defa Mehmet Cemil Bey¹ in çalıştığı daha sonra Galip (Söylemezoğlu), Hazım (Tepeyran), Ahmet Hamdi, Sadık Vicdani, Abdullah Lütfi, Hafız Nuri, Besim Bey, Hüsnü (Kuşakçioğlu), Mehmet Ali (Ayni), Yusuf Niyazi, Tahsin Nahit (Uygur), Kemal (Koral) gibi kişilerin yazı yazarak veya bizzat gazetenin çıkmasına katkıda buldukları görülmektedir. Gazete yayınlandığı süre içerisinde Kastamonu'da kültürün gelişmesinde etkide bulunmuştur.

Köroğlu

İlk özel gazete olarak Mehmet Besim Bey,² tarafından yayınlanan gazete, vilâyet matbaasında basılıyordu. İttihad ve Terakki Cemiyeti Kastamonu Şubesinin yayın organı olan gazetenin, partinin fikirlerini yayma düşüncesi taşıdığı açıktır. 4 Aralık 1908'de yayın hayatına katılan "Köroğlu" 31 Ekim 1918 yılına kadar yayınlanmıştır. Haftada bir gün çıkan gazete 13 Mayıs 1910 yılında başlığının altında yer alan İttihad

-
- 1- Mehmet Cemil Bey, Aziz Demircioğlu tarafından Kastamonu'nun ilk gazetecisi olarak gösterilmektedir. Demircioğlu, Aziz; YKB, s.24.
  - 2- Köroğlu'nun 1324,9, 1326, 114. sayıları için bkz. Milli Kütüphane; 1962 SC 228. Demircioğlu, Aziz; 100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir? 1872-1972, s.35-36. Mehmet Besim Bey Osmanlı Meclisi Mebusanın 4.dönem Kastamonu Milletvekili. TBMM'de de Kastamonu milletvekilidir.

ve Terakki Cemiyetinin yayını olduğu ibaresini kaldırmıştır.

Gazetenin 1909-1911 döneminde müdürlüğünü Hüseyin Hüsni(Kuşakçıoğlu)¹ yürütmüştür. Hüseyin Hüsni'den sonra müdürlüğe önce Nureddin², sonra Akdoğanlızâde Mehmet Ali, İsmail Sedat mesul müdürlüğünü yürütmüştür.

Gazete, uzun süreli yayınlanan ilk özel gazetedir. Gazetede Besim Bey, Hüsni (Kuşakçıoğlu), İsmail Sedat, Ahmet Behzat, Abidin(Binkaya), Hasan Fehmi, Ahmet Talat(Onay), Yusuf Niyazi, İsmail Habib(Sevük), Dr.Fazıl Berki, Tahir Karaoğuz gibi şahsiyetlerin yazıları yayınlanmıştır.

Serbaz

1 Mart 1909 - 8 Mayıs 1909 tarihleri arasında Ahmet Hayrettin³ tarafından yayınlanmıştır. Haftada bir gün çıkan gazete iki aylık yayın hayatında Vali Ömer Ali Bey'le girdiği mücadele sonunda kapatılmıştır.

Nazikter

17 Mayıs 1910 - 7 Mart 1928 tarihleri arasında aralıklı olarak Yusuf Niyazi⁴ tarafından çıkartılmıştır. 19 yıl içerisinde Kastamonu, Day ve Cide'de çıkan gazete Yusuf Niyazi'nin basında mücadele anlayışını ve azmini göstermektedir. Yusuf Niyazi, Aralık 1910 tarihinde muhtemelen Nazikter'in kapatılması üzerine "Şule"⁵ adıyla bir gazete daha

-
- 1- Hüseyin Hüsni(Kuşakçıoğlu),1871-1929 , 1911'de Kastamonu mebusu, I.Dünya Savaşı sırasında Maarif Nezareti Özel Kalem Müdürlüğü yapmıştır. Demircioğlu, Aziz; YKBKK, s.29.
  - 2- Mevlevi tekkesi dedelerindedir. Nureddin Dede adıyla bilinmektedir. Demircioğlu, Aziz; YKBKK, s.47.
  - 3- Matbaa Müdürü Hüseyin Hüsni'nün damadıdır. Vilayet Nefia başkatibidir. Demircioğlu, Aziz; YKB, s.37-38. Serbaz nüshalarından ikisi Millî Kütüphane 1962 SB 252 bulunmaktadır.
  - 4- Yusuf Niyazi 1910-1929 yıllarında Nazikter'den başka Şule, Çalçene ve İnebolu gazetelerini çıkarmıştır. Demircioğlu; YBKK, s.64-66. Nazikter nüshalarından bir kısmı için bkz.Millî Kütüphane,1962 SC 244.
  - 5- Demircioğlu, Aziz; YKB, s.49-50.

yayınlamaya başlamıştı. İki haftada bir yayınlanan "Şule"nin yayını 6 Ocak 1911'e kadar devam etmiştir.

Ilgaz

Kastamonu Lisesi Fransızca Öğretmeni Ahmet Süreyya¹ tarafından 1 Mart 1911 - Mayıs 1911 tarihleri arasında yayınlanan gazete onbeş günde bir defa dört sayfa olarak yayınlanmakta idi. Ahmet Süreyya'nın İstanbul'a taşınması ile kapanan gazete dört sayı yayınlanmıştır.

Zafer

İttihad ve Terakki Partisine muhalif olarak 14 Aralık 1911'de yayınlanmaya başlayan gazetenin sahibi Mehmet Tefik(Safoğlu)², Mesul Müdürü ise Hersekli Mehmet İzzet'tir.³ İttihad ve Terakki'nin yayın organı Köroğlu Gazetesi ile rekabete giren Zafer'in 15 Şubat 1912'den itibaren Samsun'da basımı devam etmiş, 13 Ağustos 1912'de yayınına ara vererek 1918'den itibaren tekrar yayına başlayan Zafer, Eylül 1919'da Kastamonu'ya Heyet-i Milliye'nin hakim olmasıyla kapanmıştır. Zafer Gazetesi Hürriyet ve İtilaf Partisi taraftarı olmakla birlikte iki defa 1919'da kendi matbaasında basılan gazete olma özelliğine sahiptir.

Yeşil Ilgaz

Köroğlu Gazetesinin kapanmasından sonra 24 Kasım 1918'de İsmail Habib(Sevük) ve İsmail Sedat tarafından haftalık olarak yayınlanmış, gazete, İttihad ve Terakki'nin yayın organı olan Köroğlu gazetesinin

---

1- Demircioğlu, Aziz; YKB, s.31. Ahmet Süreyya hakkında bkz.Demircioğlu, Aziz; YKBKK, s.8.(İhsan Ozanoğlu'nun 18.12.1963 tarihli Yeni Kastamonu Gazetesinde yayınlanan yazısına atfen.)

2- Tefik Safoğlu hakkında bkz.Demircioğlu, YKBKK, s.62-63.

3- Hersekli Mehmet İzzet hakkında bkz. Demircioğlu, Aziz; YKBKK, s.26.

devamı olduğunu belirterek, iktidardan düşen parti mensuplarını savunmaya çalışmıştır. Onüç sayı yayınlanan gazete, kağıt sıkıntısı sebebiyle 17 Mart 1919'da yayınına son vermiştir.

Dergiler

Tiraje

Millî Mücadele öncesi ilde yayınlanan ilk ve tek dergidir. Dergi, Kastamonu'da valilik yapan Süleyman Nazif'in teşvik ve desteği ile Ahmet Talat(Onay) ve Muharrem Celal(Bayar)¹ tarafından 12 Şubat 1910 da çıkarıldı. Onsekiz sayı yayınlanan dergide Süleyman Nazif, Tefvik Fikret, Cenap Şahabettin, Faik Ali, Ahmet Hikmet(Müftüoğlu), Emin Bülent, Hamdullah Suphi(Tanrıöver) gibi tanınmış şairler ile Faik Reşat (Unat), Mithat Cemal(Kuntay), Abdüllahim Memduh'un çeşitli yazıları yayınlanmıştır. Dergi, Süleyman Nazif'in valilikten ayrılması üzerine 6 Ağustos 1910'da kapanmıştır.²

Millî Mücadele öncesi yayınlanan bu gazete ve dergilerin trajları kısıtlı olmamasına rağmen, bölgede kültürün yayılması bakımından önemli rol üstlendiği kuşkusuzdur. Bu gazete ve dergiler, ilde görev yapan aydınların kendilerini, halkın aydınlanması konusunda nasıl sorumlu olduklarını, düşüncelerini halka aktarmak için nasıl bir mücadele içerisinde girdiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu dönem basının bir özelliği de, siyasi tartışmanın hiç kesilmeden 1908'den 1919'a kadar nasıl devam ettiğini göstermesi ve fikri tartışmanın seviyesini ortaya koymasıdır. Bu tartışmalar aynı zamanda Millî Mücadele sırasında-

---

1- Muharrem Celal(Bayar) hakkında bkz. Demircioğlu, Aziz; YKBKK, s.39-40.

2- Demircioğlu, Aziz; YKB, s.176-177.

ki Heyet-i Temsiliye - İstanbul hükümeti ikilemindeki bölgedeki tohum-
larını oluşturmaktadır.

Bu tür tartışma ve yazılı basının, halkın yüzde onu bile okuma
yazma bilmeyen bir kitleyi nasıl etkilediğini tam olarak ortaya koymak
mümkün değildir.

E- İktisadî ve Ticarî Durumu

1890 tarihinde vilâyetin toplam geliri 40.952.592 kuruş, toplam
giderleri ise 18.659.013 kuruştur. Gelirler Emlâk, Ağnâm, Aşâr, Arazi,
Orman ve Kereste pulları, Tütün ve Kereste gibi vergilerden oluşuyor-
du. Giderler ise sivil ve askeri memur ve masrafları ile maden ve orman
gibi birimlere ayrılan yatırım paylarından oluşmakta idi.¹

Bu gelir ve giderler incelendiğinde bölgede tarım, hayvancılık,
ormanın çok önemli bir yer tuttuğu görülür.

Tarım ve Hayvancılık

1913 ve 1927 tarım sayımları, Kastamonu tarım ve hayvancılığı ko-
nusunda bizi aydınlatmaktadır. Bu sayımlara göre il nüfusunun %91'i ta-
rım ile uğraşmakta idi. Ortalama çiftçi ailesi büyüklüğü 5,5 kişi, her
çiftçi ailesi başına 21,4 dekar dikili alan, 2,5 civarında çift hayvanı
ve 11 civarında da çiftlik hayvanı düşmekte idi. 118.000 hektar dola-
yındaki ekili alanın %96'sını tahıl, %2'sini baklagiller %2'sini de
sanayi bitkileri oluşturmaktadır.

1892'de Kastamonu Merkez Sancağında yetişen küçük ve büyükbaş
hayvan sayısı 450.798 olarak verilmekte, bunlardan 70.000'ni tiftik ke-
çisi oluşturmaktadır iken² 1913-1927 döneminde 138.000'e yakın çeki hay-

---

1- Kastamonu Vilayet Salnâmesi; Kastamonu 1306-1310, s.260-267.

15-16.basılış. Ayrıca bkz. 1896 yılına ait bölgenin ekonomik yapısı
için Ek: 4.

2- Cuinet, Vital; AGE, C.4, s.403-467.

vanı, 626 bin dolayında çiftlik hayvanı, 250 bin kümes hayvanı bulunuyordu.¹ Bu rakamlar bölgenin hayvancılık bakımından bir hayli zengin olduğunu göstermektedir.

Kastamonu'da ekili araziden elde edilen ürün çeşitleri buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır, darı, fasulye, mercimek, fiğ, nohut, keten tohumu ile afyon, pamuk, tütün, kitse zamkı, san boya, mazi, badem gibi sanayi ürünlerinden oluşmaktadır.²

Bu ürünler dışında meyvecilik de önemli bir yer tutmaktadır. Tosya ve Safranbolu kazaları başta olmak üzere bölgede bazı yerlerde meyve yetiştiriciliği gelişmiş, bunların başında da üzüm ve elma gelmektedir. Bunlar İstanbul ve İskenderiye'ye İnebolu İskelesi vasıtası ile ihraç edilmektedir.³

Sanayi

1898 tarihli salnâmeye göre bölgede yirmüç tane fabrika bulunduğu görülmektedir. Bunlar kereste atölyesi niteliğindeki kuruluşlardır. Millî Mücadele öncesi en önemli sanayi kuruluşu diyebileceğimiz bu atölyeler bölgede bulunan ormanzenginliğini işleyerek, mamul hale getiren bu atölyelerdir. Orman ürünlerinden başka bölgenin en önemli sanayi kolu dokumacılıktır. Yerli tezgahlarda yün ve ketenli kumaş dokumacılığının önemli bir yeri olduğu görülür.

Ayrıca İnebolu, Cide gibi kıyı bölgesinde sandal ve gemi yapıcılığından bahselidiyorsa da⁴ bu konudaki işyeri sayısı hakkında kesin

---

1- Memalik-i Osmaniye'nin 1329 Senesine Mahsus Ziraat İstatistiği; İstanbul 1332, s.170-185.

DİE, 1917 Tarım Sayımı; Ankara 1970.

2- Guinet, Vital; AGE, C.4, s.465-67.

3- Açıksöz; 28 Haziran 1338. "1922 yılı meyve ihracatı üçyüzbin sandık civarındadır." Ürünlerin yetiştirildikleri mntikalara göre dağılımı konusunda bkz. Ozanoğlu, İhsan; AGE, s.90-187.

4- Kastamonu Vilâyet Salnâmesi 1312; s.419.

bilgiler mevcut değildir.

Ticaret

Bölgenin en önemli gelir kaynağını oluşturan orman ve orman mulleri ticaretin başlıca kaynağıdır.

19.yy. ortalarında Rusya limanları ile artan ticaret ilişkileri vilâyetin Amasra ve Sinop Limanlarını önemli ticaret merkezi haline getirmiştir.¹

Bu değişim dışında bölge İstanbul'la yaptığı tarım ürünleri ve kereste ticaretini² her zaman devam ettirmiş, bu ticarete bakır madeni ve bakır işletmeciliği tarihin en eski dönemlerinden beri yerini korumuştur. 19.yy. sonlarında İnebolu İskelesinden yapılan ticaretin tutarı tarım ürünleri, hayvan ve hayvan ürünleri, demir ve bakır olmak üzere toplam 266.000 Osmanlı lirasını bulmakta idi. Sancağın en önemli iskelesi konumundaki İnebolu İskelesinden en çok mal alan ülke İngiltere idi. İngiltere'yi sırası ile Fransa, İtalya, Avusturya-Macaristan, Almanya, Yunanistan, Rusya ve Romanya takip etmekte idi. Limana uğrayan yabancı gemi bakımından Avusturya-Macaristan gemileri az buharlı gemi ile ilk sırada yer almakta, bunu 92 gemi ile Rusya takip etmektedir.³

Limanın en önemli ithal malları ise tuhafiye ürünleri, demir, bakır, hırdavat, kağıt, cam ürünleri, alkollü içki, işlenmiş tütün, tuz, kahve, şeker, gıda maddeleri, sabun, gazyağ, çeşitli yağlar, zeytin, kuru meyve, incir, üzüm, kibrit, çimento ve benzeri mamul maddeler oluşmaktadır, bunların toplam karşılığı ise 235.050 Osmanlı Lirası tutmaktadır.⁴

1- Ortaylı, İlber; "19.Yüzyılda Kastamonu Vilâyetindeki Yapısal Değişim Üzerine" A.Ü.SBF.BYYO. Yıllığından, ayrı basım. Ankara 1977.

s.301-303.

2- Orman gelirleri konusunda bkz. Ek: 5.

3- Cuinet, Vital; AGE, C.4, s.460-80.

4- Cuinet, Vital; AGE, C.4, s.471-72.

I I. B Ö L Ü M

MİLLÎ MÜCADELE SIRASINDA KASTAMONU

A- İstanbul'la İdarî İlişkiler Dönemi

Vali İbrahim Bey¹

Mondros Mütârekesinin arkasından Kastamonu Valiliğine İbrahim Bey atandı. 28 Aralık 1918'de göreve başlayan yeni vali, kendini savaş sonrası meydana gelen güvenliksiz bir ortamın içerisinde buldu. Vilâyette savaşın boşluğundan faydalanan çeteler, hırsızlık, yağma ve kaçakçılık yapmaya başlamışlardı. Vilâyette güvenliği sağlamak mevcut kuvvetlerle mümkün değildi.

Bölge üzerinde Rum Pontus devleti kurma girişimleri de² başlayınca güvensizlik atmosferi daha da arttı. Özellikle savaş sonrası geri dönen Ermenilerin itilâf devletleri subaylarını arkalarına alarak idâreye Ermeni mallarının geri verilmesi konusunda baskı yapmaya başlaması İbrahim Bey'in olaylar karşısında pasif kalmasına neden oldu.³

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışından sonra İbrahim Bey, Kazım(Dirik) Bey'in tavsiyesi ile güvenilir valiler listesine alınarak kendisine şifre telgraflarla talimâtlar verilmeye başlandı. Kastamonu'ya ulaşan ilk telgraf 28 Mayıs 1919'da Havza'dan gönderilmişti. Bu telgrafta;

-
- 1- İbrahim Bey (İbrahim Hakkı Aktan) 1878 yılında Yanya'da doğmuş, 1903 de Mülkiye'yi bitirdikten sonra çeşitli kaymakamlık ve mutasarrıflık görevlerinde bulunmuş, 1918'de Balıkesir Mutasarrıfı iken Kastamonu Valiliğine atanmıştır. Erdeha, Kamil; AGE, s.210.
  - 2- Rum-Pontus Cemiyeti kurma girişimleri ve kurulacak devlet sınırları içerisinde Kastamonu'nun da dahil edilmesi konusunda bkz. Atatürk, Kemal; Nutuk, C.III, İstanbul 1973, s.900-901.
  - 3- Peker, Nurettin; 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya ve Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi, İstanbul 1955, s.16-19.

"memurin-i mülkiyenin şayân-ı itimât zevât ile elele vererek istikbâlin kurtulması"¹ için gerekli teşkilâtlanmanın el altından yapılması isteniyordu. Mustafa Kemal'den 20.Kolordu Komutanlığı aracılığı ile gelen bu tür telgraflar karşısında İbrahim Bey tereddüte düşmeye başladı. Bir taraftan ilde hilâfetçilerin önderi konumundaki Postane Müdürü Şeyh Ramiz Efendi ile iyi geçinmeye çalışan İbrahim Bey, diğer taraftan Mustafa Kemal'den gelen şifre telgrafların el altından Defterdâr Ferit Bey'in önderliğini yaptığı Kuvva-yı Milliyecilere veriyordu.

Bu iki taraflı politika Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi için bütün vilâyetlerden delege gönderilmesini isteyen şifre telgrafının Kuvâ-yı Milliyecilere iletilmesi ve Sivas'a gidecek delegelerin seçimi konusunda İbrahim Bey'in sürekli Kuvâ-yı Milliyecilerle içli-dışlı olmaları, hilâfetçi olarak tanınan Şeyh Ramiz Efendi'nin dikkatini çekti. Mustafa Kemal'den gelen gizli şifrelerden de şüphelenen Ramiz Efendi gelen şifrelerle cevaplarını İstanbul'a Posta Telgraf Umûm Müdürü Refik Halit(Karay) ile gönderdi. İstanbul Dahiliye Nezareti bu telgrafların çözümünü yaptıktan sonra Kastamonu'nun Kuvâ-yı Milliyeye ilhâk etme ihtimali karşısında İbrahim Bey'i İstanbul'a davet etti. İbrahim Bey İstanbul'la olan ilişkilerini sıcak tutmak için Salim Efendizâde Şükrü Bey'i gizlice İstanbul'a göndermiş, İstanbul hükümetine bağlılığını bildirmişti. Ramiz Efendinin girişimlerinden habersiz olarak İstanbul hükümetinin yaptığı daveti kabul eden vali, 4 Ağustos 1919'da Kastamonu'dan ayrıldı. 9 Ağustos'ta Preveze Gambotu ile İnebolu'dan İstanbul'a hareket eden İbrahim Bey, İstanbul'a varır-varmaz Dahiliye Nazırı ile yaptığı görüşmenin arkasından tutuklanarak Bekirağa bölüğü-

---

1- Telgrafın tam metni için bkz.Peker, Nurettin; AGE, s.26-28.

ne hapsedildi.¹

İbrahim Bey'in Dahili Nazırı ile görüşmek üzere İstanbul'a gitmesi Mustafa Kemal'in tepkisine sebep oldu.² Her türlü gizli yazışmayı bilen bir kişinin İstanbul'a gitmesi millî dava için zararlı idi.

Sivas'a Delege Gönderilmesi

Vali İbrahim Bey'in Kuvâ-yı Milliye ve Mustafa Kemal taraftarı gözüdürken gerçekleştirdiği en önemli faaliyet Sivas'a delege gönderilmesi işidir. İstanbul hükümetinin tavrına rağmen İbrahim Bey, Tatlızâde Nuri ile emekli Binbaşı Zeki Beyi Kastamonu delegesi olarak Sivas'a gitmelerine katkıda bulundu. Bu iki delege tüccar kılığında İnebolu-Samsun üzerinden Sivas'a giderek, kongrede Kastamonu'yu temsil ettiler. Bunların yol paraları ve masrafları ise belediye bütçesinden karşılanmıştı.³

Kongre sırasında Tatlızâde Nuri Bey hastalanmış ve toplantılara katılamamıştır.

Vali Vekili Osman Nuri Bey

İbrahim Bey, İstanbul'a giderken, Jandarma Kumandanı Osman Nuri Bey'i vekil olarak bıraktı. Osman Nuri, siyasi kanaatleri olmayan dindâr bir zattı. Fakat padişaha ve İstanbul hükümetine karşı da bir sem-

---

1- Karay, Refik Halit; Minelbab İlelmihrab, İstanbul 1964. s.173-174.

Bu tarihlerde İstanbul'da göreve başlayan Üçüncü Damat Ferit hükümeti, Anadolu'da kendisine bağlı olmayan vali ve idârecileri görevden alma girişimlerine başlamıştı. Bu tarihlerde 30 kadar mutasarrıf ve kaymakam azlolunmuş veya istifa etmiş sayılarak yerlerine 54 kadar mutasarrıf ve kaymakam atanmıştı. Bu girişim İttihat ve Terakkici olarak bilinenlerin tasfiyesi amacını gütmektedir. Akşin, Sina; İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul 1983, s.447.

2- Atatürk, Kemal; AGE, C.I, s.163-164.

3- Delegelerin uzun süre Sivas'ta kalmaları oradaki masraflarını karşılamak üzere Ferit Beyin öncülüğünde Yüzbaşızâde Murat Bey, Muhirzâde Mahir Bey, Evliyâzâde Abdullah Efendiler, aralarında para toplayarak Sivas'a gönderdiler. Açıksözcü, Hüsnü; İstiklâl Harbinde Kastamonu, Kastamonu 1933. s.13. Peker, Nurettin; AGE, s.48-49.

patisi vardı. Onun bu zaaflarından faydalanan Posta Müdürü Şeyh Ramiz Efendi, Bölge Komutanı Mustafa Bey ve 58.Alay Komutanı Şerif Bey, vilâyetle kontrolü ele alarak Kuvâ-yı Milliyecilere baskı uygulamaya başladılar.

Bu dönemde İstanbul'un emirlerini yerine getirmeye başlayan Kastamonu, Sinop'ta Samsun eski meb'usu Osman Bey'in Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tefvik Beye sığınarak, kendisini İstanbul'a götürmek isteyen İngilizlerin elinden kaçması olayında¹ Mutasarrıfın Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliyenin direktifleri doğrultusundaki hareketini cezalandırarak İstanbul hükümetinin direktifleri ile mutasarrıfı görevden alarak yerine Sinop Jandarma Komutanı Remzi Bey'i atadı.

a) Kastamonu'da İstanbul-Heyet-i Temsiliye çekişmesi

İbrahim Bey'in Kastamonu'dan ayrılması ve Sinop olayları üzerine Kastamonu'da Heyet-i Temsiliye-İstanbul hükümeti mücadelesi başladı. İstanbul hükümeti, yöreyi elde tutmak amacı ile 30 Ağustos'ta İbrahim Bey'in yerine Ali Rıza Bey'i² atadı. Ali Rıza Bey Eylül'de Kastamonu'da olmak üzere hazırlıklara başladı.

İstanbul'un bu girişimi üzerine Mustafa Kemal, Kastamonu'nun İstanbul'la olan ilişkilerini kesmek amacı ile 20.Kolordu Komutanı Ali Fuat(Cebesoy)'tan Kastamonu'ya olağanüstü yetkilerle bir subayın gönderilmesini istedi.³ Ali Fuat(Cebesoy) bu istek üzerine Albay Osman Bey'i

-
- 1- Sinop Olayı için bkz.Sinop Mektupçusu Hüseyin Hilmi(Uluğ)'nin Nurettin Peker'e gönderdiği olayla ilgili hatıraları. Peker, Nurettin; AGE, s.50-61.
  - 2- Ali Rıza Bey, 1875'de Tokat'ta doğmuş, 1892'de Suriye Vilâyeti Meclis-i İdâre Başkanlığı görevi ile memuriyete başlamış, Elazığ, Erzurum, Van mektupçuluğunda bulunduktan sonra Van Vali Muavinliği, Kastamonu, Yanya ve Konya valiliklerinde bulunduktan sonra 1913'de açığa alınmıştır. 1919'da Kastamonu valiliğine atanan Ali Rıza Bey 3 Ekim 1919'da Mustafa Kemal'in Anadolu'ya atanacak valiler konusundaki tamimi üzerine Kastamonu valiliği görevi iptal edilmiş, 1 Mayıs 1920'de Edirne valiliğine atanmış, Edirne'nin işgali üzerine 27 Temmuz 1920'de emekliye sevk edilmiştir. Erdeha, Kamil; AGE, s.442-443.
  - 3- Cebesoy, Ali Fuat; Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953, s. 125,135-140.

Kastamonu'ya gitmek üzere görevlendirdi. Eylül 1919'da Kastamonu'ya gitmek üzere yola çıkan Osman Bey'in bir alayla geldiği haberleri üzerine Posta Müdürü Ramiz, Mıntıka Komutanı Mustafa ve Alay Komutanı Şerif Beyler bir araya gelerek alınacak tedbirleri kararlaştırdılar. Osman Bey'in askeri kuvvetle geleceği ihtimalini gözönüne alan hilâfetçi yöneticiler, Kastamonu'da bulunan 58.Alayı alarma geçirdiler. Ayrıca gönüllüler toplanarak silahlandırıldı.

Osman Bey 16 Eylül 1919'da yalnız olarak Kastamonu'ya gelerek tutuklandı. Hilâfetçilerin faaliyetlerinden haberdar olan Kuvâ-yı Milliye Defterdâr Ferit Recai Bey ve 2.Bölük Komutanı Üstteğmen Şevket Bey 16-17 Eylül gecesini başlattıkları hareketle Osman Bey'i tutuklu bulunduğu vilâyet matbaası karşısındaki evden kurtararak yönetime el koydular. Aynı gün İnebolu'ya gelen Vali Ali Rıza Bey, durumu öğrenince Zonguldak'a gitmek zorunda kaldı.¹

b) Kastamonu'da Heyet-i Temsiliye Dönemi

Osman Bey Kastamonu'da duruma hakim olduktan sonra Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal'le yaptığı telgraf görüşmesinde başından geçenleri anlattıktan sonra hem Mevkî Komutanlığı hem de Vali Vekilliği görevini yürütemeyeceğini belirterek, Vali Vekilliğine Defterdâr Ferit Recai Bey² i atayacağını söylemişti. Mustafa Kemal'in de uygun bulması üzerine

-
- 1- 16-17 Eylül gecesini olayları için bkz. 58.Alay Tabur Tüfekçisi Yakup Batur'un, Peker'e verdiği hatıralar. Peker, Nurettin; AGE, s.65-69. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.12-20.
- 2- Ferit Recai Bey, Kastamonu Defterdârı Ferit(Törüm Küney) 1878'de İstanbul'da doğmuş, Kastamonu Vali Vekilliği görevinden sonra da bir süre Defterdârlık görevine devam ederek, TBMM I.ve II.dönem Çorum milletvekili olarak görev yapmış, 1941'de vefat etmiştir. Erdeha, Kamil; AGE, s.219-220.

Ferit Recai Bey Kastamonu Vali Vekilliğine getirildi.¹

Osman ve Ferit Beyler ilk iş olarak İstanbul'la olan telefon ve telgraf bağlantısını kestiler. Sonra Osman Nuri Bey tarafından görevden alınan Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey tekrar göreve iade edildi. Bu dönemde Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin teşkilâtlanmasına da başlandı. Erzurum ve Sivas Kongresinde alınan kararlar yayınlanmaya ve halka anlatılmaya çalışıldı.

17 Eylül - 3 Ekim 1919 tarihleri arasında İstanbul'la tüm bağlarını kesen Kastamonu vilâyeti, Ali Rıza Paşa kabinesinin kurulması üzerine tekrar İstanbul'la idâri ilişkilere başlandı. Vali Vekili Ferit Bey, Mustafa Kemal'in isteği üzerine Anadolu'ya gönderilecek valiler ve idârecilerle, Kuvâ-yı Milliye'ye ihanet edenlerin cezalandırılması² hakkındaki telgrafı üzerine Ali Rıza Paşa, Heyet-i Temsiliyenin Kastamonu'ya atadığı Ferit Bey'i görevden alarak yerine Edirne Vali Vekili Kütahya eski meb'usu Cemal Bey'i vali vekili olarak Kastamonu'ya atadı.

1- Atatürk, Kemal; AGE, C.I, s.163-168.

2- Ferit Beyin bu telgraf üzerine azledilerek yerine Cemal Beyin tayin edilmesi hadisesi karşısında Mustafa Kemal, sadrazama gönderdiği yazıda Ferit Beyin ileri sürdüğü fikirlerin Heyet-i Temsiliyeye ait olduğunu, Anadolu'ya atanacak idarecilerin vatansever olmalarına dikkat edilmesi gerektiğini tekrarlamıştır. Atatürk, Kemal; AGE, s.139. Ferit Beyin telgrafı için bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.96-97.

c) TBMM'nin Açılışına Kadar İstanbul'la İlişkiler

Ferit Bey'in yerine tayin edilen Cemal Bey¹ 18 Kasım 1919'da Kastamonu'da olacak şekilde İstanbul'dan yola çıkarak önce İnebolu'ya gelmiş orada kendisini karşılayanlara, Mustafa Kemal'in açtığı bayrak altında görev yapacağını açıklayarak, Ferit Bey'in başlattığı çalışmaları sürdürmüştür.

Müdafaa- ı Hukukları teşkilâtlandırmak için kısa zamanda faaliyete başlayan Cemal Bey, Heyet-i Temsiliye'den gelen talimât-nâmeleri aynen uygulamaya başladı. 26 Kasım 1919 tarihli telgrafta bütün mülkî idârecilerin Heyet-i Temsiliye ve millî hareket hakkındaki düşüncelerinin öğrenilerek, millî davaya karşı olanların ikna edilmesi, ikna olmayanların görevden alınması istenmekte idi.² Bu telgrafın gereğini yeri-

---

1- Cemal Bey, (Hatipzâde Ahmet Cemal) 1871'de Kütahya'da doğmuş, 1897 de Mülkiye'yi bitirerek, çeşitli ilçelerde kaymakamlık yaptıktan sonra 1908 yılında Meclis-i Meb'usan'a Kütahya meb'usu olarak girmiştir. 1912'de Veliâht Yusuf İzzettin Efendinin maiyetinde çalıştıktan sonra tekrar idâreciliğe dönerek çeşitli sancaklarda mutasarrıflık yapmıştır. Edirne Valiliğinden sonra Kastamonu Valiliğine atanmış, Kastamonu'dan sonra sırasıyla Sivas, Edirne, Trabzon'da valilikte bulunarak, 1925'de emekli olmuş ve 5 Ocak 1928'de vefat etmiştir. Erdeha; Kamil; AGE, s.220-21, 228-229. Açıksöz Gazetesinde Cemal Beyin tercüme-yi hali ise şöyle verilmektedir;

"Vali Cemal Bey'in Tercüme-yi Halleri

Cemal Beyefendi Kütahya'nın necib bir ailesine mensubdur. 1313'de Mekteb-i Mülkiye'den neşet etmiş, İzmir'de merhûm Sadr-ı esbâk Kamil Paşa'nın zaman-ı vilâyetinde maiyyet memurluğunda, İzmir İdadisi tarihinde muallimliği etmiş ve bir çok kaymakamlıklarda bulunmuş ve sonra Ayranoz Kaymakamlığında bulunmakta iken Kütahya meb'usu olarak ilk Meclis-i Meb'usan'a iştirâk etmiş, nezahât-ı ahlâkıyla tanınmış olan müşarün-ileyh ikinci devr-i intihabânda da meb'us olmuş, bil-ahire veliahd saltanat merhûm Yusuf İzzeddin Efendi Hazretlerinin teşrifatçılıklarında bulunmuş sonra Isparta Mutasarrıflığı ve Edirne vali vekâletinde bulunmuş el-yevm vilâyetimiz valiliği vekâletine tayin edilmiştir." Açıksöz; 23 Teşrin-i sani 1335.

2- Telgrafın metni ve bu konuda Cemal Beyin tutumu için bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.113-114. Erdeha, Kamil; AGE, s.222.

ne getiren Cemal Bey, bütün daire amirleri ve idârecilerden millî hareket hakkında düşüncelerini yazılı olarak talep etti. Gelen yazıların değerlendirilmesi sonucu aksi düşüncede ısrar edenlerin görevden alınmasını sağlayan Cemal Bey, güvenilir kişileri bu görevlere getirmeye başladı. Bunlar arasında Kastamonu Gençler Kulübü üyeleri yer almaktadır.

İdârî mekanizmada bütünlüğü sağlayan Cemal Bey, bölgedeki asayiş-i sağlamak amacı ile bir seri tedbirler almaya başladı. 30 Kasım 1919 da Mevkî Komutanı Osman Bey'i yanına alan Cemal Bey, jandarma ve askeri kuvvetlerle Taşköprü ve Sinop dolaylarında şevket eden çetelerin yakalanıp cezalandırılmaları için 20 gün süren bir operasyon gerçekleştirecekti. Bu operasyonlarda 50 kadar hırsız ve eşkiya yakalanarak mahkemeye sevk edildi. Bu yörede yıllardır faaliyet gösteren çetelerin bölgeyi terk etmeleri sağlandı. Bu süre içerisinde gidilen yerlerdeki idârecilerin tutumu da yakından takip edilerek, su-i istimalleri görünenler görevden alındı.¹ Cemal Bey, olayları daha yakından takip edebilmek

---

1- Vali Cemal Bey, operasyondan sonra Açıksöz Gazetesi ile bir röportaj yaparak gezi ve operasyon hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklıyor: "- Sinob'a kadar teşrif-i âlîlerinin saikini anlayabilirmiyim efendim?

- Mülhakâta çıkmak için mevsim müsaid değildi. Yalnız bazı mühim işler için iki günde avdet etmek üzere Taşköprü'ye kadar gitmiştim. Ben orada iken Boyabat ve Sinop'dan bazı nahoş haberler aldım. Avdet mahal yoktu. Mıntıka Kumandanı Osman Beyefendi'ye bir telgraf çektim ve bana refakat etmesi için derhal hareket etmesini yazdım. Birlikte Boyabat'a gittik. Evvelâ şunu söylüyeyim ki Taşköprü ile Boyabat arasındaki yollar, yoldan başka her şeye benziyor. Senelerden beri tamir görmeyen şoseler, yapılamayan köprüler pek harab olmuş ham yollar bin-nesibe bu harab şoselerden daha iyi. Çamurlu ve karlı bir havada bir çok zahmet ve müşkilâtla Boyabat'a girdik. Köylerde hayvan hırsızlığı, kat'ı tariklik gibi uygunsuzluklar nazarı tesirimi celb etdi. Derhal icraata başladık. 30 kadar hayvan hırsızını şerir derdest ederek haklarında hükm-ü kanunû tatbik ettirdik. Ahâ-

için vali konağının bir odasını telgrafhane durumuna getirdi.

---

li huzur ve sukûna kavuştu.

- Boyabad'da başka şakî ve şekavet var mıdır efendim?

- Evet (Borum) karyeli Raşit isminde bir asker kaçağı vardı, şekavete saporak, o havalide dolaşıyor. Biz Boyabat'ta iken Sivas hududuna geçmiş, bütün tedabiri ithaz ettik, hudud-u vilayete vurudunda pek kolaylıkla ve kariben tenkili muhaldır.

- Orada başka ne gibi icraatda buldunuz efendim?

- Senelerden beri Boyabat'da hükümet konağı yokmuş, bir handa bütün daire-i hükümet toplanmış, pek uygunsuz bir hal-u manzara teşkil ediyor. Ahâliye telkiyatda bulduk, toplanmışlar, aralarında müzakere etmişler, gayet muhteşem bir hükümet konağı ve bir de altı dersaneli mekteb inşaatını taahhüd ettiler ve resmen taahhüdnâme verdiler.

Ol-baharda inşaata başlanacaktır. Evkâfa aid mühim asâr-ı atikeden bir hamam var harab ve metruk bir hale gelmiş, Evkâf Nezareti enkazını satmaya teşebbüs etmiş böyle asâr-ı atikeden bir şeyin efnasına razı olmadım. Derhal Evkâf Nezaretine yazdım, tamirine Evkâf Nezaretinden müsaade-yi istihsâl etdim. Boyabat'dan aynı merakla Sinob'a geçtik. Orada dahi bazı gûna uğursuzluklar işitiliyordu. En meşhur şakilerden Topal İsmail, Çerkes Hasan ve Yunus ve bunlar gibi yirmi kadar şerir-i hain derdest etdirdik. Gerze'yi daha fena buldum. Mal Müdürü ticarete başlamış, Sandık Emni de iştirak etmiş, tahsil memuru Ahmed Efendi, tahsilci Mehmed Ali Efendi eşkiya ile münasebet tesis etmiş, derhal hepsini azlettim ve haklarında ayrıca tahkikat icrasını mutasarrıflığa emrettim.

- Oradaki şekavetin esbâbı hakkında malumât lutf buyrulur mu efendim?

- Seferberlik esnasında askerden kaçan bazı eşhas, Sinob livasının bazı aksamı dağlık ve çalana müsaid olduğundan dolaşıyorlarmış, bir türlü teslim-i nefis etmemişler. Bil-ahire firarlığı şekavete çevirmişler.

Jandarma teşkilâtımız seferberlikden evvel müntazam bir hale gelmişti. Halbuki en güzide jandarma neferâtı askere sevk ve yerlerine sıradan bir takım kimseler ikâme edildiğinden onlarla bi-hakkın takibât güçleşmiş, erbâb-ı şekavet de yüz bulmuş mütarekeden beri jandarma tensikatına hükümetçe ehemniyet verilmediğinden bir taraftan dinç ve tûvünâ gençler ve hatta hizmet-i askeriyeden müstebdel tecrübekâr gençler jandarmaya kayd olunmaktadır. Bukuvve-i zâbita ile memleketin her tarafında intizam tesis etmiş ve günden güne tesis etmekte bulunmuşdur."

Açıksöz; 11 Kanun-u sani 1336. Peker, Nurettin; AGE, s.114-115. Kastamonu'da Cemal Bey tarafından yapılan ilk tayin ve atamalar için bkz.

Açıksöz; 19 Teşrin-i evvel 1335.

Cemal Bey - İstanbul Hükümeti Anlaşmazlığı

Kastamonu'da millî davanın öncülerinden olan Sıhhiye Müdürü Ferruh Niyazi Bey, Defterdâr ve eski vali vekili Ferit Recai Bey, İstanbul hükümetinin dikkatini çekmeye başlamıştı. Bu iki şahsın Cemal Bey'in yanında yer alarak onun en güvendiği idâreciler olması Dahiliye Nazırı Damat Şerif Paşa'nın hoşuna gitmedi. Bu iki kişiyi Kastamonu'dan uzaklaştırmak için önce Ferruh Bey'i Dahiliye Nezareti'nin emri ile Çanakkale Sıhhiye Müdürlüğüne, Çanakkale Sıhhiye Müdürü Sait Bey'i de Kastamonu'ya atadı.

Şerif Paşa'yı yakından tanıyan Cemal Bey, bu haksız tayine karşı çıktı. Dahiliye Nezaretine çektiği telgrafta emri tebliğ etmediğini, gerekçesi olmayan böyle bir tayini asla uygulamayacağını bildirdikten sonra Çanakkale mutasarrıfı vasıtası ile Said Bey'e gönderdiği telgrafta da Kastamonu'ya gelmesi halinde İnebolu'dan geri gönderileceğini bildirdi. Bu olay Ali Rıza Paşa kabinesi içerisinde Kuvâ-yı Milliye düşman olan nazırların Kastamonu valisi Cemal Bey'e olan baskılarının artmasına neden oldu.¹

İstanbul'un İşgali Karşısında Kastamonu

İstanbul'un itilâf devletleri tarafından işgali Kastamonu'da üzüntü yarattı. İşgalin arkasından vali Cemal imzası ile bir ilân yayınlanarak, halktan hristiyan unsurlara karşı şedid davranılmaması istendi.² Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye'ye gönderilen yazıda da; "Kastamonu Vilâyeti, Heyet-i Temsiliye'yi Hükümet-i Merkeziye addede-

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.138-139. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.92-94.

Ferruh Niyazi Bey bu olaydan sonra Kastamonu'da kalarak Cemal Bey'in Sivas Valiliğine tayini ile Sivas'a gitti.

2- İlânın metni için bkz. Açıksöz; 19 Mart 1336, Peker, Nurettin; AGE, s.154.

rek emirlerine girdiğini ve alacağı her emri tereddütsüz" yapılacağı¹ bildirilmekte idi.

İtilâf devletleri tarafından Anadolu'daki vali ve kumandanlara gönderilen emirde kendilerine itaad etmeleri emri bütün Anadolu'da olduğu gibi Kastamonu'da da sert tepkilere neden oldu. Halk, 17 Mart'ta tertiplemediği mitingle itilâf devletlerinin isteğine cevaplarını vermişlerdi.

İşgalden sonra Ankara'yı "hükümet-i merkeziye" olarak tanıyan Kastamonu idâresi bir taraftan Mustafa Kemal'in Ankara'da toplanacak olan TBMM için üye seçimini yürütürken diğer taraftan çıkabilecek isyan hareketlerine karşı gerekli tedbirleri almaya başladı.

5 Nisan'da Damat Ferit Paşa tekrar sadrazam olarak hükümetin başına geçince, Şeyhülislâm Dürrizâde Abdullah Efendi, Kuvâ-yı Milliye-cilerin öldürülmesinin dinimize uygun düşeceği yolundaki fetvası yayınlandı. Bu fetvanın Anadolu'ya sokulması ve müftüler tarafından halka anlatılması Heyet-i Temsiliye tarafından yasaklandı. Anadolu'da bulunan müftüler karşı-fetva yayınlayarak millî davanın haklılığını ortaya koymuşlardı. Kırkbeş imzalı bu fetvanın altında bulunan yirmi dört imza Kastamonu müftüleri ve din alimleri tarafından imzalanmıştı.²

Anadolu'da İstanbul fetvasının dağıtımı ve okunmasının yasaklanmasına rağmen bazı yerlerde hilâfetçi müftülerin bunu el altından dağıtarak, halkı isyana çağırdıkları tesbit edildi. Kastamonu'da da bu tür faaliyette bulunan Cide Müftüsü Hacı Hüseyin Efendinin çalışmalarından haberdar olan Cemal Bey, müftünün Cide'yi terk etmesi için Cide kaymakamına açık bir telgraf çekerek, müftünün tutularak idam edilme-

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.157.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.166-169. Anadolu'nun Fetva Metni için bkz. Açıksöz; 25 Nisan 1336.

sini istedi. Bu Cemal Bey'in siyasi bir manevrası idi. Haberi kaymakamdan önce okuyacak olan müftü korkarak kaçacaktı. Nitekim Cemal Bey'in düşündüğü oldu. Hacı Hüseyin telgrafı öğrenir öğrenmez İstanbul'a kaçtı. Cemal Bey böylece idâredeki zekasını göstererek hiçbir olaya mahal vermeden Cide'de başlaması muhtemel bir isyan girişimini halletti.¹

B- Ankara Hükümeti Dönemi

TBMM'nin açılmasından sonra Kastamonu'da idârenin tamamen halkın irâdesine dayanan bir hükümetin emrine girmesi mukadderdi. Cemal Bey vali olarak bölgede yaptığı icraatla sivrilmiş, otoritesini kabul ettirmişti. İstanbul'un Anadolu aleyhine yayınladığı fetvanın etkisi ve itilâf devletlerinin desteği ile 13 Nisan 1920'de Düzce'de başlayan ayaklanma girişimleri Bolu, Zonguldak ve Kastamonu'yu da tehdit etmeye başlamıştı. Mustafa Kemal isyanın yayılması ihtimaline karşı 20 Nisan 1920'de gönderdiği telgrafla² Bolu Mutasarrıflığına bağlı olan Devrek, Ereğli, Mudurnu, Göynük, Bartın ve Zonguldak'ı geçici olarak Kastamonu Valisi Cemal Bey'in idâresine bıraktığını, buralarda isyan girişimlerine karşı tedbir alınmasını istedi.

Safranbolu İsyanı

Safranbolu isyanı 13 Nisan 1920'de başlayan, Birinci Düzce Ayaklanmasının küçük bir halkasını teşkil eder. Vali Cemal Bey, Düzce Ayaklanmasının öğrenilmesi üzerine elinde bulunan kuvvetleri ikiye ayırarak, birincisini Binbaşı Şevket Bey komutasında Araç-Safranbolu yönüne, diğerini de Çankırı-Çerkeş yönüne göndererek isyanın vilâyet sınırlarından içerisine girmesini önlemeye çalıştı. Çankırı-Çerkeş yoluyla Safranbolu'ya giden Jandarma Tabur Komutanı Emin Fikri Bey isyancıların

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.170-171.

2- H T V D; Mart 1957, Vesika No: 1122, Sayı: 48.

eline düştü. Diğer taraftan Araç Kaymakamı da olaylar karşısında aciz kalınca Araç Kaymakamlığına Eflâni Nahiye Müdürü Aziz Bey'i¹ atayan Cemal Bey, Safranbolu üzerine iki koldan yürünmesi emrini verdi.

Safranbolu isyanını Kaymakam Mahmud Sami, Katib-i Umûmi Ali Naktiki, ceza mahkemesi ve kadı ve posta müdürü organize eder. Bunların propagandaları ile Aktaş Nahiye Müdürü ve bir kısım jandarma hilâfet ordusu geliyor haberi üzerine Gerede'ye firar ederler. Bu olayın Safranbolu'da duyulması üzerine isyancılardan Ragıp Bey kendisine katılan bir kısım eşrafla gizli toplantı yaparak, Safranbolu'nun Kastamonu ile irtibatını keserek jandarmaları tutuklamayı kararlaştırırlar, jandarmalar tutulanır. Etrafa, Dayıoğlu komutasında 700 piyade, 300 süvariden oluşan hilâfet ordusunun geleceği haberi yayınlanır. Fakat Dayıoğlu komutasında elli kadar eşkiya ilçeye girer, bunlara Rumlar da katılır. Böylece Safranbolu'ya hakim olan hilâfetçiler, millîci olarak bilinen kişileri tutulattırlar.

Tutuklananlar arasında eşraftan Hüseyin Usta, Saatçi Nuri Efendi, İdadi Müdürü bulunmaktadır. Mevkuflar, eşraftan Kileci Rıfat Bey'in itirazları üzerine tahliye edilir. Safranbolu'da bir gün kalan Dayıoğlu komutasındaki hilâfet ordusu Araç üzerine doğru yola çıkar, burada Kuvâ-yı Millîye kuvvetleri ile karşılaşan hilâfet ordusu dağılır, Araç üzerinden hareket eden Şevket Bey komutasındaki millî kuvvetler Safranbolu'ya girerek, ilçeye hakim olur. Eğri Ahmet gibi eşkiya takımının da yer aldığı hilâfet ordusu dağınık bir şekilde Geredè'ye doğru kaçmıştır. İsyanı düzenleyen Kaymakam, Külleci Rıfat, Antepi Mehmet, Değirmencizâde, Kadı, Müdde-i Umûmi, Posta Müdürü, Komser Ragıp ve Sami

---

1- Aziz Bey, Ermeni tehciri suçlusu olarak Nemrut Mustafa Paşa divanınca aranmakta idi. Peker, Nurettin; AGE, s.178.

Şevket Bey'in Safranbolu'ya gelişi üzerine firar etmişlerdi.¹

Olayın faillerinden yakalanan Posta Müdürü Sabri, Jandarma Recep, Aktaş Nahiyesi Müdürü Yusuf Ziya, Ziraat Bankası memuru Fikri, Divan-ı Harp tarafından çeşitli cezalara çarptırılmış daha sonra da af edilerek tahliye olmuşlardır.²

İsyanın bastırılmasından sonra bir beyannâme yayınlayan Vali Cemal Bey, olayın dışarıdan gelen kişilerce çıkarıldığı belirterek, gönderilen kuvvetlerin duruma el koyduklarını Safranbolu'da "idâre- i örfiye" ilân ederek isyana ön ayak olanları takip ve yakalanmalarına çalışıldığını bildirmektedir.³

Cemal Bey, bu olayda bölgede bulunan askeri kuvvetler yanında, gönüllü kuruluş ve müfrezeleri de kullanarak, isyanın yayılmasını önlemiş ve halkın TBMM'nin güvenini kazanmıştı.

Cemal Bey - Maliye Vekili Tartışması

Maliye Vekili Hakkı Behiç Bey, Kastamonu Defterdârlığına yazdığı bir yazıda Osmanlı Bankasının paralarına el konmasını istedi.

Cemal Bey, Maliye Vekiline yazdığı şifre telgrafta Osmanlı Bankasının kasalarındaki paraların önemli bir kısmının millî hareketin başlaması ile sınır dışına çıkarıldığını , şubelerde önemsiz bir paranın bulunduğunu, buna el koymanın ise milletin ve millî hükümetin itibarını sarsacağını belirtmekte idi. Bu ve benzeri makul olmayan istekler karşısında Cemal Bey, Maliye Vekilinin emirlerine uymayacağı açıkladı.

Meselenin Mustafa Kemal'e aksetmesi Behiç Bey'in Maliye vekâletinden

-
- 1- "Safranbolu Hadisesi Nasıl Oldu" Açıksöz; 9 Mayıs 1336. Peker, Nurrettin; AGE, s.179-183. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.47-54.
  - 2- TBMM Zabıt Ceridesi; C.14, Ankara 1958. 1.11.1337 tarihli toplantı, s.211.
  - 3- "Beyânnâme- i Alî Vilâyetpenâhî" Açıksöz; 2 Mayıs 1336.

alınarak Dahiliye vekâletine getirilmesine sebep oldu.¹

Cemal Bey'in Sivas Valiliğine Tayini

18 Kasım 1919'da göreve başlayan Cemal Bey, 25 Kasım 1920'de Sivas Valisi Reşit Paşa ile yer değiştirdi.² Bu değişikliğe gidilmesinin arkasında 30 Eylül 1920'de Kastamonu ve Havalisi Komutanlığının kurularak, buraya Muhittin Paşa'nın atanmasının büyük bir etkisi vardır. Görev süresi içerisinde aktif olarak hizmet veren Cemal Bey'in yerini Muhittin Paşa'nın dolduracağına inanan Ankara hükümeti, ona yeni bir görev vermişti. Bu tayinde Hakkı Behiç Bey-Cemal Bey çekişmesinin rolü çok azdır. Çünkü Sivas vilâyeti kargaşa bakımından en az Kastamonu kadar önemlidir.

TBMM Döneminde Kastamonu Valileri

25 Kasım 1920'de Kastamonu Valiliğine getirilen Reşit Bey³, bu görevini 8 Mayıs 1921'e kadar sürdürdü. Bu dönemde vilâyette Havalî Komutanı Muhittin Paşa'nın yönetimi elinde bulundurması sebebi ile Reşit Paşa'ya aktif bir görev düşmediği görünmektedir. Hastalığı sebebi ile de rahatsız olan Reşit Paşa vilâyette aktif olarak görev yapamamıştı.

Reşit Paşa'dan sonra vali vekâletini 8 Mayıs 1921-10 Temmuz 1921 tarihleri arasında Süleyman Sami Bey yürüttü. Sami Bey'den sonra

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.186.

2- Açıksöz; 20 Teşrin-i sani 1336.

3- Reşit Paşa 1868'de Şam'da doğmuş, 1888'de Mülkiye'yi bitirdikten sonra eğitim hizmetlerinde görev yapmıştır. 1906 yılında atandığı Serez Sancağı Mutasarrıflığında iken Rumeli Beylerbeyi ünvanını kazandı. İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra sırasıyla Edirne, Cezair-i Bahr-i Sefid, Manastır, Ankara ve Kastamonu valiliklerinde bulundu. 1916 seçimlerinde Ergani meb'usu seçildi. 11 Haziran 1919'da Sivas'a gelerek, göreve başladı. Bu görevi 25 Kasım 1920 tarihine kadar sürdürdü. 1 Eylül 1921'de emekliye ayrılan Paşa, 14 Mart 1924'de vefat etti. Erdeha, Kamil; AGE, s.78-115. Ayrıca bkz.Reşit Paşa; Reşit Paşa'nın Hatıraları, İstanbul 1939.

10 Temmuz 1921-13 Ağustos 1921 tarihleri arasında Hamit Bey(Kapancızâde Deli Hamit) yürüttü. 13 Ağustos 1921'de Kastamonu Valiliğine atanan Rafet Bey görev süresi içerisinde bir takım dernek çalışmaları içerisinde yer aldı. Bunun dışında vilâyette "aşı kampanyası"¹ ve kütüphane² kurulması için bir takım çalışmalar yaptı.

Rafet Bey'in valiliği döneminde vilâyetin bazı meselelerinin de gündeme geldiği, Adliye Müfettişi Hayri Bey'in valinin emri ile 23 Nisan 1922 tarihinden önce Ilgaz, Araç, Daday, Küre, İnebolu, Sinop, Gerze, Ayancık, Boyabat ve Taşköprü ilçelerini gezerek buralarda bulunan hapishane binaları ile mahkumların durumunu kapsayan bir rapor hazırlamıştı.³ Yine Kastamonu'daki yolların durumu hakkında vilâyet mühendisi de ayrıntılı bir rapor hazırlamıştı.⁴ Aynı mahiyette Baştabip Adil Bey hastaneler hakkında,⁵ Orman Müdürlüğü de ormanlar hakkında⁶ raporlar hazırlayarak alınması gerekli tedbirleri vilâyete iletmışlerdir.

Rafet Bey'den sonra Valiliğe Süleyman Necmi Bey tayin olarak 21 Ağustos 1922'de⁷ Kastamonu'ya gelerek göreve başlamıştır.

TBMM hükümeti döneminde mülkî idârelerin görevleri sınırlandırılarak daha çok askerî teşkilâtlarla olağanüstü kuruluşlar olan İstiklâl Mahkemelerinin özellikle Kastamonu'da pek çok sorumluluğu üstlendiği

---

1- Açıksöz; 6 Şubat 1338.

2- Açıksöz; 8 Nisan 1338. Kütüphane binasının üç ay zarfında tutularak Ekim 1922'de faaliyete, Rafet Bey Açıksöz gazetesiyle yaptığı mülâkatta bölgede aşayışın de iyi olduğunu firar ve şekavet olayına rastlanmadığını belirtmektedir. Açıksöz; 18 Haziran 1338.

3- "Adliye Müfettişi Hayri Beyle Mülâkât" Açıksöz; 7 Mayıs 1338.

4- "Yollarımız Hakkında Mühendis Beyin Beyanâtı" Açıksöz; 11 Temmuz 1338.

5- Açıksöz; 26 Mart 1338.

6- Açıksöz; 12 Temmuz 1338.

7- Açıksöz; 22 Ağustos 1338.

dikkati çekmektedir. Vali Cemal Bey'den sonra başlayan bu durum, savaşın sonuna kadar sürmüştür. Bu dönem içerisinde görev yapan valiler daha çok vilâyetin mu'tâd işleri ile uğraşmışlardır. Bunlar vilâyet meclisi ve idâre meclisi toplantıları ile vilâyete bütçeden ayrılan kısmın birimler arasında taksimi ve aciliyeti olan askeri konuların öncelikle yerine getirilmesinden ibarettir.¹

C- Kastamonu'da Belediye Seçimleri

Millî Mücadele döneminde Kastamonu Belediye Başkanlığı görevlerinde Sofuzâde Tefvik ve Dr.Fazıl Berki Beyler bulunmuşlardı. Seçim yoluyla gelen belediye başkanları, idâre heyetiyle² ilgili bu dönemde Şubat 1922'de başlayan bir seçimin yapıldığını bilmekteyiz. Bu seçimlerde Kastamonu merkezi 10 seçim bölgesine ayrılarak her seçim bölgesinde değişik tarihlerde başlayan seçimler 10 Şubat'ta sona ermektedir.³ Her seçim bölgesi seçmenleri ilân edilen günde Belediye'ye gelerek oy kullanmakta idi. Kastamonu merkezinde 10 Şubat'ta biten seçim, ilçe merkezlerinde Şubat'ın sonuna kadar devam etmişti.⁴

Bu seçimlerde belediye başkanlığına aday olan oniki kişiden en fazla oy alan Dr.Fazıl Berki Belediye Başkanı seçilmişti. İsmail Hakkı

-
- 1- Vilâyet Meclis-i Umûmi ve Meclis-i İdâre çalışmaları hakkında alınan kararlar için bkz. Açıksöz; 8 Teşrin-i sani 1337, 15, 17, 20, 22, 24, 26, 27, 29, 30 Teşrin-i sani 1337, 1, 3, 4, 8, 10, 12, 13, 14 Kanun-u evvel 1337, 3, 7 Şubat 1337,
  - 2- Osmanlı İmparatorluğunda Belediye ve Belediye Teşkilâtı hakkında geniş malumât için bkz. Ortaylı, İlber; Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Geleneği, İstanbul 1985.
  - 3- Açıksöz; 25 Kanun-u sani 1338."Belediye intihabâtı Şubat'ın birinci günü başlıyor, otuzuncu günü nihayet buluyor. Cuma günü de intihabata devam edilecek intihabât encümeni saat dört buçuktan on buçuğa kadar bulunacak".
  - 4- Açıksöz; 23 Şubat 1338.

(Uzunçarşılı)'ya göre¹; 1922'de yapılan seçim o tarihe kadar yapılan seçimlerden daha çekişmeli geçmiş, katılımın da en fazla olduğu seçimlerdendi.

Eski Belediye Başkanı Sofuzâde Tevfik Bey'den fazla oy alarak seçilen Fazıl Berki, Açıksöz'e yazdığı bir makalede belediyeçilik anlayışını ortaya koyarken Avrupa'daki belediye kavramı ve hizmetleri üzerinde durmakta, Kastamonu'da bu anlamda bir belediyeçilik düşünmekte idi.²

Belediye azâ seçimlerine ise 24 kişi katılmış, bunlar arasından en fazla oy alan 12 kişi belediye meclisi azâsı olmuşlardı.³

-
- 1- İsmail Hakkı; "Belediye Riyaseti ve Ehemmiyeti"Açıksöz;27 Şubat 1338.
  - 2- Fazıl Berki; "Ondört Senelik Bir Belediye Makalesi" Açıksöz; 10 Kanun-u sani 1338.
  - 3- Belediye azâlığı seçimlerinde en fazla oy alan adaylar;
    - 1- İshakzâde Hacı Necip Efendi - 968
    - 2- Sofuzâde Tevfik Efendi - 901
    - 3- Kösezâde Hacı Ahmet Ağa - 858
    - 4- Mahurzâde Mahir Efendi - 806
    - 5- Ekmekçizâde Abdullah Efendi - 799
    - 6- Salimefendizâde Hacı Tevfik Bey - 737
    - 7- Doktor Fazıl Berki Bey - 640
    - 8- Konyalızâde Abdullah Efendi - 636
    - 9- Doktor Fazıl Emin Bey - 605
    - 10- Nuhzâde Numan Bey - 530
    - 11- Kavukluzâde Hafız Hüsnü Efendi - 520
    - 12- Akdoğanlızâde Mehmet Ali Efendi - 504
    - 13- Çerkeşzâde Sadık Efendi - 459
    - 14- Ali Çavuşzâde Gökmen Bey - 442
    - 15- Hikamzâde Mustafa Efendi - 432
    - 16- Altıağazâde Hafız Efendi - 429
    - 17- Kibarzâde Hakkı Efendi - 389
    - 18- Hedanizâde Mustafa Efendi - 377
    - 19- Benlizâde Hüseyin Efendi - 330
    - 20- Hacı Fevzizâde Tahir Efendi - 244
    - 21- Karagözzâde Ali Bey - 194
    - 22- Eczacı Hacı Muhammed Rıza Efendi - 190
    - 23- Tavukcuzâde Ahmed Efendi - 188
    - 24- Tatlızâde Nuri Efendi - 187

Berki Bey'in belediye başkanı seçilmesinden sonra belediye halktan sürekli yardım toplamaya başlamıştır. Bu yardımların tutarı Temmuz 1922'de 15.000 lira idi.¹ Bu yardım kampanyası dışında belediyenin Nisan 1922'de Hükümet Caddesinde tamirat işlerine başlayarak yol ve kaldırımları yenilemiş,² bazı resmi binaların onarım işlerini yapmıştır.

D- Millî Uyanış ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin Kurulması,
Faaliyetleri

a) 30 Ekim 1918 - 16 Eylül 1919 Millî Uyanış ve Gizli Faaliyet
Dönemi.

Mütâreke sonrasında yenilginin ve uzun savaş döneminin vermiş olduğu yorgunluk, perişanlık Türk milletinin her kesiminde olduğu gibi Kastamonu'da da hakimdi. Ekonomik ve sosyal çöküntü şehir ve kasaba merkezlerinde daha bariz bir şekilde hissediliyordu. Askerden terhis edilenler ve esâretten dönenler binbir güçlükle memleketlerine ulaşabilmenin³ buruk sevincini yaşarken, istikbâl kaygısı taşıyorlardı. As-

---

1- Açıksöz; 8 Temmuz 1338.

2- Açıksöz; 8 Nisan 1338.

3- Peker esaretten dönüşü şöyle anlatıyor; "Terhis veya esir olarak her taraftan İstanbul'a gelen Türk subay ve erleri binbir zorlukları aşarak Anadolu'ya geçiyordu. Fakat İstanbul hükümeti, esirleri Selimiye kışlasında oyalamak istiyordu. Selimiye dolaylarında Karacaahmet mezarlığında yabancı devriyelere esirlerin saldırısı artmış ve bu yüzden buralara devriye gelmez olmuştu. Kastamonu'lu esirlerden yüzlerce kişilik bir kafile Şehzâdebaşın'daki üsera müfettişliğini basmış ve müfettiş-i umûmî Tahsin Paşa'nın bir bölük İngiliz askeri getirmesine rağmen Selânik'teki hatası kendisine hatırlatılarak Bahri Cedit vapuru ile İnebolu'ya sevkimizi sağlamıştır." Peker, Nurettin; AGE, s.12. Orbay ise Damat Ferit'le yaptığı görüşmede, terhis edilen askerlerin dilenmek zorunda bırakıldığını bildirerek, bu durumdan şikayetçi olduğunu söylemektedir. Orbay, Rauf; "Rauf Orbay'ın Hatıraları", Yakın Tarihimiz, C.II, s.404.

kerliklerini yedeksubay olarak yapan aydınlar, savaş sebebi ile yarım kalan öğrenimlerini tamamlama umuduyla İstanbul'a giderek biraz olsun kaygıdan uzaklaşmayı düşündüler. İşgal İstanbul'unda bu imkânı bulamayanlar, tekrar geri dönerek ne yapacaklarını bilemeyenlere katılmışlardı.¹

Kastamonu'nun aktivitesini oluşturan aydınları içerisine düştükleri boşluktan kurtaracak bir güce ihtiyaç vardı. Bu güç merkezi İstanbul olmakla birlikte mütârekenin haksız işgal ve uygulamaları, Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi Kastamonu'da da yöresel tepkilere yol açtı. İtilâf devletleri temsilcilerinin mütareke şartlarını kontrol amacı ile bölgeye gönderdikleri subayların azınlıkların kışkırtması ile Türk idârecilerine saygısız davranışları, ilk tepkileri oluşturdu.² Bunları azınlıkların taşkınlıkları izledi. Savaş sırasında tehcire tabi tutulan Rum ve Ermeniler döndüklerinde adeta intikam alırcasına Türklerin şahsî ve idârî hukuklarına tecavüze başladılar. İnebolu'da kaymakama giriştikleri böyle bir tecavüz sonunda ilk milis kuvvetinin oluşması sağlanmıştı.³ Zabana köylülerinin kurmuş oldukları bu ilk mi-

---

1- Açıksözcü, savaş sonrası dönen esirleri anlatırken, şöyle tarif ediyor; "1918 yılının son ayları ile 1919 yılının ilk aylarında orada henüz zâbit kıyafetini değiştirmemiş bodlu, dolaklı, çizmeli bir çok gençler görünmeye başladı... Bir çoğunun okumaları yarım kalmıştı. Bıraktıkları yerden başlayarak okumalarını bitirmek.Bunu bir kaçı sınımadı değil,fakat düşman zırhlılarının topları, düşman ordusunun baskısı altında nasıl İstanbul'da kalınabilir... Hepsinde yavaş yavaş alış-veriş işine atıldılar ve halk arasına katıldılar" Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.6-7.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.18-21, 34-35.

3- İnebolu'da meydana gelen olayın görgü tanığı İnebolu kayıkçılar kahyası Hasan Savangöz'ün oğlu Ahmet Savangöz'ün anılarından aktaran Peker, "Bir İngiliz Dritnotu gelerek gösteri yapmıştı. Bunu gören Rumlar kabadayılığa yeltenmişler, şırmışlar, polis ve bekçileri dinlemez olmuşlar hatta o gün ilçede devletin en büyük temsilcisi olan kaymakam Cemil Bey'in gazinoda altından sandalyesini almışlardı" demektedir. Peker, Nurettin; AGE, s.18.

lis kuvveti bir anlık reaksiyondan öteye geçmedi. Bu olaya benzer milis kuvveti niteliğinde, özellikle Rum çetelerinin faaliyetlerine karşı bazı köylerde bu tür Türk çeteleri ortaya çıktı.¹

Organize görünümde ilk hareket, İzmir'in işgalinden sonra çıkmaya başladı. İşgalin ertesi günü Kastamonu merkez ve mülhakâtında mitingler ve gösteriler düzenlendi. Bu mitinglerde işgal olayı şiddetle protesto edilirken, halk tarafından hükümete ve itilâf devletleri temsilcilerine telgraflar gönderildi. İnebolu'da basılan protesto kartları aynı amaçla halk tarafından postaya verildi.²

28 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal bütün vilâyetlere gönderdiği telgrafta, İzmir'in işgalinden sonra Manisa ve Aydın'ın da işgal edildiğini bildirerek bu tür olaylar karşısında sessiz kalınmayarak, mitingler tertiplenmesi ve protesto telgrafları çekilmesini istedi.³ Bu telgraf üzerine, Vali İbrahim Bey'in katkısı ile Kastamonu'da üç gün süre ile miting tertip edilerek gösteriler düzenlendi. Mitinglerde alınan kararlar da telgraflarla İstanbul hükümetine, itilâf devletleri temsilcilerine ve kamuoyuna bildirildi.

Gerek Mustafa Kemal'in halkın kurtarıcısı olarak Samsun'a çıkması gerekse İzmir'in işgali gibi haksız olaylar halkın bütünleşmesinde önemli katkıda bulundu. Haksızlığa uğramanın verdiği ezikliğe, idârî

1- Zabana köylülerinden oluşan milis kuvvetinde yer alanların isimleri için bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.14, 18-20.

2- 16 Mayıs 1919'da yapılan mitinglerden ne Açığsöz gazetesi ne de Açığsözcü hatıralarında hiç bir şey yazmamışlardır. 16 Mayıs mitinginden bahseden tetkik eserlerde kaynak olarak Peker verilmektedir. Peker ise hatıralarında bu mitinglerden bahsederken kaynak göstermemekte ancak İnebolu'da basılan protesto kartları ile ilgili belge vermektedir. Peker, Nurettin; AGE, s.29. Peker'in hatıralarını kaynak gösteren ana kaynakları için bkz. Kocatürk, Utkan; Atatürk ve Türk Devrimleri Kronolojisi 1918-1938, Ankara 1973. s.29. Sarıhan, Zeki; Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C.I, Ankara 1980. s.246-247.

3- Atatürk, Kemal; AGE, C.I, s.22-23. Reşit Paşa; AGE, s.33.

makamların sessiz kalması, özellikle aydın grupların Mustafa Kemal çevresinde toplanmasına sebep oldu. Bunda Hürriyet ve İtilâf taraftarlarının sürekli ittihatçı düşmanlığı yaparak halk arasında ikilik yaratmasının payı da büyüktü. İttihatçı suçlaması ile ithâm edilen kişilerin kendi aralarında hem kendilerini kurtarmak hem de vatani kurtarmak için gizli toplantılar yaparak çareler aradıkları bilinmektedir.¹

Bunlardan biri olan Tatlızâde Emin Bey, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktıktan sonra vilâyetlere gönderdiği telgrafları, Vali İbrahim Beyden alarak arkadaşlarına okuyordu. Mustafa Kemal'in verdiği talimâtlara uygun olarak plânlar yapılarak, uygulanırdı. Özellikle işgal olaylarını vilâyetin her yanında duyurmak için 28 Mayıs'tan itibaren, köylünün alış-veriş için şehre indiği günlerde ve Cuma günleri İzmir'de şehit düşenler için mevlitler düzenlendi. Bu dini törenlerin yapıldığı Nasrullah Camii'nde Hafız Emin Efendi, Sofuzâde Hoca Tefvik Efendi, Müftü Hafız Osman Efendi dinî ve millî vaazlar vererek, halkın bütünleşmesine katkıda bulundular.² Yine bu törenlerde konuşan Lise Müdürü Behçet Bey, gelişen siyasî olaylar hakkında bilgi vererek, siyasî kaanatlerin oluşmasını sağladı.³

Millî hareketi destekleyen aydınlar, halkın olup biteni daha çabuk ve kısa zamanda öğrenmesini sağlamak için gazete çıkarılmaya karar verildi.⁴ O tarihlerde vilâyette millî harekete muhalif olan Zafer Ga-

---

1- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.10. Demircioğlu, Aziz; YKB, s.58-60.

Peker, Nurettin; AGE, s.31-32. (Hamdi Çelen'in "Açıksöz niçin çıktı ve ne yaptı" adlı hatıralarından naklen)

2- Peker, Nurettin; AGE, s.30-31.

3- Açıksöz; 15 Haziran 1335, 15 Haziran 1928.

4- Gazeteyi liseyi yeni bitiren Hüsnü(Açıksöz), Hamdi(Çelen), Tatlızâde Emin Bey çıkarmaya karar vermişlerdi. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.10-11. Demircioğlu, Aziz; YKB, s.63.

zetesini yayınına sürdürmekte idi. 15 Haziran 1919 tarihinde millî hareketi destekleyen Açıksöz gazetesinin yayına başlaması muhâlif Zafer gazetesinin hücumuna sebep oldu. Zafer'i çıkartanlar, bir taraftan millîcileri tehdit eden yayınlarda bulunurken, diğer yandan mülkî idâreye başvurarak gazetede yayınlanan haberlerin sansür edilmesine çalışıyorlardı. Vali İbrahim Bey iki grubu da idâre etme yolunu seçti. Açıksöz'ü çıkartan Hamdi(Çelen) ve Mekteb-i Sultanî öğretmen¹ ve öğrencileri, muhâlefetin baskısına rağmen yayınlarına devam ederek Mustafa Kemal'den gelen telgrafları gazeteye bastılar.

Açıksöz idârehanesi böylelikle millî hareketi destekleyen için toplantı yeri olmaya başladı. Özellikle gençlerin ve ihtiyât zâbitlerinin toplanıp günün siyasî olaylarını değerlendirdikleri bir toplantı salonu haline geldi. Gazetenin dağıtım işi de bu gençler tarafından yapılmakta idi.

Gazete, her gün duyulan işgal ve düşmanın kötü muamelesi ile ilgili haberlerden bıkan halka teselli vermek amacı ile Mustafa Kemal'in umut veren telgraflarını yayınlamayı tercih etti. 22 Haziran tarihli ikinci sayısında bu amaçla, milis kuvvetlerinin, Yunan kuvvetlerini Akhisar, Bergama ve Aydın'da geri püskürttüğünü yazdı. Kuvâ-yı Milliye'nin kısa süreli başarılarını büyük bir savaş kazanılmışcasına yayınlayan Açıksöz, millî kuvvetlerin başarılarını etrafa yayarak, halkın cesaret ve güvenini artırmayı düşündü.²

1- Mekteb-i Sultani'de görev yapan öğretmenler şunlardır; "Mehmet Behçet(Müdür), Ahmet Şükrü (Behçet Bey'den sonra müdür), Ahmet Talat, İsmail Hakkı, Rasim Bey, Tefvik Bey, Behçet Bey, Hilmi Bey, Naci Bey, Esat Bey, Ahmet Zeki Bey, Fevzi Bey, Cevdet Salih, Faik, Cemal, Nihat, Zihni, Ahmet Hulusi, Kaşif, Arif, Hasan, Sabri, Abdulbahaeddin, Kazım Beyler" Açıksöz; 19 Teşrin-i sani 1339, 20 Kanun-u sani 1339.

2- Gazetenin çıktığı 22 Haziran'da Yunanlılar Akhisar'ı ve 19 Haziranda da Bergama'yı tekrar işgal etmişlerdi. Gazete bu haberlerin halka duyurmamıştır. Altı gün sonra 28 Haziran'da Aydın'ın Millî Kuvvetler tarafından geri alınması acele olarak yayınlanmıştır. Açıksöz; 22 Haziran 1335, 29 Haziran 1335.

Mustafa Kemal'in İstanbul hükümeti tarafından yapılan çağrılara uymayarak, millî güçleri toparlama yolunu seçmesi üzerine, itilâf devletlerinin bölgedeki faaliyetleri artmaya başladı. İngilizler, Temmuz 1919 tarihinde Binbaşı Smith komutasında bir heyeti bölgeye göndermişlerdi. Bu heyette Osmanlı İskân Müdürü Ahmet Münir Bey de bulunuyordu. Heyet bir taraftan Rum ve Ermenilerin yerleştirilmesi işiyle uğraşırken diğer taraftan Türk ordusunun elinde bulunan son silahları da toplamaya başladı. Yöredeki Köy Bekçi teşkilâtını da kontrol etmeye çalışsan bu İngiliz subayının, Rumlarla yakın ilişki içerisine girmesi şikâyetlere sebep oldu.¹ Sinop'ta Rum mahkûmları ziyaret eden heyet, bunların salıverilmeleri için çalışmışsa da mutasarrıfın karşı koyması üzerine bu istekten vazgeçmişti. 24 Temmuz 1919'da İnebolu'ya gelen heyetin limandan gerekli izni almadan karaya çıkması idârî sürtüşmelere sebep oldu.²

İngiliz subaylarının Türk idârî makamlarının sözlerine aldırmadan hareket etmeleri, İnebolu Kuvâ-yı Millîyesini harekete geçirdi. Kuvâ-yı Milliye reisi Kabaalioğlu Rıza Bey ve arkadaşları, izinsiz olarak Rum Patriyas mahallesine çıkan İngiliz subayları ve mahalleyi kuşatmışlardı.

1- Smith'in faaliyetleri ile ilgili İnebolu ve Sinop'tan çekilen iki telgraf şöyledir;

"Kastamonu Valiliğine,

Binbaşı Smith ile İskân Müdürü Ahmed Münir Bey 5 Temmuz 1919'da İnebolu'ya gelerek Trabzon'a geçmek üzere Sinop'a geçtikleri ve burada bazı Rumlarla temas eyledikleri maruzdur.

Kaymakam İsmail Hakkı

Kastamonu Valiliğine,

İngiliz komseri Binbaşı Smith ile Yüzbaşı Silah'ın Sinop'a gelerek köy beği teşkilâtı için teşebbüsât ve kontrol'de buldukları

23 Temmuz 1919

Mutasarrıf Mazhar Tevfik"

Peker, Nurettin; AGE, s.38-40.

2- İngilizlerin gittikleri yerlerde hapishaneleri ziyaret etmeleri, bu hapishaneler hakkında raporlar düzenleyerek, Osmanlı yönetiminin kendi vatandaşlarını bile idâre edemeyecek bir yönetim olduğunu ortaya koyarak barış konferansı için delil toplamayı düşünmüşlerdi. 15 Ocak 1919'da Amiral Calthorpe bu tür raporların siyasal değeri olduğundan taşradaki subayların fırsat buldukça yerel hapishaneleri ziyaret etmelerini istemektedir. Akşin, Sina; AGE, s.110.

Peker, Nurettin; AGE, s.40.

İngiliz subaylarının gemiye dönüşlerinde onları sorgulayarak, Kuvâ-yı Milliye bölgesine bir daha izinsiz çıkmamaları konusunda uyarıda bulunuldu.¹

31 Temmuz 1919 tarihinde ise Fransızlar bölgede keşif gezilerine çıkmaya başladılar. Katolik kilisesi ve azınlıkların durumlarını kontrol etmek amacı ile bir Fransız gambotu Sinop'a geldi. Gambotta bulunan Fransız subayı ile iki rahibin Sinop'ta bulunan Reji Müdürü ile görüş-tükten sonra katolik kilisesi ve mektebinde inceleme yapmışlardı. İnceleme sonunda bazı azınlık şikâyetlerini dile getiren heyet, Türk idârecilerinden bunların düzeltilmesi için isteklerde bulundu.²

Bölgede bu tür itilâf devletleri subaylarının idârî işlere müdahale etmesi halkı ve idârecileri millî harekete itmeye başladı. Kastamonu'da Açıksöz'ü çıkaran gençler, Temmuz 1919'da "Kastamonu İhtiyat Zâbitleri Cemiyetini" teşkil ederek, toplantılarını bu perde arkasında sürdürmeye çalıştılar.³

İnebolu'da ise Rum Pontus faaliyetleri ile Fransız ve İngiliz subaylarının faaliyetlerinden rahatsız olan İnebolu Ticaret İdadisi öğrencileri ve İnebolu gençlerinden, Mustafa Selim, Mustafa Nuri, Asker Mustafa, Mustafa Fehmi, Mustafa Sıtkı, Reji Müdürünün Mustafa, Cemal Azmi, Tapucu Kamil, Ahmet Hamdi, Şevket, Ahmet Faik, Foto Recep, Manifesturacı Recep, Muallim Şükrü, Rizeli Abdullah, Baytar Sadık, Muallim Latif, Altıkulaç Mehmet, Trabzonlu Remzi, Kemal, Cebeci Sabri, İbrahim Alaettin, Muallim Mehmet, medrese binasının bir odasında gizli toplan-

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.41.

2- Fransızların sözünü ettikleri Sinop'un Zeytinlik mevkiindeki Fransız Kaposin rahiplerine ait bir kilise, mektep ve zeytinlik idi. Birinci Dünya Savaşı sırasında bu binaya hükümetçe el konarak Darü'lmuallimine verilmişti. Daha sonra katolik olan Reji Müdürünün idâresine verilen binaya ait su ile ilgili bir anlaşmazlık söz konusu olmuştu. Peker, Nurettin; AGE, s.42-43.

3- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.78.

tılar yapmaya başladılar. Bu toplantıları haber alan Askerlik Şubesi Başkanı Osman Nuri Bey¹, bu gençleri bir araya getirerek, "İnebolu Gençler Mahfelinin" temelini oluşturdu.²

Sivas Kongresine delege gönderme girişimini de büyük bir gizlilik içerisinde başaran Kastamonu vilâyeti Kuvâ-yı Milliyecileri Vali İbrahim Bey'in yerine Osman Nuri Bey'i vekil olarak bırakması üzerine zor durumda kalmışlardı. Osman Nuri Bey, Mustafa Kemal'den gelen telgrafları saklayarak, yayınlanmasını önlemeye çalıştı. Bu dönemde hilâfetçilerin girişi ile Açıksöz üzerine yapılan baskı artarak sansür uygulanmasına geçildi. Sivas ve Erzurum Kongresinde alınan kararlardan habersiz kalan Kastamonu halkı ve Kuvâ-yı Milliyesi yönetiminde sadece Defterdâr Ferit Bey'le irtibât kurabiliyorlardı.³

b) Kastamonu'nun Heyet-i Temsiliye ile Birleşmesi

Vali İbrahim Bey'in Kuvâ-yı Milliyecilerle işbirliği yaptığının anlaşılması üzerine, İstanbul'a çağrılarak görevden alınmasından sonra Kastamonu zor günler geçirdi.

Mustafa Kemal, İstanbul'dan Kastamonu'ya atanacak yeni valinin milliyetçi olması için girişimlerde bulundu.⁴ Fakat girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine 20.Kolordu Komutanı Ali Fuat(Cebesoy)'a bir yazı göndererek, Kastamonu'ya millî emellere hizmet eden bir vali ile muktedir bir subayın gönderilmesini istedi. Kolordu, istenilen vasıfta bir

---

1- Osman Nuri(Gürler) Hallaçoğullarından Hafız Mehmet Efendi'nin oğlu Çanakkale ve Irak Savaşlarına katılmış, daha sonra Topçu Korgenerali olmuştur. Peker, Nurettin; AGE, s.44-47.

2- Gençlerin bir araya gelerek dernek kurmaları geleneğinin temeli "Osmanlı Genç Dernekleri" olmalıdır, bkz.Toprak, Zafer; "İttihât ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", Boğaziçi Üniversitesi Dergisi; C.7, İstanbul 1979. Ayrıca bkz. Genç Derneklerinin Teşkili Hakkında Kanun-u Muvakkat ve Talimâtname; İstanbul 1332.

3- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.14-15. Açıksöz; 24-29 Ağustos 1335.

4- Kansu, Müfit; Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber. C.I, Ankara 1985. s.208.

vali bulamamış, sadece Osman Bey'i Kastamonu'ya göndermişti. İstanbul'un haberi olmadan Osman Bey'in Kastamonu'ya geleceğini gizlice öğrenen vali vekili, bir taraftan İstanbul'u haberdâr ederken diğer yandan bazı tedbirlere başvurdu. Kastamonu Mevkî Kumandanı Mustafa Bey, 58.Alaya verdiği emirle Tüfekçi Yakup Efendi Çankırı'ya gönderilerek, Çankırı Askerlik Şubesindeki silahlar Kastamonu'ya getirildi. Bu silahlar mevkî komutanının toplamakta olduğu askerlere verilerek, Ankara'dan gelecek Kuvâ-yı Milliyecilere karşı müdafaa cephesi tasarlanmıştı.¹ Osman Bey'in yalnız geldiği anlaşılınca, yollara devriyeler çıkarılarak Merkez Komutanı Yüzbaşı Hamdi Bey'e verilen talimâtta Beşdeğirmen'lere karşılayıcı yollanarak Osman Bey'in tutuklanması sağlandı.

Defterdâr Ferit Recai Bey'le gençler arasında irtibâtı sağlayan Tatlızâde Emin Bey, millîci olarak tanıdığı Mülâzım Abdullah Efendi aracılığı ile Mevkî Kumandanlığındaki millîci subaylarla tanışıldı. Böylece gençlerle subaylar, hilâfetçi yönetime karşı birleşti. Ankara'dan gelecek olan Osman Beyin tutuklanması için tedbir alan vali vekiline karşı millîci gençlerle tedbirler düşünüldü.² Defterdâr Ferit Bey, Sıhhiye Müdürü Dr.Ferruh Niyazi Bey ve Tabur Doktoru İbrahim Bey, yöneticilerin tutumlarını ve aldıkları gizli tedbirleri millîcilere aktardılar. Alayda bulunan millîci subaylar, Osman Bey'in tutuklanacağını öğrenince, ikinci bölük komutanı üstteğmen Şevket Bey³ başkanlığında onu koruma ve kurtarma plânı yapıldı. Plân gereğince 16 Eylül 1919 günü sabahtan Şevket Bey yanına Tüfekçi Yakup Bey'i de alarak Yüzbaşı

-
- 1- Yakup Batur'un hatıralarından naklen, Peker, Nurettin; AGE,s.65-67.
  - 2- Açıksözcü; Hüsnü; AGE, s.15, Peker, Nurettin; AGE, s.64.
  - 3- Şevket Bey İstanbul'ludur. I.Dünya Savaşında Suriye cephesinde görev yaptıktan sonra Kastamonu 58.Alay'da göreve başlamış, daha sonra Gerede isyanında isyancılara esir düşmüş, isyancıların çeşitli işkencelerine maruz kalmıştı. İsyancıların elinden kurtarıldıktan sonra II.İnönü Savaşlarında Metristepe'de şehit düşmüştür. Peker, Nurettin; AGE, s.79.

Hamdi Bey'den önce Beşdeğirmenler mevkiinde Osman Bey'i karşılayarak, başına gelecekleri ve aldıkları tedbirleri anlattı.

Şehrin sivil kesiminin de millîcilerle beraber olduğunu, Osman Bey'e hissettirmek isteyen gençler de aynı gün kendisini karşılamaya gittiler. Tutuklu olarak şehre getirilen Osman Bey'u Olukbaşı'nda karşılayan Tatlızâde Emin, Hamdi(Çelen), Taşköprülü Hüseyin Kadri, Nami, Celâl, Baki ve Hüsni(Açıksözcü) Kastamonu'nun Kuvâ-yı Milliyeci olduğunu anlattılar.¹

Bu arada 20.Kolordu, Osman Bey'in tutuklandığını öğrenince, Kastamonu'yu Heyet-i Temsiliye ile birleştirmek için iki süvari bölüğünü yola çıkardı. Teğmen Seyfettin ve Teğmen Ata Bey komutasındaki süvari bölükleri, isyan halinde olan Kastamonu vali vekili, jandarma komutanı ve posta telgraf müdürünü tutuklama var ise isyanı bastırma görevini yerine getireceklerdi. 16 Eylül'de Ankara'dan yola çıkan askeri birlik 18 Eylül'de Kastamonu'nun Heyet-i Temsiliye ile birleşmesinde iki gün sonra şehre ulaştı.²

Kastamonu'nun Heyet-i Temsiliye ile birleşmesi ve Osman Bey'in kurtarılması için 16-17 Eylül gecesi harekete geçen Üstteğmen Şevket Bey, plân gereği, Alaydaki dört ağır makinalı tüfeği gizlice işlemez hale getirdi. Şevket Bey kendisi gibi millîci olanları yanına alarak önce Alay Komutan Vekili Şerif Bey'i etkisiz hale getirdi. Alay içindeki hilâfetçi subayları tutuklattı. Alay'da kontrolü tam olarak ele aldıktan sonra hilâfetçi olarak bilinen vilâyet idârecilerini tesirsiz

---

1- Açıksözcü, Hüsni; AGE, s.16-17.

2- Osman Bey'i kurtarmak üzere Ankara'dan hareket eden Seyfettin (Çal-batur)'un olayla ilgili hatıraları için bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.79-86.

hale getiren Şevket Bey, Osman Bey'i tutuklu bulunduğu evden alarak vilâyete getirmiş ve Heyet-i Temsiliye başkanı Mustafa Kemal'le teması sağlamıştı.¹ Diğer taraftan Açıksöz Gazetesinin idârecilerini evlerinden aldırılan Şevket Bey, o gece bir beyannâme hazırlatarak bunun gazete aracılığı ile halka duyurulmasını istedi.²

Osman Bey, 16-17 Eylül gecesi makina başında beklemekte olan Mustafa Kemal başından geçenleri anlattıktan sonra Kastamonu'da durumun ciddi olduğunu, Kastamonu'nun Sivas Kongresi kararlarından haberdar edilmesini, vali vekâletine bir kişinin tayin edilmesini istedi. İnebolu'ya kadar gelmiş olan İstanbul hükümetinin tayin ettiği Ali Rıza hakkında ne yapması gerektiğini sordu.³ Mustafa Kemal, "İnebolu'ya gelmiş olan Vali Ali Rıza Bey'i tutuklayınız, vali vekâletini siz alınız, işlerinize engel olmak isteyenlere silah kullanınız, yetkilerinizi Bolu Mutasarrıfına da söyleyerek, aynı tarzda hareket etmesini tarafımızdan söyleyiniz. Sinop Mutasarrıfına da aynı talimâtı veriniz" dedi. Osman Bey vali vekâletini yürüteceğini ileri sürerek bu göreve Defterdâr Ferit Recai Bey'i atayacağını bildirdi. Mustafa Kemal de Ferit Bey hakkında gerekli malumâtı aldıktan sonra bu atamayı olumlu buldu.⁴

Böylece Sivas Kongresinde alınan karar gereği İstanbul'la olan telgraf bağlantısı 17 Eylül tarihinde Kastamonu'da da kesilmiş oldu.

İki gün sonra yapılan yeni bir muhaberede ise, Kastamonu Vilâyetinden, Damat Ferit Paşa'nın iktidardan çekilmesi için gerekli telg-

---

1- 16-17 Eylül gecesi tutuklananlar Alay Kumandanı Vekili Binbaşı Şerif Bey, Üçüncü Bölük Kumandanı Muhittin Bey, Yaveri Remzi, Mevki Kumandanı Mustafa Bey (olay sırasında yaralanıyor) Vali Vekili Nuri Bey, Polis Müdürü Halil Bey, Posta Telgraf Müdürü Ramiz, Muhasebe Başmemuru Ferit Beylerdi. Bunlardan Osman Nuri Bey, Mustafa Bey ve Ramiz Bey tevkif edilerek Ankara'ya gönderilmiş, diğerleri Kuvâ-yı Milliye'ye katılmışlardır. Peker, Nurettin; AGE, s.66-68.

2- Açıksöz; 17 Eylül 1335, Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.18-20.

3- Atatürk, Kemal; AGE, C.I, s.118.

4- Heyet-i Temsiliye 17 Eylül 1919'da Defterdar Ferit Bey'in vali vekâletini tasvip ederek vilâyete bildirdi. Baykal, Bekir Sıtkı; Heyet-i Temsiliye Kararları, Ankara 1974. s.5.

rafların gönderildiği fakat Kastamonu halkının bazı hususları öğrenmek istedikleri bildiriliyordu. Bu hususlar;

"1. Öteki vilâyetlerin halkı da Kastamonu halkıyla aynı görüşleri mi paylaşmaktadır?

2. Gayr-ı tabi olan bu hâl ne zamana kadar devam edecektir?

3. Hükümetin iktidardan ayrılmaması karşısında ne gibi tedbirler alınmıştır?"¹

Bu sorular karşısında Mustafa Kemal, idârecileri de aydınlatmak üzere geniş bir açıklamada bulundu. Vatanın her tarafında tezahürât-ı millîyenin çok kuvvetli olduğu halk ile ordunun tamamen birlik halinde bulunduğu, Heyet-i Temsiliyece tebliğ edilen kararların her tarafta uygulandığı bildirildi.² Bundan başka kabinenin çekilmemekte ısrar etmesinin tabi olduğu fakat çekilmesini sağlamak için İstanbul ile münasebetlerin kesilmesinin ilk tedbir olarak ele alındığı, memleketin her tarafında buna uyulduğu takdirde hükümetin ayakta kalmasının mümkün olamayacağı, buna rağmen iktidarda kalmakta direnirse daha "müessir tedbirler" alınacağı ifade olunmakta idi.

c) Kastamonu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin Kurulması

Vali Vekili Ferit Recai Bey, Heyet-i Temsiliye'nin birleşmesinin ertesi günü idârî makamlara verdiği emirle Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti kurulmasını istedi. Bu emirden bir gün sonra Müdafaa-ı Hukuk Kastamonu şubesi kuruldu. Cemiyet kongre yaparak, yönetim kurullarını ve kurulda yürütmeyi sağlayacak kişileri seçti. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Kastamonu merkezinde şu kişiler ilk idâre heyetini oluştur-

---

1- Atatürk, Kemal; AGE, C.I, s.120.

2- Atatürk, Kemal; AGE, C.I, s.120. C.III, s.106.

dular;¹

Reis : Şeyh Ziya Efendi
Reis-i sani : Eski meb'uslardan Hoca Şükrü Efendi.
Katip : Eski Vilâyet İdâre Meclisi Başkatibi Besim Bey
Azalar : Hukuk Mahkemesi Reisi Yusuf Ziya Efendi, Ulemadan Hacı Mümin Efendi, Tavukçuzâde Ahmet Efendi, Akdoğanlızâde Mehmet Ali Efendi, Memleket Hastanesi Operatörü Ali Bey, Mülâzım-ı evvel Şevket Efendi, Jandarma Mülâzım-ı evvel Remzi Efendi.

Bu kişiler Kastamonu Merkez şubenin ilk yönetim kurulunu oluşturdu.

Merkez şubenin oluşturulmasından sonra vilâyete bağlı Mutasarrıflıklarda da Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri oluşturma yoluna gidildi.

Sinop Merkez livasının ilk Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti yönetim kurulu;

Reis : Emekli Jandarma Binbaşı Namık
Reis-i sani : Belediye Reisi Rasim
Aza : Müftü Salih, Hacı Ömer, Hacı Hasanzâde Şükrü, Parmaksızâde İsmail, Hüseyin Hilmi, Eski Müftü İbrahim Hilmi, Dizdâr-oğlu Kemal Beylerden oluşmakta idi.²

Kastamonu vilâyetine bağlı Çankırı livasında oluşturulan Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti yöneticilerinin kimlerden meydana geldiği konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

1- Açıksöz cemiyetin kuruluşunu, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Kastamonu Heyet-i Merkeziyesi" başlığı altında vererek; "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin bir şubesi bu defa şehrimizde küşad edilmiştir. Bütün fırka ihtiraslarından arî olarak sırf vatani ma'rûz bulunduğu felâketten halâs edecek taharriyle uğraşan heyetin muavaffak olmasını cenab-ı hakdan temenni eyleriz"dedikten sonra heyet üyelerinin isimlerini sıralamaktadır. Açıksöz; 27 Eylül 1335.

2- Açıksöz; 2 Teşrin-i evvel 1335. Peker, Nurettin; AGE, s.93.

19 Ekim 1919'da son Osmanlı Meclis-i Meb'usarı için seçim kampanyalarının başlamasından sonra Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin teşkilâtlanması ilçe merkezleri ve köylere kadar yaygınlaştı. 1920 Mayıs'ına kadar hemen hemen her ilçe merkezinde şubeler tesis edildi.¹

Kastamonu Merkez Sancak'ı ilçe merkezleri Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri şubeleri ve yönetim kurulları şöyle sıralanır;

İnebolu;

Reis : Müftü Ahmet Efendi,²

Reis-i sani : Rusümât Müdürü Abdulhalim Bey

Aza : Kabaalioğlu Mehmet Hamdi, İlyas Kaptan, Mustafa Selim, Mustafa Nuri, Mustafa Sıtkı, Hacı Alioğlu Mehmet Fahri, Tırmandıoğlu Salih, Battaloğlu Mustafa, Emekli Necip, Kabaalioğlu Ahmet Hamdi Beyler.³

Safranbolu;

Reis : Doktor Ali Yaver,

Aza : Kilerci Rıfat, Antebzâde Mustafa, Eczacı Hidayet, Binbaşızâde Refik, Değirmencizâde Mehmet, Avukat Osman, Yüreklizâde Hüseyin Fehmi, Çelebizâde İsmail Beyler.⁴

Araç;

Reis : Belediye Reisi Hafız İsmail,

Reis-i sani : Solakzâde Hüsnü

Aza : Hacı Mustafazâde Hasan, Kurakbeyzâde Kemal, Müftü Hasan Tahsin, Emekli Kaymakam Abdullah Nazım, Kilelioğlu Abdullah.

1- Açıksöz; 2 Mayıs 1336.

2- Daha sonraları Ahmet Efendinin yerine Hüseyin Kaşif Bey getirilmiştir. Peker, Nurettin; AGE, s.93.

3- Peker, Nurettin; AGE, s.93-94. Kastamonu İl Yıllığı 1967; s.147.

4- Açıksöz; 2 Mayıs 1336.

Katip : Memişoğlu Ziya Bey.

Cide;

Reis : Faizoğlu Hamza

Reis-i sani : Askerlik Şubesi Reisi Kıdemli Yüzbaşı Şaban

Aza : Jandarmanın Kumandanı Yüzbaşı Azim, Reji İdâresi Memuru Pertev, Limancı Hüseyin Beyler.

Devrekâni;

Reis : Müftüoğlu Mehmet

Reis-i sani : Kulaksızoğlu Hacı Osman

Aza : Vefaoğlu İzzet, Çakallıoğlu Numan Beyler.

Küre;

Reis : Rüştüye Başmuallimi Hafız Osman Nuri

Aza : Ahmet Efendi.¹

Daday;

Reis : Hasan Bey

Aza : Hasan Rıza Bey.²

Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti bu teşkilâtlandırmasını köy ve mahallelere kadar yaygınlaştırdı. Köy ve mahalle Müdafaa-ı Hukuk şubelerini muhtar ve ihtiyar heyeti üyeleri oluşturmakta idi.³

Vilâyetin mülkî teşkilatı esas alınarak oluşturulan MHC teşkilâtı, vilâyet merkezinde on üyeli "heyet-i merkeziye" vasıtası ile yönetilmekte idi. Heyet-i Merkeziye üyelerini liva ve kaza MHC temsilci-

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.94-95.

2- Açıksöz; 14 Eylül 1337.

3- Heyet-i Temsiliye 19.11.1919 tarihinde Müdafaa-ı Hukukların genişletilmesini istedi. 24.11.1919'da ise Müdafaa-ı Hukukların köy ve mahallelere kadar bir teşkilâta sahip olması gerektiği bütün vilâyetlere bildirildi. Baykal, Bekir Sıtkı; AGE, s.60-64.

leri her yıl toplanan kongreler aracılığı ile seçerdi. Liva merkezi heyet-i idâresi en az yedi, kazalar beş, nahiyeler üç, köy ve mahalleler üç üyeden meydana gelmekte idi.¹

Cemiyetin gayesi Misak-ı Millî'de tesbit edilen prensiplerle özleşmekti. Cemiyetin tüzüğünde onbir madde ve bir ek madde ile ifade edilen teşkilât, özellikle Kastamonu'da tam olarak gerçekleştirilmişti.² Cemiyetin vatan müdafaasında kuracağı silahlı teşkilâtın esas ve millî müfrezelerle ilgili prensipler, "Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Teşkilât Nizâm-nâmesi Lahiyyası" adıyla altında yayınlanan onbeş maddelik bir talimâtnâmede düzenlenmişti.³

Mart 1923 yılında yapılan Müdafaa-ı Hukuk seçimlerinin Açıksöz gazetesinde yayınlanan sonuçlarına göre; Kastamonu şehri MHC onbir mntıkada teşkilâtlanmıştı. Yine bu seçim haberlerinden öğrendiğimize göre; her mntıkadan seçilen üçer üye, MHC Kastamonu Heyet-i Merkeziyesini ve yönetim birimleri idârecilerini kendi aralarından belirlemekte idiler.⁴ Bütün Osmanlı vatandaşları cemiyetin tabi üyesi sayıldığı için

---

1- Unat, Faik Reşit; "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşuna Ait Vesikalar" Tarih Vesikaları; C.I, Sayı: 1, Haziran 1941, s.3-9.

Kastamonu Müdafaa-ı Hukuk Teşkilâtı seçim ve mntıka teşkilâtları ile ilgili olarak bkz. Açıksöz; 26 Mart 1339 ve sonrası Müdafaa-ı Hukuk Seçimleri, 27, 28, 29, 30 Mart 1339.

2- Unat, Faik Reşit; AGM, C.I., Sayı: 3-9, Ağustos 1941. s.81-90. C.II, Sayı: 15, Mayıs 1942. s.161-170.

3- Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A.III-3, D.14, F.84.

4- Açıksöz; 26, 27, 28, 29, 30 Mart 1339. Gazetede yayınlanan üç mntıkanın seçim sonuçları şöyledir;

I. Mntıka Üyeleri :

Ali Çavuşzâde Gökmen Nuri Bey
Değirmencizâde Cemal Efendi
Kalkancızâde Mehmet Emin Efendi.

II. Mntıka Üyeleri :

Doktor Fazıl Berki Bey
Doktor Fazıl Emin Bey
Şeyh Bahaeddin Efendi.

III. Mntıka Üyeleri :

Nuhzâde Numan Bey
Kösezâde Hacı Ahmet Ağa

Eksizâde Mehmet Efendi. Açıksöz; 26 Mart 1339.

seçimlere tıpkı Meclis-i Meb'usân seçimlerinde olduğu gibi oy kullanma hakkına sahip bütün vatandaşlar katılıyordu.¹

Cemiyetin 18 Eylül 1919-23 Nisan 1920 tarihleri arasındaki hiyerarşik yapısına göre; il ve bağımsız sancak Heyet-i Merkeziyeleri, kendilerine Heyet-i Temsiliye'den verilen emirleri ilçe ve bucak heyet-i idârelerine ulaştırarak ve talimâtların gereğini yerine getirecekti. Yerel örgütler hükümete cemiyet adına doğrudan başvuracaktı. İl ve bağımsız sancak örgütleri Heyet-i Temsiliye'ye en az haftada iki kez rapor verecekti. MHC şubeleri görünüşte gönüllü kuruluşlar olmalarına rağmen Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal'in etkisi ile mülkî idârelerin güdümü altında idi.² Kastamonu'da Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin kurulması ve genişletilmesinde mülkî amirlerin güdümünü görmek mümkündür.

Kastamonu'da 18 Eylül 1919'da gerçekleşen MHC'nin kuruluşu tamamlandıktan sonra vilâyetin geneli cemiyet kontrolüne girmişti. Böylece Heyet-i Temsiliye'den gelen haberler vilâyetin en ücra köşesine kadar yayılmış oluyordu.

İlk zamanlar Kastamonu MHC Merkez-i Umûmiyesi Dar'ülkura Medresesinin alt katında bir odada faaliyet göstermekte idi. Daha sonra Balıkoğlu Şemsettin Bey'in evi kiralanarak, cemiyet merkezi buraya taşındı.³

Heyet-i Temsiliye'den gelen telgraflar Reis Ziya Efendi tarafından cemiyetin katibi Abidin Bey'e veriliyordu. Abidin Bey, yazışmaları hazırlayarak, bunları onayladıktan sonra gerekli yerlere gönderiyordu.⁴

1- Açıksöz; 15 Mart 1339.

2- MHC'lerinin Mülkî İdâre'ye bağlanması ile ilgili Ankara TBMM namına yazılan talimâtnâme için bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A.III-3, D.14, F.56-1. Ek: 6. Unat, Faik Reşit; AGM, C.III, Sayı: 15, Mayıs 1942. s.161-170. Peker, Nurettin; AGE, s.94-95, 112-113.

3- Peker, Nurettin; AGE, s.94.

4- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.20-23, 61.

İlk zamanlar muntazam olarak toplantıları ve çalışmalarını takip eden üyeler, zaman ilerledikçe çalışmalarını aksatmaya başladılar. Bu durumu gözönünde bulunduran idâreciler, zamanla cemiyetin çalışmalarına katılmayan üyelerin yerine daha aktif üye almayı kararlaştırdılar. Açıksöz gazetesi sahibi Hamdi Bey de bu değişiklikler sırasında cemiyete dahil oldu. Üyelerden Şeyh Ziya Efendi, Hamdi(Çelen) Bey, Tavukçuoğlu Mehmet, Akdoğanlızâde savaş süresince değişmeden görevlerine devam etmişlerdir.

İdâre Heyetinde bulunan asker ve memur kökenlilerin tayinler dolayısı ile MHC'den ayrılmaları üzerine Kastamonu eşrafından Kara Hüseyinzâde Abidin, Dava Vekili Ünyeli Halit, Sultanî Muallimi Şevket, Baytar Müdürü Süleyman Sami, Abdulahât Nuri, Hacı Necip, Tatlızâde Nuri, Evliyazâde Abdullah, Altızâde Hafız Beyler göreve getirildi.¹ Kastamonu merkezine bağlı bütün şubelerde aynı nedenlerle sık sık değişiklikler olmuştur.²

Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin TBMM'nin Açılışına Kadar Olan Faaliyetleri

Cemiyetin ilk çalışması, Heyet-i Temsiliye'den aldığı emirler gereğince, İstanbul hükümetinin çekilmesini sağlayacak protesto telgrafları çekilmesi için halkı teşvik etmek oldu. İkinci olarak son Osmanlı Meclis-i Meb'usân seçimlerinde MHC'nin adaylarının kazanması için vilâyet dahilinde propaganda çalışmasına başladı.

İngilizlerin 1 Ekim'de Merzifon'dan, 2 Ekim'de Samsun'dan askeri birliklerini çekmeleri ve Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'da kurulan Ali Rıza Paşa hükümeti tarafından tanınması Kastamonu'da gösterilerle kutlanmıştı.

1- 25.3.1920'de Kastamonu MHC'de meydana gelen değişiklik için bkz.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A.III-1, D.12-6, F.7-10. 22.3.1921'de Kastamonu MHC Reisi; Selimzâde Hacı Tefvik Efendi'dir. Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A.III-3, D.14, F.11-7. bkz.Ek: 7.

2- Peker, Nurëttin; AGE, s.95.

12 Ekim 1919 tarihli Açıksöz gazetesi bu gösterileri "Millî Nümayiş" başlığı altında vermektedir.¹ Bir gün ve bir gece süren bu gös-

1- "Millî Nümayiş

Gerek kabinemizin amâl-ı milliye'nin meşruiyetini kabul ile kongre ile birleşmesi gerek İngiliz Kuvve-yi işgalîyesinin Merzifon ve mütakiben Samsun'dan çıkarılması haberi şehrimizi sururlara gark etmiş ve bu münasebetle vilâyetimizde Perşembe günü büyük bir tezâhürât yapılmıştır. Bu haber davullar ve milli bando ile çarşıda ve mahallâtta ilan olundu. Saat sekizde eşraf âhâli ve mekteb talebesi belediye önünde toplandılar.

Mekteb-i Sultanî Müdürü Mehmet Behçet Bey, Efendi kürsî-hitabına geçti. Burada ne için toplanıldığını bir senelik mütarekenin Osmanlı vatanına ne büyük zararlara badi olduğunu izâh etdi. Ülkemizi tak-sime karar verenlerin nihayet azm-î milli karşısında bu fikirlerinden dönmeye mecbur olduklarını, Merzifon ve Samsun kuvva-yı işgalîyesinin çıkarılmasının da buna açık delil olduğunu ve bunun bazı bedbahların zannettiği gibi küçük bir mesele olmadığını muhrik ve mütheyiye lisanla anlattı. Ve nihayet: "Ülkemizde bir tek düşman neferi buldukça istiklâlîmiz taht-ı teminde değildir" dedi. Hatib tekrar tekrar alkışlandı. Nasrullah Camiinde dua tekavetini mütakib ilk hutbeyi anlatmaya muvaffak olan, hükümet-i milliyeye arz ve şükran-ı bi-payan edilmek üzere hükümet konağına gidilmesini teklif etti. Bunun üzerine Nasrullah meydanına gidildi. Orada da Müftü Hafız Osman Efendi hazretleri tarafından bir hitabeyi mütakib selamet-i mülk ve millet için alelusul "Din ve devlet hainlerinin kahr-ı muzamehal olmalar" için dua edildi. Ve sonra Nasrullah meydanını dolduran halk önde muzıka olduğu halde hükümet konağına gittiler. Hükümet-i Milliyeyi merasim-i lazıme-yi tebrike ifa olunduktan sonra orada ahalinin bu tezahüratına karşı Vali vekili Defterdâr Ferid Bey Efendi tarafından hükümet namına beyân-ı memnuniyet olundu. Ferid Beyefendinin veciz ve müessir nutku samimin üzerinde pek ziyade icra-yı tesir eyledi. Kuva-yı Milliye'nin cansiperâne fedakarlıkları sayesinde parçalanmaya mahkum gibi görünen vatan-ı Osmani'nin kurtulduğunu ve milletin ruhundan kopan bu kuvvetin her şeyi yapmaya muktedir olduğunu beyandan sonra delil mi istiyorsunuz? bakınız; "Gerek merkez ve gerek mülhâkâtda yirmi gündür tek bir vaka-yı cürmiye yokdur bunu siz de görüyorsunuz" dedi.

Asayiş ve sukunet-i tamme içerisinde olan memleketimiz her ne kadar mütarekeye mecbur olmuşsa da haksız yere işgallere hiç bir vakit tahammül edemeyeceğini ve beş senedir cebhelerde şehid düşen vatan evladlarının tezkârnamesini vecibe-yi islâmiye bildiğini ve "yaşasın vatan vahdet-i milliye" hitabıyla alkış tufanları arasında sözü-

teri ve mitingde konuşma yapan Mekteb-i Sultanî Müdürü Behçet Bey, Müftü Hafız Osman ve Vali Vekili Ferit Bey millî davanın haklılığını savunan konuşmalar yapmışlardı. Bu konuşmalar sırasında Heyet-i Temsiliye-den bahsedilirken, "Hükümet-i Milliye" deyiminin kullanılması dikkat çekicidir.

Mitingin arkasından Mustafa Kemal'in emri ile Ferit Bey'in Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya gönderdiği telgraf, Heyet-i Temsiliye'nin ve Kastamonu Kuvâ-yı Milliyesinin İstanbul hükümetine bakış açısını ortaya koymaktadır.

Bu dönem içerisinde MHC özellikle Ege Bölgesinde Yunan kuvvetleri ile çarpışan Kuvâ-yı Milliye'e yardım toplamak için faaliyete başladı.¹ Bu faaliyetlere Kastamonu kadınları da katıldı. 19 Ekim 1919 tarihli Açıksöz, hanımların yardım toplama girişimlerini, "Hanımlarımızın Faaliyeti" başlığında, MHC Kastamonu Heyet-i Merkeziyesi menfaatine ha-

---

ne hitam verdi. Şehidlerimiz ruhuna fatihalar ithâf olundu ve üç defa (Padişahım çok yaşa) dua-ı selamet encamıyla merasime hitam verildi.

Gecede bu yevm-i mukaddesi tebcilen fener alayları tertib olundu. Mekteb-i Sultanî ve Sanayii talebesi ve ahâli ellerinde fener olduğu halde muntazaman kışlaya kadar gittiler. Bir senedir ah-u-efgân ile inleyen semayî islam ve bir senedir kara haberlerin darbe-yi elemiyle yaşaran Türk ve İslâm gözleri biraz da nişâre-yi sururla parladı hasılı Kastamonumuz şevk-i şadıman içinde bir gün bir gece yaşadı." Açıksöz; 12 Teşrin-i evvel 1335. Peker, Nurettin; AGE, s.98'de kısmen bu yazıdan alıntılar yapmıştır.

1- "İzmir Muhtacinine Yardım" Açıksöz; 21 Kanun-u evvel 1335.

nımlar için gösteri düzenlendiğini bildirmektedir.¹

Vali Vekili Ferit Bey'in yerine Cemal Bey'in atanmasından sonra MHC'nin şube sayıları ve faaliyetleri de artmaya devam etti. Heyet-i Temsiliye tarafından MHC'nin genişletilmesi isteği üzerine 23 Kasım tarihinde Vali Cemal Bey imzası ile merkez nahiye teşkilâtlarına gönderilen yazıda; MHC mahalle ve köy teşkilâtlarının "erbâb-ı namus ve hizmetten ve itimâd ve hürmet-i umûmiyeye mazhâr vatanperverândan olmak şartı ile bir hafta zarfında heyet-i idâre intihâbatının ikmali" istendi.² Bir hafta gibi kısa zamanda bu teşkilâatlanmanın mümkün olmaması üzerine Cemal Bey, Mevkî Komutanı Osman Bey'den yardım isteyerek askerlik şubelerinin bu işle meşgul olmasını istedi. Osman Bey askerlik şubelerine gönderdiği yedi maddelik bir emirname ile bu konunun önemini belirterek köy ve nahiye teşkilâtının hemen yapılarak, bekçi teşkilâtı olmayan yerlerde MHC'nin bekçi teşkilâtları oluşturmasını istedi.

Böylece bütün mıntikalarda teşkilâtlanan MHC millî hareket aleyhine propagandalara karşı ilk tedbir olarak müderris ve hocalara kon-

---

1- "Hanımlarımızın Faaliyeti

Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Kastamonu Heyet-i Merkeziyesi menfaatine hanımlar için verilecek sinema biletlerinin tevdi için Kastamonu ve havalisi kumandanı beyefendi hazretlerinin harem-i âlilerinin riyaset-i fehmanesinde zirde isimleri muharrer hanımefendilerden bir komisyon teşkil kılınmıştır.

Şeyh Ziyaeddin'nin haremi Hanımefendi

İzbelizâde haremi Hafız Hanım

Maarif Müdürü Bey'in haremi Hanımefendi

Reji Müdürü Beyefendinin haremi Hanımefendi

Sıhhiye Müdürü Beyefendinin haremi Hanımefendi

Polis Müdürü Beyefendinin haremi Hanımefendi.

Tahir Çelebi Efendinin haremi Hanım

Mekteb-i Sultanî Müdürü Beyefendinin haremi Hanımefendi

Reji Müdürü Bey'in kerimeleri Hanımefendi

Kadınlaraımızın böyle bir emr-i hayra iştirak ve faaliyetlerinden dolayı teşekkür ediyoruz." Açıksöz; 19 Teşrin-i evvel 1335.

2- Baykal, Bekir Sıtkı; AGE, s.60-64. Peker, Nurettin; AGE, s.114-115.

feranslar düzenleyerek millî duyguları geliştirici vaaz vermelerini sağlamakla ayrılıkları ortadan kaldırmaya çalıştı.¹ 1919 yılının Aralık ayından itibaren müderris Çörekizâde Mehmet Emin Efendi tarafından tertiplenen bu konferanslara konuşmacı olarak idâreci ve subayların da katıldıkları bilinmektedir.²

Bu dönem MHC'nin faaliyetlerini protesto telgrafları, mitingler, yardım kampanyaları ve milis teşkilâtı oluşturma girişimleri olarak özetlemek mümkündür.

8 Kasım 1919 tarihinde 5.Kolordu Komutan Vekili Mahmut Bey imzalı bir telgrafla Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransız askerleri ve Ermeni gönüllüleri tarafından işgal edilerek müslüman halka işkence edildiği bildirilmekte idi.³ Mevkî Komutanı bu haberi 10 Kasım 1919'da MHC'ye bildirdi. Haber üzerine Nasrullah meydanında bir miting tertip edilerek İstanbul'da bulunan İngiltere, İtalya, Fransa ve Amerika "mümesil-i siyasilerine", sadrazama ve matbuata birer protesto telgrafı gönderildi.⁴

-
- 1- Teali-yi İslâm Cemiyeti 8 Mart 1919'da bir genelge yayınlayarak yayın organları olan El-İslâm'ın bütün müftülerle Darü'l-hikmetül-İslâmiye taşra encümenlerinin bu dergi ve Darü'l-hikmetin yayınlarını izlemesini istemişti. Millî Mücadele aleyhindeki bu yayınlar direk olarak hocaları etkisi altına alıyordu. Akşin, Sina; AGE, s.319.
  - 2- Peker, Nurettin; AGE, s.120.(Mustafa Aslanoba'nın hatıralarından naklen)
  - 3- Peker, Nurettin; AGE, s.109. Mahmut Bey'in bu konudaki telgrafı için bkz.Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.27-28. Açıksöz; 16 Teşrin-i sani 1335.

- 4- "Protestonâme"nin metni için bkz.Açıksöz; 16 Teşrin-i sani 1919. Peker; AGE, s.109-110.Açıksözcü; AGE, s.29-30. Protestonâme'nin altında şu kişilerin imzası bulunuyordu:

Müftü Nuri

Nakibü'l-eşraf Ziyaeddin

Mevlevi dergahı post-neşini Amil

Hazret-i pir dergahı post-neşini Mehmet Ata

Belediye Reis Tevfik

Salim Efendizâde Şükrü

İshâkzâde Necib

Sofuzâde Tevfik

Akdoğanlızâde Mehmed Ali

Bu mitingi takiben Kastamonu hanımları da Darü'l-muallimât bahçesinde bir miting hazırlayarak Antep, Urfa ve Maraş'ta Türklere karşı yapılan haksızlıkları kınamıştı. Miting heyet-i reisi Zekiye Hanım bir konuşma yaparak işgal olayını lanetlerken, heyet namına padişaha ve sadrazama çekilen telgraflarda da bu haksız işgallerin önlenmesi istendi. Ayrıca Antalya'daki İtalyan temsilciliği yoluyla İngiltere, İtalya kraliçelerine ve Amerika, Fransa Cumhurbaşkanlarının eşlerine birer protesto telgrafı gönderildi.¹

4 Ocak 1920'de Yunanlıların İzmir'i ilhâk edecekleri haberleri üzerine 20.Kolordu bu harekete karşı mitingler tertip edilmesini istedi.² 11 Ocak 1920 tarihli Açıksöz, "Yarınki Büyük Miting" başlığı altında İzmir'in Yunanlılarca ilhâk edilmesi ve pay-ı tahtın İstanbul'dan Anadolu'ya nakledilmesi yolundaki tekliflerin reddedilmesi için miting düzenleneceği haberini vermektedir. Miting 15 Ocak 1920 Pazartesi ya-

---

1- Açıksöz; 14 Kanun-u evvel 1335. Miting heyeti adına konuşma yapan Zekiye Hanımın konuşması gazetede yayınlandığı şekilde alınarak, Peker, Nurettin; AGE, s.110-111'de verilmiştir. Ayrıca Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.30. Peker, Zekiye hanımı cemiyet başkanı olarak göstermesine rağmen, gazete miting heyeti reisi olarak göstermektedir. Açıksözcü de eserinde cemiyetten bahsetmemektedir.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.119-120.

pıldı.¹

Aynı tarihli gazetede MHC tarafından daha önce başlatılan "İzmir Muhtacine Yardım" yardım kampanyasında toplanan paranın 2100 kuruşa ulaştığı bildiriliyordu.²

Miting heyeti adına Belediye Başkanı Tevfik Bey imzası ile hazırlanan protestonâme, İstanbul'da bulunan Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya devletleri temsilciliklerine gönderildi. Aynı gün Kastamonu kadınları Darü'lmuallimât'ta toplanarak Loyyd George'un İzmir ve İstanbul'un ilhâkı yolundaki sözleri eleştirilerek protesto edildi.³

1- "Miting Programı

Madde 1- Kanun-u saninin on beşinci pazartesi günü öğle namazını mütakib saat sekizden ona kadar memleketin bil-umum mekatib-i resmiye ve gayr-î resmiyesi ve bütün dükkan ve mağazaları kamilen kapanacaktır.

Madde 2- Ulema, müşabih, eşraf, ahâli mekâtib talebesi ile elhasıl bil-umum Osmanlılar hep bu vatanî büyük mitinge iştirak edecektir.

Madde 3- Bütün bu zevât ve heyet öğle namazını mütakib Nasrullah meydanında herhalde içtima edecektir.

Madde 4- Bu esnada bil-umûm minarelerde kelimat-ı tevhid selavât edilecektir.

Madde 5- Nasrullah meydanında ihzâr edilecek kürsüde Sofuzâde Tevfik ve Taşköprülü Müderriszâde Hilmi Efendi tarafından nutuklar irâd edilecek ve miting heyeti mukarrarâtı umûma tebliğ edilecektir.

Madde 6- Tebliğden sonra Konyalizâde Hacı Mümin Efendi tarafından memleketin selamet ve netacılığında Türkçe bir dua irâd edilecektir.

Madde 7- Bundan sonra en önde mekteb talebesi ellerinde bayraklar olduğu halde bütün heyet hükümet konağına gelecektir. Miting mütabakatının kabineye arzına dair daire-i hükümet pişgâhında Tahsin Bey tarafından bir nutuk irâd edilecektir ve miting mukarrarâtı makam-ı vilâyete arz edilecektir.

Madde 8- Makam-ı vilâyetin bu bâbda vaki olacak beyânlarından sonra miting heyeti dağılacaktır.

Miting Heyeti"

Açıksöz; 11 Kanun-u sani 1336.

2- Açıksöz; 11 Kanun-u sani 1336. "İzmir Muhtacine Yardım Kampanyası"

3- Peker, Nurettin; AGE, s.125.

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya taşınması ve düşman ilerlemesinin artması para ihtiyacını da artırdı. Bu konuda MHC'den yardım çağırısında bulunuldu. 26 Ocak 1920 tarihinde Mevkî Komutanı Osman Bey imzasıyla "Şube Reisleri ile Müdafaa-ı Hukuk Heyetlerine" gönderilen yazılarla, heyet-i idârelerin nizamnâmeleri gereği para toplayarak, Ankara'da Heyet-i Temsiliye namına gönderilmesi isteniyordu. Bu telgrafın yayınlanmasından sonra yardım kampanyasına hız verilmiştir. Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya taşınmasından sonra bu yardımların miktarı bütün vilâyetlerden daha fazlaya ulaşmıştı.¹ Bu arada "İzmir Muhtacını" için toplanan para yardımının da 15 Şubat 1920 yılında 142.253 kuruşa ulaştığını bildiren Açıksöz, bu yardımların fakir ve orta halli vatandaşlardan toplandığını bildiriyor. Zenginlerin kampanyaya iştirak etmediğine değinen gazete, onları da yardıma davet etmektedir.² Açıksöz'ün 29 Şubat 1920 tarihli sayısında bu yardım kampanyasının "İzmir ve Maraş Muhtacını" olarak genişletildiğine şahit olmaktayız. Kadınların bu amaçla Mekteb-i Sultanî konferans salonunda bir müzik konseri düzenleyerek aralarında yüz altmış beş lira topladıkları bu parayı MHC'ne teslim ettikleri yazılıdır.³

Bu arada 24 Ocak 1920 tarihinde MHC'ye ve millî davaya yardımcı olmak üzere "Gençler Kulübü" adıyla bir cemiyetin teşekkül ettiği görülmektedir. Sözkonusu Cemiyet Müdafaa-ı Hukuk'un Gençlik Teşkilâtı gibi çalışarak millî davanın benimsenmesinde katkıda bulunmuştu. Gelişen olaylar karşısında hiç durmadan faaliyet gösteren bu kuruluşlar, 25 Ocak 1920 yılında Mustafa Kemal'in Maraş'ta katliamın devam ettiği yolundaki telgrafı üzerine 5 Şubat 1920'de bu olayı protesto etmek için

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.126.

2- Yardımlardan dolayı Mustafa Kemal, Cide Müdafaa-ı Hukuk'una teşekkür telgrafı göndermiştir. Peker, Nurettin; AGE, s.127.

3- Açıksöz, 29 Şubat 1336.

bir miting düzenlendi. Maraş'lılara yardım amacıyla toplanan 1000 lira da bu miting sonunda gönderildi.¹ Yine mitingde alınan karar gereğince bir yardım komitesi oluşturularak, burada toplanan paralar Maraş ve İzmir için Hilâl-i Ahmer'e Kuvâ-yı Milliye için toplananlar da MHC emrine teslim edildi.²

Görev ve sorumlulukları artan Kastamonu MHC'ni biraz daha kuvvetlendirmek için Mevkî Kumandanı Osman Bey, cemiyet içerisinde uğraşları dolayısıyla gerektiği gibi çalışmayanların istifalarını sağladı. 14 Şubat 1920 tarihinde de istifa edenlerin yerine Eczacı Mehmet Rıza ve Avukat Zeynel Abidin'in seçilmesi için askerlik şubeleri aracılığıyla kaza Müdafaa-ı Hukuklarına telkinlerde bulunuldu. 26 Şubat 1920 tarihinde üyelerden birisinin istifasıyla boşalan üyeliğe de heyet-i idârede müşavir sıfatıyla bulunan İshakzâde Hacı Necip Efendi seçilmiştir.³ Cemiyet siyasi gelişmeleri yakından takip ederek Paris Barış Konferansında Ermeni ve Rum delegelerin isteklerini şiddetle protesto etti. Bu konuda Müdafaa-ı Hukuk, vatandaşların da İtalyan, Fransız ve İngiliz Elçiliklerine protesto telgrafları çekmelerini istedi.⁴

Ali Rıza Paşa kabinesinin istifa etmesi üzerine 4-5 Mart 1920 tarihinde alınan karar gereğince, padişaha bir telgraf çekilerek "milletin istiklâli için kanını feda edecek milliyetperver zevattan mürekkeb bir kabinenin" iktidara getirilmesi isteği dile getirilmiştir. Bu sırada Ahmet Anzavur'un başlattığı isyan hareketine karşı Müdafaa-ı Hukuk, İstanbul matbuatına ve çeşitli kimselere gönderilen telgraflarla bu hareketin, milletin hiç bir kesimini temsil etmediği, halkın bu gibi hareketleri te'lin ettiği belirtiliyordu.⁵

1- Açıksöz; 7 Şubat 1336. Peker, Nurettin; AGE, s.132-134.

2- "O günlerde düğününü yapmakta olan hastahane memuru Ziya Bey'in kızı Hatice bu komisyona gelerek giymediği gelinliğini bağışlamıştır." Peker, Nurettin; AGE, s.134.

3- Peker, Nurettin; AGE, s.139-140.

4- Peker, Nurettin; AGE, s.144-150.

5- Miralay Osman Bey'in telgrafı için bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.150-151.

İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde işgal edilmesi üzerine MHC ile ahâli bir protestonâme yayınlayarak işgali kınadı.¹

TBMM'nin açılmasından sonra MHC'ler tamamen mülkî idârelere bağlı olarak çalışmaya başladılar. Bu tarihten sonra MHC faaliyetleri diğer faaliyetlerle içiçe yürütülmeye başlanmıştı. 1920 sonlarında MHC'ye bağlı milis teşkilâtlarının da dağıtılarak düzenli ordu kurulmaya başlanması teşkilâtın faaliyetlerini yardım kampanyaları, mitingler ve protestonâmelerle sınırlamaya başlamıştır.

E- Son Osmanlı Meclis-i Meb'usân ve TBMM Üye Seçimleri

Altıncı Osmanlı Meb'usân Meclisi seçimleri 9 Ekim 1919 tarihinde yayınlanan "1919 senesi Meb'usân İntihâbına Mahsus Kararname"² gereğince Ali Rıza Paşa ile MHC'lerinin çalışmaları sonucu yapılmıştır.

Kastamonu'da yapılan seçimlerde adayların tesbiti ve seçimlerde Kastamonu MHC Heyet-i Merkeziye'sinin önemli görevler üstlendiğini görmek mümkündür. Seçimlerde Heyet-i Merkeziye'nin tesbit ederek Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye'ye tasdik ettirdiği dört aday bulunuyordu.

Bunlar; Malatya eski Mutasarrıfı Reşit Bey, Adliye eski Müsteşarı Yusuf Kemal(Tengirşek), Hastahaneler eski Müfettişi Suat Bey ve Fazlızâde Besim Beylerden oluşmakta idi.

Kastamonu'da seçimlere katılan diğer unsur, "Çiftçiler Derneği" dir. Dernek seçimlerinde Salimzâde Şükrü, İshâkzâde Hacı Necip, Çavuşzâde Mehmet ve Dervişzâde Mehmet Tevfik Efendileri aday olarak göster-

---

1- Açıksöz; 21 Mart 1336, Peker, Nurettin; AGE, s.155. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.31-38.

2- Takvim-i Vekâyi; 9 Teşrin-i evvel 1335. Açıksöz; 12 Teşrin-i evvel 1335. İntihâb Kanunu hakkında Açıksöz'de yer alan haberle ilgili bkz. Ek: 8. Türkiye'de uygulanan seçim sistemlerinin tarihi geçmişi için bkz. Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları; TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon Müdürlüğü, Ankara 1982.

mişti.¹

Bu adaylar dışında eski meb'uslardan Ahmet Rüştü, Beyrut eski Maarif Müdürü Haşim Bey, İnebolu Belediye Reisi Karagüllezzâde Hüseyin Kaşif, Sebilürreşat Dergisi sahibi Eşref Edip,² Bursa mektupçusu Sadık ve Cedâni Bey, Küre Nahiye Müdürü Esat Beyler de seçimlerde adaylıklarını açıklamışlardı.³

İkinci seçmenlerin seçiminden sonra başlayan mebus seçimlerinde Cide ve Araç kazaları tamamen Müdafaa-ı Hukuk adaylarına oy verirken, diğer kazalarda oyların dağıldığı görülmektedir.⁴ 7 Aralık'ta biten seçimlerde MHC adaylarından Yusuf Kemal(Tengirşek) 118, Fazlızâde Besim Bey 109, Suat(Soyer) Bey 104, Osmanlı Çiftçi Cemiyeti adaylarından Salimzâde Şükrü Bey 111 oy alarak mebus seçilmiştir.⁵

Çeşitli tarihlerde İstanbul'a giden mebuslardan Fazlızâde Besim ve Salimzâde Şükrü Bey'le mülakât yapan Açıksöz gazetesi meb'usların yapacakları işler konusunda düşüncelerini almaya çalışmıştır. Çiftçi Derneğinden meb'us seçilen Fazlızâde Besim Bey bu mülakâтта siyasi olarak tamamen müstakil hareket edeceğini fakat Osmanlı Çiftçi Derneği nizamnâmesi esaslarınının da kendisi için rehber olacağını ifade etmektedir.⁶

1919'da yapılan seçimleri yönlendiren MHC'leri Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi Kastamonu'da da kendi adaylarınının seçilmesi için

-
- 1- Tunaya, Kastamonu'da Osmanlı Çiftçi Derneği adayı olarak Hüsnü Açıksözcü'yü göstermekte ise de bu bilgi yanlıştır. Görüldüğü gibi Çiftçi Derneğinin dört adayı vardır, bunlar arasında Hüsnü Açıksözcü yoktur. Tunaya, Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasal Partiler, C.II, İstanbul 1986. s.36.
  - 2- Eşref Edip'in adaylığından bahseden Açıksöz gazetesi, seçimlere katıldığı yolunda hiç bir bilgi vermemektedir.
  - 3- Açıksöz; 19 Teşrin-i evvel 1335, 12 Teşrin-i evvel 1335. Peker, Nurettin; AGE, s.99-101.
  - 4- Açıksöz; 9 Teşrin-i sani 1335, 16 Teşrin-i sani 1335, 2 Teşrin-i sani 1335.
  - 5- Diğer adayların aldıkları oylar için bkz. Açıksöz; 7 Kanun-u evvel 1335.
  - 6- Açıksöz; 21 Kanun-u evvel 1335, 14 Kanun-u evvel 1335.

elinden gelen çalışmayı göstermişti.

Son Osmanlı Meclisinin İstanbul'un işgali üzerine dağılmasından sonra 19 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal, Kastamonu Valiliği ve MHC Reisliğine gönderdiği 11 maddelik genelge gereğince Ankara'da toplanacak olan meclis için her livadan 5 azânın 15 gün içerisinde seçilerek Ankara'ya gönderilmesi isteniyordu.¹

19 Mart 1920 tarihli genelgeye ek üç maddelik bir başka genelgede seçimlerin en kısa zamanda yapılarak seçilenlerin Ankara'ya gönderilmesi istenmektedir. MHC, seçimlerde Heyet-i Temsiliye'nin istediği kişilerin seçilmesi amacı ile Meclis-i Umûmî üyelerinden muhalif olanları istifa ettirerek, onların yerine millî davayı destekleyen kişilerin getirilmesini sağladı. Kastamonu'da Evliyazâde Abdullah, Muhsirzâde Mahir, Açıksöz gazetesi sahibi Hamdi, Giresunlu Halit, Eczacı Mehmet Meclis-i Umûmî üyeliğine atandılar.

Bu seçimlerde adaylar, Defterdâr Ferit, Dava Vekili Murat, Vilâyet Encümen Azasından Sabri, Merkez Bidayet Mahkemesi Savcısı Abdülkadir Kemalî, Kastamonu Evrâk Müdürü Hüsnü, Eski Meb'uslardan Rüştü Bey, Vilâyet Encümen azâsından Dadaylı Hulusi, Emekli Binbaşı Zeki, Topçu Yüzbaşı Rizeli Osman Nuri Beylerdi.²

Kazalarda kaza heyet-i idâresi, belediye meclisi, MHC azâları ve merkezde bulunan ikinci seçmenler kendilerine daha önce bildirilen bu isimler arasından seçim yaparak oylarını telgrafla liva merkezlerine bildirmeye başladılar.

Liva merkezinde "Meclis-i Fevkalâde" azâlığı için Belediye Meclis-i İdâre ve MHC azaları Meclis-i Umûmî salonunda toplanarak liva merkezi ikinci seçmenleriyle birlikte meb'us olacakları seçmişlerdi.

1- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.39-41. Peker, Nurettin; AGE, s.150-160.

2- Açıksöz; 28 Mart 1336.

Bu toplantı öncesinde adaylardan Ferit ve Talat Beyler adaylıktan çekildiklerini açıkladılar. Toplantı sonunda Dava Vekili Murat, Taşköprülü Sabri(Dura), Savcı Abdülkadir Kemalî(Öğütçü), Dadaylı Hulusi(Erdemir), İnebolu'lu Rüştü(Çolakoğlu) TBMM üyesi seçildiler.¹ Bunlara İstanbul'dan gelecek Yusuf Kemal (Tengirşek), Besim(Fazlıoğlu) ve Suat (Soyer) de katıldı.

1- Açıksöz; 4 Nisan 1336. Millî Nevsal; s.214. Mebus seçilen Abdülkadir Kemalî Beyle Açıksöz gazetesi bir mülakât yapmıştır. Açıksöz; 5 Nisan 1336.

I I I. B Ö L Ü M

MİLLÎ MÜCADELE SIRASINDA KASTAMONU'NUN SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMU

A- KASTAMONU'DA KURULAN DERNEKLER VE FAALİYETLERİ

a) Millî Davaya Yardımcı Dernekler

Gençler Mahfeli ve Kulüpleri

1- İnebolu Gençler Mahfeli

Mütârekenin etkilerinden en fazla rahatsız olan kazalardan biri de İnebolu kazası ve halkı idi. Azınlıkların İnebolu'daki faaliyetlerini gözönünde bulunduran, İnebolu gençleri kısa zamanda bir araya gelerek teşkilâtlanmaya karar verdiler. 27 Temmuz 1919'da İnebolu'lu gençlerin kurdukları "İnebolu Gençler Mahfeli"nin nizamnâmesi Açıksöz Gazetesinde yayınlanarak, mahfel faaliyete başladı.¹

Nizamnâmeğe göre; mahfelin merkezi İnebolu idi. Mahfele bağılı olarak diğerkaza ve nahiyelerde izin almak şartıyla şubeler açılabilirdi. Mahfelin maksadı ise siyasetten arî olarak millî terbiye, millî tarih ve toplumun oluşmasını sağlamak amacıyla nahiyeye ve köylerde millî birliği sağlamaktı. Mahfel bu gayeyi gerçekleştirmek için gazete neşretmek, konferans vermek, gece dersleri düzenlemek, mektepleri açarak halkın aydınlatılmasına çalışacaktı. Millî sanatları, gelenekleri canlandıracak(Madde 3), fakir çocukların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak(Madde 4), dinî inançlarla batıl inançları birbirinden ayırmak için halkı bu konularda aydınlatacaktı.

Mahfel'in gelirleri, üye aidatları ile tertip edeceği çeşitli gösteri gelirleri ve yardım kampanyalarından oluşmakta idi.

1- Mahfel'in nizamnâmesinden anladığımız kadarı ile kuruluşu daha önce gerçekleşmiştir. Açıksöz; 27 Temmuz 1335. Ayrıca nizamnâme metni için bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.47-49.

Mahfel'in yönetimi, reis, katip, murahhas, muhasib-i mesul iki azâdan oluşan heyet-i idâre tarafından yürütülecekti. Heyet-i idâre haftada bir defa toplanarak, faaliyetler hakkında müzakerede bulunacaktı. Heyet-i idâre üç aylığına heyet-i umûmiye tarafından seçilerek, her ay denetlenecekti.

Eski İttihat ve Terakki Fırkası şube binasında faaliyete başlayan mahfel millî davanın halka anlatılmasında önemli görevler üstlendi. İnebolu gençlerini aynı çatı altında toplayan mahfel, gençlerin düşman saldırılarına karşı eğitilmiş olmaları amacı ile Yüzbaşı Osman Nuri Bey'in idâresinde talime başlandı. Osman Nuri Bey, gençleri Yıldırım ve Turan takımı adı ile ikiye ayırarak, millî savunma eğitimine hazırladı.

İnebolu'nun millî hükümetin kapısı durumuna gelmesi, Gençler Mahfeli'nin önemini bir kat daha artırdı. Anadolu'ya gelenler ve ayrılanlar mahfelde misafir edildi. Mahfel bu karşılama törenleri dışında yol yapımı, malzeme taşınması gibi işleri de gerçekleştirdi.¹ Millî heyecanın doruk noktasına ulaştığı günlerde çeşitli şenlikler düzenleyen Gençler Mahfeli millî heyecanı ayakta tutabilmek için faaliyetlerini sürdürdü.² Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti İnebolu Şubesi ile ortaklaşa çalışan mahfel üyelerinin pek çoğunun askere alınması, zaman içerisinde faaliyetlerin de yavaşlamasına sebep oldu. Yine de bölgedeki çeşitli çalışmaları ile dikkati çeken mahfel³, Kastamonu, Çankırı ve Çerkeş'te kurulan Gençlik Kulüplerinin öncüsü oldu.

-
- 1- Açıksöz; 23 Eylül 1336. İnebolu Gençler Mahfeli üyeleri, İnebolu-Abana yol ve köprü yapımında gönüllü olarak çalışmaya başladılar.
  - 2- Kars'ın Türk kuvvetleri tarafından geri alınması üzerine mahfelin girişimi ile İnebolu'da şenlikler düzenlendi. Açıksöz; 11 Teşrin-i sani 1336, Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.78-79.
  - 3- Açıksöz'e göre üyelerinin çoğunluğunun askerde olmasına rağmen mahfel, çalışmalarını övünülecek bir şekilde sürdürmeye devam ettiği, üye sayısının ise 40 olduğu yazılıdır. Açıksöz; 13 Nisan 1338.

2- Kastamonu Gençler Kulübü

Kuruluş tarihi 24 Ocak 1920 yılıdır.¹ 25 Ocak 1920 tarihinde Açıksöz Gazetesinde nizamnâmesi yayınlanan kulübün tüzüğü, 7 Şubat 1920 tarihinde vilâyetçe onaylanarak, faaliyete başladı.²

Kulüp nizamnâmesi yirmi maddeden meydana gelmektedir. Birinci maddede kulübün kuruluş tarihi ve ismi yer almaktadır. İkinci madde, kulübün gayesini, üçüncü madde hiç bir siyasi teşekkül ve cemiyetle ilişkisi olmadığını, dördüncü madde üye olacakların vasıflarını sıralamaktadır. Beşinci madde ile yirminci maddeye kadar olan kısım teşkilât adı altında toplanarak, üye seçimi, aidât, yönetim kurulu seçimi ve çalışma şeklini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.³

Kulübün kuruluşu ile ilgili ilk bilgiyi 11 Ocak 1920 tarihinde veren Açıksöz Gazetesi⁴, Şubat 1920'de kulübün üye sayısının 50 kişiyi bulduğunu yazmaktadır.

Şubat 1920'de yapılan seçimlerle kulüp idâre heyeti oluşturuldu. Buna göre; Müdür, Sağlık Müdürü Dr.Ferruh Niyazi Bey, üyeler ise, Polis Müdürü Halil, Sultani Edebiyat Öğretmeni Talat, Muhasib ve Veznedâr; Kırımlı Tahsin, Katip; Komser Muavini İhsan Beylerden oluşmakta idi.⁵

1- Açıksöz; 25 Kanun-u sani 1336, Kocatürk, Utkan; AGE, s.100.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.131.

3- Kulübün Nizamnâmesi için bkz. Ek:9.

4- Açıksöz; "Gençler Kulübü adıyla bir kulüp kurulacağı" haberini 11 Kanun-u sani 1336'da vermektedir.

5- Açıksözcü'nün eserinde kulübün ilk reisi olarak İhtisas Mahkemesi üyesi KaraHüseyinzâde Abidin Bey gösterilmektedir. Oysa Abidin Bey, nizamnâmenin hazırlandığı sırada geçici başkanlıkta bulunmuştur. Kulüp idâre heyetinin ilk başkanı Dr.Ferruh Niyazi Beydir. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.67. Açıksöz; 8 Şubat 1336, Peker, Nurettin; AGE, s.129 Kulübe üye olanların isimleri için bkz. Kastamonu İl Yıllığı 1967, s.149, Peker, Nurettin; AGE, s.131.

Kulübün 7 Şubat 1920'de faaliyete başladığı ve ilk toplantının yapıldığı yer Darü'l-kura Medresesinin üst katında bir oda idi.¹ Muhtemelen Haziran 1922 tarihine kadar burada faaliyet gösteren kulüp üyelerinin askere alınması ile faaliyetlerinin azalması üzerine binası İstiklâl Mahkemesine tahsis edilmişti.²

Bu süre içerisinde yönetimde de önemli değişiklikler oldu. Eylül 1920 tarihli Açıksöz Gazetesinden öğrendiğimize göre; Eylül'ün başında "İçtima- ı Umûmi" toplanarak yürütmeyi sağlayacak, üye seçimleri yapmıştır. Buna göre "heyet-i idâre" üyeliklerine Mekteb-i Sultanî Müdürü Behçet, Darü'l-muallimin Müdürü Remzi, Çoruhzâde Hilmi, Baytar Müfettişi Süleyman Sani, Sultanî muallimlerinden Rasim ve Şevket, Açıksöz Gazetesi yazarlarından ve Mesul Müdürü Hüsnü (Açıksözcü) Bey, seçilmişti. Bu üyeler arasından "Heyet-i İdâre Riyasetine" Darü'l-Muallimin Müdürü Remzi, Veznedârlığa Hilmi, Katipliğe de Süleyman Sani Beyler seçilerek görevi devralmışlardır.³

Temmuz 1922'de "heyet-i idâre" seçimlerinin tekrar yenilendiğini görmekteyiz. 83 üyenin katılımı ile gerçekleşen toplantıda "heyet-i idâre" üyeliklerine, Vilâyet Kalem Reisi Osman, Belediye Reisi Fazıl Berki, İstinâf Mahkemesi üyelerinden Abidin ve Sırrı Bey, Açıksöz Gazetesinden İsmail Habib, Hamdi ve Hüsnü Beyler seçildiler. "Kulüb riyaseti"ne ise Osman Bey getirilmişti.⁴

Ağustos 1922'de olağanüstü toplantıya çağrılan kulüp üyeleri, yapılan toplantı sonunda kulübün adını değiştirerek "Memleket Yurdu"na çevirdiler.⁵

1- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.67.

2- Kulüp Ankara yolunda İttihat ve Terakki Partisinin şubesi olarak inşaa edilmeye başlanan fakat bitirilemeyen binayı bitirerek, buraya taşındı. Açıksöz; 28 Haziran 1338.

3- Açıksöz; 9 Eylül 1336.

4- Açıksöz; 24 Temmuz 1338.

5- Açıksöz; 31 Ağustos 1338.

Memleket Yurdu yeni bir nizamnâme hazırlayarak, yeniden teşkilâtlanmaya başladı. Gençler Kulübü nizamnâmesinde yer alan "Gençler arasında tesanüd ve uhuvvetî tesis ve temin ile terbiye-i içtimaiyenin esasat-ı diniye, ahlâkiye, milliye dairesinde talî ve tekâmülüne ve memleketin maddî ve manevî her türlü asrî ihtiyacını temine çalışmaktır" şeklinde ifade edilen gaye bölümü Memleket Yurdu nizamnâmesinde; "Halkın iktisaden terakkisi, fikren tealisi, memleketin madden umranıdır. Yurd, işbu gayelere vüsül için şirketler tesisine, millî ticaret ve millî sanayinin inkişafına çalışmak ve konferanslar tertip, serbest dersler, çırak dersaneleri küşad edecek ve memleketin imarına ait her türlü teşebbüste zahir olacaktır"¹ şeklinde değiştirilmiştir.

Büyük Taarruz öncesinde böyle bir amaçla hareket eden Kastamonu aydınının ileriye dönük düşüncelerini yansıtmaya bakımından Memleket Yurdu girişimi önemli bir adımdır.

Kulübün Faaliyetleri

Kulüp, Kastamonu'da bulunan memur ve halktan pek çok genç aydını çatısı altında toplamıştı. Kulüp, aydınların toplanıp, sohbet ettikleri bir yer haline geldi. Üyelerin pek çoğunun katılımı ile her gece düzenlenen bu toplantılara mülkî amirler ve İstiklâl Mahkemesi üyeleri² de katılmakta idi.

Bu olağan akşam sohbetleri dışında tesbitlerimize göre; kulüp çeşitli sosyal amaçlı toplantılar da düzenlemiştir. Bu toplantılardan bir kısmı çeşitli konularda halkı aydınlatma amacı güderken, bir kısmı da millî davaya maddî yardım toplama amacı ile tertiplenmişti. Halkın aydınlatılması amacı ile yapılan konferanslar genellikle Mekteb-i Sultanî salonunda düzenleniyordu. Bu toplantılara konuşmacı olarak, İstiklâl

---

1- Memleket Yurdu Nizamnâmesi için bkz. Ek: 10.

2- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.73.

Mahkemesi başkanı Necati Bey¹, İstiklâl Mahkemesi üyelerinden Tevfik Rüştü, Hamdi, Neşet², ulemadan Baha Said³, İstinâf Mahkemesi üyesi Medenî⁴ Beylerle, Kastamonu'ya gelen çeşitli yazar ve devlet adamları katılmakta idi.

Millî davaya maddî destek sağlamak amacı ile kulüp tarafından konserler düzenlenmiştir. Azerbaycanlı Hafız İsmail Hakkı Bey, Ali Dede Süleyman Sani, Mehmet Ömer, Zühtü, Kadir vesair bazı musukî şinasların katıldığı konserlerin geliri Müdafaa-ı Hukuka teslim edilmiştir.⁵

Kulüp, kendi üyeleri arasında birlik ve beraberliği sağlamak amacı ile toplu fotoğraf çektirme, gruplar halinde İzbe Dağına çıkma gibi faaliyetlerde de bulundu. Gidiş ve gelişlerde koro halinde marşlar söylenerek, millî hislerin kuvvetlenmesine katkıda bulunuldu.⁶

Yine bu tür faaliyetlerden olmak üzere, kulüp üyeleri yerli kumaş giyme⁷, kimsesiz çocukların sünnet ettirme⁸ ve kulübü okuma salonu haline getirmek için kitap toplama kampanyası⁹ gibi girişimlerde bulundular.

-
- 1- Saruhan Meb'usu Necati Bey, bu hizmetlerinden dolayı kulübün fahri başkanlığına seçilmiştir. Açıksöz; 13 Ağustos 1338.
  - 2- Tevfik Rüştü(Aras) kulübün kuruluş devresinde Kastamonu'da bulunduğu sırada "Sulh Muahidesi" konusunda bir konferans vermişti. Bu tarihte kulübün varlığından söz etmek doğru olmamakla birlikte bu girişimin kurucu üyeler aracılığı ile gerçekleştiği bilinmektedir. Açıksöz; 18 Teşrin-i Sani 1336.
  - 3- Baha Said'in konferans konusu "Anadolu'nun Asyadaki Vazifesi" idi. Açıksöz; 30 Kanun-u şani 1336.
  - 4- Medeni Bey'in konusu "Anadolu Ne İstiyor" başlığı taşımakta idi. Açıksöz; 27 Kanun-u evvel 1337.
  - 5- Açıksöz; 9 Mayıs 1336, Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.68.
  - 6- Açıksöz; 28 Haziran 1336, Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.71.
  - 7- Açıksöz, yerli kumaş giyme kampanyasını "Gençler Kulübünün Hayırlı Bir Teşebbüsü" başlığı ile vermektedir. Açıksöz; 15 Haziran 1337.
  - 8- Kimsesiz çocukların sünneti "Gençler Kulübünde Sünnet Düğünü" başlığı altında verilmektedir. Açıksöz; 26 Temmuz 1336.
  - 9- Kitap kampanyasını halka duyurmak amacı ile Kulüp, Kastamonu Vilâyet Gazetesine ve Açıksöz'e ilânlar verdi. Açıksöz; 9 Eylül 1336, Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 10 Eylül 1336.

Üyelerin genç aydınlardan oluşması sebebi ile vilâyetin çeşitli yerlerinde açık bulunan kaymakamlık kadrolarına ve devlet memurluklarına gönüllü olarak atandılar.

Safranbolu olayları sırasında kulüp üyelerinden oluşturulan propaganda grupları bölgeye giderek karşı-propagandalarla halkın teskin edilmesinde aktif olarak görev aldılar.¹

3- Çankırı ve Çerkeş Gençler Mahfeli

5 Temmuz 1920'de Çankırı'da, 12 Temmuz 1920'de ise Çerkeş'te "Gençler Mahfeli"² adıyla dernekler kuruldu. Bu iki kuruluş Kastamonu ve İnebolu'da kurulan gençlik derneklerine benzemekle birlikte aralarında teşkilât bakımından bir bağlantı bulunmamaktadır. Kastamonu vilâyeti çerçevesinde kurulan bu dört gençlik derneği birbirlerinden bağımsız teşkilât yapılarına sahipti. Her ne kadar İnebolu ve Kastamonu gençlik dernekleri nizamnâmelerinde şube açılabilceği yolunda kayıtlar bulunmasına rağmen şube-merkez ilişkisine rastlanmadı.

Gerek Peker, gerekse Açiksözcü, Çankırı ve Çerkeş'te kurulan derneklerden söz ederken Açiksöz koleksiyonlarından faydalanmışlardır. Verdikleri kuruluş tarihleri de Açiksöz'ün "mahfellerin açılışı" haberi tarihi ile aynıdır. Yine gazetede kurucuları ve üyeleri hakkında bilgiye yer verilmediği için Peker de Açiksözcü de kuruculardan ve üyelerden bahsetmiyorlar. Araştırmamız sırasında bu derneklerle ilgili fazla bilgi bulamadık.

Bu derneklerin faaliyetleri ile ilgili olarak Müdafaa-ı Hukukların çalışmalarına yardımcı olmaları dışında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Bildiğimiz kadarı ile Çankırı Gençler Mahfelinin musukî ve idmân olmak üzere iki şubesi vardı.³

1- Açiksözcü, Hüsnü; AGE, s.72.

2- Açiksöz; 12 Temmuz 1336, 5 Temmuz 1336.

3= Peker, Nurettin; AGE, s.197-198. Açiksözcü, Hüsnü; AGE, s.80.

b)-Mesleki ve Sosyal Dernekler

1- Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Kuruluşu Balkan Savaşlarına dayanan cemiyetin, İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu'da yeniden teşkilâtlandığı görülür. İşgalden sonra cemiyet umûmi katibi Dr. Adnan Bey, Ankara'ya gelmişti. Birinci TBMM hükümetinde "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiyye Vekâleti" görevini üstlenen Adnan Bey, cemiyetin İstanbul merkezi ile ilişkileri kesmesine rağmen, Eskişehir'de bulunan cemiyet "murahaslığı" ile olan ilişkilerini gayr-i resmi de olsa devam ettirdi.

Eskişehir'in Türk kuvvetleri tarafından tahliye edilmesi üzerine burada bulunan Murahhaslık da Ankara'ya taşınarak, Ekim 1920'den itibaren Adnan Bey'in girişimi ile "Hilâl-i Ahmer Anadolu Murahhaslığı" oluşturuldu. Bu kuruluşun başkanlığına Dr.İsmail Besim Paşa getirildi. Dr.Adnan Bey, Ömer Lütfi Bey ve Esat Paşa kuruluşun yönetiminde görevler aldılar. Murahhaslık, ilk iş olarak Anadolu'da bulunan mevcut merkez ve şubelerin yönetimini Ankara'ya bağlamaya başladı.¹

Anadolu Murahhaslığına bağlı olarak Kastamonu'da şube açılması girişiminin 26 Ocak 1921'de başladığı görülür.² Bu tarihte Mekteb-i Sultanî salonunda ilk toplantı yapılmıştır. Toplantıya katılanlara cemiyetin önemi ve faydaları konusunda Reşit, Refik Şevket, Enver ve Binbaşı Rıza Beyler tarafından aydınlatıcı bilgiler verildikten sonra gizli oylama ile Kastamonu Hilâl-i Ahmer kurucu "heyet-i merkeziyesi"

1- Çapa, Mesut; Kızılay(Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), Ankara 1989 (Yayınlanmamış doktora tezi) s.51-52.

2- Çapa, Mesut; Kastamonu şubesinin açılış tarihini 19 Şubat 1921 olarak göstermektedir. Bu tarihi 29 Ocak 1921 olarak kabul etmek daha mantıklıdır. Çünkü 29 Ocaktan itibaren "heyet-i idâre" seçilerek faaliyet başlamıştı. Çapa, Mesut; AGE, s.60. Açıksöz; 27 Kanun-u sani 1337.

seçildi. On iki üyeden oluşan¹ "heyet-i merkeziye" 29 Ocak 1921'de kendi aralarından bir "heyet-i idâre" oluşturdular.² "Heyet-i İdâre"nin fahri başkanlığına Muhittin Paşa seçildi. İkinci başkanlığa Sıhhiye Müdürü Ali Kemal Bey, Umûmi Katipliğe Operatör Cemil Bey, Veznedârlığa Hacı Necip Bey, Veznedâr Yardımcılığına da Numan Bey seçilmişti.

Cemiyet bir taraftan hızlı bir şekilde ilçe teşkilâtları oluşturmaya çalışırken, diğer yandan yardım kampanyaları düzenlemeye başladı. Nisan 1921'e kadar, kısa bir zamanda 3000 lira toplayarak Merkez-i Umûmiye'ye gönderdi.³ Cemiyet bu kampanyaya Şubat 1921'de başlamıştı.⁴ Cemiyet ilk aylardan itibaren Safranbolu, Tosya, Araç şubelerini açarak 17 Şubat 1921 tarihine kadar Safranbolu Şubesi 3000 lira gibi bir para

---

1- Oniki üyenin isimleri şöyledir;

Muhittin Paşa

Eski Mutasarrıflardan Reşit Bey

Encümen azasından Hilmi Bey

Doktor Ali Kemal Bey,

Şeyh Ziya Efendi

Operatör Cemil Bey

Hacı Necip Efendi

Sofuzâde Tevfik Efendi

Doktor Zakif Bey

Akdoğanlızâde Faik Bey(Ölmezzâde Abdullah Beyin yerine 29 Ocak 1921 de seçilmişti.)

Nuhzâde Numan Bey

Açıksöz Gazetesi Müdürü Hüsnü Bey, Açıksöz; 27 Kanun-u sani 1337, Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.75.

2- Açıksöz; 31 Kanun-u sani 1337.

3- Bu parayı Açıksözcü, toplanan para olarak yazmaktadır. Oysa toplanan para bundan çok daha fazladır. Bu Ankara Merkezine gönderilen para olmalıdır. Bu görüşü Hakimiyet-i Milliye de doğrulamaktadır. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.76-77. Hakimiyet-i Milliye; 29 Mart 1337.

4- Açıksöz, 7 Şubat tarihli nüshasında Hilâl-i Ahmer'in o tarihe kadar kesin olmamakla birlikte seksen lira topladığını belirtmektedir. Açıksöz; 7 Şubat 1337.

toplayarak, Kastamonu merkez şubesine gönderdi.¹ Mart ve Nisan aylarında diğer kazalarda da teşkilâtlanan cemiyet, kampanyalarını sinema gösterileri ve sergilerle yürütmeye devam etti.²

Kuruluşla birlikte, cemiyete bağlı kadın kolu oluşturma girişimleri de başladı. Bu konuda ilk resmi çalışmanın Mart 1921'de başladığını görmekteyiz. Kastamonu ve havalisi komutanı Muhittin Paşa'nın hanımını tarafından başlatılan bu çalışma, 21 Nisan 1921'de noktalanarak Hilâl-i Ahmer kadınlar kolu oluşturuldu.³

Heyet-i idâreye reis olarak; Muhittin Paşa'nın eşi, ikinci başkanlığa Çelebi Efendinin eşi, veznedarlığa İzbelizâde Hafız hanım,

-
- 1- Açılan şubelerle ilgili olarak Açıksöz "Mülhakâtla Hilâl-i Ahmer" başlığı altında yapılan çalışmaları anlatmaktadır. Açıksöz; 17 Şubat 1337.
  - 2- "Hilâl-i Ahmer Menfaatine Fevk-alâde Sinema" Açıksöz; 14 Şubat 1337.
  - 3- Kadınlar kolu Hilâl-i Ahmer Nizamnâmesi gereğince 12 üye ve bunlar arasından oluşturulan 5 kişilik heyet-i idâre seçti. Seçilenler vilâyetin ileri gelen idârecileri ile eşraf hanımlarından oluşmakta idi. Açıksöz'den aldığımız haber aynen şöyledir;
"Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kastamonu Hanımlar Merkez Şubesi.
Hilâl-i Ahmer Kastamonu hanımlarının dün Gençler Kulübünde akdettiği içtima-yı umûmi neticesinde tesis etmiş ve heyet-i idâre ile merkez şubesi ber-vech-i âti azâdan mürekkebe olarak teşkil eylemiştir.
Muhittin Paşa hazretlerinin refikaları Hanımefendi Esbâk Mutasarrıflardan Reşit Beyefendi'nin refikaları Hanımefendi, İzbelizâde Hafız Hanımefendi, Şeyh Ziya Beyefendinin refikaları Hanımefendi, Operatör Cemil Şerif Beyin refikaları Hanımefendi, Polis Müdürü Halil Beyin refikaları Hanımefendi, Esbâk Mutasarrıflardan Lütü Beyin refikaları Hanımefendi, Sabık Maarif Müdürü Talat Beyin refikaları Hanımefendi." Açıksöz; 22 Nisan 1337.

katibeliğe Operatör Cemil Şerif Beyin hanımı seçilerek çalışmalara başlamışlardı.

Kadınlar kolunun ilk faaliyeti 29 Nisan 1921'de Mekteb-i Sultani salonunda düzenlenen konser oldu. Bu konserden elde edilen gelir, Hilâl-i Ahmer'e bağışlandı.¹

Kadınlar kolu da tıpkı erkekler gibi kazalar dahilinde şubeler açmaya çalıştı. Bu şubeler vasıtası ile toplanan gelirler Kastamonu merkez Hilâl-i Ahmer'inde toplandı.²

Şubat 1921'den Şubat 1922 tarihine kadar teşkilâtlanma ve hızlı kampanya girişimlerini sürdüren Hilâl-i Ahmer Kastamonu şubesi, Anadolu'daki yardım kampanyasında en başarılı iller arasına girdi. Bu tarihler arasında Kastamonu şubesinin merkez ve kazalardan toplamış olduğu yardımın dağılımı şöyledir;³

Küre nahiyesi	:	3.600 kuruş
Safranbolu kazası:		24.300 kuruş
Tosya kazası	:	51.780 kuruş
İnebolu kazası	:	100.000 kuruş
Araç kazası	:	115.127 kuruş
Daday kazası	:	185.000 kuruş
Taşköprü kazası	:	757.975 kuruş
Merkez kazası	:	866.280 kuruş

Toplam 1.640.584 kuruştur. Bu paranın 140.500 kuruşu Ankara'ya gönderilmiş, 372.134 kuruşu masraf olarak harcanmış, 1.001.212 kuruşu da vilâyet merkez kazasında bulunuyordu.

1- "Hilâl-i Ahmer için Konser" Açıksöz; 27 Nisan 1337.

2- "Taşköprü Hanımları ve Hilâl-i Ahmer" Açıksöz; 27 Nisan 1337.

3- "Hilâl-i Ahmer Bilançosu" Açıksöz; 21 Şubat 1338.

İkinci kongresini 28 Şubat 1921 tarihinde yapan Hilâl-i Ahmer Kastamonu şubesi, bir yıllık faaliyet programının açıklanmasından sonra yeni bir idâre heyeti oluşturdu. Kongre sonunda;

Tosya şubesi riyasetine Hafız Mehmet,
Safranbolu şubesi riyasetine Mustafa,
İnebolu şubesi riyasetine Tefvik,
Daday şubesi riyasetine Mehmet,
Taşköprü şubesi riyasetine Eczacı İsmail Nail,
Araç şubesi riyasetine Hayri,
Cide şubesi riyasetine Doktor Adil Beyler seçildi.¹

Merkez şubeye ise; Vali Rafet Bey, Belediye Reisi Fazıl Berki, Sıhhiye Müdürü Ali Kemal, Dava Vekili Abdulahât Nuri, Doktor Adil ve Ankara Murahhaslığı ile irtibâtı sağlamak amacı ile Milletvekili Besim Bey, heyet-i idâreyi oluşturmak üzere seçilmişlerdi.²

1923'te yapılan yıllık kongrede ise başkanlığa Vali Süleyman Nuri Bey, üyeliklere ise Sıhhiye Müdürü Dr.Hıfzı Nuri, Belediye Başkanı Dr. Fazıl Berki, Dr.Zekai Muammer ve Eczacı Cemal Beyler seçildiler. 1922 yılında toplanan 1.316.652 kuruşun, 94.500 kuruşu Ankara'ya gönderildi.³ 1922 yılında toplanan paranın büyük çoğunluğu Tekalif-i Millî emirleri dolayısı ile Eylül 1922 tarihinden sonraya dayanmaktadır.⁴

1- Açıksöz; 21 Şubat 1338, 7 Mart 1338.

2- "Hilâl-i Ahmer Kongresi" Açıksöz; 1 Mart 1338.

3- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338; s.187-188.

4- 26 Ağustos 1922'den itibaren Hilâl-i Ahmer'in topladığı yardımlar;

Merkez	: 213.280
Taşköprü	: 130.600
Araç	: 104.700
İnebolu	: 50.000
Cide	: 47.562
Tosya	: 160.000
Safranbolu	: 104.690
Yekün	: 572.611.20 kuruş. <u>Açıksöz</u> ;4 Teşrin-i sani 1338.

Cemiyet, yardım kampanyaları dışında da faaliyetlerde bulundu. Bunlardan birisi Cide'de meydana gelen kıtlık dolayısı ile bu şubenin 1921'de topladığı yardımlar, buradaki ihtiyaç sahiplerine verildi. Ayrıca Kastamonu merkez şubesinden zaman zaman buraya yiyecek yardımlarında bulunuldu.¹ Cemiyet 1921'de Sakarya Savaşı sırasında Kastamonu'da 700 yataklı bir hastane kurarak, savaşta yaralananları tedavi ettirdi.²

Açıksöz de cemiyetin yardım kampanyalarını destekledi. Gazete cemiyete yardımda bulunanların isimlerini yayınlayarak halkın daha çok katılımını sağlamaya çalıştı. Yine gazete, 15 Ağustos 1921 tarihli nüshasını; "Bugünkü Nüşamız Hilâl-i Ahmer Menfaatine Beş Kuruştur" başlığı altında yayınlayarak, gelirini cemiyete bağışladı.³

Cemiyet kampanyaları, İnönü Savaşları, Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz sırasında hız kazandı. Kastamonu şubesi bu hızlı çalışmanın mükafaatı olarak teşekkür telgrafları ile taltif edildi.⁴

Cemiyet, faaliyetleri ile Millî Mücadelenin önemli yardım kaynaklarından birini oluşturdu.

2- Muallimler Cemiyeti

Cemiyet, Açıksözcü'ye göre;⁵ 16 Kasım 1919 tarihinde Maarif Müdürü Talat Bey'in başkanlığında kurulmuştu. Ancak 30 Kasım 1919 tarihinde yayınlanan cemiyet nizamnamesinde cemiyetin kuruluşu 25 Kasım 1919 tarihi olarak gösterilmektedir. Ayrıca Talat Bey'in başkanlığı gibi bir mefhumdan hiç bahsedilmemektedir.⁶

1- "Hilâl-i Ahmer'in Cide'ye Yardımı" Açıksöz; 14 Kanun-u sani 1338.

2- "Şehrimizde Hilâl-i Ahmer Hastanesi" Açıksöz; 15 Eylül 1337. Peker, Nurettin; AGE, s.368, Kocatürk, Utkan; AGE, s.189.

3- Açıksöz; 15 Ağustos 1337. Özel sayı için bkz. Ek: 11.

4- "Hilâl-i Ahmer'imize Teşekkür" Açıksöz; 7 Mart 1338, Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.75-76.

5- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.79.

6- Açıksözcü'nün verdiği tarih cemiyet kurma çalışmalarına başlangıç tarihi olmalıdır. Açıksöz; 30 Teşrin-i sani 1335.

Cemiyet nizamnâmesinin birinci maddesine göre; bütün vilâyete şamil olacağını belirtmektedir. Nizamnâmenin ikinci maddesinde cemiyetin maksat ve gayesi şöyle sıralanmakta idi:

"A- Nesl-i atînin dindâr, ananât-ı milliyeye hürmetkâr, asrî irfan, millî mefkure ile mücehhez bir anâsır-ı faale olarak yetiştirmelerini temine çalışmak.

B- Halka ve bilhassa köylülere dinî, sıhhî, iktisadî ve irfanî irşaatla bulunmak.

C- Hars-ı millînin inkışafına çalışmak.

D- Muallimler arasında tesanüd ve samimiyeti temine çalışmak.

E- Cemiyete dahil olan azâdan vefat edenlerin muhtac-ı muavenet olan eytâm ve arâmilerine muavenet etmek, arâmini iş müesseselerine, eytâmını da leyli mektebe yerleştirmek suretiyle temin-i maişet ve talim ve terbiyelerine çalışmak.

F- Cemiyet azâsından hastalık vesair sebeplerle muhtac-ı muavenet olanlara yardım etmek.

G- Meslek hukukunu müdafaa ve herhangi (bir) suretle mağdur olan muallimini kadr-i ihtiyaçtan kurmak için lâzım gelen siyânet ve muaveneti ifâ etmek."

Gaye bölümünden de anlaşılacağı üzere cemiyet bir meslek teşekkülü niteliğinde idi. Yine anlaşıldığına göre; öğretmenlik mesleğinin öğreticilik ve eğitim uzvundan faydalanarak, hitap ettiği toplumu belli gayeler içerisinde eğiterek, sosyal bir hedefe ulaşmaya çalışmakta idi.

Cemiyet, bu gayesini gerçekleştirmek amacı ile başvuracağı çalışma şeklini üçüncü maddede açıklamaktadır.

"A- Dinî, sıhhî, ahlâkî, millî, ilmî münâzaralar tertip etmek.

B- Merkez ve mülhakâтта gece dersleri vermek, halkı tenvire çalışmak.

C- Azimkâr, müteşebbis, münevver olarak yetiştirilecek gençliğin aynı zamanda zinde ve çevik olmasını temin için terbiye-i bedeniyye faaliyetinin teminine çalışmak.

D- Sanat-ı nefisenin terakkisi için musukî müsamereleri, resim, hâd ve el işleri sergileri vücuda getirmek.

E- Merkez ve mülhakât muallimlerinin talepleri üzerine kitap ve levazım-ı tadrisiyelerini tedarik edip göndermek.

F- Merkezde ve mülhakâтта ibtidai ve talî derecede hususî mektebler açmak veya açılmasını teşvik etmek.

G- Muallim olabilmek için ehliyetnâme imtihanlarına veyahut mekâtib-i taliye veya ilmiyeye gireceklere hususî dersler vererek yardım etmek.

H- Yoksulluk yüzünden tahsil edemeyen çocuklara maddeten muavenette bulunmak.

I- Mesleki müsamereler ve münâzaralar tertib etmek.

İ- Cemiyet namına kitap ve mecmua neşretmek.

K- Vilâyet dahilinde millî kütüphaneler, millî mevzular, sanayi sergileri tesisine çalışmak.

L- Vilâyetin ahvâl-i umûmîyesini tedkik etmek ve bu maksadla müteşekkil heyetlerin temini faaliyetine çalışmak ve bu hususda asâr neşrine yardım eylemek.

M- İlmin inkişafını temin edecek fennî sinemalar tertib etmek."

Cemiyet, aslî, fahrî, mümtaz ve fevk-alâde azâ olmak üzere dört tür üyeden meydana geliyordu. Eğitimle uğraşanların hepsi aslî üye sayılmakta idi.

Cemiyet idâresi, üyelerin gizli oyla seçecekleri yedi kişiden oluşmakta, bunlar onbeş günde bir toplanarak kendi aralarında reis, veznedâr ve katip seçerek faaliyette bulunacaktı. "Heyet-i idârenin"

yıllık hesabını tetkik etmek üzere bir de "Heyet-i Umûmiye" bulunacaktı.

Cemiyetin gelirleri ise üyelerden alınacak aidât, cemiyet namına çıkarılacak mecmua ve kitap gelirleri, hayır sahiplerinin bağışları ve cemiyetçe düzenlenecek olan müsamere, sinema gösterisi, sergi gibi faaliyetlerden elde edilen yardımlardan sağlanacaktı.

Yine nizamnâmeye göre; kaza ve nahiye birimlerinde onbeş azâ birleşmek suretiyle şube açabileceklerdi.

Cemiyetin idâre heyeti; Mekteb-i Sultanî Müdürü Mehmet Behçet, Darü'l-muallimin Müdürü Remzi, Medrese Müdürü Zühtü, Sultanî öğretmenlerinden Talat ve Şevket, Darü'l-muallimin öğretmenlerinden Hafız-urrahman ve Hayrettin Beylerden oluşmakta idi.

Bu haliyle cemiyet, eğitimin bütün problemlerini üstlenmiş görünmekte, kurucuları arasında yer alan eğitimin ileri gelen kişileri, teşkilâtı eğitim teşkilâtı gibi düşünmüşlerdi.

Cemiyetin faaliyete başladığı bina, tekke altında eski bir oteldi. İki katlı olan bu binanın alt katı cemiyet gazinosu, üst katı ise heyet-i idâre salonu ve çırak dersanesi olarak düzenlenmişti.¹

Cemiyet ilk faaliyet olarak esnaf ve sanatkâr çıraklarına gece dersleri vererek başladı. Bu gece derslerinde çıraklara cemiyet tarafından tesbit edilen öğretmenler tarafından; Kuran-ı Kerim, İlm-i hâl, Hesap, İmla, Kerat ve Elishleri konularında dersler veriliyordu.²

Yine cemiyetin ilk faaliyeti arasında sinema gösterileri de yer almaktadır. Sözkonusu gösterilerden elde edilen gelirler cemiyet hesabına yatırılmakta idi.³ Bu tür faaliyetlerini Millî Mücadele süresince devam ettiren cemiyet, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile beraber bazı yardım

---

1- "Muallimler Cemiyeti Kulübü", Açıksöz; 21 Kanun-u evvel 1335.

2- Açıksöz; 7 Kanun-u evvel 1335, 14 Kanun-u evvel 1335.

3- Açıksöz; 7 Kanun-u evvel 1335.

kampanyalarında da bulundu.¹

Cemiyetin gayesinde belirtilen halkı aydınlatma amacı ile toplantı düzenleme işini zaman zaman gerçekleştirdiğini görmekteyiz.² Cemiyet daha sonra Ankara'da faaliyete başlayan "Muallimler Cemiyeti" ile birleşti.

Safranbolu Muin-i Maarif Cemiyeti

14 Mart 1920 tarihli Açıksöz Gazetesinde nizamnâmesi yayınlanan³ cemiyetin kuruluş tarihi 23 Ocak 1920 tarihi olmalıdır. Kastamonu Muallimler Cemiyetinden bağımsız olarak kurulan cemiyetin kurucusu Eczacı Hidayet Bey⁴ ve arkadaşları idi.

Cemiyet nizamnâmesinden anlaşıldığına göre; cemiyet, okul çağındaki kimsesiz çocukların okumalarını sağlayacaktı. Maarifin daha iyi işlemesi için maddi yardımlarda bulunmayı da tasarlamıştı.

Cemiyetin çalışmaları konusunda Açıksöz dışında bilgiye rastlamadığımız için hangi çalışmalarda bulunduğunu ortaya çıkarmak mümkün değildir.

3- İhtiyat Zâbitleri Cemiyeti

Kastamonu İhtiyat Zâbitleri Cemiyeti, Açıksözcü'ye göre; 2 Temmuz 1919 tarihinde Açıksöz Gazetesi idârehanesinde kurulmuştu.⁵ Fakat Peker ve Açıksöz Gazetesi bu kuruluş tarihini 23 Eylül 1920 olarak vermektedir.⁶ Kanaatimize göre, Açıksözcü, savaş sonrası gençlerin Açıksöz idârehanesinde bir araya toplanarak sohbet etmelerini dernekleşme olarak değerlendirmektedir.

1- Açıksöz; 26 Haziran 1338.

2- "Muallimler Cemiyetinde Konferans" Açıksöz; 26 Temmuz 1338.

3- Safranbolu'da kurulan "Muin-i Maarif Cemiyeti" Nizamnâmesi için bkz. Açıksöz; 14 Mart 1336.

4- Cemiyetin kurucuları arasında ayrıca İhtiyat Zâbiti Mehmet Hilmi, İdadi Müdürü Ali Hilmi de bulunmakta idi. Açıksöz; 29 Şubat 1336. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.79.

5- Pek çok kaynak-eser ve araştırma Açıksözcü'nün vermiş olduğu tarihi esas almıştır. Sarıhan, Zeki; AGE, C.I, s.353. Kocatürk, Utkan; AGE, s.29. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.78.

6- Açıksöz; 27 Eylül 1336. Peker, Nurettin; AGE, s.251.

Cemiyetin gayesi, ihtiyat zâbitlerinin hukukî ve idârî haklarının korunmasını sağlamaktı. Bu haliyle cemiyet tamamen meslekî bir teşekküldü.

Yirmi üç maddeden oluşan cemiyet nizamnâmesine göre, cemiyetin işleyişi, üye ve idâre heyeti seçimleri, gelirleri ve harcamaları tesbit edilmişti.¹ Yirmi üç maddeden oluşan nizamnâme üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde cemiyetin kuruluş maksadı, ikinci bölümde teşkilatı, üçüncü bölümde ise idâre heyetinin seçimi ve vazifeleri belirtilmektedir.

Cemiyetin akibeti ve faaliyetleri konusunda fazla bilgi sahibi olmamakla birlikte Açıksözcü'ye göre, cemiyet Kastamonu Gençler Kulübü ile birleşmişti. Açıksöz Gazetesini çıkaranlar arasında ve Gençler Kulübü üyeleri arasında çok sayıda ihtiyât zâbiti bulunması bu ihtimalin doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Cemiyetin nizamnâmesinden de anlaşılacağı üzere "İstanbul'daki İhtiyat Zâbitleri Cemiyeti" ile ilgisi yoktu.

4- Kastamonu İlim Derneği

Dernek bölgenin tarihî, coğrafî, iktisadî, sıhhi, içtimâî ve ziraayî meselelerini tetkik etmek üzere öğretmenler tarafından kuruldu.²

Derneğin kuruluş çalışması 8 Mayıs 1922 tarihinde Muallimler Cemiyeti merkezinde yapılan toplantılarla gerçekleşti. Bu toplantılarda alınan kararlara göre; dernek başkanlığına Vali Rafet Bey getirildi. Üyeler ise Belediye Başkanı Fazıl Berki, Trabzon meb'usu ve İstiklâl Mahkemesi üyesi Benizâde Hamdi Beylerdi. Toplantılarda alınan kararlar

---

1- Cemiyetin Nizamnâmesi için bkz. Açıksöz; 27 Eylül 1336.

Ek: 12

2- Açıksöz; 6 Mayıs 1338.

gereği, cemiyet nizamnamesinin hazırlanması için, Benizâde Hamdi, Sıhhiye Müdürü Doktor Ali Kemal, Doktor Adil, Doktor Fahri(Ecevit), Sanayi Müdürü Talat Beyle, Açıksöz Gazetesi yazarlarından Davavekili Abdulahât Nuri ve İsmail Hakkı(Uzunçarşılı) görevlendirildi.¹

Derneğin kurucu üyeleri arasında yer alan İsmail Hakkı(Uzunçarşılı) Açıksöz'de yayınladığı makalede² bölge tarihinin ve coğrafyasının araştırılmasının üzerinde durarak, vilâyet salnâmelerine ve tarihimize geçecek yanlış bilgilerin bu vasıta ile önleneceğini ileri sürmektedir.

1- Açıksöz; 9 Mayıs 1338.

2- İsmail Hakkı; "Kastamonu İlim Derneği" başlığı altında şöyle devam etmektedir. "Memleketimizi bilmek tanımak hususunda en ziyade ihmalkâr milletlerden birisi olduğumuza şübhe yoktur. Şimdiye kadar verdiğimiz, bellediğimiz kısmın yanlış malumatla iktifa ederek içinde oturduğumuz şehir, kasabayı bile tedkikde bulunmamışız. Her ne kadar son zamanlarda bu tedkik merakının tedrici suretle temin edildiği şükranla görülüyor ise de şahsî ve münferid teşebbüslerle kalıyor.. Tarihimiz bizi bu hususda asla tenvir etmez. Tarihçilerimizin yahut buraya Anadolu'ya aid yazılan malumât hemen yarı yarıya noksan yazılmıştır. Hususiyle son zamanlarda, bundan oniki, onüç sene evvel teşkil eden Tarih-i Osman-i Encümeninin neşriyatı şâyânı takdir olmakla beraber yine pek noksandır. Zira oturduğu yerde yazılmış veya hud etraftan gelen malumât-ı ekseriya bir mütedkik gözle görülmeyecek gelişi güzel, emir yerini bulsun mutalasıyla yazılıp gönderilmiştir.

Yine memleketimize aid coğrafî malumatımız hep ecnebi eserlerinden alınmış ve tercüme tarikiyle mütercimine mal olmuşdur. Halbuki bir vilâyeti tedkik etmiş olan bir sahib-i merak, coğrafya kitabında oraya aid malumâtı okuyacak olursa ekseriya hatalar karşısında kızartır. Ekseriya coğrafya yazarlarımız hiç olmazsa noksan olmakla beraber vilâyet salnâmelerine müracaat etmek suretiyle eserlerini bir dereceye kadar tashih bile etmemişlerdir. Haritalarımız yine ecnebi eserlerinden alınarak büyütülmüş veya küçültülmüştür. Harb-i Umûmi esnasında Dahiliye Nizâreti tarafından bastırılarak vilâyet ve livamız gerilerine gönderilen Anadolu haritasının yanlışları yüzümüzü kızartacak derecededir.

Memleketimizin içtimaiyyetine gelince, maalesef bu bizim için bütünü meçhul bir haldedir..."

İsmail Hakkı; "Kastamonu İlim Derneği" Açıksöz; 25 Mayıs 1338.

Bölge tarihinin araştırılması konusunda İlim Derneğinin maksadına uygun olarak İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) bölge tarihi ile ilgili seri makaleler neşretmeye başladı. Daha sonra Derneğin faaliyetine katkıda bulunmak için bölgede yaptığı gezileri de yazı dizisi olarak yayınlayan İsmail Hakkı(Uzunçarşılı) devrin ve bölge tarihinin aydınlanmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

3 Temmuz 1922'de kurucu üyeler bir araya gelerek "heyet-i idâre" ve "üç ilim encümeni" üyelerini seçtiler. Sekiz kişiden oluşan "heyet-i idâre"de şu isimler bulunmakta idi.

Vali Rafet Bey,

Maarif Müdürü Sadık Bey,

Açıksöz Gazetesi Müdürü Hüsnü Bey,

Sanayi Müdürü Talat Bey,

Sıhhiye Müdürü Ali Kemal Bey,

Sultanî Müdürü Şükrü Bey

Çoruhzâde Hilmi Bey

Davavekili Abdulahât Nuri Bey.¹

5-8 Temmuz 1922'de Açıksöz Gazetesinde yayınlanan İlim Derneği nizamnâmesi otuzüç maddeden oluşmakta idi. Bu otuzüç madde altı bölümde toplanmıştı. Birinci bölümde derneğin maksadı, "Kastamonu vilâyetinin ahvâl-i tarihiye ve coğrafya ve ahvâl-i içtimaiyesini"² araştırarak ortaya çıkarmak, bu konularda eserler vücuda getirerek millî benliğin ve medeniyetin gelişmesine katkıda bulunmak şeklinde düzenlenmişti. İkinci bölümde "Teşkilât ve Azâ" başlığı altında "azâ-ı faale", "maarif" ve "fahri" olmak üzere üç nevi üye bulunacağı belirtilmektedir.

1- Açıksöz; 4 Temmuz 1338.

2- "İlim Derneği Nizamnâme- i Esasisi" için bkz. Açıksöz; 5 Temmuz 1338, 6 Temmuz 1338.

Üçüncü bölümde "Heyet-i Umûmiye" başlığı altında umûmi heyetin yetki ve çalışması ayrıntılı olarak ortaya konmaktadır. Dördüncü bölüm, "Heyet-i İdâre"nin seçilme, çalışma ve denetimini tanzim etmektedir. Beşinci bölümde "Encümenler ve Heyet-i Merkeziye" başlığı altında kurulan "tarihî, coğrafî, içtimâî" üç komisyonun çalışması, üye sayısı, yeni komisyonlar kurulması şartlarını içermektedir. Altıncı bölüm, cemiyete bağlı şubelerin kurulması, çalışmaları ve denetlenmesini içeren maddelerden oluşmaktadır.

Dernek, faaliyetlerini Vali Rafet Bey'in Adana'ya tayin olmasına kadar sürdürdü.¹ Derneğin en önemli katkısı bu dönem içerisinde Kastamonu basınında bölge tarihi ve coğrafyası üzerine yapılan yayınların hızlanmasını sağlamak oldu.

Kastamonu İlim Derneği ile aynı gayeyi paylaşan başka bir dernek ise "Bartın İlim ve İrfan Derneği"dir. Maarifi yükseltme amacı ile kurulduğu belirtilen derneğin fahri başkanı Vali Cemal Beydi.² Derneği Kastamonu İlim Derneği ve Kastamonu Muallimler Cemiyeti ile bir bağlantısı yoktu.

5- Himaye-i Etfâl Cemiyeti

Osmanlı Himaye-i Etfâl Cemiyetinin kuruluşunun önceki tarihlere rastladığı bilinmekle birlikte, Millî Mücadele yıllarında Fuat Beyin girişimleri ile yeniden ülke çapında, özellikle de Ankara hükümetinin kontrolündeki bölgelerde teşkilatlandığı bilinmektedir.

I. Dünya Savaşı ve arkasından devam eden Millî Mücadele pek çok insanın cephelerde şehit olması ile geride kalan yetimlerin bakım ve barındırılmasını gündeme getirmişti. Kastamonu ve civarının, savaşlarda en fazla şehit veren iller arasında yer alması, yetimlerin bakım ve

---

1- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.82.

2- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.80-81.

barındırılması için yardımseverleri harekete geçirmek amacı ile cemiyetin şubesinin 19 Şubat 1922 tarihinde açıldığı bilinmektedir.¹

Kastamonu şubesinin açılmasına önayak olan Kastamonu İstiklâl Mahkemesi başkanı Necati Bey'dir. Necati Bey, aynı zamanda Ankara merkez şubenin de kurucuları arasındadır.

Cemiyet, yardım cemiyeti özelliği taşıması dolayısıyla halkın konu üzerindeki hassasiyet ve dikkatini çekmek üzere her konuda olduğu gibi Açıksöz Gazetesi 17 Şubat 1922 tarihinde bir başmakale ile cemiyetin önemini dile getirdi.² Gazete, 18 Şubat 1922 tarihli nüshasında da Umûmi Nizamnâmeden bazı alıntılar yaparak, önemli noktaları vurgulamaya çalışmıştı.³ Bu tanıtım yazılarından sonra 19 Şubat tarihinde cemiyetin kurularak, çalışmalarına başladığı görünmektedir. Cemiyet şubesine kayıtlı iki tür üye bulunmakta idi. Birincisi kurucu üyeler, ikincisi ise fahri üyelerdir.⁴

Kurucu üyeler;

Şeyh Ziya Efendi,
Defterdâr Fuat Bey,
Salim Efendizâde Hacı Tevfik,
Doktor Fazıl Berki,
Doktor Fazıl,
Ali Çavuşzâde Gökmen Bey,
Eczacı Nail Bey,
Konyalızâde Abdullah,
Katibzâde Adil Emin Şefik,
Akdoğanlızâde Faik,
Müftizâde Mehmet,

1- Peker, Nurettin; AGE, s.407. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.81. Açıksöz; 18 Şubat 1338.

2- Açıksöz; 17 Şubat 1338. "Himaye-i Etfal Cemiyetinin Önemi"

3- Açıksöz; 18 Şubat 1338. "Himaye-i Etfâl Cemiyetinin Nizamnâme-i Esasisi" için bkz. Ek: 13.

4- Açıksöz; 20 Şubat 1338.

Evliyazâde Abdullah,
Benlizâde Numan,
Nuhzâde Mustafa,
Hilkamzâde Hafız Hami,
Hacı Fevzizâde Tahir,
Taşköprülü Hacı Mehmet Salih,
Taşköprülü Hacı Deribdârzâde Esad,
Çoruhzâde Hilmi,
Açıksöz Gazetesi Müdürü Hüsnü Beylerdi.

Fahri üyeler ise;

Sıhhiye Müdürü Kemal,
Maarif Müdürü Arif,
Operatör Cemil,
Emekli Miralay Mustafa,
Sanayi Müdürü Talat,
Polis Müdürü Rıfat,
Açıksöz Gazetesi sahibi Hamdi Beylerden meydana gelmişti.

Bu üyelerin 20 şubat 1922 tarihinde belediyede İstiklâl Mahkemesi Başkanı Necati Beyin idâresinde bir araya gelerek, şubenin yürütme organı olan "heyet-i idâreyi" seçtikleri bilinmektedir.¹ Buna göre, başkanlığa; Şeyh Ziya Efendi, ikinci başkanlığa; Doktor Fazıl Berki Bey, katipliğe; Katip Ali Emin Şefik Bey, veznedârlığa; Ali Çavuşzâde Gökmen Bey, muhasibliğe ise Açıksöz Gazetesi Müdürü Hüsnü Beyler seçildi.

Şubenin faaliyetleri arasında kimsesiz çocukları sünnet ettirmek için sünnet düğünleri düzenlemek,² yardım kampanyası düzenleyerek, bunu

---

1- Açıksöz; 21 Şubat 1338.

2- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.81-82. Peker, Nurettin; AGE, s.407.

organize etmek,¹ gibi faaliyetler bulunmaktadır. Yine şehirde yetim çocuklar için bir yetimhane açma girişiminde bulunmakla birlikte bunda başarılı olamadığı bilinmektedir.²

c) Diğer Cemiyetler

Kastamonu'da sosyal amaçlı cemiyetlerin sayısını tam olarak tesbit etmek mümkün gözüküyor. Millî Mücadele sırasında toplumun her derdiyle yakından ilgilenen idâreciler, bu dertlere çare aramak için halkın da yardımını sağlamak amacı ile her konuda cemiyetleşmeye yönelmişlerdi.

1- İçki ile Mücadele Cemiyeti

Cemiyet, Vali Cemal Bey tarafından Nisan 1920 yılı başlarında kurulmuştu. Cemal Bey'e göre; böyle bir cemiyetin kurulması bir taraftan Rum ve Ermenilere gidecek olan içki parasını önlemek, diğer yandan toplum içerisinde sarhoşluktan dolayı çıkabilecek karışıklığı önlemek ve mutaassıp halkın millî mücadeleye daha gönülden katılmasını sağlayacaktı.³

Açıksöz Gazetesinin 11 Nisan 1920 tarihinde yayınlanan, Cemiyet Nizamnâmesine göre; vilâyette valinin, sancak, kaza ve nahiyelerde idâre amirlerinin başkanlığında üç kişiden oluşan kurullar oluşacak ve bu kurullar buldukları mntıkadaki içki satan yerleri kapatacaklardı. İçki satmakta ısrarlı kişilerle, içki içerek sarhoş olanlar polis ve jandarmaya teslim olacaktı.⁴ Cemal Bey bunlara ceza verilmesi konusunda da yetkisini kullanarak, içki içenlere yüz sopa cezası verilmesini,

---

1- Açıksöz, 20 Nisan 1338. "Himaye-i Etfâl Cemiyetine Yardımda Bulunanlar"

2- Peker, Nurettin; AGE, s.407.

3- Peker, Nurettin; AGE, s.175, Baysal, Mevlüt; "İçki ile Mücadele Cemiyeti", Yakın Tarihimiz, C.II, s.24.

4- Açıksöz; 11 Nisan 1336.

bu suçlu tekrarlayanların vilâyet haricine sürülmelerini emretmişti. Yi-
ne jandarma ve polis tarafından elegeçen içki ve hammaddesinin imhasını
da istedi. Daha sonra "men-i müskirat" kanunu TBMM'sinde çıkararak Kas-
tamonu'da başlatılmış olan uygulamanın tüm yurda yayıldığını görmekte-
yiz. Cemiyet ayrıca içkinin kötülüklerini halka anlatmak amacı ile çe-
şitli konferanslar düzenlemiştir. Açıksöz de içki aleyhindeki yazıları
ile cemiyeti desteklemiştir.¹

2- Cide Evlendirme Cemiyeti

Cemiyetin kurulma amacı, ilçede çok sayıda dul kadının açıkta,
geçim sıkıntısı ile başbaşa kalmasıdır. Ayrıca ilçede gelenekler dolayı-
sı ile evlenmenin zorluğu da açıktı. (Bütün Anadolu'da olduğu gibi)
Cide erkeklerinin maden ve denizcilik gibi işlerde çalışmaları ve sa-
vaşlarda verilen kayıplar dolayısı ile Cide ileri gelenleri böyle bir
derneğin kurulmasına yardımcı olmuşlardı.²

Cemiyet, hükümet ve zenginlerden aldığı yardımlarla bir evlilik
kampanyası başlatmıştı. Peker'e göre; bir yıl içerisinde Cide'ye bağlı
İlyasbey'de 28, Horsa'da 38, Baltacı'da 25, Güble'de 23, Tırfor'da 28
kız ve dul evlendirilmişti.³

Cemiyeti kuranların en önemli vasıfları savaş içerisinde nüfus
meselesinin önemini kavrayarak, Türkiye'nin savaş sonrası gündemini
oluşturan nüfus artırma çabalarına kendilerince en güzel çözümü bulma-
larıdır.

3- Himaye-i Ahlâk Cemiyeti

Açıksözcü'ye göre; cemiyet Kastamonu merkezinde 6 Eylül 1920'de
kurulmuştu. Gayesi ise fuhuşla mücadele idi. Cemiyet bu gaye için kon-

---

1- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.79-80.

2- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.84.

Açıksöz; 25 Nisan 1336,
Açıksöz Gazetesinin haberine göre cemiyetin kuruluşu Nisan 1920
olmalıdır.

3- Peker, Nurettin; AGE, s.200.

feranslar vermekte ve Açıksöz de makaleler neşredilmesini sağlamakta idi.¹

Böyle bir cemiyetin kurulmasındaki temel sebep, uzun yıllardan beri Kastamonu yöresinde cinsel ilişkilerden geçen hastalıkların yoğun olması idi.

4- İslâm Kadınları Çalıştırma Yuvası

Peker'e göre, Kadınları Çalıştırma Derneği adı ile kurulmuştu, amacı ise kimsesiz ve bilgisiz kadınlara iş sağlamaktı. Bu amaçla her hafta pazartesi günleri aydın hanımlar tarafından hayat ve yurt bilgisi dersleri veriliyordu.²

Açıksöz Gazetesi koleksiyonlarında ise, cemiyetle ilgili ilk haber 12 Eylül 1920 tarihini taşımaktadır. Sözkonusu haberde, Ekim ayı içerisinde "İslâm Kadınları Çalıştırma Yuvası" adında bir derneğin "İstinâf Müdde-i Umûmisi Hasan ve Telgraf Başmüdürü Enver Beylerin hanımları" tarafından kurulmasına çalışıldığı yazılıdır. Habere göre; Dernek biçki, dikiş ve nakış işleri öğretecek, böylece Türk kadınının kendi işlerini kendisinin yapması öğretilecekti.³ Açıksöz 9 Teşrin-i sani 1920 tarihli nüshasında, "Reji Müdürü Ömer Beyin kerimeleri hanımefendi" tarafından bir hafta önce "İslâm Kadınları Çalıştırma Derneği" adıyla bir derneğin açıldığını yazmaktadır.⁴

Peker'in sözünü ettiği "Kimsesiz Kadınları Çalıştırma Derneği" ile Açıksöz'de yeralan "İslâm Kadınları Çalıştırma Yuvası" aynı olmalı. Çünkü Açıksöz nüshalarında Peker'in verdiği isimle aynı olan başka kadın derneği mevcut değildir.

1- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.81

2- Peker, Nurettin; AGE, s.175.

3- Açıksöz; 13-14 Eylül 1336.

4- Açıksöz; 9 Teşrin-i sani 1336.

B- EĞİTİM

Millî Mücadelede Ankara hükümetine bağlı 38 vilâyette 2345 ilkokul vardı. Bunlardan 581 tanesi kapalı bulunuyordu. İlkokul öğretmen sayısı 2384 erkek 677 bayan olmak üzere 3061'dir. Bunlarda 875'i öğretmen okulu mezunu idi.

Orta öğretimde ise 28 sultanî, 50-60 idadi, 18 öğretmen okulu bulunuyordu. Ankara Hükümeti 2 Mayıs 1920'de Maarif Vekaletini kurarken eğitimle ilgili amaçlarını şöyle sıralıyordu; "çocuklarımıza verilecek eğitimi dinî ve millî bir duruma getirmek, çocukları üretici duruma getirerek, kendine güvenen kişiler olarak geliştirmek, okullaşmayı ve eğitim kurumlarını ilmî ve modern temellere göre yeniden düzenlemek, millî mizacımızı, tarihî, coğrafî ve sosyal özelliklerimize uygun yeni ilmî ders kitapları hazırlamak, halk dilindeki Türkçe kelimeleri toplayarak dilimizin bir sözlüğünü yapmak, doğu ve batının klasiklerini dilimize çevirmek. İlk iş olarak da elde bulunan mevcut okulları en iyi şekilde idâre etmek"¹ şeklinde sıralanmaktadır.

Kastamonu'da İlköğretim

1918'de mütareke sırasında yörede 148 ilkokulda 9.552 öğrencinin öğretim gördüğü, bu sayının öğretim çağındaki öğrenci sayısının 1/6'sı olduğu bilinmektedir. Millî Mücadele sırasında bu rakamlarda bazı değişimler oldu. Okul sayısı 220'den 227'ye² yükseldi. Fakat öğretmensizlik sebebi ile yaklaşık 40 okulda eğitim yapılamamaktadır. 1923'te vilâyet bütçesinden 187 ilkokula ödenek ayrılmış, bunlardan bir kısmı öğretmensizlik sebebi ile açılmamıştır.³

1- Başgöz, İlhan; Wilson, Howard E.; AGE, s.59-60.

2- Açıksöz; 14 Kanun-u sani 1335.

3- 1339 Senesi Kastamonu Vilâyeti Adi ve Fevkalâde Bütçeleri;Kastamonu 1339, s.10-84.

1928'de bu sayının 171 olduğu görülür, bu okullarda 184 muallim ve 96 muallim muavini, 10 muallim vekili bulunuyordu. Kastamonu Umûmi Meclisi İzâhnâme;Kastamonu Matbaası 1929, s.8.

Millî Mücadele sırasında Tosya, İnebolu, Daday, Taşköprü'de birer yatılı ibtidaiye mektebi bulunuyordu. Bu okullara 1923 bütçesinden tahsisat ayrılmadığı için kapatıldılar. Yine Kastamonu Merkez, İnebolu ve Safranbolu ilçelerinde bulunan Numune Mekteb-i İbtidaileri tahsisat ayrılamaması üzerine 1922'de kapatıldılar.

İlköğretim içerisinde yer alan İdadiler 5 yıllık bir eğitim programı takip etmekte idiler. Bu süre içerisinde İdadilerde, Türkçe ve Edebiyat, Husn-u hat, Hesab, Hendese, Coğrafya, Tarih, Ziraat, Tabiiyat Resim, Musikî, Lisan-ı Ecnebi, İktisad, Cebir, Kozmografya, Usul-u defter, Arabi Farisi, Muamelât-ı Medeniye ve Kanuniye, Meslek Dersleri verilmekte idi.¹ Kastamonu'da Millî Mücadele yıllarında İnebolu ve Mekteb-i Sultanî bünyesinde olmak üzere iki İdadi bulunuyordu.

Orta Öğretim Kurumları

Osmanlı eğitim kurumlarını devre alan Ankara hükümetinin Kastamonu'da bulunan Mekteb-i Sultanide eğitim savaş süresince devam ettiğini görüyoruz. 1919-1920 arasında Okul Müdürü Mehmet Behçet, 1920'den sonra ise Ahmet Şükrü'dür. Bu dönem içerisinde 1919'da dokuz, 1920'de bir, 1922'de beş, 1923'de altı mezun veren² okulda savaş sebebi ile öğrenci sayısı bir hayli düşüktür. Üç yıllık eğitim kurumları olan sultanide 1919-1923'de; Din dersleri, Türkçe, Arapça, Farsca, Ecnebi Lisanı, Tarih, Hukuk, Coğrafya, İktisat, Fizik, Kimya, Hayvanat, Nebatat, Tabakât, Cebir, Hesab, Hendese, Makina, Felsefe, Resim derslerinin³ okutulduğu görülür. Bu dönem içerisinde okulda 23 öğretmen görev yapmıştır. Bu öğretmenlerden bir kısmı hem Mekteb-i Sultanide hem de Mekteb-i Sanayi ve öğretmen okullarının derslerini yürütmekte idi.

1- Açıksöz; 20 Mayıs 1338.

2- Açıksöz; 4 Haziran 1338.

3- Açıksöz; 12 Şubat 1338.

Orta öğretim kurumlarından olan öğretmen okulları Millî Mücadelede öğretime devam etmiş, bunlardan kız öğretmen okulunun yatılı olan kısmı 1921'de kaldırılınca tepkilere yol açmıştır. Maarif Vekâleti ve Dahiliye Vekâletine çekilen telgraflarla bu durum protesto edilmişti.¹ 45 öğrencinin açıkta kaldığı, bunların dertlerine çare bulunması istendi. 1923'de okulda bulunan 29 öğrenci Bursa'ya gönderilerek okul kapatıldı.²

1918-1923 yılları arasında Darü'l-muallimatta 12 öğretmen görev yapmıştır. Okul Müdürlüğünü ise Hikmet Hanım ve Hoca Salih Efendi yürütmüşlerdi.

1922'de 6 öğrencinin mezun olduğu Darü'l-mualliminde Zühtü Bey müdür, Rahmi Bey müdür yardımcısı olmak üzere 10 öğretmenin bulunduğu görülür. Bunlardan bir kısmı aynı zamanda Mekteb-i Sultani'nin de öğretmenidir.

Millî Mücadele'de öğretime devam eden meslek okulu niteliğindeki Sanayi Mektebinde, Demircilik, Kunduracılık, Marangozluk, Terzilik, Taşçılık bölümleri bulunuyordu. 1922'de Meclis-i Umûmi, bölümlerden Terzilik, Taşçılık ve Kunduracılık bölümlerinin tahsisatını keserek, bunların öğretime son verdi. Gerekçe olarak da bu bölümlere rağbetin az olması ve yeterli hoca bulunamaması gösterilmektedir. Meclis-i Umûmi, Sanayi Mektebi için senede onbin lira ayırdığını fakat meslekî öğretimin tam oluşmadığı kanaatindedir. Bunun üzerine bazı üyeler okulun kapatılarak her yıl on öğrencinin Avrupa'ya gönderilmesini önermişlerdi.³

1- Açıksöz; 28 Şubat 1337. "Darü'l-muallimâtın Nihariye Tahvili Meselesi" Gençlik Mecmuası, sayı II, Kastamonu 15 Mart 1337, s.2

2- Açıksöz; 13 Teşrin-i sani 1339.

3- Açıksöz; 4 Haziran 1338.

Sakarya Savaşı sırasında okul, hastaneye dönüştürülerek bir süre öğretime ara verdikten sonra 19 Kasım 1921'de tekrar öğretime başladı.¹ Ankara'da kurulan imalât-ı harbiyenin de bazı ihtiyaçlarının mektepten karşılandığı bilinmektedir. Özellikle Demir ve Marangoz atölyelerindeki malzemelerin bir kısmı Ankara'ya nakledilmişti. Okulda ayrıca savaşın ikmalini sağlayan arabaların tamiratının yapıldığı, kağıt ve yaylı at arabalarının da onarıldığı bilinmektedir.²

Millî Mücadele sırasında 1919 ve 1923'de okuldan 15'er öğrenci mezun oldu. Bu dönemde okul müdürlüğünü Abdülmecid Efendi yürüttü. Okulda derslerin yürütülmesinde ise dokuz öğretmenin görev aldığını görmekteyiz.

Ziraat Mektebinde 1919-1922 yılları arasında 25 öğrenci bulunuyordu. Bu dönemde 5 mezun veren okul³, 1922-1923 ders yılında 40 öğrenci ile öğretime başladı. Aynı yıl okul Ziraat Bankasına devredildi.⁴ Okul müdürlüğünü Muzaffer Bey yürütüyordu. Müdürden başka okulda üç öğretmen bulunuyordu.⁵

Eğitimle İlgili Diğer Meseleler

Millî Mücadele döneminde eğitimin en önemli meselesi öğretmen idi. Savaş nedeniyle köy okullarının pek çoğuna öğretmen tayin olunamıyordu. Tayin edilen öğretmenlerin ise en önemli problemi geçim sıkıntısı idi. Maaş konusunda özellikle ilköğretim öğretmenlerinin şikayetleri Maarif Vekâletine kadar uzanmıştır.⁶

1- Açıksöz; 15 Teşrin-i 1337.

2- Açıksöz; 29 Haziran 1335, 24 Haziran 1339.

3- Açıksöz; 1 Ağustos 1338, Kastamonu Vilâyet Gazetesi; 11 Eylül 1336.

4- Açıksöz; 29 Ağustos 1338.

5- Açıksöz; 11 Şubat 1339.

6- Muallimler Mecmuası; 31 Ağustos 1923. İstanbul, sayı: 12, s.244.

Açıksöz; 3 Haziran 1338, 1 Haziran 1338.

Kastamonu Meclisi Umûmisince kabul edilen bütçeye göre, görev yapan 7 öğretmen (700), ondokuz öğretmen(600), kırksekiz öğretmen(500) yüz öğretmen(400), doksan yedi öğretmen(300) kuruluş maaş almakta idi.¹

Açıksöz Gazetesinin Maarif Vekili Vehbi Beyle yaptığı mülakâta göre, Ankara hükümeti İbtidai, İdadî, Sultanî, İdadî-i Darü'l-muallimin ve Muallimât Ana Mekteblerini İstanbul'dan devralmış, bunların öğretmen ihtiyacını sağlamak için zabıt vekillerinden de öğretmen tayin etmişti. Anadolu'da ve Kastamonu'da bulunan medreseler ise Şerriye Vekâletine bağlı idiler.²

1922'de Kastamonu Maarif Müdürü Sadık Bey, ilde eğitimi denetlemek amacı ile Çatalzeytin, Tosya, İnebolu, Daday, Taşköprü, Abana, Boyabat³, dolaşarak, buralardaki okullarda incelemelerde bulunmuştu. Bu incelemeler sonundaki kanaati, ilçe ve nahiye merkezlerindeki okulların öğretmen sayısının yeterli olduğu ve düzenli eğitim yapmalarına karşılık, köy okullarında öğretmensizlik sebebiyle eğitimin yürütülemediği-

---

1- Muallim Mecmuası; 30 Eylül 1923, s.13'te MM'de öğretmenlerin hizmet yılları ve buldukları derecelere göre aldıkları maaşlar yer almaktadır.

2- Açıksöz; 28 Şubat 1338.

3- Açıksöz; 20 Mayıs 1338, 8 Şubat 1338, 16 Mayıs 1338, 12 Haziran 1338, 5 Temmuz 1338.

dir.¹

Ankara hükümetinin eğitimle ilgili hedefleri arasında yer alan ders kitaplarının millî ve dinî hisler doğrultusunda düzenlenmesi ile ilgili "Maarif Program Encümeni" oluşturularak, bu encümen "Maarif-i Tedrisât ve Teşkilâtında Tadilât Kanunu" adıyla kanun² hazırlamasına rağmen bunun tatbiki ile ilgili ilde değişiklik olmadığını görüyoruz. Eğitimin ihtiyacı olan kitap ve aletlerin İstanbul'dan karşılandığını bu amaçla Hikmet Bey adında bir öğretmenin görevlendirildiği, bu kişinin Kastamonu, Sivas, Erzurum, Ankara Mekteb-i Sultanîleri için elli beş sandık kitap getirdiği bilinmektedir.³

1- Hüsnü(Açıksözcü), Köy okullarında eğitim yetersizliğini Meclis-i Umûmeden yeteri kadar yardım yapılamamasına bağlamaktadır. "Köylerimizde Maarif Hissi" Açıksöz; 23 Mart 1338. Köy çocuklarının eğitimi meselesi Kastamonu ilinde 1928 yılında da önemini korumuştur. 1928 bütçe görüşmelerinde il, ilçe ve nahiye merkezlerinde öğretmen fazlalığı olduğu oysa köy okullarının öğretmensiz olduğu belirtiliyor. Kastamonu'da altı okulda otuzaltı öğretmenin görev yaptığı belirtilmektedir. Kastamonu Umûmi Meclisi, s.477. Bu meselenin 1935'de tekrar gündeme geldiğini Kastamonu'da görev yapan 173 öğretmenin öğretmen okulu mezunu olduğu, 89 öğretmenin ise öğretmenlik ehliyetnâmesi taşıyan kişilerden oluştuğu belirttikten sonra köy okullarının toplam sayısı 131 olarak verilmektedir. 29.767 köy çocuğundan ancak 4 bin tanesinin bu okullarda okuduğu geri kalanın ise öğretmensizlik ve okulsuzluk nedeniyle okuyamadığı belirtilmektedir. Kastamonu Köy Çocuklarının Terbiyesi İçin Maarif İdâresinin Düşünceleri ve Köy Kültür Kışlaları; Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1935, s.1-5.

2- Açıksöz; 9 Şubat 1338.

3- Açıksöz; 3 Ağustos 1338.

C- BASIN

Açıksöz Gazetesi

Millî Mücadelede Kastamonu'nun sesi olarak Hamdi(Çelen) ve Hüsni (Açıksözcü) tarafından 15 Haziran 1919'da çıkartılmaya başlandı. Önceleri haftada bir defa çıkan gazete, 27 Mayıs 1920'de haftada iki, 9 Mart 1921'den sonra ise Cumartesi günleri dışında hergün çıktı.¹ İlk günlerde sessiz bir çalışma takip eden gazete muhalif "Zafer Gazetesi" ile sürekli mücadele etme tehlikesi karşısında temkinli yazılar neşretti.

16 Eylül 1919'dan itibaren Heyet-i Temsiliye'nin emrine giren gazete önce Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarını yayınlamakla işe başladı. Bu tarihten itibaren bölgenin millî sesi olma yolunda önemli adımlar attı. Gazete Anadolu'nun kapısı sayılan İnebolu vasıtasıyla zamanla İstanbul'a kadar geniş bir alanda okunma imkânı elde etti. Dördüncü sayıda 1200'ü bulan abone sayısı zamanla artış göstererek, 1500'ü buldu. Kastamonu MHC'tinin yayın organı konumunu aldı. Vilâyet Gazetesi kağıt yokluğu nedeniyle basılamazken Açıksöz, Ankara hükümetinin desteği ile bu zorluğu yenerek yayını aksatmadan sürdürdü. 1919-1923 döneminde 20-25 Mayıs 1921 tarihli sayıları² dışında sürekli yayın hayatını devam ettirdi.

1- Açıksözcü, Hüsni; AGE, s.10. Demircioğlu, Aziz; YKB, s.63-75.

Peker, Nurettin; AGE, s.31-34. Özkaya, Yücel; AGE, s.18-20.

2- Bu tarihler arasındaki sayılarda Menzil Hat Alâmetleri ile ilgili bilgiler bulunduğu gerekçesi ile gazetenin sayıları İnebolu Mevkî Kumandanı Nidai Bey tarafından toplanması istendi. ATESE Arşivi; KL 1289, D.3, F.50,50-1.

E H U Reis vekili imzalı 9/6/37 tarihli yazıda Samsun, İnebolu, ve Ereğli iskelesi arasında yapılan sevkiyat ve nakliyata ilişkin Açıksöz gazetesinde yazılar bulunduğu bunun araştırılarak hareket-1 askeriyeye dair haberlerin gazetede yayınlanmasının önlenmesi istenmektedir. ATESE Arşivi, KL 1291, D.24, F.10.

Gazete, 15 Ağustos 1921'de Hilâl-i Ahmer'e yardım, 15 Mayıs 1922 de ise İzmir'in işgalini protesto amacı ile iki özel sayı çıkardı.

Millî Mücadelede halkı aydınlatmak ve çeşitli kişilerin düşüncelerini anlatabilmek amacı ile gazetede pek çok mülakâta yer verilmişti. Mülakât yapılan insanları üç grupta toplamak mümkündür. Birinci grupta Kastamonu'da görev yapan Valiler, Belediye Başkanı, Maarif Müdürü, Orman Müdürü, Nüfus Müdürü gibi vilâyette görevli kişilerle ilin sorunları hakkında yapılan röportajlar yer almaktadır.

İkinci grupta ise ilden geçen Türk bilim adamı ve siyaset adamlarıyla yapılan röportajlar yer almaktadır. Bunlardan bir kısmını şöyle sıralamak mümkündür;

Moskova Sefiri Ali Fuat (Cebesoy),¹ Rıza Nur², Maarif Vekili Vehbi Bey³, Hamdullah Subhi⁴, Muhtar Bey⁵, Ali İhsan Paşa⁶, Celaleddin Arif⁷, Ağaoğlu Ahmet⁸, dir. Bu kişilere Millî Mücadelenin gidişi hakkında çeşitli sorular sorularak cevapları alınmaya çalışılmıştır. Bu sorular arasında Kastamonu hakkındaki düşünceleri de yer almaktadır.

Üçüncü grupta ise yabancı gazeteci, devlet adamı ve temsilcilerle yapılan görüşmeler yer almaktadır. Bu amaçla röportaj yapılanlar; General Towskend⁹, Madam Gaulis¹⁰, Şeyh Sunusi hazretlerinin temsilcisi¹¹,

-
- 1- Açıksöz; 14 Temmuz 1338, 3 Kanun-u sani 1336.
  - 2- Açıksöz; 16 Eylül 1338.
  - 3- Açıksöz; 28 Şubat 1338.
  - 4- Açıksöz; 29 Nisan 1338.
  - 5- Açıksöz; 19 Teşrin-i sani 1337, bkz.Ek: 14
  - 6- Açıksöz; 3 Teşrin-i sani 1337, bkz.Ek: 15
  - 7- Açıksöz; 17 Teşrin-i sani 1337.
  - 8- Açıksöz; 2 Temmuz 1337.
  - 9- Açıksöz; 9 Ağustos 1338.
  - 10- Açıksöz; 23 Kanun-u sani 1338.
  - 11- Açıksöz; 24 Teşrin-i evvel 1337.

Afgan sefiri Ahmet Han¹, Buhara heyetinden Muhammed Recep ve Muhammed Nâziri², İran mümesili³, Azerbaycan sefiri İbrahim Abilof⁴ yer almaktadır. Bu kişilere sorulan sorular Millî Mücadeleyi nasıl buldukları ve ne düşündükleri hakkındadır.

Bu röportajlar, vilâyet idâresi, Millî Mücadelenin iç ve dış dünyadaki temsilciler tarafından nasıl değerlendirildiğini ortaya koymakta halkı da bu konularda aydınlatmaktadır.

Gazetenin sürekli yazarları arasında yer alan İsmail Hakkı(Uzunçarşılı), İsmail Habib(Sevük), Abdulahat Nuri, Hasan Fehmi(Turgal), Hüsnü(Açıksözcü), Hamdi(Çelen) siyasi ve dizi yazıları ile kamuoyu oluşumuna önemli katkıda bulunmuşlardır. Siyasi olayları tarihi ve millî değerler açısından yorumlayan yazarlar, Açıksöz'ün fikir babaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Haber toplamak amacı ile gazete Zonguldak'ta Tahir(Karaoğuz) ve İnebolu'da Mustafa Selim'in muhabirliğine başvurmuş, bu iki muhabir aracılığı ile toplanan haberler gazetede imzaları ile yayınlanmıştır. Bunlara 1922'de Ankara'ya giden İsmail Habib ve Fazıl Berki'yi de eklemek mümkündür. Ankara'da gördüklerini yayınlayan bu iki yazarın "Ankara Panoraması" adı altında yayınladıkları haber yazılar ve röportajlar da ilgi çekicidir.⁵

Gazete ayrıca pek çok genç kalemin ilk yazılarını yayınlayarak, şöhret kazanmalarında da basamak olmuştur.⁶ Bunların dışında Kastamonu'dan geçen pek çok gazeteci ve edebiyatçı, gazetede yazılar neşret-

---

1- Açıksöz; 12 Eylül 1337, bkz.Ek: 16.

2- Açıksöz; 15 Kanun-u evvel 1337, bkz.Ek:17.

3- Açıksöz; 29 Haziran 1338.

4- Açıksöz; 10 Teşrin-i evvel 1337, bkz.Ek:18.

5- Açıksöz; 27 Temmuz 1338, 23 Temmuz 1338, 7 Kanun-u sani 1338.

6- Arif Nihat (Asya), Orhan Saik(Gökyay), Talat Mentеш(Yaman) gibi.

mişlerdir. Bunlar arasında Mehmet Akif(Ersoy), Ziya Gökalp, Yakup Kadri, Ağaoğlu Ahmet gibi şahsiyetleri saymak mümkündür.

Millî Mücadele boyunca her türlü miting, konferans ve yardım kampanyası¹ gibi millî dayanışmayı sağlayan hareketleri destekleyen Açıksöz, nüshalarında bu çalışmalarını halka duyurarak, millî birliğin sağlanmasına yardımcı oldu. Mehmed Akif'in İstiklâl Marşı da ilk defa Açıksöz Gazetesinin nüshasında yayınlandığını görüyoruz.²

Gazetenin başyazarlığını yürüten Hüsnü(Açıksözcü), Hamdi(Çelen) ve Dr.Fazıl Berki siyasi günlük makaleleri ile olayları millî dava açısından yorumlamaya çalışmışlardı.

Açıksöz, Anadolu Ajansından aldığı savaşa ilgili haberleri de "Resmi Tebliğ" başlığı altında sürekli yayınlayarak, cephe hakkında halkın bilgi sahibi olmasına yardımcı olmuştur.

Türkiye ve Türkeli Gazeteleri

Türkiye Ağustos 1921'de Vezirzâde Buhraneddin Ali tarafından çıkartılmıştır.³ Haftalık olarak yayınlandığı düşünülen Türkiye'nin kaç sayı yayınlandığı hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Türkeli veya Türkdili Gazetelerini Nüshet Haşim 14 Mayıs 1921-11 Haziran 1921 tarihleri arasında yayınlamıştı. Bu tarihler arasında kaç sayı çıktığı bilinmemektedir.⁴

Dergiler

Millî Mücadele döneminde Kastamonu'da üç dergi çıktığı bilinmek-

---

1- Açıksöz; 29 Ağustos 1337, 5 Eylül 1337. Sakarya gazilerine yardım amacı ile Gazi Hastanesi kurma çalışmaları.

2- Açıksöz; 21 Şubat 1337.

3- Açıksözcü basınla yakından ilgili olmasına rağmen böyle bir gazetenin varlığından bahsetmiyor. Demircioğlu; Aziz; YKB, s.80-81.

4- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.87. Demircioğlu, Aziz; YKB, s.82-83.

tedir. Bunlardan Sebilürreşat, daha önce İstanbul'da yayınlanan ve Eşref Edip'in Anadolu'ya geçmesi ile dört sayısı Kastamonu'da basılmıştır. Basıldığı yer dışında Kastamonu ile ilgisi olmayan dergi, daha sonra yayınına Ankara'da devam etmiştir.¹

Gençlik

17 Ekim 1920'de Kastamonu Gençlik Kulübünün yayın organı olarak 18 sayı yayınlanan Gençlik dergisinin son sayısı 30 Haziran 1921 tarihini taşımaktadır.

Derginin sahibi Ahmet Hulusi(Kıral), idâri müdürü Enver Kemal, yazışları müdürü ise Orhan Subhi'dir. Dergi başlığının altında "Onbeş günde Bir Neşredilir. İlmî, Edebî, İçtimâî Mecmua" ibaresi yer almaktadır.² Ahmet Hulusi aynı dönemde Gençler Kulübü başkanlığını da yürütmekte idi.

Elimizde bulunan mevcut sayılarında, Bahri Vedat, H.Lütfi, Enver Kemal, Cemil Hulusi, Vehbi Şaik(Gökyay), Zekai Muammer, Sanayi-i Nefisenin Atisi, Darülmualimin, Darülmuallimât, İlk Kurşun, Kütüphanelerimiz, İstanbul Ahvâli, Madam Gaulis'le Mülakât, Bizde Temaşa Hayatı, Sultanîlerin İslahı, Millî İntibâh başlıkları altında makaleler ve şiirler yayınlamışlardır.⁴

Gençlik dergisinde yayınlanan yazıların çoğunluğunu Mekteb-i Sultanî öğrencileri ile Gençler Kulübü üyeleri oluşturmaktadır. Konu baş-

---

1- Demircioğlu, Aziz; YKB, s.179.

2- Demircioğlu, Aziz; YKB, s.178, Açıksözcü, Hüsni; AGE, s.87.

3- Peker, Nurettin; AGE, s.257-58. Açıksöz; 11 Teşrin-i sani 1336, 18 Teşrin-i sani 1336.

4- Gençlik; 20 Kanun-u sani 1337, Sayı:7, 15 Mart 1337 sayı: 11, 1 Nisan 1337 sayı: 12, 16 Nisan 1337 sayı: 13, 30 Nisan 1337 sayı: 14, 15 Mayıs 1337 sayı: 15, 1 Haziran 1337 sayı: 16, 15 Haziran 1337 sayı: 17, 30 Haziran 1337 sayı: 18.

lıklarından da anlaşılacağı üzere yazılar edebi, sosyal, siyasi içeriklidir.

Doğu

1 Ocak 1922'de yayınlanmaya başlayan Doğu dergisinin sahibi Abdülhâhat Nuri, Mesul Müdürü ise İsmail Hakkı(Uzunçarşılı)dır. Başlığın altında "Doğudan gelmişiz batıya doğru, bize yol göstermiş güneşle ay" yazılıdır. Onbeş günde bir yayınlanan dergi, ilmî, edebî ve fennî mecmua olduğunu ifade etmektedir.¹ Dergi sekiz sayı çıkmış, son sayısının tarihi 15 Nisan 1922'dir.

Dergide Abdulhâhat Nuri; İsfendiyarzâdelerden İsmail Bey Meskukatı, İsfendiyarlar Meskukatından İsfendiyar Bey Beyazıt Sikkeleri, Unutulmuşlar, Afyonlu Kardeşler, Kastamonu ve Sinop, İsmail Hakkı; Kastamonulu Şair Feride Hanım, Emir-i Kebir Cemaleddin, Kastamonu ve Sinop'ta Pervaneler, Sinop ve Kastamonu'da Devletşahoğulları, Ahmet Hilmi; Kastamonu vilâyetinin ahval-i tabiyesi ve coğrafyası, Kastamonu Vilâyetinin Jeolojisi, Teşkilât Jeolojisi, Feride Hanım; Asâr-ı İslâmiyeden bir manzara, H.Fehmi; Sinop ve Kastamonu Kütüphaneleri Hakkında, Turgut; Sinop'ta İsfendiyar Türbesi başlıkları altında yazılar yayınlamışlardır.²

1- Derginin çıkış tarihini Demircioğlu, 1 Ocak 1921 olarak göstermektedir. İlk sayısı mevcut olan derginin 1 Ocak 1912'de yayınlandığı ve 15 Nisan 1921'de değil sekizinci sayısının 15 Nisan 1922 olduğu görülür. Demircioğlu; YKB, s.180. Açıksöz gazetesi de 7 Teşrin-i sani 1337 tarihinde "Doğu Mecmuası" adıyla onbeş günde bir olmak üzere yayınlanacak, dergi "memleketimizdeki bütün münevver kalemleri temin etmiş olan ve en ziyade Kastamonu vilâyetini harice tanıtmak ve memleketteki edebi, ilmî ihtiyacı tatmin etmek gayesiyle çıkacak" ifadesi yer almaktadır.

2- Doğu; 1 Kanun-u sani 1338 sayı: 1, 1 Şubat 1338 sayı: 3, 15 Şubat 1338 sayı: 4, 1 Mart 1338 sayı: 5, 1 Nisan 1338 sayı: 7, 15 Nisan 1338 sayı: 8.

Dergi Kastamonu'yla ilgili tarihi ve edebi ve ilmi çalışmalara yer vermesi bakımından önemlidir.

D- İKTİSADİ VE TİCARİ DURUMU

Millî Mücadele sırasında Kastamonu-İnebolu, Anadolu'nun önemli giriş limanlarından biri haline gelmiştir. İstanbul bağlantılı ticaretin önemli bir kısmı buradan sağlanmış, hükümet de tüccarları zor durumda bırakmamak için özellikle cephane taşımacılığının yoğunlaştığı dönemlerde tüccar malının taşınması için mevcut vasıtaların yüzde kırkını bu işe ayırmak zorunda kalmıştı.

Zaman zaman bölgeden bazı malların dışarı çıkartılması Ankara hükümetince yasaklanmıştır. Bunlar arasında un, arpa, yumurta ve hayvansal gıdalar gelmektedir.¹ Yine bölgede süren tütün ve altın kaçakçılığını önlemek amacı ile çeşitli tedbirlerin alındığı bilinmektedir. Ayrıca hükümet dışarıya para transferini de yasaklamış ve Reji İdâresi ile Osmanlı Bankasının paralarına el koymuştur.²

Kastamonu'nun en önemli gelir kaynağı olan tarım konusunda bazı tedbirlerin de alındığını, Ziraat Müdürü Tahsin Beyin Açıksöz Gazetesine yaptığı açıklamalardan anlıyoruz. Tahsin Bey Kastamonu'nun Tosya ve Safranbolu ilçelerinde meyveciliğin gelişmesi ve hastalıklardan korunması amacı ile 1922 yılında 9 bin kilo kükürt ve göztaşının sevkedildiğini bunun neticesi hastalıkların önüne geçildiğini ileri sürmektedir. Yine 1922 yılı içerisinde tarımı geliştirmek amacı ile yirmi bin liralık ziraat aleti alındığını belirtmektedir.³

1- Açıksöz; 21 Kanun-u sani 1338, 16 Kanun-u sani 1338.

2- Peker, Nurettin; AGE, s. 353-354, 204, 186.

3- Açıksöz; 28 Haziran 1338.

MHC Cemiyeti Kastamonu'da ticaret ve sanayii geliştirmek amacı ile "Anonim Şirket" adı ile bir Şirket kurmuř¹ ve bunun gelişmesine katkıda bulunmaya çalışmıştı. Cemiyetin Őirketleřmesi olayı pek hoş karşılanmamış, İsmail Habip(Sevük) "Őirketçilik ve Cemiyetçilik" adlı makalesinde² bu durumu eleştirerek cemiyetle Őirketin ayrı ayrı Őeyler olduğunu, ikisinin birleşmesinin sakıncalı olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bu yazıdan sonra Kastamonu'da millî Şirket, yerli malı kumaş kullanımı konularında çeşitli yazılar neşrettiği, halkın yabancı sermayedârlara para kazandırmamasını isteyen kampanyaları başlattığı görölmektedir.

Halkın ekonomik bakımdan en fazla Şikayetçi olduğu konu temel maddelerin fiyatlarının sürekli artmasıdır. Bunların başında da ekmeğ fiyatı gelmektedir. İstanbul'da 9 kuruş olan ekmeđ³ Kastamonu'da 18 ile 22 kuruş arasında değişmektedir.⁴ Bu ise belediyenin sürekli ekmeğ narhını arttırmasına bağlanmaktadır.

Açıksöz gazetesinin Haziran 1922'den itibaren sürekli yayınladığı piyasa haberlerinden temel gıda maddelerindeki sürekli artışı takip etmek mümkündür. 4 Haziranda 52 kuruş olan Şeker, 19 Temmuzda 63 kuruş, 9 Ağustosda 67 kuruşa yükselmiştir. 30 Kasım 1919'da 190-200 kuruş olan pirinç ise Ağustos 1922'de aynı fiyattadır. Yağ, yumurta gibi bölgede elde edilen ürünlerin 1919 ile 1922 yılı arasındaki fiyatları ise yükselme yerine belli bir azalmanın olduğu görölmekte, bunun nedenini de ihraç yasağında aramak mümkündür. Dışarıdan gelen kahve, gazyağı, sabun,

---

1- Açıksöz; 22 Mayıs 1338.

2- Açıksöz; 21 Şubat 1338, 25 Mart 1338.

3- Açıksöz; 7 Şubat 1338.

4- Açıksöz; 24 Haziran 1338, 14 Haziran 1338.

zeytin yağı, kibrit gibi maddelerde ise yüzde ellilere varan yükselişlerin olduğu görölmektedir.¹

Savaş içerisinde iktisadî hayatı düzenlemek, önemli gelişmeler sağlamak pek mümkün olmamıştır. Kastamonu açısından gelişen tek şey nüfus ve nüfus hareketinin getirdiği canlılıktır.

1- Açıksöz; 30 Teşrin-i sani 1335, 28 Mart 1336, 3 Mayıs 1338, 28 Haziran 1338, 19 Temmuz 1338, 9 Ağustos 1338.

IV. B Ö L Ü M

MİLLÎ MÜCADELEDE AKTİF ROL OYNAYAN ASKERİ, İDÂRİ TEŞKİLATLAR VE FAALİYETLERİ

Kastamonu'nun Millî Ordu'ya Bağlanması

20.Kolordu Komutanı Ali Fuat(Cebesoy), Kastamonu'da Kuvâ-yı Milliyeyi teşkilâtlandırmak ve yöredeki idâreyi ele almak için Ağustos 1919'da Topçu Albay Osman Bey'i Kastamonu Mevkî Komutanlığına atayarak bölgedeki askerî teşkilâtı, kendisine bağladı. 16 Eylül 1919'da Kastamonu'ya gelen Osman Bey,Hürriyet ve itilâfçıların girişimleri sonucu Merkez Ordu Komutanı Hamdi Bey tarafından gözaltına alındı. 58.Alay İkinci Bölük Komutan Vekili Mülâzım-ı evvel Şevket Bey'in girişimleri sonucu 16-17 Eylül gecesı tutuklu bulunduğu yerden kurtarılan Osman Bey, 17 Eylül'de yönetimi ele alarak ordu içerisinde bulunan hilâfetçi subayları etkisiz duruma getirdi.

Osman Bey, Kastamonu'nun İstanbul'la olan bağlantısını kestikten sonra Mustafa Kemal'le telgraf bağlantısı temin ederek, Kastamonu'da cereyan eden olayları anlattıktan sonra emrine giren güvenlik kuvvetleri hakkında bilgi verirken, 58.Alay nezdinde 250 kişilik bir askeri kuvvetin bulunduğunu belirtmekte idi. İç güvenlik birimi olarak kullanılan polis ve jandarma hakkında bilgi verirken de jandarma komutanının Yüzbaşı Emin Bey olduğunu, emrinde 35 kişi bulunduğunu, Emin Bey'in Kuvâ-yı Milliye'ci olduğunu belirtiyordu. Polis Müdürünün ise Halil Bey olduğunu, 40 kişilik bekçi ve polis kadrosuna sahip olduklarını ileri sürmekte idi.¹

Osman Bey'in belirttiği bu kuvvete daha sonra 18 Eylül 1919 tarihinde Ankara'dan gönderilen Teğmen Seyfettin ve Ata Efendiler komuta-

---

1- Atatürk, Kemal; AGE, C.I, s.29-30. Peker, Nurettin; AGE, s.63-69.

sındaki iki ağır makinalı tüfekten oluşan süvari takımları da katıldı. Bu kuvvet bir süre Kastamonu'da kaldıktan sonra ayrıldı.¹

A- İÇ GÜVENLİK TEŞKİLATI

a) Jandarma

Osman Bey Kastamonu'ya geldiğinde jandarma vilâyette mülkî idâre teşkilâtına göre teşkilâtlandırılmıştı. Buna göre; eğitim ve iç hizmetlerinde kendi kumandanlarına, mülkî ve askerî işlerde idâre amirleri, adlî suçlarda savcılık emrinde hizmet görmekte idi.

Zamanla eşkiya olaylarının artması, iç isyanlar ve asker kaçaklarının takibi konularında mevcut teşkilât ve sayı yetersiz hale gelince, Müdafaa-ı Milliye Vekâleti yeni düzenlemeler yapılması için bir genelge yayınladı.² Bu genelgeye göre; mevcut teşkilâttan ayrı olarak "Seyyar Jandarma Müfrezeleri" adıyla yeni bir kuvvet oluşturuldu.

1- Sözkonusu takımlar Osman Bey'in hilâfetçiler tarafından tutuklanması ihtimaline karşı Ali Fuat Paşa tarafından 16 Eylül 1919 tarihinde Ankara'dan yola çıkarılmıştı. Peker, Nurettin; AGE, s.79-85. Cebesoy, Ali Fuat; AGE, s.279-281.

2- Bu genelgeden önce bölgede İstanbul'un işgalinden sonra meydana gelebilecek karışıklıkları önlemek amacı ile 1314 doğumluların silah altına davet edildiği bilinmektedir;

"Makam-ı Âli Vilâyetten:

Ahvâl ve vaziyet-i hazıra icabatına ve inzibât ve asayişin her zamandan ziyade temin-i ihtiyacına binaen silah altında bulunan kıtaat ile jandarmanın takviyesi için evvelce terhis edilmiş olan 314 tevellüdü efrâddan hizmet-i müsellâhiye tefrik edilmiş olanların yeniden silah altına celbi takrir edildiğinden:

1- Celb ve davet edilen 314 tevellüdü efrâda tarihî tebliğinden itibaren dört gün mühlet verildiği,

2- İşbu efrâd meyanındaki şimendüfer, telgraf vesair memurinin mahallerinde ibka ve istikdâmlarına dair olan kanun ve evâmir hükmünün kemâkân carî olduğu,

3- Darü'l-muallimin ve Mekteb-i Sultani ve Mekatib-i Saire talebesinden olub hizmet-i maksure şeraitini haiz olanların imtihanlarının hitamında kıtaata sevk edilecekleri,

4- Bilâdaki emrin tarih-i tebliği 30 Mart 1336 Salı günü sabahtan itibâr edilerek tarih-i tebliğinden dört gün sonra her mükellef kendi şubesinde isbât-ı vucud etmeye borçlu olub, aksi takdirde muayin olan madde-yi kanuniye ahkâmının tatbik edileceği ilân olunur."

Açıksöz; 28 Mart 1336.

Bu müfrezeler akranları silah altında bulunmayan kişilerden oluşacak, bunların hizmetleri gönüllü olacaktır. Yaptıkları bir yıllık hizmet iki yıl sayılacak, teçhizatları, iâşe ve ihtiyaçları devlete ait olacak, ayrıca piyade erleri 8, süvariler 10 lira maaş alacaklardı. Müfrezeye piyade ve süvari olmak üzere iki kısımdan meydana geliyordu. Piyade bölükleri 120 nefer, iki makinalı tüfekten, süvari bölükleri 120 nefer, iki hafif makinalıdan oluşacaktı. Kastamonu MHC müfrezeye asker sağlamak amacı ile 1316-1317 doğumluları silah altına davet amacı ile bir beyannâme hazırlayarak en ücra köylere kadar gönderdi.¹

Asker kaçaklarının takibi konusunda askerlik şubeleri ve İstiklâl Mahkemeleri ile çalışan jandarma, Sakarya Savaşı sırasında firar olaylarının artması ve Havalı Komutanlığının emri ile yeniden takviye edildi. Buna göre; her askerlik şubesi emrinde otuzu atlı olmak üzere elli kişiden oluşan bir jandarma müfrezesi bulunduracak ve bunlar 15 Eylül 1921 tarihine kadar bölgede bulunan bütün firarileri takip ederek silah altına alınmalarını sağlayacaklardı.²

21.9.1921 tarihli Kastamonu Havalisi Komutanlığı yazısında ise; engeç Eylül'ün yirmi beşine kadar bölgede firari kalmaması istenmektedir.³ Bu sıkı çalışmalar sonunda yakalanan firariler hakkındaki bilgiler, Eylül ayı içerisinde Havalı Komutanlığına gelmeye başlamıştı.⁴

1- Seyyar jandarma kurulması konusundaki kanun; "Seyyar Jandarma Kanununa Müzeyyel Kanun Layihası" TBMM'nin 14.9.1920 tarihli oturumunda gündeme gelerek Dahiliye Vekâleti Encümenine sevk edilmişti. Daha sonra da encümence hazırlanan kanun kabul edilmişti. TBMM. ZC; C.4, s.121. 14.IX.1336 tarihli oturum.

İç isyanların azalması, asker kaçaklarının takiplerinin sağlanmasından sonra seyyar jandarma kaldırıldı. "Seyyar Jandarma Müfrezelerinin İlgası Hakkında Kanun" TBMM. ZC; C.8, s.112-113,163-165.

2- Kastamonu 14.Fırka Ahz-ı Asker Kalemi, Vilâyet Jandarma Komutanlığı, Sinop, Çankırı, Zonguldak Mutasarrıflığı ve Jandarma Komutanlığı, Bartın, Devrek, Zonguldak, Gerze, Boyabat, Ayancık Askerlik Şubeleri ve Kaymakamlıklarına yazılan yazı 24.8.1921 tarihi taşımaktadır.

ATESE Arşivi; KL.1292, D.13, F.2.

3- ATESE Arşivi; KL.1292, D.13, F.2-2. Peker, Nurettin; AGE, s.372.

4- ATESE Arşivi; KL.1292, D.13, F.2-11,12,13-17.

Jandarmanın bölgede faaliyet gösteren eşkiya takibi konusunda da etkili çalışmalarında bulundu. I.Dünya Savaşı sonrasında idarî boşluğundan yararlanarak, dağa çıkarak eşkiyalık yapanların sayısı bir hayli fazla idi. Buna Millî Mücadelenin başlaması ve Anadolu'da yeniden asker toplama ve seferberlik emirleri uygulanmaya başlayınca firar ve eşkiya olayları da artmaya başladı. Eşkiya olayları firarlarla yakından ilgili idi. Eşkiyanın büyük bir kısmını firariler oluşturmaktaydı.

Bölgede eşkiya olayları ile ilgili ilk ciddi mücadele 1919 yılı sonlarında başladı. Vali Cemal ve Mevkî Komutanı Osman Bey'in Kastamonu-Taşköprü-Boyabab-Sinop harekâtı sırasında bölgede bulunan eşkiyanın bir kısmının yakalanması, bir kısmının da bölgeyi terk etmesi sağlanmıştı.¹ Fakat uzun vadede eşkiyalık olaylarının önüne geçmek mümkün olmuyordu. Bölgenin fizikî yapısı eşkiyanın saklanmasına ve uzun süre barınmasına müsaitti.

Bazı yörelerde² eşkiya, mahallî jandarmayı etkisiz hale getirerek her türlü zorbalık ve soygun olaylarını gerçekleştirerek sukûneti bozmaya başlamıştı. Şubat 1921'de Muhittin Paşa, jandarmanın olayların önüne geçememesi üzerine Yüzbaşı Kaya Necmi kumandasında karargâh muhafızlarından oluşan 25 yaya, 25 atlı müfrezeyi Safranbolu ve Çerkeş yöresinde faaliyet gösteren Eğri Ahmet³ çetesi üzerine gönderdi.

Müfreze, çetenin bazı elemanlarını ele geçirmekle birlikte kışın zor şartlarında hepsini yakalayamadan geri dönmek zorunda kaldı.

1- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.90-91. Açıksöz; 23 Mart 1336.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.291.

3- 31 Mayıs 1921'de Eğri Ahmet Çetesini takip eden bir başka müfreze Çerkeş kazasının Ovacık nahiyesinde çeteyi sıkıştırarak, çete elemanlarından hapisane firarisi Safranbolu'nun Yazı köyünden Demircioğlu Ahmed'i sağ olarak ele geçirmişti. Eğri Ahmet MM.boyunca bölgede çeşitli olaylara karışmış, soygun ve baskınlarda bulunmuş fakat yakalanamamıştır. Çete ve Eğri Ahmet'in takip hareketi ile ilgili olarak bkz. ATESE Arşivi; KL.956, D.20, F.13; 19-1, 17, 46; KL.1290, D.5, F.3-2.

Jandarma Alay Komutanlığının 21.9.1921 tarihli raporuna göre,¹ bölgedeki asayiş ve alınan tedbirler şöyledir;

Rapora göre; Taşköprü, Tosya, Cide, Araç kazalarında hiç bir çete faaliyeti yoktu. Safranbolu'da bir süre bazı çeteler faaliyette bulunmuş ise de bunlar tamamen imhâ edilmişlerdi.

İnebolu mıntıkasında Kel Rauf çetesi ile Katil Mustafa çetesi meydana çıkmış, bunlardan Kel Rauf çetesinden iki kişi yakalanmış, Katil Mustafa ile diğerlerinin takibine devam edildiği belirtiliyordu.

Daday kazasında Mülâzım Kamil ve dört arkadaşından oluşan bir çete meydana çıkmışsa da sıkı takipler sonunda uzun süre faaliyet gösterememişlerdi. Raporda, bölgede bunlardan başka olay olmadığı belirtilmektedir.

Jandarma bölgede muhtemel eşkiya olaylarına karşı bir plan hazırlamış buna göre; jandarmanın kısm-ı ekseriyeti, eşkiya takibine tahsis edilmiş, bunlardan küçük rütbeli subaylar kumandasında müfrezeler teşkil edilerek, soygun yapılabilinecek mevkilerde pusu kurularak, eşkiyanın yakalanması düşünülmüştür.

Güvenlik amacı ile faaliyet gösteren bu müfrezelerin buldukları yerler ve sayıları ise; Devrekâni ve Akkaya arasında iki müfreze, İnebolu-Kastamonu şosesi üzerinde küçük zabitler kumandasında sürekli görev yapan çeşitli müfrezeler, İnebolu mıntıkasında zabit ve küçük zabit kumandasında çeşitli müfrezeler, Daday mıntıkasında Mülâzım Kamil'i yakalamak için görevlendirilen Yüzbaşı Abdurrahman komutasında bir bölük ve Yenipazar müfreze takımı kumandanı Şakir ve İsmail Çavuşlar kumandasında üç, Cide mıntıkasında biri İnebolu diğeri Azdavay hudutları civarında küçük zabit kumandasında iki, Araç kazasında biri Karacaviran nahiyesi hudutları dahilinde diğerleri Safranbolu hududu civarında Mülâ-

---

1- ATESE Arşivi; KL.1292, D.13, F.2-3.

zım Kazım Efendi komutasında, Göl nahiyesi hududunda küçük zabıt komutasında dört müfreze, Safranbolu kazasında Eflâki ve Ova kasaba mıntıkalarında Mülâzım Kadri, Devrekâni ve civarında küçük zabıt komutasında iki, Ulus nahiyesinde bir, Tosya kazası dahilinde Ilgaz Dağları civarında bir süvari ve bir piyade, Tosya'nın kalan kısmı için bir piyade, Afşar mıntıkası için bir, diğer köyler mıntıkasında dört müfreze seyyar olarak vazife görmektedir.

Ayrıca Kastamonu bölüğü mıntıkasında Karataş, Emperhan ve Akkaşoğlu mevkilerinde iki karakol, Taşköprü kazasında Kıvrım mevkiinde bir, Daday kazası Kırkçay mevki ile Kızılca köyünde iki, İnebolu mıntıkasında Seydiler ve İnebolu arasında şose üzerinde yeni karakollar kurulmuştu.

Cide, Safranbolu ve Araç kazalarında yeni karakollar açılması için de gerekli çalışmanın yapılmaya başlandığı yazılıdır.

Rapordan da anlaşılacağı üzere, bölgede faaliyet gösteren çeteler sıkı takibe alınarak, büyük bir kısmı yok edilmiş, yakalananlar da İstiklâl Mahkemelerine sevk edilerek cezalandırılmıştı.

Jandarmanın, ayrıca kaçakçılık olaylarının önüne geçebilmek amacıyla Sahil mıntıkasında, köy bekçi teşkilâtı ve polisle birlikte sahil devriyesi oluşturarak, kaçak eşya, silah ve insan giriş ve çıkışının engellenmesinde de görev almıştır.¹

b) Polis

17 Eylül 1919 tarihinden itibaren Heyet-i Temsiliye'nin emrine giren Kastamonu polis teşkilâtı, TBMM'nin açılmasından sonra Dahiliye Vekâletinin emrinde verilen işleri yapmaya çalıştı.

Şehir ve kasaba merkezlerinde bekçi kadrosu ile güvenliği sağlamaya çalışan teşkilât, Millî Mücadele yıllarında en önemli görevi

---

1- ATESE Arşivi; KL.1292, D.15, F.17-4.

şüpheli kişilerin takip edilmesi, haklarında bilgi toplama ve çeşitli kıyafetlere girerek, onlardan bilgi sızdırmak oldu.

İstihbârât birimleri ile çalışan teşkilât mensupları bölgede kurulan AP teşkilâtlarında görev yaparak, Anadolu'ya girmeye çalışan casus ve isyancıların yakalanmasında önemli katlılarda bulunuldu.¹

Polis teşkilâtı sahilde kaçakçılık, kaçak kişi, eşya giriş ve çıkışını kontrol etmek amacı ile jandarma ve askeri birliklerle çalıştı. 23 Mayıs 1921 tarihli polis ve jandarma raporlarına göre; Kastamonu, İnebolu, Safranbolu, Cide, Taşköprü, Daday, Tosya, Araç civarında kaçakçılık olmadığı, Sinop, Ayancık, Gerze, Zonguldak, Bartın, Devrek, Kesretli, Filyos, Alaşay civarında polis ve jandarmanın bulunmadığı bu mıntikalarda kaçakçılık olaylarının devam ettiği belirtilmekte idi.²

Kıyı kaçakçılığının önlenmesi amacı ile jandarma ve polisin yetersiz kaldığı belirtilerek, sahil güvenliği için sahil piyade müfrezesi oluşturulması istenmektedir.³

c) Askerlik Şubeleri

MMV'ne bağlı olarak görev yapan teşkilât, özellikle asker alma ve asker kaçaklarının takibi konusunda jandarma ile çalışarak, mücadelenin insan kaynağını en iyi şekilde sağlamaya çalıştı. Ayrıca mülkî teşkilâta göre liva ve kaza merkezlerinin hepsinde en güvenilir birim olması gözönünde bulundurularak, MHC şubelerinin haberleşmelerinde askerlik şü-

---

1- Kastamonu'da hilâfet yanlısı bildiri asılması olayı ile Saray Camii vaizi Şeyh Bahaeddin'nin halka vaaz perdesi altında İstanbul'dan gelen subay ve subay aileleri hakkında iftiralarda bulunan konuşması ve hilâfet yanlısı propaganda konuşması ile ilgili polis soruşturma yapmış ve beş sayfalık bir tahkikat raporu hazırlayarak, Şeyh Bahaeddin Efendi mahkemeye sevk edilmiştir. ATESE Arşivi; KL.1289, D.3, F.49, 49-3. Ayrıca polisin askeri yazışmalara konu olan faaliyetleri ile ilgili bkz.ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.10-5, KL.956, D.21, F.10, 18-5.

2- Jandarma Alay Komutanının raporunda Eğri Ahmet, Yazıoğlu İsmail, Durunoğlu İbrahim, Mülâzimoğlu Kamil gibi kişilerin 'etrafına topladıkları kişilerle sahilden sevkiyat işlerini de yaptıkları, bunların takip müfrezeleri tarafından takip edildikleri yazılıdır. ATESE Arşivi; KL.1292, D.15, F.17-10.

3- ATESE Arşivi; KL.1292, D.15, F.7-5, 12-6.

beleri aldıkları telgrafları MHC şubelerine ulaştırarak çalışmalarına destek oldu.¹

Asker sevki konusunda, askerlik şubeleri, kimlerin askerlik çağında silah altında olduklarına ve kimlerin firarda olduğunu gösterir listeler hazırlayarak, firarilerin sürekli takibi konusunda etkin rol oynadı.

1920 sonlarından düzenli orduya geçişle birlikte silah ve cephane sıkıntısının ortaya çıktığını, ordunun silah ihtiyacını karşılamak amacıyla askerlik şubelerinde bulunan fazla silahların tesbit edilerek toplandığı görülmektedir. Bu yazışmalardan anladığımıza göre; Kastamonu merkezine bağlı bulunan askerlik şubelerinin mevcutları ile silah ve cephanelerini tesbit etmek mümkün oldu.

Bu yazışmalara göre;² Kastamonu vilâyetine bağlı Sinop Askerlik Şubesinde 92 efrâd, 58 muhtelif tüfek ve 23.600 cephane, Ayancık Şubesinde 30 tüfek, 83 muhtelif cephane, İnebolu Şubesinde³ 20 efrâd, 36 tüfek, 18245 cephane, Cide Şubesinde⁴ 22 efrâd, 22 tüfek, 3430 cephane, Bartın Şubesinde 15 efrâd, 30 silah, 6000 cephane, Ereğli Şubesinde⁵ 27 efrâd, 11 mavzer, 3000 cephane, Safranbolu Şubesinde⁶, 11 tüfek, 2020 cephane bulunuyordu.

Askerlik şubeleri, şube reisi, muamelât memuru, hesap memuru, yazıcı ve erler şeklinde kadrolaşmıştı.⁷

1- Peker, Nurettin; AGE, s.112-113, 144-145.

2- ATESE Arşivi; KL.952, D.17, F.25.

3- ATESE Arşivi; KL.952, D.17, F.25-3.

4- ATESE Arşivi; KL.952, D.17, F.25-4.

5- ATESE Arşivi; KL.952, D.17, F.25-5.

6- ATESE Arşivi; KL.601, D.17, F.88-1.

7- İnebolu Askerlik Şubesinin kadrosu; Şube Reisi: Binbaşı Ahmetoğlu Hasan Fehmi, Muamelât Memuru: Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Şükrüoğlu Ahmet Nutku, Hesap Memuru: İsaoglu Abdullah Nafi Beylerden oluşuyordu. Peker, Nurettin; AGE, s.211.

Bölgede bulunan askerlik şubelerinin ilk asker toplama girişimi Ocak 1920'de başladı. 20.Kolordu Komutanlığının emri üzerine Kastamonu vilâyetinden onbeş gün içerisinde 15 bin kişinin silah altına alınarak, Birinci Orduya sevklerinin sağlanması istenmekte idi. Bu emir üzerine 1295 ile 1309 doğumlular silah altına davet edilerek, teçhizatları askerlik şubelerince sağlandıktan sonra yola çıkarıldı. Ayrıca bu seferberlik emri doğrultusunda ordunun ihtiyacı olan"vesait-i nakliye" bölgeden sağlanarak gönderilmişti.¹

Haziran 1920'de TBMM Muhafız Bölüğünün kurulması için bölgeden özellikle İnebolu Askerik Şubesinden asker istendiği görülmektedir. Muhafız bölüğü için şubeden okur-yazar bir çavuş, bir başçavuş, bir makinalı tüfek onbaşısı ve 27 erlik bir kafilenin Ankara'ya gönderilmesi istenmekte idi. Ayrıca aynı tarihte İnebolu şubesinden 33 neferin birinci fırka nâmına Ankara'ya gönderilmesi isteniyordu.² Böylece TBMM Muhafız Bölüğü kadrosunun Kastamonu civarından gönderilen erlerden oluşturulmuştu.

Kastamonu Batı cephesinin en önemli insan kaynaklarından biri idi. Cepheye olan yakınlığı dolayısı ile çeşitli askeri ihtiyaçların da buradan sağlanmasına neden oldu. Kastamonu'dan savaş içerisinde 1307, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314,³ 1315 doğumlular 1920 Eylül'ünden itibaren silah altına alınarak Batı cephesine sevk edildi.⁴ Nisan 1921'de ise bunlara 1306, 1316 doğumlular da dahil oldu. Kastamonu ve çevresi Millî Mücadeleye en fazla asker sağlayan bölgelerden birisi olma özelliğine

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.120-121.

2- 30 Haziran 1920 tarihli MMV İsmet imzalı telgraf metni için bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.216

3- ATESE Arşivi; KL.556, D.9, F.1-3.

4- Peker, Nurettin; AGE, s.248, 322-323.

sahiptir.¹

Bölgede silah altına alınanların çoğu 1920 yılı Kasım'ına kadar Batı cephesine gönderildi. Bu tarihten sonra ise kıyı bölgelerine yapılacak çıkarma hareketi gözönünde bulundurularak Sinop, Bartın ve Bolu taraflarındaki askeri müfrezelerle, Ankara merkezinin asker ihtiyacı buradan sağlandı.²

Sakarya Savaşı öncesi ve savaş sırasında bölgede asker kaçağı sayısının artması üzerine Kastamonu Havalı Komutanlığı, İstiklâl Mahkemesi, Askerlik Şubeleri ve Jandarmanın faaliyetleri sonunda savaşın başından sonuna kadar firari takibi yapıldı. Bu takipler sonunda Haziran 1921'de 550 firari,³ 2-21 Ağustos 1921 tarihleri arasında 29'u kendi isteği ile teslim olan 197 firari,⁴ 21-24 Ağustos'ta 72 firari,⁵ 24-31 Ağustos'da 87 firari,⁶ 13-14 Eylül tarihinde 46 firari ve bakaya,⁷ 19 Eylül tarihinde 71 firari ve bakaya⁸ yakalanarak şubeleri aracılığı ile birliklerine gönderilmişti.

En yoğun firar olayının yaşandığı Sakarya Savaşı sonrasında firar olaylarının azaldığı bilinmektedir.

B- ORDU TEŞKİLATI

a) Kastamonu ve Havalisi Komutanlığı

Kastamonu bölgesindeki askeri birlikler 30 Eylül 1920 tarihine kadar 20. Kolordu ve Batı Cephesi Komutanlığına bağlı olarak hizmet vermekte idi. Bu tarihte ordu komutanı olarak Kastamonu'ya gelen Muhittin

---

1- Yöreden cepheye gönderilen asker sayısını tespit etmek mümkün olmadı. Millî Savunma Bakanlığı bu konuda yaptığımız araştırma talebimize cevap vermedi.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.275-276.

3- ATESE Arşivi; KL.1290, D.5, F.27.

4- ATESE Arşivi; KL.1291, D.10, F.3-3.

5- ATESE Arşivi; KL.1291, D.10, F.3-8.

6- ATESE Arşivi; KL.1291, D.10, F.3-6.

7- ATESE Arşivi; KL.1291, D.10, F.3-7.

8- ATESE Arşivi; KL.1291, D.10, F.3-8.

Paşa, Kastamonu vilâyeti içerisinde "Kastamonu ve Bolu Havalisi Komutanlığı" adı altında yeni bir teşkilâtlanmaya gitti.¹ Zaman zaman "14.Fırka Kalem Reisi" görevinde bulunan Osman Bey'le anlaşmazlığa düşen Muhittin Paşa'nın askeri birlikleri toparlaması bir hayli zaman aldı.

Muhittin Paşa, 12.11.1920 tarihinde bölgedeki askeri birliklere gönderdiği yazıda, Komutanlığın Garb Cebhesi ile bağlantısı olmadığını, Kastamonu vilâyeti ile müstakil Sinob, Çankırı, Bolu ve Zonguldak livalarının Kastamonu ve Bolu Havalisi mintikasında bulunduğunu, buralarda bulunan askeri birliklerin kendisine bağlı olduğunu, her türlü hareket ve asayişten kendisinin haberdar edilmesini istemekte, birliklerin silah ve cephane ihtiyaçlarının da komutanlıkça sağlanacağını belirtmektedir.²

Kastamonu ve Bolu Havalisi Komutanlığı adı ile kurulan komutanlık sınırları bütün Batı Karadeniz bölgesini içerisine almakta idi. Bolu mintikası daha sonra Batı cephesine bağlanmıştı. Muhittin Paşa ile eşdeğer olan komutanlık, savaş süresince cephe gerisini teşkilâtlandırarak, cephenin ikmalini sağlayacak birimleri oluşturmuş ve bunların düzenli

---

1- Kastamonu'da bulunan 58.Alay'a 29.9.1920 tarihinde yazılan Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi Vekili İsmet imzalı yazıda, Alayın Kastamonu ve Bolu Havalisi Komutanlığına bağlı olacağı belirtilmektedir.

ATSE Arşivi; KL.953, d.8, F.1-2,

Anlaşmazlık konusunda bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.252. Ayrıca 13.11.36 tarihli Muhittin Paşa tarafından EHUR'ne yazılan telgrafta Garp cephesinin Kastamonu ve Bolu Havalisi Komutanlığı ile ilgisi olmadığını bir türlü anlamadığı, bunun temini için Garp Cephesine yazılması istenmektedir. ATESE Arşivi; KL.952, D.17, F.28.

Komutanlığın ismi 29.1.1921 tarihinde Kastamonu Havalisi Komutanlığı olarak değiştirilerek, Bolu ayrı komutanlık oldu. HTWD; Aralık 1965 Vesika No: 1240. Komutanlığın selâhiyet ve görevleri konusunda bkz. HTWD; Mart 1957 Vesika No: 1165.

2- ATESE Arşivi; KL.601, D.17, F.31.

işlemesini sağlamıştır. Komutanlık ayrıca bölgede mükemmel bir ahz-ı asker (askerlik şubesi) teşkilâtı meydana getirerek, ordunun insan ihtiyacının karşılanmasına yardımcı oldu.¹

1 Ağustos 1921'de Kastamonu Havalisi Komutanlığında 128 subay mevcuttu. Bunlardan karargâh kadrosunda görev yapan idâreci subaylar ise, Erkan-ı Harp Reisi Binbaşı Hasan Rahmi Bey, Erkan-ı Harp Yüzbaşı Sabri Bey, Erkan-ı Harp Yüzbaşı Kenan Bey, Yaver Yüzbaşı Halil Yaşar, Karargâh Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Hilmi Bey,³ Evrak Müdürü Mülâzım Mustafa,⁴ 1.Şube Müdürü Mülâzım-ı evvel Muhittin,⁵ 2.Şube Müdürü Yüzbaşı Hüseyin⁶ 3.Şube Müdürü Mülâzım-ı evvel Mustafa Efendi, 4.Şube Müdürü Levazım Reisi Binbaşı Kanî Bey, 5.Şube Müdürü Kaymakam Operatör Dr. Mehmet Nuri,⁷ Merkez Kumandanı Yüzbaşı Şevket,⁸ Kolordu Karargâh Müstakil Takımı Komutanı Mülâzım-ı evvel Zeki,⁹ Divan-ı Harp Reisi Kaymakam Asım, Azâ Binbaşı İbrahim ve iki binbaşı daha bulunuyordu.¹⁰ Bu kadro Muhittin Paşa'nın Ekim ayı sonunda Kastamonu'dan ayrılmasına kadar hizmet etmiş, büyük bir kısmı onunla birlikte Adana'ya gitmişlerdir.¹¹ Muhittin Paşa'nın komutanlıktan ayrıldığı tarihte komutanlık emrinde bulunan birlikler şöyledir;¹²

1- P.S.; Güzide Serdarlarımızdan Muhiddin Paşa, Orhaniye Matbaası, tarihsiz.

2- Sonraları Mülâzım-ı evvel Hilmi Bey

3- Sonraları Yüzbaşı Yusuf, Yüzbaşı Saadettin Bey

4- Sonraları Mülâzım Hilmi Efendi

5- Sonraları Yüzbaşı Rıza Cenani Bey

6- Sonraları Binbaşı Emin Bey

7- Sonraları Dr.Binbaşı Rifat Bey

8- Sonraları Binbaşı İbrahim, Kaymakam Ali, Binbaşı Ata Bey

9- Sonraları Münir, Muallim Kıdemli Başçavuş Nureddin(Peker)

10- Peker, Nurettin; AGE, s.252-253. ATESE Arşivi; KL.1017, D.23, F.8.

11- Muhiddin Paşa'nın Kastamonu'dan ayrılması ile ilgili olarak bkz.

Açıksöz; 28 Teşrin-i evvel 37, Peker, Nurettin; AGE, s.386-387.

Muhiddin Paşa 30 Eylül 1920-27 Ekim 1921 tarihleri arasında görev yapmıştı.

12- Komutanlığa bağlı milli müfrezelerin tertip ve adlandırılmalarına ilişkin olarak bkz.HTVD; Mart 1957 Vesika No: 1202. 10.10.37 tarihli ATESE Arşivi KL.1292, D.14, F.1'den 1.11.37 tarihine kadar bu komutanlıkların genel kuvvetlerini gösteren cetvelde bulunmaktadır.

- 1- Çaycuma Piyade Bölük Komutanlığı,
- 2- Ereğli Kıyı Koruma Bölük Komutanlığı,
- 3- Sinop Mevkî Komutanlığı ve Kıyı Koruma Topçu Takım Komutanlığı
- 4- Sinop Jandarma Takım Komutanlığı,
- 5- 5.Depo Alay Komutanlığı
- 6- Kastamonu Jandarma Alay Komutanlığı,
- 7- 1 Nolu Ağırılık Komutanlığı,
- 8- Kastamonu Merkez Komutanlığı,
- 9- Bartın Mevkî Komutanlığı,
- 10- Amasya Topçu Komutanlığı,
- 11- İnebolu Mevkî Komutanlığı,
- 12- İnebolu Mevkî Komutanlığına bağlı birlik komutanlıkları,
- 13- Bölgedeki Ahz-ı Asker Şubelerinin tamamı bulunmaktadır.

Muhişkin Paşa'nın Kastamonu'dan ayrılması ile birlikte Havalı Komutanlığı, Menzil Mıntıka Müfettişliğine dönüştürülmüştür.

Kastamonu Havalisi Komutanlığınca Kurularak Batı Cephesine Gönderilen Askeri Birlikler

Komutanlık kuruluşundan itibaren Sinop, İnebolu, Amasra, Bartın, Zonguldak, Ereğli, Sakarya gibi kıyı bölgelerini koruyacak askeri birliklerin kurulmasını ve kadrolarının teminini sağladıktan sonra özellikle Sakarya Savaşı öncesi cepheye sürekli asker sevkine başladı. Asker sevki önce Ankara TBMM Muhafız Bölüğüne sonra İnönü Savaşları sırasında her gün için yüz kişilik kabileleri yola çıkararak cepheye gönderme şeklinde oldu.

İnönü Savaşlarından sonra ise bölgeden toplanan askerler 58. 40. 23.¹ alaylar şeklinde kadro ve eğitimleri tamamlandıktan sonra cepheye gönderilmeye başlandı.²

-
- 1- EHUR'nin 23-24.3.37 tarihli yazısı ile 23. Alayın hazırlanan ikinci ve üçüncü taburları Ankara'ya istenmişti. ATESE Arşivi; KL.954, D.11, F.1.
  - 2- Peker, Nurettin; AGE, s.282-283, 308-309.

40.Alayın Kurulması

Balkan Savaşları sonrasında Kastamonu merkezine gelen 14.Fırkanın 40.Alayı Birinci Dünya Savaşında çeşitli cephelerde tamamen erimişti. Üç taburlu alayın birinci taburu Kastamonu kışlasında 58.alaydan kalan bir bölükten teşkil olundu. İkinci taburu Sinop'ta, üçüncü taburu ise İnebolu'da teşkil olacaktı.

24 Aralık 1920'de : Havalı Komutanı Muhiiddin Paşa, kurulacak Alayın merkezinin İnebolu olacağını, komutanlığına ise Havalı Levazım Komutanlığında görev yapan Ahmed Fevzi Efendi'nin atandığını bildirmektedir. Taburların tamamlanmasından sonra Kastamonu'ya hareketi konusunda talimat verileceği belirtilmekteydi.¹

Subay ve asker ihtiyacı ile levazım ve silah ihtiyacı tamamlanan taburlar, Kastamonu'da toplanmış, burada eğitimini tamamlayan alay, törenle batı cephesine gönderilmiştir.²

Hücum Taburu

MMV'tinden, Kastamonu'ya 19.2.1921'de bildirilen emir gereğince, batı cephesine gönderilmek üzere bir hücum taburu kurulması istenmekte idi. Buna göre kurulması öngörülen tabur, bir piyade taburu kadar olacak, üç bölükten oluşacaktı. Bölükler yüzü silahlı olmak üzere yüz sekiz neferden oluşacaktı. Taburun asker ihtiyacı 23.Alay ile Gerze, Sinop, Ayancık, İnebolu ve Cide askerlik şubelerinde vazifeli olmayan erlerden teşkil olunacak, subay kadrosu ise MMV'ce atanacaktı. Tabura bağlı bir de makinalı tüfek bölüğü teşkil olacaktı.³

Bu istek üzerine hücum taburu kurulmasına geçilmiş Kalem Reisi Osman Bey, ilgili askerlik şubelerinden asker temini için 1307 ile 1315 doğumluların Kastamonu'ya gönderilmesi istenmişti. Sakarya Savaşı ön-

---

1- ATESE Arşivi; KL.953, D.9, F.10-3,

2- Peker, Nurettin; AGE, s.282-283.

3- ATESE Arşivi; KL.953, D.9, F.32.

cesinde tabur hazırlıklarını tamamlayarak batı cephesine gönderilmiştir.¹

Umur-u Nafia Vekâleti Emrinde Yol İnşaat Taburları Kurulması

İnebolu-Ankara yolunun önemi, TBMM'sinin açılmasından sonra artmaya başladı. İstiklâl Savaşının ikmali bu yoldan yapılmaya başlandı. Fakat İnebolu-Ankara yolu yoğun taşıt trafiğini taşıyacak durumda değildi. Bu amaçla yolun tamiri ve bazı kısımlarının onarılması amacı ile daha önce Maliye Vekâletinden sağlanan tahsisatla yapılan onarım işleri² Mart 1921'den itibaren Nafia Vekâletine bağlı olarak görev yapacak olan "Yol İnşaat Taburları" tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştı.

Buna göre; Garb Cephesi tarafından Antalya, Burdur, Afyonkarahisar, Silifke-Karaman'da olmak üzere dört, merkez ordusu tarafından Samsun, Havza, Tokat, Sivas, Merzifon ve Çorum'da olmak üzere altı, Şark Cephesinde Trabzon ve Gümüşhane'de olmak üzere iki, Kastamonu Havalisi Kumandanlığı tarafından Kastamonu ve Çankırı'da olmak üzere iki, Ankara Merkez Komutanlığı tarafından Kalecik'te bir yol inşaat taburu kurulması kararlaştırılmıştı.³

Kastamonu'da Yol İnşaat Tabur Komutanlığı kurma görevi, Komutanlık Ambar Müdürü Yüzbaşı Nedim Bey'e verilmişti. Tabur teşkilâtına göre; Tabur'da bir tabur komutanı, bir tabib, bir hesap memuru, bir iâşe memuru bulunacaktı.

1- Peker, Nurettin; AGE, s.308-309.

2- TBMM. ZC. C.V. s.287. 9.XI.1336 Salı

3- ATESE Arşivi; KL.953, D.9, F.31.

Tabur, dört bölükten oluşacak, her bölükte iki subay, ikiyüz ame¹le bulunacak, ame¹le silahsız olacak, nöbet vesair hizmetleri yirmi kişilik silahlı bir birlik yürütecekti. Taburun ihtiyaç ve iaşesi askeri ambarlardan sağlanacaktı.²

b) Menzil Mıntıka Müfettişliği

Kastamonu Menzil Müfettişliği olarak Kastamonu Havalisi Komutanlığına bağlı görev yapan Müfettişlik, Komutanlığın kaldırılmasından sonra Menzil Mıntıka Müfettişliği adını aldı. 14.Fırka Kalem Reisi Miralay Osman Bey göreve atandı. Osman Bey'in hizmeti, Nisan 1922 yılına kadar devam ettiği, yerine Miralay Salih Bey atandı.³ Bu süre içerisinde Müfettişlik'te Levazım Menzil Reisi olarak Binbaşı Tefvik, Nokta Kumandanı olarak Binbaşı Fehmi, Mübaya Komisyon Reisi olarak Kaymakam Hayrettin Beyler çalışmışlardır.

Kastamonu ve Havalisi Komutan Vekili imzası ile Osman Bey 6.11.1921 tarihinde yayınladığı genelgede, Havali Komutanlığının "mülga" olduğunu, Kastamonu ve Çankırı livaları dahilinde bulunan askeri birliklerin 14.Ahz-ı Asker emrine girdiğini belirtmektedir.

Tekalif-i Milliye emirleri ile birlikte Menzil Mıntıka Levazım Müdüriyeti genişletilerek, Tekalif-i Milliye Komisyonlarınca halktan toplanan malları yerine ulaştırmak amacı ile Teçhizat Ambar Müdürlüğü

1- Tabur'da silahsız olarak görev yapan ame¹le gayr-i müslimlerden oluşuyordu. Tertipleri silah altında bulunan gayr-i müslimler Yol İnşaat Taburlarında askerlik hizmetlerini yürütmekte idi. Bkz. ATESE Arşivi; KL.953, D.9, F.31.

2- ATESE Arşivi; KL.953, D.9, F.31-12.

3- Salih Bey'den sonra yerine Hikmet Bey atandı. Peker, Nurettin; AGE, s.418.

ve Erzak Ambar Müdürlüğü gibi yeni teşkilâatlanma oluşturuldu.¹

Ayrıca 1922 yılında Ankara'da Levazım-ı Umûmiye Müdürü Muzaffer Bey'in emri ile Kastamonu Menzil Mıntıka Müfettişliğine bağlı olarak İmalâthaneler Müdürlüğü kuruldu. Kaymakam Cemil Bey'in yürüttüğü İmalâthanelerde ordunun ihtiyacı olan eşya ve araç-gerecin yapılması sağlanmıştır. Bu imalâthanelerin sayısı 72'yi bulmuştu.²

Sevkiyat ve Nakliyat Umûm Müdürlüğü'ne bağlı olarak görev yapan Mıntıka Müfettişlikleri 1 Temmuz 1922'de son şekillerini almışlardı. Bu düzenlemeye göre, Kastamonu Menzil Mıntıka Müfettişliği, İnebolu Menzil Hat Komutanlığı, İnebolu, Ilgaz, Kastamonu Nokta Komutanlıkları, İnebolu, Kastamonu Teçhizat Ambarı, İnebolu Kastamonu Teçhizat Deposu, Küre, Seyitler, Beşdeğirmenler'de ambarlı konaklar; Kastamonu'da 200'er yataklı iki menzil hastanesi, Küre, Seydiler, Beşdeğirmenler, Ilgaz, Kalehanı, Topalosman'da birer revir; İnebolu'da hizmet kıtası; İnebolu'da benzin deposu, nal imal yeri; Kastamonu'da üç koldan kurulu bir ulaştırma taburu ile İnebolu'da altı kamyon dan kurulu bir koldan oluşmaktadır.³

-
- 1- Peker, Nurettin; AGE, s.401. 1.3.37'de hazırlanan raporda; Kastamonu Sanayi Mektebinde bulunan atelyelerin kapasiteleri ve mevcut durumları değerlendirilerek, malzeme bulunduğu takdirde top kaması, el bombası yapılabileceği belirtilmektedir. Ayrıca, Sanayi Mektebinde bulunan mevcut usta ve işçi sayıları ile tezgah sayılarını belirten cetveller, sanayi takım kumandanı, telgraf müfreze kumandanı, telsiz telgraf memuru, telsiz telgraf müfreze memuru, maden memur vekili, sanayi takım kumandanı tarafından hazırlanmıştır.
  - ATESE Arşivi, KL.1285, D.3, F.1-5.
  - 2- Havalı Komutanlığına bağlı olarak görev yapan bir de nal ve mih imalâthanesi tesis edilmişti. Bu imalâthanede birisi küçük zabıt olmak üzere beş kişi bulunuyordu. ATESE Arşivi, KL.953, D.9, F.25.
  - 3- ATESE Arşivi, KL.1488, D.17, F.1-3. TİH.İdari Faaliyetler; s.387. Peker, Nurettin; AGE, s.217.

Bu dönem içerisinde Kastamonu Menzil Mıntika Müfettişliğinde 68 subay, 650 er¹ görev yapmakta, bunlardan 15 subay ve 184 er nakliye kollarında² görevli idi. Bu rakamları diğer menzil mıntika müfettişlikleri ile karşılaştırırsak, 1922 yılı başından itibaren Kastamonu Menzil Mıntika Müfettişliğinin taşıma kapasitesinin yavaş yavaş düşmeye başladığını, onun yerine Bolu Mıntika Müfettişliğinin güç kazandığı, genişlediği görülmektedir.³

C- Kastamonu Askeri Polis Teşkilâtı

Yazışmalarda (AP veya P) olarak anılan teşkilât Genel Kurmay bünyesinde istihbârât şubesine bağlı olarak kurulmuş bir birimdir. Kuruluş tarihi ile ilgili olarak şimdiye kadar yapılan araştırmalarda çeşitli tarihler verilmesine rağmen bu tarihlerin doğruluğu tartışılabilir. AP'nin kuruluşunu 21 Kasım 1920 olarak ileri süren araştırmacı⁴ olduğu gibi bu tarihi 20 Aralık 1920 olarak gösteren araştırmacılar da vardır.⁵

Biz araştırmamızın konusu gereği daha çok Kastamonu AP şubesinin çalışmasını incelediğimiz için Genel Kurmay bünyesinde teşkilâtlanmanın ne zaman başladığı konusunu tam olarak ortaya çıkarmamız mümkün olmadı. Kuruluşla ilgili verilen tarihlerden ilki 21 Kasım 1920 tarihli Genel Kurmayın "Talimat-ı Umûmi" başlığı altında yayınladığı yazıya dayanmaktadır.⁶ Bu talimâtnâmede AP teşkilâtlarının kuruluş gerekçeleri yetkileri, görev alanları ve bilgi verecekleri komutanlıklar bildiril-

---

1- TİH. İdari Faaliyetler; s.389.

2- Bkz. TİH.İdari Faaliyetler; Çizelge: 6.

3- Bkz. TİH.İdari Faaliyetler; Çizelge: 7.

4- Aydın, Mesut; Millî Mücadele Yıllarında Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar, Ankara 1989 (basılmamış doktora tezi) s.174-175.

5- Çukurova, Bülent; M.M.Grubu Haberalma Raporlarında Grup Faaliyetleri ve Bazı Zararlı Cemiyetler, Ankara 1989(basılmamış doktora tezi) s.25; Aybars, Ergun; İstiklâl Mahkemeleri, Ankara 1975, s.133.
TİH.İdari Faaliyetler; s.228.

6- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.11.

mektedir. Fakat kuruluşunun ne zamana dayandığı ise tam olarak belirtilmemektedir. Sadece bazı AP şubelerinin kurulduğu, bazılarının da kurulma aşamasında olduğu sonucu vardır. İkinci tarihin ise Genel Kurmay Başkanı Fevzi(Çakmak)ın "Askeri P Teşkilâtı ve Vezaifi Esasiesesi Hakkında Talimat"¹ başlıklı yazısından esinlenildiği görülmektedir. Bu talimatnâme tamamen AP'nin yeniden düzenlenmesi ve Erkan-ı Harbiye-i Umûmiyenin İstihbârât Şubesi 2.Kısımına bağlanmasını amaçlayan bir yazıdır. Talimatnâme, o zamana kadar kurulmuş olan AP şubelerine gönderilmektedir.

Kanımızca AP'nin kuruluşu bu iki tarihten de önceye dayanmaktadır. Kastamonu ve Bolu Havalisi AP şubelerinin kuruluşları ve buralara gönderilen talimatnâme türü yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla bu tarihin Kasım ayı başı veya Ekim ayı sonları olması muhtemeldir. Çünkü Kastamonu ve Bolu Havalisi AP Teşkilâtını kurma görevi 8.11.1920 tarihinde Muhittin Paşa tarafından Erkan-ı Harp Binbaşısı Osman Bey'e verilmiş ve 10.11.1920 tarihine kadar da teşkilatın vücuda getirilmesi istenmişti.² Yine Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanlığının bir yazısında, "Teşkilât riyaseti 15 Teşrin-i sani 1336 tarihinde vazifeye mübaşerat eylemiştir"³ denilerek AP teşkilâtı memur maaşlarının bu tarih esas alınarak ödenmesi istenmekte idi.

1- ATESE Arşivi; KL.956, D.21, F.2, KL.729, D.61-A-14, F.3-11.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.268. ATESE Arşivi; KL.1305, D.13, F.1'de AP İnebolu şubesinde bir yolsuzluk soruşturmasında ifadesi alınan İnebolu P Teşkilâtı askeri sivil memuru olan bir şahsın ifadesinde kendisinin 23 Eylül 1920 tarihinde İnebolu P teşkilâtı sivil memurluğuna kabul edildiğini belirtmektedir. Bu ifade P teşkilâtlarının söylediğimiz tarihten daha önceye dayandığını göstermekle birlikte bu belgeyi doğrulayan başka bir belgeye rastlanmamıştır.

3- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.1-7.

Erkan-ı Harbiye-yi Umûmiyenin 16.11.1920 tarihli yazısında ise AP teşkilâtının her asayıştan sorumlu olarak, Emniyet-i Umûmiyeyi ve asayı-
şi sağlaması gerektiği belirtildikten sonra teşkilât yapısı hakkında
bilgi verilmektedir.¹

Bu yazışma örnekleri bize AP teşkilâtının şimdiye kadar belirtilen tarihlerden daha önce kurulmuş olduğunu göstermektedir.

Kuruluşundan itibaren çeşitli değişiklikler gösteren AP teşkilât-
ları 1920 yılı sonlarına kadar Bartın, İnebolu, Akçaşehir, Düzce, Mu-
durnu, Sinop, Ereğli,² Cide, Samsun, Eskişehir, Geyve, Bilecik, Kütah-
ya, Afyon, Bozüyük,³ Kastamonu bölgelerinde şubeler kurulmuştu.⁴ İs-
tanbul'da da AP şube memurlarının olduğu bilinmektedir.⁵

AP teşkilâtlarının kuruluş amacı daha önce istihbârât memurların-
ca değişik kaynaklardan toplanan bilgilerin çeşitli yollardan Erkan-ı
Harbiyeye bildirildiği bunun da çeşitli sakıncalar doğurduğu bilinmek-
tedir.⁶ Bu sakıncaları ortadan kaldırmak amacı ile haberalmanın tek şü-
bede toplanarak denetim ve değerlendirme kolaylığı sağlayacak AP teşki-
lâtı kurulması kararlaştırılmıştı. Ordu gerisinde ve ordu içerisinde,
düşman propagandacı casuslarını, gizli teşkilât mensublarını ve karışık-
lık çıkarmak isteyenleri tesbit etmek, düşman hatlarına gönderilecek
şahısları temin etmek, umumi emniyet ve istihbârât sağlamakla görevlen-
dirilmişti.⁷

1- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.8-1.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.64.

3- HTVD;55(1966) Vesika No: 1271.

4- ATESE Arşivi; KL.550, D.168, F.18, F.4-1. Şubelerin yerlerini göste-
rir kroki bkz.ATESE Arşivi, KL.574, D.50, F.54/1-5.

5- Çukurova, Bülent; AGE, s.26.

6- Peker, Nurettin; AGE, s.25.

7- ATESE Arşivi, KL.952, D.6, F.11 bkz. Ek: 19. HTVD;52(1965) Vesika
No:1205. ATESE Arşivi, KL.952, D.6, F.8-1.

Teşkilâtı yaptığı görevler bakımından üç kısma ayırmak mümkündür.

1- Düşman hatlarından haber alma; harp sahasında bulunan AP şubeleri zaman zaman düşman iç bölgelerine sızarak, orada yaşayan şahıslardan ve yabancı uyruklu tüccarlardan bilgi sızdırmıştır.¹ Teşkilâtın bu görevi Mart 1921 yılında sona ererek, iç haberalma ile ilgilenmeye başlamıştır.

2- Propaganda; teşkilât görevlileri halka zararlı propaganda yapanları sıkı takibe alarak onları yakalamış, aleyhte oluşan propagandayı lehe çevirmek amacı ile harp mıntıkasında ve ayaklanma mıntıklarında prapagandist olarak görev yapmıştır.²

3- Anadolu'ya çıkan şahısları araştırma; AP teşkilâtının bir görevi de sahil, hudut ve cephelerden gelen şahıslar hakkında araştırma yaparak, bunlarla ilgili bilgileri ilgili makamlara bildirerek, gerektiğinde bu şahısları tutuklayarak mahkemeye sevk etmektir.³

Kastamonu ve Bolu Havalisi AP Teşkilâtı bulunduğu yer gereği daha çok Anadolu'ya çıkan şahıslar hakkında araştırma yapma görevini üstlenmişti. 8 Kasım 1920 tarihinde "Kastamonu ve Bolu Havalisi P Teşkilâtı" kurmakla görevlendirilen Binbaşı Osman Behçet Bey, 15.11.1920 tarihine kadar İnebolu, Bartın, Ereğli, Cide, Zonguldak, Sinop ve Akçayşehir şubelerini kurmuş ve şu emirleri vermişti.

"1- P teşkilâtına ait bil-umûm mesail ve muamelâta Kastamonu ve Bolu Havalisi P riyasetine merbut ve riyasete karşı mesulsunuz, riyaset Kastamonu'da bulunmaktadır.

1- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.13/2. HTVD 52(1965) V.1205.Altay, Fahrettin; 10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası(Görüp Geçirdiklerim),

İstanbul 1970, s.332.

2- HTVD:55(1966) V.No: 1271.

3- ATESE Arşivi; KL.956, D.21, F.2; Himmetoğlu, Hüsnü; Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, İstanbul 1975, C.II, s.409.

2- Henüz P teşkilât memuru olmayan mevkilerde ahz-ı asker şube reisleri veyahut rüesa-i mülkiye, P teşkilâtı vazifesi ifa edecektir.

3- Riyaset tarafından tanzim kılınan şifre ve talimat derdest irsaldır. Şifrenin vürûduna kadar ahz-ı asker şubeleri şifresinden istifade edilecektir.

4- Mevcud memurların esâmi ve vazifesi telgrafla bildirilecektir."¹

Kastamonu ve Bolu Havalisi P şubelerinin nasıl çalışması gerektiği konusunda, bölgenin şartlarını gözönünde bulunduran Muhittin Paşa Erkan-ı Harbiyeye gönderdiği yazıda² bölgenin, batı kısmı ile sahilin harp sahası olması dolayısı ile buralarda bulunan mıntika kumandanlıkları merkezlerinde PM (Polis Merkezi) oluşturulmasını, bunların dışında kalan yerlerde ise PM'ye bağlı ikinci sınıf P şubeleri kurulmasını teklif etmektedir.

Bu teklif EHUR'ce olumlu karşılanması üzerine 21.11.1920 tarihinden itibaren sahil P şubelerine bir düzenleme getirildi.³ Buna göre, sahildeki P teşkilâtlarından İnebolu, Bartın ve Ereğli merkez olarak kabul ediliyordu. Bu merkezlerin sınırları ise İnebolu, Gerze'den itibaren Sinop dahil olmak üzere Cide'ye(Cide hariç) kadar olan mıntıkayı, Bartın, Cide'den itibaren Zonguldak'a (Zonguldak hariç) kadar olan mıntıkayı, Ereğli ise Zonguldak ve Akçâşehir'in dahil olduğu mıntıkayı şü-

---

1- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.6.

2- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.8.

3- ATESE Arşivi, KL.952, D.6, F.10 bkz.Ek:20. "Sahil boyundaki teşkilât ve suret-i merbudiyyet bervechi atidir" başlıklı yazı.

Türkiye haritası üzerinde PM'lerini gösteren krokide İnebolu birinci sınıf, Sinop ve Safranbolu teşkil edilecek olan ikinci sınıf, Bartın teşkil edilmiş olan üçüncü sınıf PM olarak gösterilmektedir. Ancak krokinin ne zaman düzenlendiği belli değildir. 21.11.1920 tarihinden önceye ait olması gereklidir. ATESE Arşivi KL.956, D.21, F.2-3.

bedeki içerisinde almakta idi. Her merkez çalışacağı memur kadrosunu seçerek her türlü haberleşmeyi merkezler aracılığı ile gerçekleştirecekti.

PM'lerine gönderilen bir talimâtla da nasıl çalışmaları gerektiği açık olarak anlatılmakta, buna göre P teşkilâtı sahilden, düşman mıntıkasından herhangi bir vasıta girecek her şahısla ilgilenerak, emniyet-i umumiye teşkilatı ile beraber bütün gelen giden şahısların geliş ve gidişlerini "seyrû seyahat" talimatnâmesine göre denetleyecekti. Anadoluya gelen asker şahıslarla da yakından ilgilenerak, şüpheli gördüklerini takip ve tevkif yetkisine sahip olmakla birlikte, tevkif işi emniyet-i umûmiye memurları tarafından yapılması uygundur, denilmekte ve talimatnâmenin İnebolu, Bartın ve Ereğli PM Müdüriyetlerine gönderildiği belirtilmekte idi.¹

Kastamonu ve Bolu Havalisi kumandanı Muhittin Paşa, bölgesinde bulunan P şubelerini 9/10.1.1921 tarihinde yeni bir düzenlemeye tabi tuttu. Buna göre; İnebolu ve Kastamonu birinci sınıf, Sinop, Ereğli, Düzce şubeleri ikinci sınıf, Bartın, Akçaşehir, Cide şubeleri üçüncü sınıf olacaktır. Akçaşehir ve Düzce şubeleri menatık-ı harbiye şubesi kabul edilecekti. Yetki ve irtibat bakımından ise; Düzce, Akçaşehir, Ereğli P şubeleri Bolu mıntıka komutanlığına, Bartın Şubesi Zonguldak müfrezesine İnebolu şubesi İnebolu Mevkî Kumandanlığına, Sinop şubesi Sinop Mevkî Kumandanlığına bağlı olacaktır. Zonguldak müfrezesine bağlı olmak üzere orada bulunan Fransızların ahvalini tetkik ve istihbârât toplamak üzere bir istihbârât zâbiti bulunacak, P şubeleri istihbârâta ait olan acil istihbârâtı, kumandanlık istihbârât zâbitliğine vereceklerdi.

1- ATASE Arşivi; KL.952, D.6, F.11.

Bolu Mıntıka Kumandanlığı bölgesinde ve Düzce'de P şubesi henüz kurulmamış, Bolu'da şube kurmak üzere bir zâbit, iki taharri memuru, 2 polis ve 3 inzibât memurundan oluşan bir ikinci sınıf teşkil edilmesi istenmektedir. Ayrıca her şubede bir zabıt bulunacak ve şubenin amiri olacaktır. Kastamonu P şubesi ise doğrudan doğruya komutanlık istihbârât şubesine bağlı olacaktır.

P teşkilâtında görevli olan şahısların maaşlarını nereden alacaklarını da ayrıntılı şekilde belirten Muhittin Paşa, yeni düzenlemeye göre, İstanbul'dan gelen asker şahıslardan hiç kimse Akçâşehir, Ereğli, Zonguldak, Amasra, Cide limanlarına çıkarılmayacak, yalnız İnebolu limanına çıkacaklar. Hava şartları elverişsiz olursa Sinop limanına çıkabileceklerdi.¹

Kastamonu AP . Bağlı Şubeler, Kadroları

Kastamonu merkez şubesi; Merkez şubenin reisliğini Erkan-ı Harp Binbaşı Osman Behçet Bey yapmakta idi.² Osman Bey'den başka şube yönetiminde ihtiyat mülazım-ı sanisi Mehmet Sadık Mehmet, ihtiyat mülazım-ı sani Hasan Efendi b. Hüseyin bulunuyordu. Kastamonu P Merkezine bağlı şubeler;

İnebolu Şubesi; Şube Müdürlüğünü Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey yürütmekte idi. Kısım amiri Mehmet Zühtü Efendi, Taharri memurları ise, Tefik, Bekir, Sıtkı, Muzaffer, Tahsin Efendiler'den oluşmakta idi.³ Bu kadro 3.4.1921 tarihine kadar görevini sürdürmüş, bu tarihte şube müdürlüğüne Süvari Binbaşısı Abdullah Nidai Bey⁴ getirilmiş, teşkilât kadrosuna da yeni atamalar yapılmıştı.⁵ Nidai Bey, aynı zamanda irtibât

1- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.13-2. Bkz.Ek: 21.

2- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.117.

3- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.10-5.

4- ATESE Arşivi; KL.956, D.21, F.10, 18-3.

5- Teşkilât kadrosu ve aldıkları maaş hk.bkz.Peker, Nurettin; AGE, s.269-270.

zâbitliği görevini de üzerine alarak iki şubenin birleşmesini sağlamıştır.

Bartın Şubesi; Şube müdürlüğünü Yüzbaşı Naci Efendi yürütmekte idi. Ziya, İhsan, İsmail Hakkı Efendiler ise taharri memurluğu görevini üstlenmişti. Naci Bey 1050, Ziya 600, İhsan 700, İsmail Hakkı 800 kuruş maaş almakta idiler.¹

Bolu P Şube Merkezi; Şube merkezinde müdür olarak bir yüzbaşı, bir komiser, 2 polis, 2 sivil memur, 2 yazıcı, 3 inzibat eri, 3 emireri, 1 misafirhane emireri, kırk yataklı misafirhanede görevli 10 er ve üç jandarma mevcut idi.

3 Ocak 1920 itibarı ile Bolu merkez şubesine bağlı olarak, Muduru şube-i muavenet memurluğu, Gerede AP memuru, Devrek AP memuru, Düzce muavenet memurluğu, Düzce'ye bağlı olarak Hendek ve Akyazı AP memurları bulunuyordu.² Bu şube-i merkeziyesine bağlı olmakla birlikte şube müdüriyeti ve bağlı memurluklar ise;

Ereğli Şube Müdüriyeti; Şube müdürü Yüzbaşı Şükrü Efendi, Taharri memurları Mehmet Nuri, Mustafa, Mustafa Sadi, Nevzat ve Cemil Efendilerdi.³ Ereğli'ye bağlı olarak Kozlu Maden Şube Memurluğu ve Alatlı AP İnzibat Memurluğu bulunmakta idi.⁴

Akçayış Şube Müdüriyeti; Şube Müdürü, Süvari Yüzbaşı Hasan Nazmi Efendi idi. Sivil memur Hafız Ali, Polis Müdürü Fazıl Efendi, Polis memurları Tahsin ve Şükrü Efendiler bulunuyordu. Akçayış, Anadolu'nun giriş ve çıkış kapısı konumu dolayısıyla burada bulunan iki iskelede iki inzibat memuru, on yataklı misafirhanede misafirhane memuru olarak

---

1- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.1-5, KL.952, D.6, F.10-5.

2- ATESE Arşivi; KL.954, D.6, F.1-1. Bolu Havalisi P Teşkilât kadrosu için bkz.Ek: 22

3- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.10-4, F.1-6.

4- ATESE Arşivi; KL.954, D.6, F.1-1.

5- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.1-2, KL.954, D.6, F.1-1.

bir asker, bir jandarma ve şube savcılığı yapan bir asker, iki emiri, bir inzibat bulunmakta idi.

Zaman zaman Akçaşehir'e bağlı olarak görev yapan Düzce memurluğunda ise mülazım-ı evvel Ahmet Efendi, polis memuru Rasim Efendi ile iki jandarma neferi P şubesini oluşturmakta idi.¹ Yine Akçaşehir'e bağlı olarak görev yapan Akkaya, Melikağzı ve Sakarya muavenet memurlukları bulunuyordu. Sakarya muavenet memurluğuna bağlı olarak Kocaeli AP inzibat memuru bulunmakta idi.²

Zonguldak P Şubesi; Çoğu zaman Ereğli P şubesine bağlı bir muavenet şubesi olarak görev yapan Zonguldak şubesinde Nevzat ve Cemil Efendiler görev yapmaktadırlar.³

Cide P Şubesi; Cide P muaven şubesi olarak isimlendirilen şubenin Taharri memurları Sulhi ve İhsan Efendi tarafından yürütüldüğü bilinmektedir.⁴

Sinop P Şubesi; Sinop P şubesi İnebolu P şubesine bağlı olarak kurulmuştu. Şube müdürlüğüne ilk önce mülazım-ı evvel Abdi Efendi atanmış,⁵ bu kişinin Ankara'ya tayin olmasıyla yerine mülâzım-ı evvel Abdullah Efendi tayin edilmişti. Taharri memuru Cemil Efendi ise sivil memur olarak şube emrinde çalışmaktaydı.⁶

1- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.1-3.

2- Bu memurlukların kadroları ve aldıkları maaşlar konusunda bkz.ATESE Arşivi; KL.954, D.6, F.1-1. Akçaşehir'e bağlı olarak görev yapan Sakarya AP memurluğunu ihtiyat Mülâzım-ı sani Kemal Efendi, bir inzibat ve iki jandarma ile yürütmekte idi. ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F-1-3.

3- Her iki şahıs da sivil taharri memuru olarak görev yapıyorlardı. Görevlerinin karşılığı olarak 800 kuruş maaş almakta idiler. ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.1+6.

4- Sulhi Efendi 800, Hasan Efendi 600 kuruş maaş almakta idi. ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.10-5.

5- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.1-7.

6- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.117.

P şubeleri kuruluşlarından itibaren yörede çıkan ayaklanmaların bastırılması ve ele başlarının tesbit edilmesi,¹ ile yöreye çıkmak isteyen casus² ve isyancıların yakalanmasında önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Ankara tarafından Yeşilordu meselesi sonrası Komünist faaliyetlerin yasaklanması üzerine bu tür faaliyetlerde bulunan şahısların takibini de P teşkilâtları yürütmekte idi.³

P teşkilât kuruluşunda 3 Mart 1921 tarihine kadar süren zaman içerisinde 80 şahsı şüpheli görerek İstiklâl Mahkemesine sevk etmiş, bunlardan biri idam edilmiş, ikisi mahkum olmuş, 2 kişi tart, 8 beraat, 38'i İstanbul'a iade, onyedisi idâre tarafından tahliye,⁴ onbiri ise çeşitli sebeplerle tahliye edilmişti.⁴ Bu çalışma ile P teşkilâtları önemli ölçüde anti propaganda ve düşman casus faaliyetlerinin önünü almayı başarmıştır.

D- İnebolu'da Kurulan İdarî ve Askerî Teşkilât

a) İnebolu İstihbârât Zabitliği

Heyet-i Temsiliye döneminde haberalma işlemleri idârî amirler tarafından yürütülmekte idi. Ankara hükümetinin kurulmasından sonra haberalma işlemleri mahalli askerlik şubeleri bünyesinde oluşturulan istihbârât subayları vasıtası ile EHU Riyaseti arasında yapılmaya başlandı.

İnebolu istihbârât zâbitliğini Mülâzım-ı evvel Şevki Efendi yürütmeye başladı.⁵ Şevki Efendi'nin faaliyetinin P teşkilâtının kurulmasın-

---

1- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.1.

2- İngiliz casusu Mustafa Sagir'in tesbit edilmesi ve yakalanmasında P teşkilâtın faaliyeti konusunda bkz.Peker,Nurettin; AGE, s.272-273-274.

3- Komünist faaliyetler konusunda P teşkilâtına verilen emirler için bkz. ATESE Arşivi; KL.955, D.17, F.19-20.

4- ATESE Arşivi; KL.956, D.21, F.2-4-5.

5- Peker, Nurettin; AGE, s.250. ATESE Arşivi; KL.601, D.3, F.61.

dan sonra da devam ettiğini bunun muhtemelen 1920 yılı sonlarına kadar sürdüğünü söylemek mümkündür.¹ İstihbârât Zâbitliği elde ettiği haberleri merkeze ulaştırma yanında İnebolu'ya gelen şüpheli şahıslarla ve sikasız gelen önemli sivil ve askerî şahısların Ankara'ya gitme isteklerini TBMM Riyaseti özel kalemine bildirmekte oradan aldığı malumat doğrultusunda gelen kişileri ya geri iade etmekte ya da Ankara'ya göndermekte idi.²

İstihbârât Zâbitliği daha sonra kadrosu genişletilecek istihbârât konusunda P teşkilâtı ile birlikte çalışmaya başladı.³ P teşkilâtının dağılmasından sonra ise İrtibât Zâbitliği ile çalışmalarını sürdürdü.⁴

b) İnebolu Mevkî Komutanlığı

Kastamonu ve Havalisi Kumandanlığına bağlı sahil mıntıkası 1920 ve 1921 yılları başlarından itibaren subay ve cephaneye sevki bakımından önem kazanmaya başladı. Sahilin güvenliği ve burada bulunan askeri

-
- 1- Cumhurbaşkanlığı Arşivindeki belgelerde istihbârât subayı Şevki Beyle ilgili ilk yazışma 17.6.1920 tarihini taşımaktadır. Muhtemelen subaylıkta bu tarihlerde faaliyete başlamış olmalı. Ankara hükümetinin teşkilâtlanmasının Mayıs 1920 başlarında oluşmaya başladığı düşünülecek olunursa bu tarihlerde olması mantıklıdır. Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A.II 9-C, D.39, F.1
  - 2- TBMM Riyaseti özel kaleminin İnebolu istihbarat zabiti ile son yazışma tarihi 26.12.1920 tarihini taşımakla birlikte bu görevi Nisan 1921'e kadar P teşkilâtının yürüttüğü bilinmekte, bu tarihte bize her ne kadar P teşkilâtı önce kurulmuş olsa bile tam faaliyete başlama tarihi 1921'in başları olmalı. Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A.III.9.C. D.39, F.15-1.
  - 3- EHUR Fevzi Paşa imzalı 4.12.1920 tarihli yazısında İstihbarat Subayı Şevki Bey'in kendileri ile temas kuracaklarını, İnebolu'ya gelen subayların tetkiki konusunda P teşkilâtına, kendi lüzum gördüğü kişilerin araştırmalarını yapacağını bildirmektedir. ATESE Arşivi; KL.601, D.3, F.61.
  - 4- İnebolu İstihbârât Subaylığında Yüzbaşı İsmail Hakkı, Mülâzım-ı evvel Ahmet Hamdi, Mülâzım-ı sani Ali Nail Beyler çalışıyordu. Peker, Nurettin; AGE, s.269-270. Himmetoğlu, Hüsnü; AGE,C.I, s.148.

kuvvetleri belli merkezlerde toplamak amacı ile Mevkî Komutanlıkları kuruldu.¹

İnebolu Mevkî Komutanlığı, Ocak 1921'de kuruluşunu tamamlayarak, faaliyete başlamıştı. Sahil mıntıkasının güvenliği ve İnebolu'nun asayişini temin için gerektiğinde topçu birliği de yardımcı olacaktı. Komutanlığın doğuda yetki sınırı Çatalzeytin'in İstefan köyünden başlayarak, batıda Kerpeburnu'na kadar uzanıyordu.

1921 Mart'ının sonuna doğru 130 km.lik sahil şeridinde on üç karakol kurulmuş, onbirinin de kurulması için çalışmalara başlanmıştır. Ayrıca İnebolu'da bir topçu, bir piyade bölüğü, Çatalzeytin ve Darphanede birer takım merkezi bulunmakta idi.² Kurulu olan karakollarda en az 7, en çok 9 er mevcut idi. Bunlar karakollar arasında devriye hizmeti yürütüyorlardı. Bölgede toplam 153 asker bu karakollarda ve askeri birimlerde Mevkî Kumandanlığına bağlı olarak görev yapmakta idi.³ Karakolların en önemli görevleri düşman gemilerini takip etmek ve sahile çıkacak yabancıları tesbit ederek, bunları ilgili yerlere rapor etmek idi. Karakollar bu görevlerini yaparken köy ihtiyar heyetleri ile köy bekçilerinden de faydalanmışlardı.

-
- 1- Kastamonu Havalisi Komutanlığı sahil güvenliği için 11.11.1920 tarihli emri ile sahili altı kısma ayırmıştı. Birinci kısım Sakarya nehrinin batısından başlayarak Akçayşehir'e kadar olup, Düzce Kuvvayı Tedibiye Kumandanlığına, ikinci kısım Akçayşehir'den Kozlu'ya kadar olup Ereğli Mevki Kumandanlığına, üçüncü kısım Kozlu'dan başlayarak Amasra'ya kadar olup Bartın Mevki Komutanlığına, dördüncü kısım Amasra'dan Kerpeburnu'na kadar olup, Cide Ahz-i Asker Şubesi-ne, beşinci kısım Kerpeburnu'nun İstefen mıntıkası olup, İnebolu Mevki Komutanlığına, altıncı kısım Ayancık ile Gerze mıntıkası olup Sinop Mevki Komutanlığına bağlanmıştı. ATESE Arşivi, KL.954, D.14, F.15.
  - 2- ATESE Arşivi; KL.1292, D.15, F.1-3.
  - 3- Mevki Komutanı Abdullah Nidai Bey, bölgede güvenliğin sağlanabilmesi ve nöbet işlemlerinin düzenli devamı için en az 250 asker olması gerektiğini savunmaktadır. ATESE Arşivi; KL.1292, D.15, F.1.

Mevkî Komutanlığının sahil gözetlemedeki eleman yetersizliğini gözönünde bulunduran MM Vekili Fevzi Paşa, 8.5.1921'de Sinop ile Ereğli arasında bulunan kuvvetlerinin de 370 kilometrelik sahil şeridinde köy karakolları ile köy ihtiyar heyetlerine ve bekçilerine yardımcı olmalarının uygun olacağını bildirmektedir.¹

İnebolu Mevkî Komutanlığının kadrosu ilçenin Yunan zırhlıları tarafından bombalanması ve işgal tehlikesi karşısında artırılarak yeni bir takım silah ve birlikler ilave edilmişti.

Mevkî Komutanlığı istihbârât konularında da Nisan 1921'de Abdullah Nidai Bey imzası ile çeşitli yazışmalarda bulunmuştur. Kanımızca bu sırada P teşkilâtının faaliyeti sona ermiş yeni bir teşkilât kurularına kadar Mevkî. komutanı subay, cephaneye sevki ile istihbârât konularında tek yetkili merci olmuştur.² Bu durum İnebolu İrtibât Zâbitliğinin kuruluşuna kadar devam etti.

c) İnebolu İrtibât Zâbitliği

2 Mart 1921 tarihli Kastamonu ve Havalisi Komutanlığı yazısı ile Süvari Binbaşısı Abdullah Nidai Bey EHU'ye bağlı irtibât zâbitliğine atanması ile kuruldu. Abdullah Nidai Bey, bu emirle P teşkilâtı, Mevkî Komutanlığı ve İstihbârât zâbitliği birimlerini de yürütmekte idi. P teşkilâtı konusunda Kastamonu Havalisi Komutanlığına bağlı olarak çalışan Nidai Bey, istihbârât ve irtibât subaylığı konusunda doğrudan doğruya EHU'ya bağlı olarak çalışacaktı.³

1- Fevzi Paşa, bölge halkının müslüman ve itimat kişiler olması sebebi ile köy ihtiyar heyetlerinin ahaliyi bu işe yardımcı olmak üzere mecbur tutmalarını da istemektedir. ATESE Arşivi; KL.1292, D.15, F.10.

2- Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A.III-9-C, D.39, F.21, A.III-9-C, D.39, F.22-1, A.III-9-C, D.39, F.22.

3- ATESE Arşivi; KL.956, D.21, F.10, 18-3.

İrtibât Zâbitliği kuruluşundan itibaren İnebolu'ya gelen sivil asker kişilerle, cephane, silah ve istihbârât konularında EHU, MM. Vekâleti, TBMM Riyaseti Özel Kalem Müdürlüğü¹ ile direk olarak haberleşmekte, onlardan aldıkları emirleri yerine getirmekte idi.

Abdullah Nidai Bey'in görevinin savaş sonuna kadar sürdüğünü görmekteyiz.² Bu dönemde Nidai Bey'in P teşkilâtı ve istihbârât zâbitliği konusunda yetkilerinin devamı konusunda fazla bilgi bulmak mümkün olmamakla birlikte Temmuz 1921'de P teşkilâtından sorumlu olduğu anlaşılmaktadır.³

d) İnebolu Tetkik Heyeti Amirliği

İnebolu'ya gelen eşyalarla, subay ve askerlerin vesikaları THA'ce yapılmakta idi. Karma komisyon şeklinde çalışan THA'liğinde Amir Yüzbaşı Selami Efendi, diğer üyeler ise sivil polis memurları Selahattin, Mehmet Zühtü, Muzaffer ve Mustafa Hikmet Efendilerden oluşmakta idi.⁴

-
- 1- Bu tür yazışmalarda Mevkî Komutanlığı ve İrtibat Zabıtlığı genellikle başlık olarak kullanılmıştır. Bu ise Nidai Bey'in her iki birimin komutanı olmasından kaynaklansa gerektir. ATESE Arşivi; KL.1203, D.2, F.1-76-99.
  - 2- Cumhurbaşkanlığı Arşivinden aldığımız İrtibât Subaylığına ait üç vesikadan birinin altında İrtibât Zâbiti olarak Kemal Bey imzası bulunmaktadır. Fakat ATESE belgelerinde aynı dönemle ilgili tüm yazışmalarda Nidai adı görülür. 4.7.1921 tarihli bu yazıyı imzalayan Kemal vekil olması ihtimali fazladır. Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A.III-9-C, D.39, F.33-6, A.II-9-C, D.39, F.33. Son belgenin tarihi 7.5.1922 tarihini taşımaktadır. Bu da zabıtlığın görevinin savaş sonuna kadar devam ettiğini göstermektedir. A.III-9-C, D.39, F.37.
  - 3- ATESE Arşivi; KL.1290, D.8, F.6-5.
  - 4- İnebolu bombardımanı sırasında THA'lığını Topçu Yüzbaşı İsmail Hakkı yapmakta idi. ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.1.

Heyette görevli memurlar, İnebolu'ya gelen vapurlara girerek gelen subay ve sivil şahısların vesikalarını kontrolden sonra onları bekleme salonuna alıyorlardı.¹ Aynı şekilde gelen eşyalarda THA'ne bağlı memurlar tarafından kontrol ediliyordu.

THA İnebolu iskelesine gelen kişiler için 15 Haziran 1921'de talimat yayınlayarak, vapurlara girecek memurların Mevkî Kumandanlığı ve THA'dan görevli olduklarını gösteren pusula taşıyacaklardı. Yüklerin kontrolünü ise bir emniyet ve bir inzibât memuru birlikte yapacaktı.

Vapura çıkacak hamal ve filika sayıları THA tesbit edecekti. Vapurda bulunan yolcular sayılarak liste halinde THA'ca tasdik edildikten sonra filika ve sandallarla iskeleye çıkarılacaktı.²

e) Askerî Sansür Müdüriyeti

Anadolu'nun giriş iskelesi sayılan İnebolu'da dışarıdan gelen ve dışarıya çıkan yazılı herşeyi sansürle görevlidir. 15 Haziran 1921'de de THA bağlı olarak kurulan ASM önceden basınla ilgili bilgileri denetleme ve sakıncalı gazetelerin Anadolu'ya girmesini engelleyen İstihbârât Subaylığının³ görevini 24 Temmuz 1921'den itibaren üstlendi.

ASM'nin bir vazifesi de millî hükümetin propaganda haberlerini özellikle İstanbul'a ulaştırmaktı. Bu tür görevleri ile ASM, Sansür ve Matbuat ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi ile işbirliği içinde bulunuyordu.⁴

f) İnebolu Esliha ve Cephane Sevk Komisyonu

Kastamonu ve Havalisi Komutanlığına bağlı olarak görev yapan ko-

---

1- Aydın, Mesut; AGE, s.182-183.

2- ATESE Arşivi; KL.622, D.18, F.27.

3- Özkaya, Yücel; AGE, s.55.

4- ATESE Arşivi; KL.622, D.18, F.84, KL.1305, D.1, F.36, Aydın, Mesut; AGE, s.178, Çukurova, Bülent; AGE, s.30-31.

misyonun başkanlığını Binbaşı Mehmet Zeki yapıyordu.¹

Komisyounun görevi İnebolu'ya gelen silahları kontrol ederek almak ve bunları emin vasıtalarla yola çıkarmaktı. Menzil Hat Komutanlığının kurulmasına kadar komisyon çalışmasını sürdürdü. Komisyon reisi Mehmet Zeki, Kastamonu Havalisi Komutanlığına günlük gelen ve sevk olunan silah ve cephaneyi bildiriyordu.² Gemilerden alınan cephane öncelikle düşman top menzili dışında bir mıntıkada depo ediliyordu. Oradan tedarik edilen vasıtalarla Kastamonu yoluyla Ankara ve Batı Cephesine gönderiliyordu.

Komisyounun başka bir vazifesi de gizli yollardan satın alınarak tüccar tarafından iskeleye getirilen silahları kontrol ederek parasının satınalma komisyonunca ödenmesini sağladıktan sonra sevkini sağlamaktı.³

Peker'e göre⁴ 8 Temmuz 1920'de Fevzi Paşa Topçu Kaymakamı Fuat Beyi ve Binbaşı Bahaeddin Beyi İnebolu'da satınalma işlemlerini yapmak üzere İnebolu'ya göndermiş, satınalma ve taşıma işlerini yürütmelerini istemişti. Fuat Bey, Binbaşı Bahaeddin Bey ve bir yüzbaşı, bu iş için bir komisyon kurmuşlar, Arabacılar kâhyası Mevlüd Ağa'yı da yanlarına alan komisyon taşıma işlemlerini organize etmiş, daha sonra bu komisyon Menzil Mıntıka Kumandanlığı emrine girmiştir. Bu komisyonla Esliha Sevk Komisyonu arasında ne gibi bağlantı olduğunu açıklayan bir bilgiye rastlamak mümkün olmadı.

Daha sonra Nokta Komutanlığı adını alan komisyon reisi Mehmet Zeki Bey 2 Ağustos 1921'de Ankara'da "Efrat Sevk Komisyonu" başkanlığına atanması ile Nokta Komutanlığı kaldırılmıştı.⁵

1- ATESE Arşivi; KL.601, D.17, F.92.

2- Kastamonu Havalisi Komutanı Muhittin Paşa 27.12.1920 tarihli yazısın da İnebolu'da motorlardan çıkarılan cephane ve silahların İnebolu'da bir dakika bile alıkonmadan top menzili haricine çıkarılması için kasabadaki "bil-umum vasıta-ı nakliye ile efradın ve ahâlinin kamilen bu hizmete celbini" Binbaşı Mehmet Zeki Beyden istemektedir.

3- ATESE Arşivi; KL.952, D.3, F.20.

4- Peker, Nurettin; AGE, s.216-217.

5- Peker, Nurettin; AGE, s.354.

g) İnebolu Emniyet Mufettişliği

Dahiliye Vekâletine bağlı olarak görev yapan Mufettişlik, ilçede kaymakama bağlı olarak görev yapıyordu. Mufettişlikler I.Dünya Savaşı sırasında bazı önemli merkezlerde kurulmuştu. İnebolu polisiyle birlikte çalışan mufettişliği Ragıp Bey, yardımcılığını ise başkomser Ali Bey yürütmekte idi.¹

10 Mayıs 1921'de çıkartılan kanunla mahalli polis idâresi ile birleştirilen mufettişlikler, Haziran 1912'de² tamamen ortadan kaldırılmıştır.

h) Liman Reisliği ve İnebolu İrkâp ve İhraç Komutanlığı

Kastamonu ilinin deniz sınırındaki Gerze, Sinop, Ayancık, İstefan İnebolu, Cide, Amasra, Bartın, Akçaşehir, Kozlu, Kilimli, Zonguldak, Ereğli liman reislikleri TMBB'sinin kuruluşundan sonra da İstanbul Bahriye Nezareti ile haberleşir, buradaki görevliler de İstanbul'dan atanırdı. Bu durumu ortadan kaldırmak amacı ile 10 Temmuz 1920'de Ankara'da Umur-u Bahriye Müdüriyeti kurularak, buradaki Limanlar Müdürlüğüne³ bağlandı.

Millî Mücadele döneminde İnebolu'da liman reisi olarak 1919-1920 tarihlerinde Binbaşı İzzet, 2.5.1920'de Muhittin, 23.1.1921'de ise Yüzbaşı Neyyir Bey⁴ görev yaptı.

Liman reisliğinden ayrı olarak, İnebolu'da ikmal işlerinin artması ile Yükleme ve Boşaltma Komutanlığı kurulmuştu. Komutanlık 1921'de iş hacminin genişlemesi eleman sayısını artırmış ve burada hizmet eden nefer sayısını onbeşe çıkarmıştı.⁵ Ayrıca limanda çalışan kayık ve fi-likalar da buraya bağlı olarak hizmet vermekte idi.

-
- 1- ATESE Arşivi; KL.956, D.23, F.5-2.
  - 2- Düstur; 10.3.1337, 28.2.1338. s.41.
  - 3- TİH. Deniz Cephesi; s.160-170.
  - 4- Peker, Nurettin; AGE, s.219.
  - 5- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.1.

E- KASTAMONU İSTİKLÂL MAHKEMELERİ

a) I.Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi

TBMM'sinde 11 Eylül 1920 tarihinde kabul edilen "Asker Firarileri Hakkında Kanun"la, TBMM azalarından oluşacak İstiklâl Mahkemeleri kurulması 20.9.1920'de kararlaştırılmıştı.¹ Öyle bir karara sebep; ülke genelinde süren isyan girişimleri ile asker kaçağı sayısının artmasıdır. Meclis, ülkenin içinde bulunduğu güvensizlik ortamını sukuna kavuşturmak amacı ile sekiz bölgede "İstiklâl Mahkemesi" adı ile olağanüstü yetkilere sahip mahkeme kurulmasını kararlaştırdı. Bu mahkemeler doğrudan doğruya TBMM'sine bağlı olacaklar ve mahkeme kararlarından sadece Meclise karşı sorumlu olacaktır.

TBMM'de alınan karar doğrultusunda Kastamonu İstiklâl Mahkemesi azâlığına seçilen Tefik Rüştü, Refik Şevket ve Fikret Beylerden² oluşan heyet, 10 Ekim 1920 tarihinde Ankara'dan hareketle 12 Ekim tarihinde Çankırı'ya ulaştı. Çankırı'da bir süre faaliyette bulunan mahkeme üyeleri Kastamonu'ya gelerek, o zamanlar Gençler Kulübü olan binada faaliyete başladı. Heyetin Kastamonu'ya geliş tarihi 2 Kasım 1920 olmalıdır.³ Bir süre sonra Tefik Rüştü Bey, Moskova'ya gidecek elçilik heyetine seçildiği için bu görevinden ayrıldı.⁴ Tefik Rüştü'den boşalan

-
- 1- Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Mustafa Kemal'in İstiklâl Mahkemeleri kurulmasını isteyen yazısı. A.III-10-a-2, D.43, F.1. TBMM'since kurulan İstiklâl Mahkemeleri ve seçilen kişiler için bkz.Ek: 23.
  - 2- Dahiliye Vekâletinden, 9 Ekim 1920 tarihinde Kastamonu Valiliğine gönderilen yazıda, Çankırı, Zonguldak, Sinop Sancakları ile Kastamonu vilâyeti İstiklâl Mahkemesi üyeliklerine Tefik Tarık, Tefik Rüştü, Refik Şevket'in atandıkları bildirilmektedir. Peker, Nurettin; AGE, s.255. Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A.III-10-a-2, D.43, F.46-8.
  - 3- Peker'e göre, heyet 19 Ekim tarihinde Kastamonu'ya gelmiştir. Aybars ise, heyetin 2 Kasım tarihinde Çankırı'dan ayrıldığını yazmaktadır. Açıksöz gazetesi 8 Kasım 1920 tarihli nüshasında heyetin cumartesi geldiğinden bahisle 6 Kasım 1920 tarihini vermekte, bunu Açıksözcü'de desteklemektedir. Cumhurbaşkanlığı Arşivindeki vesika-ya göre heyet 1 Kasım'da Çankırı'dan ayrılmıştır. A-III-10-a-2, D.43, F.46-51.
  - 4- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.107. Tefik Rüştü Bey'in Kastamonu'da on beş gün görev yaptığını söylemektedir. Açıksöz gazetesi ise 18 Teşrin-i sani 1331 tarihli nüshasında Tefik Rüştü'nün görevden ayrıldığını yazmaktadır.

üyeliğe Bitlis meb'usu Yusuf Ziya ve Mardin meb'usu Necip Beyler, 20.11.1920 tarihinde seçilerek, 22.11.1920'de Kastamonu'da göreve başlamışlardır.¹

Yeni üyeler Kastamonu'ya gelinceye kadar, yargı işine ara veren mahkeme, üyelerin gelmesi ile tekrar faaliyete başladı. Mahkeme daha Çankırı'da iken yayınladığı genelge ile asker firarilerinin teslimi için onbeş günlük bir süre tanıdı. Bu süre içerisinde teslim olan firariler hakkında işlem yapılmayacağı belirtilmişti.² Bu sürenin bitiminden sonra faaliyete başlayan mahkeme, firar, firar ve ahz-u gasb, firariyi himaye, firar ve katil, firara sebebiyet, firar sirkat, firar şekavet, , firar teshil, firara teşvik, firar vazife-i su-i istimal, firara yataklık gibi suçlardan, 144 kişiyi cezalandırmıştı.³ Asker kaçağı olarak yakalanan ve askeri hapisanede bulunan 1080 kişi ise mahkemenin kararı ile tahliye edilerek birliklerine gönderilmişti.⁴ Böylece bölgede bulunan asker kaçaklarına büyük bir gözdağı verilerek, firarın önlenmesi için önemli bir caydırıcılık sağlanmıştır.

İstiklâl Mahkemesi görev yaptığı 16.10.1920 tarihinden itibaren dörtten fazla beyannâme yayınladı.⁵ Ayrıca halka İstiklâl Mahkemelerinin önemini anlatmak için Açıksöz gazetesi vasıtası ile çeşitli konularda aydınlatıcı röportajlar yayınlattı. Bunlardan ilki 22 Kasım 1920 tarihini taşımaktadır. Bu röportajda İstiklâl Mahkemelerinin kuruluş

-
- 1- Peker, Yusuf Ziya ve Necip Beylerin 4 Kasım 1920'de Kastamonu'ya geldiklerini yazmaktadır ki bu tarih yanlıştır. Yusuf Ziya ve Necip Beyler 11.12.1920'de Kastamonu İstiklâl Mahkemesi azalığına seçilmişlerdi. Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A-III-10-a-2, D.43, F.46.
  - 2- Açıksöz; 8 Teşrin-i sani 1336.
  - 3- Aybars, Ergun; AGE, s.127-128.
  - 4- ATESE Arşivi; KL.952, D.5, F.1-30.
  - 5- İstiklâl Mahkemesinin yayınladığı dört beyannâmeden ikisi Açıksözde yayınlanmıştır. Beyannâme metinleri için bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.296-297, 303-305. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.109-111, Aybars, Ergun; AGE, s.254-261.

sebebi ve çalışması hakkında mahkeme heyetinin ayrıntılı açıklamaları vardır.¹ İstiklâl Mahkemesi heyetiyle ikinci röportaj 23 Ocak 1921 tarihinde yapılmıştı. Heyet, özellikle asker kaçakları üzerinde durarak, "Tekrar ederiz bir firariyi bile mükellefiyet yükünden kurtarmamak için kararı ithaz ederiz. Bu mükerreratı firarilerin çokluğundan dolayı değil, musavatsızlığı kaldırmak maksadına binaen ithaz etdik" diyerek adaleti sağlamak için her yola başvurulacağını vurgulamaya çalışmışlardı.²

Bölgede sükunun sağlanmasında önemli katkılarda bulunan İstiklâl Mahkemeleri görev yaptığı süre içerisinde çeşitli suçlardan pek çok insanı yargılayarak cezalandırdı.³ Bu dönem içerisinde askeri hapishanede, asker kişi olarak 1120 kişi tevkif ve mahkum olarak bulunmuş, bunlardan 1080 tanesi tahliye edilmiş, 40 tanesi ceza almış, ceza alanlardan 12 karar İstiklâl Mahkemesi tarafından verilmiştir.⁴

TBMM'nin 17 Şubat 1921 tarihli kararı üzerine, çalışmaları durdurulan İstiklâl Mahkemelerinden, Kastamonu İstiklâl Mahkemesi 21 Şubat 1921 tarihinde yayınladığı bir beyannâme ile görevlerinin sona erdiğini açıkladı.⁵ Bu açıklama üzerine, Kastamonu yöresinde TBMM' sine yapılan başvurularla İstiklâl Mahkemelerinin görevlerinin sona erdirilmemesi taleplerinin geldiği görülmektedir.⁶ İstiklâl Mahkemelerine

-
- 1- Açıksöz; 22 Teşrin-i sani 1336, 23 Kanun-u sani 1337. Aybars ikinci mülakât için 24 Ocak 1921 tarihini vermektedir. Ek: 24
  - 2- Açıksöz; 23 Kanun-u sani 1337.
  - 3- Kastamonu'da yargılananların aldıkları cezalar hakkında bkz. Aybars, Ergun; AGE, s.129.
  - 4- ATESE Arşivi; KL.952, D.5, F.1-33-40. Askeri hapishanede bulunan suçlular ve aldıkları cezalar için bkz. Ek: 25-26.5 Şubat 1921'e kadar asker şahıs olarak 25 kişi İstiklâl Mahkemesine sevk edilmiş, bunlardan 11 kişi idama mahkum diğerleri ise muhtelif cezalara çarptırılmıştır. ATESE Arşivi; KL.622, D.18, F.53.
  - 5- Açıksöz; 21 Şubat 1337, bkz. Ek: 27-28. Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A-III-10-a-2, D.43, F.70.
  - 6- "İstiklâl Mahkemesinin iadesi için mazbata" Açıksöz; 28 Şubat 1337.

bu kadar ilgi duyulmasının nedeni 4 ay 10 gün içerisinde mahkemenin bölgede faaliyet gösteren pek çok çete ve eşkiyayı yakalatıp anında verdiği kararlarla halkın sempatisini kazanmış olmasından gelmektedir.

Mahkeme üyeleri, görev sürelerinin sona ermesinden 2.3.1921 tarihine kadar Kastamonu'nun çeşitli köylerini dolaşarak, yaptıkları konuşmalarla köylünün her türlü tehlike karşısında uyanık olmalarını, mahkemenin sağlamış olduğu huzur, güven ortamının devam etmesine yardımcı olmalarını istediler.¹

b) II.Dönem İstiklâl Mahkemesi

Batı cephesinde Yunan ordusunun Eskişehir ve Kütahya'yı ele geçirerek Ankara'ya yaklaşması üzerine, 23 Temmuz 1921'de Fevzi Paşa ordunun sağ ve sol cephadaki güvenliğini sağlamak ve firarı önlemek üzere Kastamonu ve Konya'da tekrar İstiklâl Mahkemesi kurulmasını teklif etti. Meclis, bu teklif üzerine Konya, Samsun, Kastamonu ve Yozgat'ta İstiklâl Mahkemeleri kurulması kararı verdi.

30 Temmuz 1921'de kurulan İstiklâl Mahkemelerine Meclis içerisindeki üye seçimlerinde Kastamonu İstiklâl Mahkemesi Başkanlığına Mustafa Necati Bey, Kurula ise, Çankırı Meb'usu Neşet Nazım, Canik Meb'usu Hamdi, Trabzon Meb'usu Hamdi seçilmişlerdi. 10 Ağustos'da mahkeme, Ankara'dan hareketinden önce Kastamonu, Bolu, Sinop, Çankırı, Zonguldak vilâyetlerine telgrafla bir talimatnâme gönderdi.² Bu talimatnâmede TBMM'den aldıkları özel yetki ile göreve başladığı belirtilen mahkemenin, asker firarileri ile devletin maddi ve manevi kuvvetlerini yıkmaya çalışanlara acımasız davranacağı, firarilere birliklerine dönmeleri için 15 gün süre verildiği belirtilmekte idi. Ondört maddeden oluşan talimat nâmenin bütün mülkî ve idârî amirlerle en ücra köylere kadar ulaştırılması istenmekte idi.

1- Peker, Nurettin; AGE, s.206.

2- Açıksöz; 13 Ağustos 1337. bkz.Ek:29.

Çankırı'da 12 Ağustos'da göreve başlayan mahkemenin ilk kararını da burada vermeye başladığını görmekteyiz.¹ 19 Ağustos'da² Kastamonu'ya gelen mahkeme onbeş gün burada çalıştıktan sonra 2 Eylül tarihinde İnebolu'ya hareket ederek,³ burada soygunculuk suçundan tutuklu bulunan Kel Rauf ve çetesini yargıladıktan sonra mahkeme heyetinden Neşet ve Hamdi Beyler 8 Eylül tarihinde, Necati Beyle Benizâde Hamdi Bey ise 9 Eylül tarihinde Kastamonu'ya gelerek 11 Eylül'den itibaren burada tekrar faaliyete başladılar.⁴

Mahkeme, asker kaçakları ile yakından ilgilendi. Kaçakları sıkı takibe alan mahkeme, bir yandan da cepheye giden askerlerle yakından ilgilenerek, onların iâşe ve ihtiyaçlarının karşılanması hususunu da yakından takip etti.

Eşraf, aydın ve subaylardan oluşan bir heyet vasıtası ile cepheye gidenlere niçin savaşmaları gerektiğini anlattı. Cepheden kaçmanın çare olmadığı, kaçanların mutlaka cezalandırılacağı hükmünü beyinlere yerleştirmeye çalışmakta idi.⁵

Mahkemenin üzerinde önemle durduğu diğer bir konu ise "Tekâlif-i Milliye" emirlerinin yerine getirilmesi idi. Bu konudaki ikinci beyannâmeye ise; Mahkeme, 20 Ağustos 1321 tarihinde yayınladığı 5 maddelik bir beyannâme ile Tekâlif-i Milliye emirlerine aykırı olarak silah ve cephane saklayanlara 24 Ağustos'a kadar ek süre verildiğini bu süre içerisinde teslim etmeyenlerin cezalandırılacağı belirtilmektedir.⁶ Emirlerine aykırı olarak halkın elindeki vasıta, giyecek ve yiyecek maddelerini alan görevlilere karşı sert tedbirlere başvuruldu. Bu amaçla 10 Ekim 1921'de Açıksöz gazetesinde yayınlanan üç maddelik beyannâme

-
- 1- Açıksöz; 14 Ağustos 1337. "İstiklâl Mahkemesinin ilk cezası"
  - 2- Peker'e göre mahkeme heyeti 18 Ağustos tarihinde Kastamonu'ya gelerek cepheye gidecek erlerin toplandığı kışlada onlara nasihatlar da bulunmuştur. Peker, Nurettin; AGE, s.363. ATESE Arşivi; KL.1305, D.13, F.13. "Kastamonu İstiklâl Mahkemesinin Faaliyete Başladığı Hk."
  - 3- Açıksöz; 3 Eylül 1337. "İstiklâl Mahkemesi İnebolu'da"
  - 4- Açıksöz; 11 Eylül 1337. "İstiklâl Mahkemesi Heyet-i Muhteremesinin avdeti"
  - 5- Peker, Nurettin; AGE, s.363.
  - 6- Açıksöz; 21 Ağustos 1337. Bkz.Ek:30.

ile Tekâlif-i Milliye emirlerine uymayanlar uyarılmaktadır.¹

Yetki alanı çok geniş tutulan mahkeme, 1 Aralık 1921'den itibaren Çorum livası da mahkemenin yetki alanına bırakıldı. Mahkeme heyeti bu geniş alan içerisinde sık sık seyahat etmek zorunda kaldı. 22 Eylül'de Bolu'ya, 20 Ekim'de Düzce'ye, 29 Ekim'de Adapazarı'na, 31 Ekim'de İzmit'e giden mahkeme 21 Kasım'da tekrar Bolu'ya gelen mahkeme üyelerinden Necati Bey, 29 Kasım'da Koçhisar'da Hamdi ve Neşet Beyler de Karaviran'da çalışmalarda bulunduktan sonra 1 Aralık'da Kastamonu'ya geldiler. 22 Eylül'den 1 Aralık 1921'e kadar Hamid Bey ve bir katip Kastamonu'da kalarak buradaki işleri yürüttüler.²

21 Aralık'ta mahkeme reisi M.Necati Bey Ankara'ya gitti. Hamdi Bey ise 27 Aralık'ta İnebolu'da bulunması sebebiyle mahkeme üç gün çalışmadı.³ 1922 Ağustos'una kadar aralıksız çalışmasını sürdüren mahkeme, Kastamonu'da 44, İnebolu'da 12, Safranbolu'da 3, Daday'da 18, Araç'da 9, Tosya'da 20, Taşköprü'de 34, Cide'de 5, Sinop'ta 2, Boyabat'ta 29, Ayancık'ta 7, Çankırı'da 77, Çürkeş'de 6, Ilgaz'da 14, Bolu'da 9, Gerede'de 10, Düzce'de 2, Göynük'te 1, Zonguldak'da 1, çeşitli yerlerde 23 olmak üzere 334 davaya baktı.⁴

Aybars'a göre, mahkemeye 9016 maznun geldi. Bunlardan 648'i be-
raat, 5'i idam, 3'ü gıyaben idam, 69'u kürek ve kal'a bend, 7477'si ise
muhtelif cezalara çarptırıldı.⁵

1- Açıksöz; 10 Teşrin-i evvel 1921. Ayrıca beyannâme metni için bkz.
Aybars, Ergun; AGE, s.152.

2- Aybars, Ergun; AGE, s.151. Mahkeme reisi Necati Bey 6 Şubat 1922'de
Kastamonu'ya dönmüştü. Açıksöz; 7 Şubat 1338. Cumhurbaşkanlığı Arşi-
vi; A.III-10-a-2, D.43, F.154-1.

3- Açıksöz; 27 Aralık 1921, Aybars, Ergun; AGE, s.151.

4- Aybars, Ergun; AGE, s.153. Açıksöz; 14, 21, 29, 31 Ağustos 1337.
1, 8, 17, 20 Eylül 1337, 5, 11, 23, 25, 31 Teşrin-i evvel 1337,
10, 21, 29 Teşrin-i sani 1337, 1,4,6,7,8,22 Kanun-u evvel 1337, 14,21
Kanun-u sani 1338, 2,6,7,9,15,26 Şubat 1338, 2,7,8,9,11,14,15 Mart
1338, 2 Nisan 1338, 10 Mayıs 1338, 18,20,22,24 Haziran 1338,
30 Temmuz 1338.

5- Aybars'ın da belirttiği gibi idam edilenlerin sayısını tam olarak

2 Ağustos 1922 tarihli bir açıklama ile mahkemenin görevi sona ermişti.¹ İstiklâl Mahkemesi üyeleri Kastamonu'da görev yaptıkları süre içerisinde çok sevilen ve sayılan kişiler olmuşlardı. Özellikle mahkeme reisi M.Necati Bey, gerek Açıksöz'e yazdığı makaleler, gerekse önemli tören ve anma günlerinde yaptığı konuşmalarla halkın sevgisini kazanmıştı. Bu sevginin bir simgesi olarak 2 Mayıs 1922'de M.Necati Bey, Kastamonu'nun fahri hemşerisi ilân edilmişti.² M.Necati, İstiklâl Mahkemelerinin önemini anlatan pek çok konferans ve beyanlarla da dikkati çekti.³

F- BÖLGEDEKİ ASKERİ OLAYLAR

a) İnebolu Bombardımanı

Anadolu'da kurulan millî hükümetin ikmal iskelesi durumuna gelen İnebolu, düşman devletlerin ilgisini çekmeye başladı. İlk defa 27 Mart 1921 tarihinde İnebolu'ya gelen bandrasız bir savaş gemisi denizde beş altı top atışı yaparak bir manevra gerçekleştirmişti.⁴ Bu tarihten itibaren İnebolu'ya yapılan cephane ve subay sevkinin artması ile beraber, düşman gemilerinin denetiminin de artmaya başladığı görülür. Karadeniz'de özellikle Yunan bandralı gemilerin olası saldırısına karşı askerî makamlar bazı tedbirler alma yoluna gitmişlerdi. Sahil bo-

---

kestirmek mümkün değildir. Açıksöz'ün nüshaları incelendiğinde bu sayının çok fazla olduğu görülmektedir. Ocak 1922 itibarı ile Kastamonu hapishanesinde 328 mahkum, 444 tutuklu vardı. Bu tutuklulardan 300 kadarı İstiklâl Mahkemesine aitti. Açıksöz; 22 Kanun-u sani 1338.

1* Açıksöz; 2 Ağustos 1338.

2- Fahri hemşerilik beratının altında 56 imza bulunmaktadır. Bkz. Açıksöz; 2 Mayıs 1338.

3- "İstiklâl Mahkemesi reisi Necati Beyle Mülâkat" Açıksöz; 12 Şubat 1338. Ayrıca İstiklâl Mahkemelerinin reisi Necati Beyin konferansları için bkz. Açıksöz; 15 Ağustos 1338.

4- Peker, Nurettin; AGE, s.309.

yunca kurulmuş olan gözetleme istasyonları vasıtası ile gemilerin hareketlerinden haberdar olan askerî makamlar ilk defa 2 Haziran 1921 tarihinde¹ İnebolu'ya gelen bir Yunan torpidosunun hareketlerinden kuşkulananarak, muhtemel bir saldırıya karşı hazırlık yapmaya başlandı.

İnebolu Mevkî Kumandanı Binbaşı Nidai Bey, 2 Haziran'dan itibaren Yunan zırhlılarını takibe başladı. 3 Haziran'da zırhlılar Cide ve Amasra'da görüldüğü yolunda haberler alındı. Yunan zırhlılarının bu hareketleri konusunda Fransız makamlarından bilgi istendi ise de Zonguldak'ta bulunan Fransız amiral zırhlılardan haberdar olmadığını, büyük bir ihtimalle Karadeniz'e, boğazdan izinsiz olarak girdiklerini söylüyordu. Bunun üzerine Nidai Bey, İnebolu'nun güvenliği için 61.Fırka Alay Kumandanı Binbaşı Recep ve Tetkik Heyeti Amiri Topçu Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'le istihşarede bulunarak, savunma plânı hazırladı. İnebolu'nun savunmasına ayrılmış olan askerî kuvvetlere ek olarak, askerlik şubesi ve ihraç kumandanlığı emrinde bulunan yirmi yedi neferi de İnebolu'nun doğu ve batı mıntıkalarına yerleştirerek, bunlara iki de makinalı tedarik edildi. Mevcut topçu takımı kadrosunun arttırılması için de Kastamonu'dan asker sevki istendi.²

7 Haziran'da Cide Mevkî Kumandanı öğlen saatinde bir zırhlı ile üç torpidonun doğuya doğru hareket ettiğini, bunların muhtemelen Yunana ait olduğunu bildirmekte idi.³ Bu zırhlı Karadeniz'de bulunan diğer Yunan zırhlısı ile birleşerek, 9 Haziran sabahı saat 7'de İnebolu açıklarına gelmişti.

"Kılış" ve "Panter" ismini taşıyan bu iki zırhlı kasabayı kuşatmış görünüyordu. Saat 7.50'de bir torpido limana girerek, liman yakınlarındaki Rum köyleri ile işaretleşmiş, arkasından saat 8.40'da denize beyaz bayraklı bir filika indirmişti. Filikadan inenlerle konuş-

---

1- ATESE Arşivi; KL.956, D.20, F.1.

2- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.1.

3- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.2-1.

mak üzere Liman Reisi, Erkâb ve İhraç Kumandanı, Mevkî Kumandan Muavini ve Polis Komiserinden oluşan bir heyet mendirekte iki Yunan bahriye subayını karşılamışlardı. Subaylar, komutanlarının İnebolu Kaymakamı, askerî kumandan, Liman Reisi ve rüesadan birisini zırhlıya davet ederek görüşme isteğinde bulunduğu, konunun ise kasabada bulunan cephaneye kayıklarının kendilerine teslimi olduğu belirtilmekte idi. Türk heyetinin bu daveti reddetmesi üzerine subaylar heyete ceplerinde hazır bulunan bir notam vererek, bir saat içerisinde notama cevap verilmezse kasabanın iki saat sonra bombalanacağını söyleyerek, torpidoya döndüler.¹

Sözkonusu notam, askeri malzemenin imhâ edilmesi, kumandan ve askerlerin kendilerine teslim edilmelerini, telgraf ve telsiz şebekelerinin tahrib edilerek, makinaların teslimi, limanda mevcut mürettebatın teslimini içermekte idi. Bunun gerçekleşmesi için iki saat zaman verilmişti.²

Notam sureti Kastamonu Havalisi Kumandanlığı vasıtası ile doğrudan Genel Kurmay'a bildirilerek görüş istendi. Genel Kurmay, Fevzi Paşa imzası ile gönderdiği yazıda,³ notama münasip bir şekilde red cevabı verilerek, Kastamonu ve çevresinde bulunan piyade ve süvari birlikleri ile İnebolu'nun takviye edilmesi, İnebolu halkından eli silah tutanların teşvik edilerek, savunma hattı kurulması, kasabada bulunan silah ve cephanenin bir an önce düşman menzili dışına çıkarılması istenmekte idi.

Yunan notamından 1,5 saat sonra İnebolu'nun cevabını taşıyan notam Liman Reisi Neyyir Bey tarafından Yunan torpidosuna götürüldü. Kararın olumsuz olduğunu öğrenen Yunan subayı, Liman Reisine; cephaneye ve kayıkların kendilerine teslim edilmesi için karaya asker çıkaracağını

1- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.14.

2- ATESE Arşiv; KL.956, D.22, F.5.

3- ATESE Arşivi; KL.96, D.22, F.5-3.

söyleyerek tehditte bulundu. Bunun üzerine, Liman Reisi sahile asker çıkarılmasına müsaade etmeyeceklerini söyleyerek torpidodan ayrıldı.

İnebolu'nun mülkî ve askerî yetkilileri savunma tedbirlerini uygulamaya başladılar. Resmi daireler tatil edilerek, önemli resmi evrakın İkiçay'a taşınması sağlandı.

Kadın ve çocukların da bombardımandan etkilenmemesi için İkiçay'a gönderilmesi ve çarşı içinde yağma hareketlerine karşı devriye görevlendirilmesi kararlaştırıldı.¹ İrtibat Subayı Nidai Bey'in emri ile yerli Rumlar toplanarak, daha güvenli olan iç bölgeye tahliye edildi. Başlarına muhafız dikilmesi, eğer şehir bombalanacak ve işgal edilecek olursa onların hayatının da tehlikede olacağının "Kılış" süvarilerine anlatılması kararlaştırıldı.²

Yunan zırhlıları kasabanın kararlı tutumu üzerine, savaş durumuna geçerek saat 1.20'de mendirek civarında ufak toplarla ateşe başladı. İlk hedef hükümet konağı ve iskelede bulunan on kadar kayığın tahrip edilmesi oldu. Türk topçusu gemilerin top menziline girmesi üzerine ateşe başladılar, topçu ateşi üzerine gemiler uzaklaşarak, uzun mesafeli toplarla atışlarını saat 2.45'e kadar sürdürdüler. Kasabanın batısına doğru hareket eden zırhlılar saat 5.45'de tekrar gelerek uzun menzilli toplarla elli dolayında mermiyi kasabaya ve topçu birliğinin bulunduğu tepeye gönderdi. Saat 6.25'e kadar süren atışlara Türk topçusu top menzilinin kısa olması sebebiyle karşılık verememişti.³

Bu iki bombardımandan sonra Kılış zırhlısı 30 Temmuz 1922 günü tekrar İnebolu'ya gelerek üç atışta daha bulundu. Bu atışlardan hiç bir zaiyat meydana gelmedi.⁴

1- Peker, Nurettin; AGE, s.338. Baysal, Mevlüt; "İnebolu Bombardımanı", Yakın Tarihimiz; C.II, s.23.

2- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.5-6.

3- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.5-16.

4- Peker, Nurettin; AGE, s.356. Sevük, İsmail Habib; O Zamanlar(1920-1923), Ankara 1981.s.20-24.

İnebolu Bombardımanından Sonra Alınan Tedbirler

İnebolu bombardımanı Amasra Mevkî Komutanı tarafından, Sinop Mevkî Komutanı Cemil Bey vasıtası ile Kastamonu'ya ulaştırılmıştı.¹ Kastamonu ve Havalisi Komutanı Muhittin Paşa bu haber üzerine Yunan gemilerinin tekrar saldırma ihtimalini düşünerek, Sinop'tan Akçavaşir'e kadar olan sahil şeridindeki fenerlerin söndürülmesini,² gemilerin bulunduğu yerlerinin de anında haber verilmesini kıyı Mevkî komutanlıklarından istemişti.³ Bunun üzerine düzenli olarak gemilerin seyri, komutanlığa bildirilmeye başlandı.⁴ Sahildeki fenerlerden, Zonguldak feneri⁵ hariç hepsi söndürüldü.

Küre'de bulunan Refet Paşa bombardıman haberi üzerine emrinde bulunan on neferi İnebolu'ya gönderdi,⁶ kendisi de daha sonra İnebolu'ya gelerek incelemede bulundu. 25 gün burada kaldıktan sonra Ankara'ya hareket etti.

10 Haziran gecesi Kastamonu Piyade Bölüğü ve Muhittin Paşa da İnebolu'ya gelerek, incelemelerde bulunduktan sonra kasabada bulunan silah ve cephanenin İkiçay'a taşınarak emniyete alınmasını sağladı. Muhittin Paşa incelemeleri sonunda kasabada ve Patriyos köyünde bulunan Rumların, casusluk yaptıklarını, bunlardan yirmi ikisi kasabadan, seksen beşi de Patriyos'tan olmak üzere 107 kişiyi iç bölgelere göndermeye karar verdi.⁷

Bundan sonraki muhtemel düşman saldırısına karşı hazırlıklı olmak ve halkı aydınlatmak için Mevkî Komutanlığı bir ilân yayınladı. Yedi

---

1- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.5-8.

2- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.6, KL.956, D.22, F.6-1. HTVD; Haziran 1966. Vesika No: 1290,

3- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.9.

4- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.9-1, F.10.

5- Zonguldak feneri, limanda bulunan torpido Fransız komutanın karşı çıkması ile söndürülemediği. ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.12-3.

6- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.11.

7- ATESE Arşivi, KL.956, D.22, F.22.

maddeden oluşan bu ilâna göre;¹

- 1- Düşman tehlikesi tellâl ve davulla halka duyurulacak,
- 2- Davulu işiten halk sükunetle çay kenarındaki emin mahallere veya İkiçay'a gidecekler, silahlı sivil halk ancak polis ve asker nezaretinde olmak şartıyla kasabada dolaşabilecek, polissiz, jandarmasız ve askersiz dolaşanlar tutuklanacak,
- 3- Düşman tehlikesi kesinleşince tekrar ilân yapılarak, herkesin ehemniyetli bir yer bulması sağlanacak,
- 4- Silahlı halktan savaşmak isteyenler Mevki Komutanlığına gelerek vazife isteyecek,
- 5- Düşman hakkında yalan haber ve beyanda bulunanlar cezalandırılacak,
- 6- Davul çalındıktan itibaren, polis ve inzibat memurlarından izin alınmadıkça İkiçay mevkiinden geriye gidilmeyecek,
- 7- İkiçay'da geriye yalnız sivil ve silahsız olanlar, subay ve polis komserinin izniyle çıkabileceklerdi.

Sahil güvenliğinin sağlanması amacı ile yayınlanan altı maddelik tamimde ise;²

- 1- Kaza ile Patriyos ve Poyran³ köyleri sahilden askeri nöbetçiler tarafından gözetime alınacak,
- 2- Sahile yaklaşan kayıklar güvenilir olmadıkça Yarbaşı'na ve Mendirek'e yaklaşamayacaklar. Geceleri de bu muamele devam edecek, emre uymayanlara ateş açılacak,
- 3- Karakollar, sahile yaklaşan her türlü deniz taşıtını Mevki Kumandanlığına şifre ile bildirecek, kumandanlık da mühim gördüklerini

---

1- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.32. Peker, Nurettin; AGE, s.343-44.

2- ATESE Arşivi; KL.1305, D.14, F.39.

3- Bu iki köy ahalisi tamamı ile Rumlarla meskun idi.

telgrafla merkeze haber verecek, topçu dürbünü ile de uzaktan geçen gemiler takip edilecek,

4- Yolcu kayıklarından Patriyos'a geçenler, Kaymakamlık ve li-man reisliği tarafından ilân edilerek uyarılacak. İlân müddeti Haziran ayı müddetine kadar olacak,

5- Yarbaşı'na ve Mendirek'e gelecek ve geçecek kayıklar aranarak kontrol edilecek denilmektedir.

24 Haziran 1921 tarihli bir yazı ile Mıntıka Komutanı Osman Bey, sahile yakın olarak yağılan cephe ve mühimatın daha emin ve bombardıman sınırları dışına çıkarılmasını istemekte idi.¹

Bombardımanda Meydana Gelen Hasar

İnebolu bombardımanından sonra Zonguldak'da bulunan bir Fransız torpidosu, 11 Haziran tarihinde Zonguldak İstihbarat Müdürü Ragıp Beyin refakatında İnebolu'ya geldi. Fransız amiralı "Dobon"? yanında bulunan bir yüzbaşı, bir mülâzım, Yunan gemilerinin yaptığı hasarı inceledikten sonra İnebolu'dan ayrıldı.²

Mevkî ve İrtibat Subayı Nidai Bey, bombardımandan sonra meydana gelen can ve mal kaybının incelenmesini istedi. İlk incelemelere göre, bombardıman başladığında bir islâm kadını korkusundan vefat etmiş, dört Rum kadın yaralanmış, bunun dışında can kaybı olmamıştı.³ Meydana gelen hasar konusunda ise şu bilgi yer almaktadır. On dükkan kamilen, beş hane kısmen harap olmuş, hükümet binasının, jandarma bölük komutanlığı, hukuk ve bidayet mahkeme odaları oturulamayacak derecede hasara uğramıştı.⁴

1- Peker, Nurettin; AGE, s.210-211.

2- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.17.

3- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.13.

4- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.13-8.

Kasabada meydana gelen hasarın daha detaylı bir şekilde incelemek, hasar bilançosu çıkarmak için İnebolu Belediyesi "Heyet-i fenniyesi" görevlendirildi. Bu heyet dükkan, ev, resmi daire ve kayıklar- da meydana gelen hasarı tesbit ederek, kimin ne kadar hasara uğradığını Osmanlı lirası cinsinden hesapladı. Buna göre, kasabanın uğradığı hasarın tutarı 70.000 Osmanlı lirası idi.¹ Bu hasarın 3.000 lirası belediye binası, Bank-ı Osmani Şubesi ve Reji İdaresinde, 15.000'i hükümet binasında, 9.570'i belediyeye ait hizmetlerde, 4.700'ü ise limanda bulunan kayık ve bunların taşıdığı mallarda meydana gelmişti. Geri kalan hasar ise ev ve iş yeri eşyalarına aitti.

1- ATESE Arşivi; KL.956, D.22, F.28-2, Bkz.Ek: 31.

V. B Ö L Ü M

KASTAMONU'NUN MİLLÎ MÜCADELEYE KATKISI

A- Miting ve Protestolar

Mondros Mütarekesi sonrası işgal olayları karşısında halkın en önemli tepki yolu tertip edilen mitinglerdi. Mitinglerin İstanbul dışın da yaygınlaşmasına sebep olan olay, İzmir'in işgalidir.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi Anadolu'daki bütün şehir ve kasabalarda tepkilere neden olmuştu. Anadolu halkının topyekün düşman karşısında birlik olması ve kamuoyunun birleşmesinde bu mitinglerin önemli bir yeri vardır. Kastamonu'da İzmir'in işgalinin hemen arkasından 16 Mayıs 1919'da başlamış, 28 Mayıs 1919'da Aydın ve Manisa'nın işgal edilmesi ile yenilenmişti.¹

a) İşgaller Karşısında Kastamonu

1- Yunan İşgalleri Karşısında Tertiplenen Mitingler.

16 Mayıs 1919'da başlayan Yunan işgalini protesto mitingleri ile ilgili malumât bulunmamaktadır. 16,28 Mayıs 1919 mitingleri ve protestoları ile ilgili Peker ve Açıksözcü'de kısa bazı bilgiler bulunmaktadır.

Bu mitingler ve protestolar Kastamonu'nun Heyet-i Temsiliye ile birleşmesinden sonra tekrarlanmaya başlaması, Mayıs ayında yapılan protesto ve mitinglerin yetersizliğini ortaya koymaktadır. MHC Kastamonu şubesi tarafından düzenlenen mitinglerde İzmir'in işgali kınanmış-

---

1- Kocatürk, Utkan; AGE, s.29, Sarıhan, Zeki; AGE, AGE, s.246-247. Şahingöz, Mehmet; "Milli Mücadelede Kastamonu" Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, 19-21 Ekim 1988. s.133-143.

tır.¹

1920'de İzmir'in Yunanlılar tarafından ilhâk kararını miting düzenleyerek protesto eden Kastamonu halkı adına konuşma yapan Sofuzâde Tefvik ve Taşköprülü Hilmi Efendi İzmir'in Türk milletinin bir parçası olduğunu dile getirdi.²

İzmir ve Yunan işgalini yakından takip eden Kastamonu halkı, Yunan işgali ve katliamı konusunda 22 Nisan 1921'de bir miting düzenledi. Açıksöz gazetesinin; "Kastamonu Evvelki Gün Akdettiği Mitingle Düşman Vahşetini Protesto Etti" başlığı ile verdiği habere göre; miting Cuma günü³ saat alaturka 6'da Tekkealtı meydanında başlamıştı. Miting sırasında Dr.Cemil Şerif, Reşit ve Hoca Mümin Efendiler birer konuşma ile Yunanlıların yaptığı katliamı protesto ettiklerini açıklamışlardı.

Miting heyetinde bulunan Hilâl-i Ahmer Katib-i Umûmisi Dr.Cemil Şerif, Kastamonu MHC Reisi Ziyaeddin, Belediye Reisi Tefvik, Müftü Osman Nuri, Açıksöz gazetesi sahibi Ahmet Hamdi, Gençler Kulübü namına Çürükzâde Hilmi Bey, TBMM'ne çektikleri telgrafta Yunanlıların silahsız insanlara karşı yaptıkları mezalimi protesto ettiklerini, Hariciye Vekâleti vasıtası ile bütün dünyaya duyurmalarını istemekte idiler.

Aynı gün Kastamonu Rum cemaati de TBMM'ne çektikleri telgrafta Yunanlıların Türk halkına yaptıkları katliamı protesto ettiklerini, "Anadolu Türk Milletperver hükümetinin zir-i cenâhadl-ı refatinden kemâl-i emin ve refahla yaşayan biz Anadolu Hristiyanları insaniyet ve medeniyet ve kavaid-i harbiyeye muhalif olan bu ahvâl-i fecaiyi bütün mevcudiyetimizle protesto eder(iz)"denilmektedir.⁴ Kastamonu Rum Orta-

---

1- Açıksöz; 11-14 Kanun-u sani 1336.

2- Açıksöz; 11 Kanun-u sani 1336. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.150-154.

3- Açıksöz; 24 Nisan 1337.

4- Safranbolu'dan da aynı mahiyette bir telgrafın çekildiği bilinmektedir. Hakimiyet-i Milliye; 1 Mayıs 1337. Açıksöz; 29 Nisan 1337.

doks Cemaati adına altmış imza taşıyan bu telgraf, Millî Mücadelede bölgede yaşayan azınlığın tutumunu göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

İzmir'in işgalinin üçüncü yılında da Kastamonu'da mitingler düzenlendi. Kastamonu Belediyesinin girişimi ile düzenlenen miting,¹ için Nasrullah Camii civarındaki Samanpazarı meydanında toplanan halk, Yunanlıların haksız işgallerini protesto amacı ile hazırlanan bir telgraf metnini TBMM aracılığı ile bütün dünyaya duyurmaya çalıştı. Miting heyeti namına Belediye Reisi Fazıl Berki, Müftü Hafız Osman, MHC Reisi Ziyaeddin, Baro ve Himaye-i Etfâl Cemiyeti Reisi Abdulahât Nuri ve Hilâl-i Ahmer ikinci başkanı Kemal Beyler protesto telgraflarının halk adına çekilmesi görevini üstlenmişlerdi.

Açıksöz Gazetesi de 15 Mayıs 1922 tarihli nüshasını protesto mitingi dolayısı ile özel sayı olarak çıkarmış, İzmir'in işgali haksızlığını dile getiren yazılarla kamuoyunun bu konudaki duyarlılığı dile getirilmiştir.

Edirne'nin işgalinin yıldönümü olan 25 Temmuz 1922'de de TBMM'ne ve basına gönderilen telgraflarda;

"Her taşının altında bir Türk başı bulunan sevgili Edirne'mize havi olan Trakya'nın Yunanlılar tarafından zecaf işgalinin üçüncü sene-i tekrarı münasebeti ile Nasrullah Camii Şerifi civarındaki meydanda toplanan Kastamonu ahâlisi akdettiği muazzam bir mitingde Trakya'mız iade olunmadıkça açtığımız mücadeleye fedakârâne bir surette devam mütefiken karar verildiğini bütün cihana ilân ve Yunan tarafından irtikâb olunan gûna gün mezalimden dolayı aleme medeniyet dersi veren duvellere defaatı beyana bizleri tevkil ve memur eylemişlerdir"² denilmekte idi.

1- Açıksöz; 14 Mayıs 1338, 16 Mayıs 1338.

2- Açıksöz; 26 Temmuz 1338.

Telgrafın altında da Hilâl-i Ahmer ikinci başkanı Dr.Kemal, Himaye-i Etfâl ikinci başkanı Abdulahât Nuri, MHC Reisi Ziyaeddin, Belediye Reisi Fazıl Berki ve Müftü Hafız Osman'nın imzası bulunmakta idi.

2- Maraş, Antep ve Urfa'nın İşgali Karşısında Kastamonu

Fransızların Urfa, Antep ve Maraş'ı işgali üzerine 16 Mayıs 1919 da Belediye Reisi Tevfik, din adamları Amil, Ziyaeddin, Mehmet Ata, Müftü Osman Nuri, eşraftan Salimzâde Şükrü, İshakzâde Necip, Akdoğanlızâde Mehmet Ali imzalı telgraflar, İstanbul'da bulunan İngiltere, İtalya, Fransa ve Amerika temsilcilerine gönderilerek haksız işgaller kınanmıştır.¹

3 Aralık 1919'da Kastamonu kadınları, Darü'l-muallimât bahçesinde bir toplantı yaparak Antep, Urfa, Maraş'ın işgalini protesto ettikten sonra Zekiye hanım tarafından günün önemi ve Türk milletinin birlik beraberliği konusunda bir konuşma yapmıştır. Toplantı sonunda işgali kınayan telgraflar İngiltere, İtalya kraliçeleri ile Amerika ve Fransa devlet başkanlarının eşlerine gönderildi.²

13 Şubat 1920'de ise Maraş'ta Ermeniler tarafından yapılan mezalimi protesto amacı ile bir miting düzenlenmişti. Miting sonrasında Amerika, İngiltere, İtalya, Fransa'nın İstanbul temsilciliklerine çekilen telgraflarda³ olayların vahameti belirtildikten sonra Türk milletinin tepkisi dile getirilmişti.

3- İstanbul'un İşgali ve Kastamonu

İstanbul'un 16 Mart 1920'de İtilâf Devletleri tarafından işgal

---

1- Açıksöz; 16 Teşrin-i sani 1335. Peker, Nurettin; AGE, s.108-110.

Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.27-30.

2- Şahingöz, Mehmet; AGE, s.136-137. Peker, Nurettin; AGE, s.110-111.

3- Açıksöz; 13 Şubat 1336. Peker, Nurettin; AGE, s.132-133. Bu tarihte milli kuvvetin Maraş ve Urfa'yı aldığı telgrafı Kastamonu'ya ulaşmamıştı. Kocatürk, Utkan; AGE, s.103.

edilmesi üzerine 17 Mart 1920'de Nasrullah Camii'nin yanında büyük bir miting düzenlendi. Mitinge katılanlar haksız olarak İstanbul'un işgal edilmesini protesto eden telgraflar çektiler. MHC Reisi Ziyaeddin, Müftü Osman Nuri, Belediye Reisi Tevfik, Ticaret Odası Reisi Mehmet Ali, Gençler Kulübü Reisi Ferruh Niyazi, Muallimler Cemiyeti Reisi Behçet, Piyer Loti Cemiyeti Reisi Talat imzasını taşıyan bu telgraflarda beş-yüz yıllık Osmanlı ülkesinin haksız işgali karşısında Türk milletinin sessiz kalamayacağı belirtilmektedir.

Vilâyet tarafından yayınlanan beyannâmede de itilâf devletleri tarafından haksız olarak İstanbul ve Meclis-i Mebusan'ın işgali halka duyurulduktan sonra halkın birlik ve beraberlik içerisinde bu gibi haksız uygulamaların üstesinden geleceği belirtilmektedir.¹

b) Ankara Hükümetinin Başarıları Karşısında Kastamonu

Ankara hükümetinin başarılarını Cuma günleri camii çıkışında ve Açıksöz gazetesinden öğrenen halk, sevindirici haberler karşısında bir araya gelerek çeşitli eğlenceler düzenleyerek, TBMM'ne tebrik telgrafları göndermişlerdir.

Bu haberlerden ilki Ermenistan'la yapılan savaş ve sulh antlaşmasıdır. Doğu Anadolu'daki hareketin başarısı ile ilgili ilk şenlik 9 Kasım 1920'de İnebolu'da Gençler Mahfeli tarafından Kars'ın Türk kuvvetlerince geri alınması üzerine düzenlenmişti.² 6 Ocak 1921'de ise Ermeni sulhu üzerine Kastamonu'da kutlamalar düzenlendiği, Kazım Karabekir ve TBMM'ne telgraflar çekildiği bilinmektedir.³

1- Açıksöz; 21 Mart 1336. Peker, Nurettin; AGE, s.153-155.

Açıksözcü, Hüsni; AGE, s.31-38.

2- Açıksöz; 11 Teşrin-i sani 1336. ATESE Arşivi; KL.601, D.13, F.55-1.

3- Açıksöz; 6 Kanun-u sani 1337.

TBMM'si hükümetinin Londra Konferansına davet edilmesi üzerine Daday'dan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgrafta ise Ankara hükümetinin itilâf devletlerince tanınması sevindirici olarak bulunmaktadır.¹ Telgrafın altında Kaymakam Hayri, Müftü Rüştü, Kadı Salim, MHC Reisi Mal Müdürü Tahsin, Belediye Reisi Ali, eşraftan Hacı Tahsin ve Hasan Rıza'nın imzaları yer almaktadır.

15 Ocak 1920'de düzenlenen bir başka mitingde ise İngiltere Başkanı'nın Boğazlar ve İstanbul hakkında ileri sürdüğü, boğazların uluslararası hale getirilmesi düşüncesi protesto edilmiş, miting heyeti namına Belediye Başkanı Tefvik imzası ile Amerika, Fransa, İtalya, Japonya'nın İstanbul temsilciliklerine telgraflar çekilerek, Loyld George protesto edilmişti. Aynı gün Darü'l-muallimât bahçesinde toplanan Kastamonu kadınları da Loyld George'un demecini protesto eden telgraflar çektiler.²

Kastamonu Valiliğine 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) tarafından 20-29 Mayıs 1920 tarihli telgraflarda iç isyanların elebaşı olan Ahmet Anzavur kuvvetlerinin yenildiği bildirildi. Bu haber Kastamonu'da kutlamaların yapılmasına neden oldu.³

Batum'un Türk kuvvetlerince alınması,⁴ I. İnönü Zaferi, II. İnönü ve Dumlupınar Zaferleri⁵ ve Sakarya Zaferi sırasında Kastamonu halkı

1- Açıksöz; 31 Kanun-u sani 1337. İnebolu ve Çatalzeytin'de Londra Konferansına TBMM Hükümetinin daveti coşkuyla karşılanmıştır.

Açıksöz; 14 Şubat 1337.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.123-125.

3- Açıksöz; 1 Haziran 1336. Peker, Nurettin; AGE, s.196-197.

4- Açıksöz; 16 Mart 1337. Peker, Nurettin; AGE, s.306-307.

5- Açıksöz; 13 Nisan 1337 tarihli nüshasında "Muzafferiyetimizin Köylerimizdeki Akisleri" başlığı altında Kuzkaya Nahiyesi halkının millî tezahüratını şöyle anlatmaktadır;

"Ahiren İnönü Meydan Harbinde kazanılan muzafferiyeti haber alan Kuzkaya Nahiyesi köylüleri, şehri halk sekizinci Cuma günü nahije merkezinde toplanarak, izhâr-ı sürûr ve şadıman eylemişlerdir. Şenlik emsal-i namus bir derecede icra edilmiştir.

Köylüler Cuma namazını cemaat-ı küberâ ile (Kurteşe) Karyesi Camii şerifinde kılmışlar, namaz arasından sonra ordunun muzafferiyeti için dua etmişlerdir.

biraraya gelerek, coşkulu kutlamalar yapmış, olayı en ücra yurt köşesi-
ne kadar duyurmaya çalışmıştı. İlçe merkezlerinde Cuma günleri namazında

---

için dua etmişlerdir.

Namazdan sonra;

Bayraklarla ve "Hilâl-i Ahmer'î Unutmayalım" levhasıyla tezyin edilmiş olan daire-i hükümet pişgahında içtima edilmiştir. Önde davul zurna çalınmakta idi. (Kurtuluş) Mekteb-i İbtidaisi talebesi de hususi surette imal edilen tüfenkleriyle merasime iştirak etmişlerdir. Sevinçle göğüsleri kabaran ahâli hükümet ve orduyu tebrik etmiş, Nahiye Müdürü ve Jandarma Takım Kumandanı Kenan ve Mazhar Beyler tarafından bil-mukabele teşekkür edilerek, zafer hakkında kendilerine tafsilât verilmiştir. Bunun üzerine halkın "Yaşasın Ordu" avanesi, ayuka çıkmıştır.

Mekteb talebesinden Nuri Efendi'nin nutku;

Bundan sonra köylü talebeden Nuri Efendi bir nutuk irâd ederek, düşmanların kabul ettirmek istediği muahedenin ihtiva ettiği maddelerin bir kere daha ordumuzun ihraz ettiği muzafferiyetle düşmanın ..... fırlatıldığı izâh edilmiştir. Nutuk alkışlarla yaşasın millet, yaşasın ordu avaneleriyle nihayet bulmuştur.

Tebrikât ve nutukların hitâmından sonra muallim Hacı Şefik Efendinin duası ile resmi merasime son verilmiştir.

Duadan sonra ahali fevc hükümet civarındaki meydanlıkta toplanmaya ve zurna da bütün şiddetiyle tanîn-i ichâr olmaya başladı. Mekteb talebeleri askerler gibi tüfenklerini çatarak meydanın bir tarafında ihaz-ı mevki etdiler. Nahiye Müdürü ve Jandarma Takım Komutanı Kenan ve Mazhar Beyler de ahâli arasında idiler. Çelik vücudlu pehlivanlar güreştiler. Hayli devam eden güreşten sonra mekteb talebeleri ahaliye mektebde öğrendikleri dersleri anlattılar ve askerliğin ulviyetine dair ezberledikleri nutukları söylediler ve oyunları ile tezahürata iştirak ettiler.

Milli Oyunlar ve Koşu

Bade davul ve zurna ile mütaddit milli oyunlar oynandı. Horoz almasına yapılan yarışa on kişi iştirak etmişti. Mesafe beşyüz metre idi. Köylüler bu hususda şehirlilerden geri kalmadıklarını ispat etdiler. O gece daire-i hükümet tenvir olmuş ve köylüler tarafından köylerde meşaleler yakılmak suretiyle izhâr-ı şâd-mâni edilmiştir." Kastamonu'daki şenlikleri ise Açıksöz şöyle anlatıyor;

"Dünkü Şenlikler

Dün kahraman ordumuz tarafından Dumlupınar Meydan Muharebesinde alçak düşmanlara karşı kazanılan büyük zafer haberi şehrimizde duyulur duyulmaz şehrimiz sürurlara gark olmuş ve bütün meban-ı resmiye ve hususiye bayraklarla tezyin edilmiştir. Dün öğleden sonra önlerinde

halka duyulan bu haberler namaz sonrası çeşitli nümayişlerin yapılmasına sebep olmuştur. İl merkezinde ise gelişmelerin duyulması üzerine okulların arkasında toplanan öğrencilerin ve öğretmenlerin girişimi ile vilâyete gelinerek burada çeşitli konuşmalardan sonra ilgili makamlara tebrik telgraflarının çekildiği bilinmektedir.¹

kolordu muzikası olduğu halde bir kıta-ı askeriye ve halkın ekserisi muazzam bir kitle halinde kolordu dairesine geldiler. Muhittin Paşa hazretleri tarafından ikinci meydan muharebesinde de büyük kahramanlarımızın gösterdiği celâdet ve hemâset tasvir olunarak Türklüğün yaşaması için önümüze gelen hainliklerin birer birer yok olduğu ve artık yeryüzünde kahraman Türk milletinin yaşaması için hiç bir mania tesvir olunamadığı beyan edildi. Halk tarafından asker pek hasretle alkışlandı. Bâde alay hükümet dairesine geldi. Orada da vali vekili Beyefendi tarafından askere ve ahâliye hitaben bir nutuk irâd edilerek kahramanlarımızın zaferini tesyid ederken, bu mukaddes mücadelede şerbet şehadetini nûş edenlere fatihalar ithâz olundu. Geceye kadar halk davullar, zurnalar ve milli oyunlarla bugünü tesyid etti. Geceleyin meban-ı resmîye ve bazı hususi binalar tenvir olundu.

Mekteb-i Sultanî pek iyi tenvir edilmiş ve donatılmışdı. Yapılan program mucibince mekteb bahçesinde askeri oyunlar oynandı. Talebe efendiler tarafından nutuklar, şiirler söylendi. Gece yarıklarına kadar sokaklarımız kahraman ordumuzun neşide-i zaferle çınlandı. Cenab-ı hâk daima aziz milletimizi böyle mesud ve bahtiyar günleri idrâk ile kâm-ı yâb eylesin."

Açıksöz; 14 Nisan 1337. Hakimiyet-i Milliye; 7 Nisan 1337.

- 1- Açıksöz; 19 Eylül 1337, 26 Eylül 1337. Savaş içerisinde 22 Ağustos 1921'de Kastamonu halkı yeminli bir miting düzenleyerek düşmana karşı varını yoğunu ortaya koymayı taahhüt etmiştir.

Açıksöz; 27 Ağustos 1337. Peker, Nurettin; AGE, s.366-367.

Kocatürk, Utkan; AGE, s.187.

c) Cuma Talimleri

Kastamonu MHC ve Gençler Kulübünün girişimleri ile halkı topyekün savunmayı hazırlamak için Cuma günleri namazdan sonra Kastamonu'da yaşları 15 ile 45 arasında bulunan erkekler, askerî talime alınmıştı. Bu talimler Ağustos 1920'de başlayıp, 2 Ekim 1920 tarihine kadar devam etmiştir.

Talimleri MHC düzenliyordu. Şehir, MHC teşkilâtına göre mahallelere ayrılarak, her mahalde MHC temsilcisinin başkanlığında toplanan halk kendi özel işaretlerini taşıyan bayrakları ile talimgâhın bulunduğu Olukbaşı'na gelerek süvari talimi ve silah taliminde bulunuyorlardı. İlk haftalarda düzensiz yürüyen bu talimler üçüncü haftadan itibaren düzenli yürümeye başlamıştır.¹ Bu talimleri kontrol amacı ile vali Cemal Bey de izliyordu. İki saat kadar süren bu talimler sonrasında her mahalle bir askeri kıta gibi mızıka eşliğinde kendi kendine dönüyordu.

Cuma talimlerinin bir özelliği de ata binme, silahla atışma dışında halka milli davanın haklılığını açıklayan konuşmaların da yapılmasıdır.

Cuma talimlerine gelen halktan kendi silahları ve atları olanlar bunları getiriyor, talime bunlarla katılıyordu. Bu talimler Ekim 1920 de Muhi Hân Paşa'nın Kastamonu Havalisi Komutanı olarak Kastamonu'ya gelişinden sonra durdurulmuştur.

27 Eylül tarihli Açıksöz, Cuma talimlerinde halkın tabur, bölük teşkilâtı şeklinde teşkilâtlandırıldığı eğitimlerin devam ettiği yazılıdır.³

1- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.55-60. Açıksöz; 16 Ağustos 1336, 9 Ağustos 1336. Peker, Nurettin; AGE, s.230-232.

2- Açıksöz; 23 Ağustos 1336. Cuma talimlerinin programı için bkz. Açıksöz; 16 Eylül 1336.

3- Açıksöz; 27 Eylül 1336.

B- Yardım Kampanyaları

Kastamonu'da düzenlenen yardım kampanyaları genellikle MHC'ce düzenlenmiştir. Cemiyet 1919-1921 yılları arasında Millî Mücadeleye katkıda bulunmak amacı ile para ve eşya yardım kampanyaları düzenleyerek, halkın bu tür yardımlaşmada rekabet etmesi için çeşitli yollar denendi.

MHC'nin ilk yardım daveti Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya taşınması ve iş hacminin genişlemesi ile başladı. Mıntıka Kumandanı Osman Bey 26 Ocak 1920 tarihli "Askerlik Şube Reislikleri ve Müdafaa-ı Hukuk Heyetlerine" gönderdiği yazıda yardım toplanarak, bunların Ankara'da Heyet-i Temsiliye'ye gönderilmesi istenmekte idi. Ankara'da Heyet-i Temsiliye'ye ilk gönderilen yardım ise Ekim 1919'da Cide ilçesinden gelmiştir.¹

1920 yılında Kastamonu MHC, ordunun giyim, donanım, eşya, para ihtiyacını karşılamak için Gençler Kulübü ile işbirliği halinde bir yardım komisyonu oluşturmuştu. Komisyon 1920'de yüz lira dolayında para topladı. Toplanan bu paradan başka elbise ve eşya yardımları da yapılmış, MHC bu paralarla ordunun ihtiyacı olan elbise, İnebolu-Ankara yolunda seyahat eden subayların masraflarının karşılanmasına katkıda bulunmuştu. 1920 yılında yapılan bu yardım kampanyalarına katılanların isimleri Açıksöz gazetesinde yayınlanmış,² gazete ayrıca yardım çabalarını hızlandırmak için yayınladığı makalelerde yardımlaşmanın önemini açıklamaya çalışmıştır. MHC yardım kampanyasına katkıda bulunmak amacı ile sinema gösterileri³ de düzenlendi. Buradan elde edilen para Ankara'ya gönderilmişti. Cemiyet yardım kampanyasında olağanüstü çaba harcayanlara gazete aracılığı ile teşekkür yazıları⁴ yayınlamakta idi. Yine cemiyetin girişimi ile Kastamonu'da ve ilçelerinde yardımı hızlan-

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.127.

2- Açıksöz; 15 Temmuz 1336. Peker, Nurettin; AGE, s.226-230.

3- Açıksöz; 2 Teşrin-i sani 1335.

4- Açıksöz; 24 Haziran 1336.

dırmak amacı ile Tanburî İsmail Hakkı tarafından konserler verildiği,¹ Mekteb-i Sultanî salonunda öğretmen öğrencilerin girişimleri ile Millî ve Edebî² toplantılar yapılarak, buralardan yardımlar sağlanılma-ya çalışılmıştır.

Kastamonu MHC kadınlar kolu da bu yardım kampanyasına katılarak, kadınlar için sinema matinesi düzenlemişti.³ Bunlardan sağlanan gelirlerde MHC'ye aktarılmıştı. Bu yardım kampanyasına Ermeni Murahassı Dacacad Efendi⁴ nin de katıldığı, bu yardımından dolayı Açıksöz, kendisine teşekkür yazısı yayınladı.

1919-1920 döneminde MHC, ayrıca İzmir ve Maraş göçmenlerine yardım amacı ile de ayrı ayrı kampanyalar düzenlemiş, bu kampanyalardan İzmir yardımı 15 Şubat 1920'de 142.253 kuruşa ulaştığı bilinmektedir. Toplanan bu paranın büyük kısmını Kastamonu merkez jandarma ve "idare-i askeriye" ile Mekteb-i Sultanî öğretmen, öğrenci ve kadınlar tarafından tertiplenen "musiki müsameresi"nden elde edilmiştir.⁵

1921'de ise yardım kampanyalarına Hilâl-i Ahmer'in de katıldığı cemiyete para yardımı sağlamak amacı ile piyangolar düzenlediği⁶ bilinmektedir. Mıntıka ilçelerden toplanan yardımları Kastamonu merkezinde toplayarak her yıl gelir ve gider çizelgesi hazırlayarak bunları Ankara merkezine bildirmekte idi.⁷

1921'de MHC, bilumûm ilçe teşkilatlarını telefon bağlantısı ile merkeze bağlamak için 90 abonelik bir telefon santrali ile bağlantıyı sağlayacak 3500 kilo telefon teli satın alınmıştı. Ayrıca telefon şebe-

---

1- Açıksöz; 21 Temmuz 1336.

2- Açıksöz; 22 Temmuz 1336.

3- Açıksöz; 19 Teşrin-i evvel 1335.

4- Dacacad Efendi Kastamonu'da Ermeni mallarının geri alınması olayında acımasızca davranmış, milli hareketin doğmasında nefret edilen kişi olarak tanınmıştı. Açıksöz; 15 Temmuz 1336.

5- Açıksöz; 15 Şubat 1336, 21 Kanun-u evvel 1335, 11 Kanun-u sani 1336, 29 Şubat 1336.

6- Açıksöz; 26 Teşrin-i evvel 1337.

7- Açıksöz; 1 Mayıs 1337, 25 Eylül 1337.

kesinin düzenli işlemesi amacı ile elektrik motorları da satın alınması yoluna gidilmiştir.¹ Cemiyet bu harcamaları halktan topladığı yardımlarla sağlamaktadır. Cemiyetin girişimi ile bazı tüccarların da yardımlarında bulunması sağlanmıştı.²

Sakarya Savaşında Kastamonu'da oluşturulan yediyüz yataklı hastane için de eşya ve yardım kampanyaları düzenlenmiş, bu kampanyayı Açık-söz gazetesi, Gençler Kulübü ve MHC birlikte yürütmüşlerdi. Hastaneye çevrilen sanayi mektebinde 200, Rum mektebinde 200, kırk odalı konakta 300 yataklı askeri hastanenin yataklarından 60'ı Mekteb-i Sultaniden, 30'u öğretmen okulundan sağlanmıştır. Geri kalan ihtiyaçlar halktan toplanan yardımlarla sağlanmıştı.³ Ayrıca gazilerin çeşitli ihtiyaçlarını sağlamak amacı ile başlatılan para yardımı da Ekim ayı sonuna kadar devam ettirildi.

Savaş sırasında çıkartılan Tekalif-i Milliye emirleri doğrultusunda halktan vergi ve eşya toplanması MHC'lerinin yardım kampanya girişimlerini önemli ölçüde azaltmıştır.

1922 Mayıs ayında MHC'nin kasasında beşbin lira bulunduğu, ayrıca tüccardan Sedat Beyin zimmetinde üçyüz, Şirket Müdürü Hamdi Beyde ise yüzseksen lira bulunduğu, bunlardan Sedat Beyin zimmetindeki para için mahkemeye verildiği kayıtlıdır.⁴

Yardım kampanyalarında çok büyük fedakârlıkların yapıldığı bilinmektedir. Bunlardan birisi, Zonguldak'ı işgal eden Fransız kuvvetlerinden firar ederek Kastamonu'ya gelen Cezayir asıllı askerinin düğün töreninde gelinin gelinliğini satarak kampanyaya bağışlamasıdır.⁵ Bağışlar

---

1- Açıksöz; 29 Nisan 1337.

2- İnebolu tüccarlarından Çolakzâde Nuri Efendi cemiyetin girişimi ile kolorduya 214 adet arka çantası satın alarak hediye etmiştir. Açıksöz; 8 Nisan 1337.

3- Açıksöz; 14 Eylül 1337, 4 Teşrin-i evvel 1337.

4- Açıksöz; 6 Mayıs 1338.

5- Peker, Nurettin; AGE, s.324-325, 400.

arasında özellikle köyler ve nahiye merkezlerinden yapılan bağışlarda ürün, araba, çorap, elbise gibi halkın elinde bulunan her şeyin bulunduğu görülmektedir.¹

1922'de Muhacirin yardımı ve Kırım açlarına yardım kampanyalarının devam ettiği, bunlara belediye'ye yapılan yardımların da eklendiği dikkati çekmektedir. "Muhacirin Müsameresi"² adı altında Kastamonu merkez, Araç, Daday, Taşköprü ve İnebolu'da piyango düzenlenmiş, elde edilen gelirler, göçmen çocuklarına ve ailelerine yiyecek ve giyecek olarak harcanmıştı.

Kastamonu Belediyesi de 1922 yılının Mart ayından itibaren "nakden" ve "hizmet" olarak halktan yardımlar toplamaya başlamış, toplanan bu yardımların para cinsinden değeri hesap edilerek, her ay Açıksöz'de yayınlanmıştır.³ Toplanan para ve hizmetin belediyenin yol ve kaldırım yapımında kullanıldığı, ayrıca MHC merkezine Millî Mücadeleye destek amacı ile gönderildiği bilinmektedir.

C- Sivil ve Subay Sevkiyatı Bakımından Kastamonu'nun Önemi

Kocaeli mintikasının Yunanlılar ve İngilizler tarafından sıkı denetim altına alınmasından sonra, Millî Mücadeleye katılmak üzere İstanbul'dan Ankara'ya gelişler Karadeniz limanları vasıtası ile yapılmaya başlandı. TBMM'nin açılmasından sonra hızlanan insan akımını belli bir düzen içerisinde Anadolu'ya taşımak için Ankara hükümeti İstanbul'da faaliyet gösteren gizli gruplar⁴ vasıtası ile bu işleri yürütmeye başladı.

1- Açıksöz; 20 Nisan 1338.

2- Piyango hasılatı 4680 liradır. Açıksöz; 4 Nisan 1338.

3- Açıksöz; 3 Mayıs 1338, 3 Haziran 1338, 5 Temmuz 1338, 13 Ağustos 1338, 2 Eylül 1338, 8 Teşrin-i sani 1338.

4- İstanbul'da faaliyet gösteren gizli gruplar hakkında geniş bilgi için bkz. Aydın, Mesut; AGE, Çukurova, Bülent; AGE, Tevetoğlu, Fethi; Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, Ankara 1988.

İstanbul'da Ankara'ya bağlı olarak çalışan gruplardan aldıkları vesikalarla seyr-ü sefain idâresi veya yabancı şirketlerin vapurları ile İnebolu'ya çıkan subay ve siviller buradan Ankara'ya ulaşmakta idi. Bu yolculuk yaklaşık 15 gün sürmektedir. ¹ Ankara hükümetini bu insan akınına kontrol altına almak amacı ile İnebolu'da bazı teşkilâtlar oluşturmuştu. İnebolu'da oluşturulan AP, THA, ASM, İstihbârât ve İnzi-bât Subaylığı gibi birimler limana çıkacak olan şahısların belgelerini kontrolden sonra güvenilir olup olmadıklarını öğrenmek amacı ile bazı araştırmalarda bulunarak, bunların Ankara'ya doğru yola çıkmasına izin veriyordu.

İstanbul'dan gelen bu insanları üç grupta toplamak mümkündür. Birinci grup Ankara'nın ihtiyacı olan asker kişiler, bunlar arasında subaylar, küçük rütbeli askerler, askeri fabrika ustaları ve askeri okul öğrencileri yer almaktadır. Asker kişilerin Anadolu'ya gelişleri genellikle Ankara'nın talebi ile gerçekleşmekte idi. Bununla beraber Ankara'nın bilgisi dışında gelenler de bulunmaktadır.

İkinci grup subay ve sivil görevli olarak Anadolu'ya geçen kişilerin ailelerinden oluşmaktadır. Üçüncü grup ise Anadolu'ya geçmek isteyen sivil şahıslardı. Bunlardan büyük bir kısmını devlet memuru olan öğretmenler ² oluşturmaktadır. Öğretmenlerden başka çeşitli mesleklerden insanların geldiği de görülmektedir.

1- Deligönül, Ethem; "Eski İmalât-ı Harbiyeliler" Yıllarboyu Tarih, Sayı: IX/10, Ekim 1982, s.50. Vehbi Koç hatıralarında Ankara-İnebolu yolunun yaklaşık 6 gün sürdüğünü, İnebolu-İstanbul vapur yolculuğunun ise 5 gün sürdüğünü belirtmektedir. Koç, Vehbi; Hayat Hikayem, İstanbul 1974. s.31.

2- Açıksöz; 23 Eylül 1336 "Livamız namına İstanbul'dan ikinci kabile olarak Darü'l-muallimin mezunu onüç Efendi, Darü'l-muallimât mezunu on üç Hanım daha gelmiştir."

a) Subay Sevki

EHUR 1 Şubat 1921 tarihinde yayınladığı bir emirle Anadolu'ya gelecek kişilerin kabul edileceği tek kapının İnebolu iskelesi olacağını belirtmişti.¹ Bununla birlikte zaman zaman bazı zaruretler dolayısı ile bu tarihten sonra Ereğli'ye de subay ve asker kişilerin çıktıkları görülmektedir.²

1 Şubat 1921'den 24 Nisan 1921 tarihine kadar İnebolu iskelesine 1662 subay ve asker kişi çıkmış, bunlardan büyük bir kısmı Ankara'ya gönderilmiş, casus olabileceğinden şüphelenilen bazıları ise İstanbul'a geri gönderilmişti.³

Sakarya Savaşı öncesi ve savaş sırasında ise 3 Kasım 1921 tarihine kadar İnebolu-Kastamonu üzerinden 6948 subay ve asker kişi Ankara'ya ve Batı Cephesine sevk edildi.⁴

MMV Sakarya Savaşı sırasında Batı Cephesinin asker ve subay ihtiyacını karşılamak amacı ile sevkiyat işini hızlandırmıştır, İnebolu'ya çıkan subayların bir an önce cepheye sevkini sağlamak amacı ile sürekli yeni tedbirler almaya başladı.⁵

15 Haziran 1921'de İnebolu'ya çıkan subay ve ailelerinin kontrolü görevi THA verildi. THA İnebolu iskelesine gelen vapurlara çıkarak,

---

1- ATESE Arşivi; KL.622, D.18, F.52-1.

2- ATESE Arşivi; KL.952, D.6, F.13/2.

3- ATESE Arşivi; KL.1292, D.13, F.1.

4- Bu tarihler arasında İnebolu-Kastamonu üzerinden sevk edilenlerin isimleri Onaylı Teskiye Çizelgeleri şeklinde düzenlenmiştir. Çıkan subay ve asker kişilerin isimleri, sicil numaraları ve branşları için bkz.ATESE Arşivi; KL.1292, D.13, F.1-209. Subay ailelerinin ilk kafi-
lelerinin geleceği haberi ile ilgili olarak İstihbârat Zâbiti Şevki imzalı 9.12.1336 tarihli yazıda gelen aile sayısının yaklaşık yüz arabalık olduğu belirtilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A-III-9-c, D.39, F.11.

5- ATESE Arşivi; KL.1290, D.7, F.1. Kastamonu Havalisi Kumandanlığına 15 Mayıs 1921'de yazılan bir telgrafta İstanbul'dan İnebolu'ya bin subay geleceği belirtilerek bunların ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli tedbirlerin alınması istenmektedir. ATESE Arşivi; KL.1290, D.7, F.1-7.

İnebolu'ya girecek olan şahısların isimlerini yazarak, bunları iskeledeki salona alacaktı. Salona alınanlar, İstanbul'dan gizli gruplardan aldıkları itimatnâmeleri incelenmek üzere THA'ya veriyorlardı.¹ THA, Mevkî Komutanlığı vasıtası ile gelenlerin isimlerini Ankara'ya bildirmekte idi.

Şubat 1921 tarihli tamimde vesikasız gelenlerin İstanbul'a iadesini isteyen EHUR'un bu emrinin büyük bir karışıklığa sebep olması üzerine, İnebolu'ya vesikasız gelenlerden bazı teminatlar alındıktan sonra sevklerinin sağlandığı görülmektedir.² İnebolu'ya vesikasız gelen şüpheli kişiler ise kimlikleri tespit edilene kadar önceleri İnebolu'da 1921 yılı sonlarından itibaren Daday ve Kastamonu'da bekletilmekte idi.³ Bu bekleme süresi içerisinde büyük sıkıntıların çekilmesi üzerine EHUR İstanbul'daki gizli gruplardan vesikasız hiç kimsenin Anadolu'ya gönderilmemesi istemişti.⁴

TBMM İstanbul'dan gelen subay ve subay ailelerinin sıkıntı çekmelerini için subay ve mülki memurlar ile aileleri için harcırah verilmesini kararlaştırdı.⁵ İnebolu Mal Müdürlüğüne 16 Ocak 1921'den sonra ödenmeye başlanan harcırahlarla bu kişilerin sıkıntılarının hafifletilmesine çalışıldı.⁶

İnebolu'da subay ve ailelerinin barınmaları için Mevkî Komutanlığına bağlı subay ve kadın misafirhâneleri açılarak buralardan faydala-

---

1- ATESE Arşivi, KL.622, D.18, F.27. İtimat belgeleri iki nüsha olarak düzenlenmişti. Bunlardan biri MMV'ne diğeri ise İstanbul'daki gruplara gönderiliyordu. ATESE Arşivi; KL.1305, D.8, F.1-118. KL.622, D.18, F.108.

2- Anadolu'da kendisini tanıyan güvenilir kişilerin güvencesi ile bunlar sevk ediliyordu. ATESE Arşivi; KL.622, D.18, F.104-105.

3- ATESE Arşivi; KL.622, D.18, F.20-33. Ayrıca subay ailelerinin çektikleri sıkıntı ile ilgili olarak bkz.Peker, Nurettin; AGE, s.410-411.

4- ATESE Arşivi; KL.622, D.18, F.150.

5- TBMM, ZC; C.VII, Ankara 1944. s.242-247. Düstur; III.Tertip, C.II, İstanbul 1929, s.8-9, 106-117, 142-143.

6- Düstur; III.Tertip, C.I-IV, İstanbul 1929, s.182.

nılması sağlandı.¹ Ayrıca Kastamonu vilâyeti tarafından tesbit edilen ve ücretleri belirlenen üç birinci sınıf, üç ikinci sınıf otel, paraları alınan harcırahtan karşılanmak üzere gerektiğinde misafirhane olarak kullanılmakta idi.²

Sevkiyat ve Nakliyat Umumu Müdürü Muzaffer Bey imzası ile 26 Haziran 1921'de yayınlanan bir talimatnâme gereğince³ İnebolu'dan Ankara'ya kadar subay ve ailelerinin uyacakları kurallar belirlenmişti. Buna göre yolcular, İnebolu'dan sonra Kastamonu'ya kadar iki konaklama yerinde barınacaktı. Birincisi, Küre idi. Küre Askerlik Şubesi emrinde bulunan askeri misafirhanede bir gece geçirilerek, ikinci konak yeri olan Seydiler mevkinde ikinci gece kalınarak, üçüncü günde Kastamonu'da olacaklardı. Küre ve Seydiler'deki askeri misafirhanelerde subay ve aileleri yataklarını kendileri tedarik edeceklerdi. Küre ile Seydiler arasında bir günde alamayacak olan yolcular "Yevm-i Cedid" köyünde konaklayabileceklerdi. Köyde askeri misafirhane bulunmadığı için burada bulunan sivil otellere yataksız 10 kuruş, yataklı 50 kuruş ödeyerek kalabileceklerdi. Fazla ücret talep olunursa en yakın menzile şikayette bulunulacaktı.

Talimatnâme subay ve ailelerinin sevki için Menzil Hat Kumandanlığı emrinde 12 araba ve 40 mekharîden oluşan bir vesait-i nakliye kolu oluşturmuştu. Bu kolla sevk olunanlardan subay ve aileleri ihtiyaçlarını kendileri temin edecekler, rütbesiz subay ve erlerin ihtiyaçları ise Hat Kumandanlığınca sağlanacaktı.

1- ATESE Arşivi; KL.1292, D.15, F.1-2.

2- Birinci sınıf otellerin geceliği 50 kuruş, ikinci sınıf otellerin geceliği ise 40 kuruştur. İnebolu'daki birinci sınıf oteller; İkbâl Oteli, Anadolu Merkez Oteli, Hacıoğlu Mustafa Efendi'nin icaretindeki İhtiyâb Oteli, İkinci sınıf oteller ise; Millet Hanı, çarşı içindeki Otel ve Hacıoğlu Mustafa Efendi'nin icaretindeki Kargir Oteli idi. ATESE Arşivi; KL.960, D.13, F.1.

3- ATESE Arşivi; KL.1290, D.7, F.1-28. Talimatnâmenin tam metni için bkz.Ek: 32.

Yolculardan iki subaya bir araba veya bir subaya bir mekkari tahsis edilecekti. Tahsis olunan arabadan fazla eşyası olanların eşyaları ücretle nakledilecekti. İsteyenler Hat haricinde ücretle vasıta bularak yolculuk yapabilecek ve bu masraflarla vasıta teminini Hat Kumandanlığı karşılayacaktı.

b) Sivillerin Sevkiyatı

İnebolu'ya gelen sivillerin sevk işlemleri de İnebolu'da kurulan mülkî-askerî birimler tarafından yürütülmekte idi. Sivillerden İnebolu'ya gelerek Ankara'ya gitme isteğinde bulunan siyaset adamı, gazeteci, emekli subay, bilim adamı ve yazarlar bu isteklerini İnebolu İstihbârât veya İnzibât Subaylığı aracılığı ile Ankara'ya bildirmekte idiler. TBMM Riyasetine ulaşan bu talepler, buranın uygun görmesi halinde telgrafla İnebolu'ya bildirilmekte idi. Uygun görülmeyen kişiler¹ aynı kanalla İnebolu'ya bildirilerek, İstanbul'a geri gönderilmekte idi.

Ankara'ya gönderilmesine karar verilenler bekleme sürelerini İnebolu'da geçirdikten sonra Sevkiyat ve Nakliyat Umûm Müdürlüğü ile Kastamonu vilâyetinin tesbit ettiği ücret tarifesine uygun olarak sağlanan Hat araçları ile Ankara'ya gidiyorlardı.

Vilâyetin 9 Aralık 1920 tarihinde tesbit ettiği ücret tarifesi vapurdan çıkıştan Ankara'ya kadar neyin nasıl ve kaçta götürüleceğini açık olarak belirlemiştir. Bu ücretlere uyulması gereken talimatnâmeye tüccarlar da dahildi. Ankara'nın çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya ça-

---

1- İnebolu'ya gelen Süleyman Şefik Paşa'nın İstanbul'a iade edilmesini isteyen, TBMM Riyaseti Kalem-i Mahsus Müdürü Hayati imzalı telgraf metni için bkz. Ek: 33. Ayrıca bu tür yazışmalar için bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A-III-9-c, D.39, F.4. Hüseyin Avni Paşa için bkz. A-III-9-c, D.39, F.22-1, A. III-9-c, D.9, F.22, A-III-9-c, D.39, F.9, İsmail Fazıl Paşa hk. A-III-9-c, D.39, F.15-2, A-III-9-c, D.39, F.15-1. Doktor Ferid Rasim Bey hk. A-III-9-c, D.39, F.27.

lısan tüccarlar, İstanbul'dan aldıkları malları İnebolu'ya getirdikten sonra bunların Ankara'ya sevki konusunda sıkıntılarla karşılaşılıyorlardı. Özellikle silah ve cephane sevkiyatının hızlandığı tarihlerde mallarını sevk edemez duruma gelen tüccarın zarara uğramaması için Hat Kumandanlığı emrindeki araçların yüzde kırkını "eşya-ı nakdiye"nin taşınmasına ayırmıştır.¹

Tüccar ve sivil kişilerden alınan nakliye ücretleri;

İskeleden vapura, vapurdan iskeleye kayık ücreti 50 kiloya kadar olan her türlü eşya için 100 kuruş, 50 kilodan fazlası için en az 150 kuruş, rıhtımdan otele kadar yolcu eşyasının 30 kilosundan 15 kuruş hamaliye alınmakta idi.

İnebolu'dan Kastamonu'ya 6, Çankırı'ya 14, Ankara'ya 21 kuruş kilo başına mekkarî ücreti ödeniyordu. Yaylı araba ise; İnebolu'dan Kastamonu'ya 3000, Çankırı'ya 6000, Ankara'ya 9000 kuruşa gidiyordu.²

Siviller İnebolu'da ve konak yerlerinde bulunan askerî misafirhanelerden faydalanamıyorlardı. Bunlar seyahatları sırasında konak yerlerini kendileri seçmekte serbest idiler. İnebolu-Kastamonu-Ankara güzergâhında bulunan pek çok köydeki evler bu dönemde misafirhane ve otel haline dönüştürülmüştür. Sivillerin bu evlerde barındıkları ve burardan erzak sağladıkları bilinmektedir.³

Ankara hükümeti mıntıkasında seyahat 7 Ekim 1920 tarihinde yayınlanan "seyr-ü seyyahat" talimatnâmesine göre⁴ yapılmakta idi. Bu talimatnâme iller, kazalar arasında yapılan seyahatlerle, İstanbul'la yapılan ticari amaçlı seyahatları düzenlemekte idi. Anadolu'ya giriş yapan kişiler de bu talimat çerçevesinde muamele görmekte idi.

1- Açıksöz; 30 Kanun-u evvel 1336.

2- ATESE Arşivi; KL.960, D.13, F.1, 1-1.

3- Tengirşek, Yusuf Kemal; Vatan Hizmetinde, Ankara 1981, s.232-235.

4- ATESE Arşivi; KL.1305, D.13, F.2.

Talimatnâme gereğince seyahat vesikaları Ankara'da Emniyet-i Umûmiye Müdüriyetince, diğer yerlerde ise mülkî amirler tarafından düzenlenecekti. Vesika verilirken gidilecek yer ve kalınacak süreler ilgili birimler tarafından sorularak ona göre süre verilecekti. Tüccar, arabacı, mekkarici gibi sürekli seyahat edenler için üç ay süreli vesikalar düzenlenerek, bunlar üç ayın sonunda yenilenecekti. Bir ayda iki defadan fazla sahile ve cephe mıntikasına seyahat edilmeyecekti. Müslim ve gayr-i müslim Osmanlı vatandaşları onbeşten fazla gruplar halinde seyahat edemeyeceklerdi.

D- Kastamonu'nun Silah ve Cephane Sevkiyatı Bakımından Önemi ve Alınan Tedbirler

Kastamonu vilâyeti sahili Millî Mücadelenin ikmal iskelesini oluşturmuştur. İstanbul'da faaliyet gösteren gruplar tarafından sağlanan silahlar motorlarla veya Fransız ve İtalyan bandıralı ticaret gemileri aracılığı ile İnebolu, Cide, Bartın, Kozlu, Kilimli, Zonguldak, Ereğli ve Sinop limanlarına çıkartılarak buralardan Cide-Kastamonu, Zonguldak, Ereğli-Bolu, İnebolu-Daday-Kastamonu, Sinop-Boyabat-Taşköprü-Kastamonu yollarını takiben Batı cephesine ve Ankara'ya ulaştırılmakta idi.¹

İstanbul dışında çeşitli merkezlerden silah tüccarları vasıtası ile alınan silah ve cephane de aynı yollarla taşınıyordu. Doğu cephesinde 1920 yılı sonunda savaşın bitmesi üzerine bir kısım silah ve cephane Erzurum-trabzon yolu ile Batı Karadeniz limanlarına taşınmakta idi. Yine Rusya'dan sağlanan bir kısım silahlarda bu limanlardan Batı cephesine ulaştırılıyordu.

1920 yılı sonlarında Genel Kurmay İnebolu'ya tüccar tarafından getirilen silahların bozuk olması üzerine bir tamim yayınlayarak, Es-

---

1- ATESE Arşivi; KL.953, D.10, F.3-1, KL.1561, D.120, F.65. KL.1560, D.117, F.2-1, 8-1. Baydar, Ekrem; "Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilâtını Ben İdâre Ediyordum" Cumhuriyet; 6.10-2.11 1970. Baydar, Ekrem; "Mustafa Kemal'in Emniyet Müdürüydüm" Cumhuriyet 10.8-9.9.1971.

liha ve Cephane Sevk Komisyonu, Çaycuma ve Ereğli Askerlik Şubelerine satın alınacak silahların vasıflarını sıralamıştı. Buna göre,¹

1- Alınacak silahlar Alman piyade veya mavzer tüfeği ile Osmanlı makinalı veya şüvarilize makinalı tüfeği olacaktır. Her piyade tüfeği ile beraber en az 1500 ile 2000 mermi ve makinalı tüfeklerin 20.000 mermisi bulunacaktır.

2- Silah ve cephane kontrol edildikten sonra teslim alınacak, arızası görünenler kabul edilmeyecektir.

3- Silahlar gizlicé hariçten gelecek, dahilden sağlanan silah ve cephane kabul olunmayacaktır.

4- Bu suretle teslim edilecek silah ve cephanenin parası teslimde ödenecektir.

5- Silah ve cephane getirme taahhüdünde bulunanların, bunları kaç getirecekleri, itimât edilecek kişiler olup olmadıkları, bunlara kefalet edecek kişiler Ankara'ya bildirilecektir.

Bu şartlara uygun olarak çeşitli kişiler tarafından Ereğli, Çaycuma, Cide, İnebolu, Sinop iskelelerine silah ve cephane gelmeye başladı. Bu iskelelere çeşitli yollardan silah taşıyan kişiler ise şöyle sıralanmaktadır;

Dillizâde Vehbi Bey ve kardeşi Mehmet Bey,² Rasim Kaptan,³
Ekşioğlu Mehmet Kaptan,⁴ Nazmi Bey,⁵ Dava vekili Sabri Bey,⁶ Gemlik

1- ATESE Arşivi; KL.952, D.3, F.20.bkz. Ek:34.

2- Dillizâdeler bir keresinde yüzbin liralık silah getirmiştir.

ATESE Arşivi; KL.953, D.10, F.38.

3- 1921 yılı başında Yalta'dan getirdiği silahların bazı sorunlar yarattığı getirilen 2 makinalı tüfekle yüz Rus tüfeğinin ikiyüz liraya mal olduğu bilinmektedir. ATESE Arşivi; KL.953, D.10, F.18-3.

4- 28.12.1920 yılında Mataracızâde motoru ile getirdiği ikiyüz tüfek ve cephane İnebolu'ya çıkarılmıştı. ATESE Arşivi; KL.953, D.10, F.14.

5- MMV Müsteşarı Kazım Bey Nazmi Bey'e Kastamonu Havalisi Komutanlığı vasıtası ile Almanya'dan sağlanacak makinalı tüfek, piyade tüfeği, topçu cephanesi sipariş etmiş, bu cephane Antalya limanına gönderilmişti. ATESE Arşivi; KL.953, D.12, F.78. KL.953, D.17, F.78-1.

6- İstanbul piyasasından sağlanacak altmışbin tüfek ve cephane için MMV teklifte bulunmuş, sözkonusu silah ve cephanenin bir kısmı Ereğli ve İnebolu iskelesine taşınmıştır. ATESE Arşivi; KL.953. D.17, F.85-2.

tüccarlarından Mustafa Bey,¹ Yenişehirli Hıdır Bey,² Halil İbrahim³ gibi tüccarlar bulunmakta idi. Bu tüccarlar getirdikleri silah ve cephaneyi genellikle kendi sağladıkları motorlarla veya ticari eşya taşıyan İtalyan ve Fransız bandralı gemiler aracılığı ile Ereğli-İnebolu ve Sinop limanlarına indirmekte idiler.

İstanbul'dan çeşitli yollarla silah satın alan tüccarlar bu silahları Anadolu'ya geçirmekte güçlüklerle karşılaşıyorlardı. Bu güçlükler karşısında MMV'ne müracaat eden silah tüccarları getirecekleri veya önceden taahhüd ettikleri silahların toplu çıkışındaki sakıncayı belirttikten sonra silah ve cephanenin ayrı ayrı gruplar halinde Anadolu'ya geçirilmesini teklif etmektedirler.⁴

Bu teklifi olumlu karşılayan MMV İstanbul'dan getirilen silahlara ödenecek fiyatları da Ereğli, İnebolu ve Sinop Mevkî Komutanlıklarına bildirmişti. Buna göre,⁵ yüz fişekli bir Alman mavzeri 31 lira, yüz fişekli bir Osmanlı mavzeri 35 lira, yüz fişekli her Osmanlı kasaturalı tüfeği 30 lira, kısa mavzer 25 lira, 2500 mermeli Osmanlı, Alman veya Şinaydır ağır makinalı tüfeği 400 lira ve 1500 mermeli hafif makinalı tüfek 200 lira olarak tesbit edilmişti. Fakat bu fiyatlar hiç bir zaman sabit kalmamıştır.

Trabzon'dan gelecek silahların sevki için İnebolu-Sinop arasındaki küçük koylar münasip bulunmakta idi. Özellikle 1920-1921 kışında hava şartlarının Sinop ve İnebolu iskelesine gemi yaklaşmasını engelle-

1- İnebolu'ya 19.2.1921'de getirdiği 42 mavzer tüfeğini İnebolu Mevkî Kumandanı Hamdi Bey'e teslim etmiştir. ATESE Arşivi; KL.954, D.15, F.58.

2- ATESE Arşivi; KL.953, D.17, F.78-4.

3- 13 Haziran 1921'de İtalyan şirketine ait bir vapurla yedibin sekiz yüz doksan atım yedibuçukluk sahra mermisini İnebolu'ya getirmiştir. ATESE Arşivi; KL.1303, D.2, F.6-2, KL.1303, D.2, F.6-3-5.

4- ATESE Arşivi; KL.954, D.15, F.16. Kalkavancıoğlu, İlyas Sami; Millî Mücadele Hatıralarım, İstanbul 1957. s.61-69.

5- ATESE Arşivi; KL.954, D.15, F.20.

mesi gözönünde bulundurularak, Şark Cephesinden sevk edilen silahlar küçük motorlarla Sinop-İnebolu arasındaki küçük köylere çıkarılmıştır.

Sinop Mevkî Komutanlığının tesbitlerine göre Şarktan gelecek cephaneye için uygun olan dört liman bulunmakta idi.

Bunlardan birincisi Sinop limanı idi. Buraya çıkartılacak silah ve cephaneye Boyabat'a kadar yolların ve köprülerin bozuk olması sebebi ile mekkari ile taşınacak, Boyabat-Taşköprü arasında araba yolu bulunduğu için buradaki taşıma işlemleri Kastamonu'ya kadar arabalarla sağlanacaktı.

İkinci liman Sinop'un yedi mil batısındaki Taşyanağı limanı idi. Burası her türlü rüzgara karşı mahfuz olmakla birlikte nadiren esen yıldız rüzgarları ve poyraza karşı mahfuz değildi. Buraya yapılması düşünülen iskele yaz aylarında kayıkların rahatça çalışmasına elverişli olacaktı. Taşyanağı Koyu, Sinop-Boyabat şosesine beşyüz metre mesafede idi. Bu beşyüz metrelik yol açılırsa kolaylıkla arabalar ulaşım sağlanabilirdi. Fakat civarda köy bulunmadığı için buraya yapılacak liman ve deponun düşmanın nazar-ı dikkatini çekeceğini ileri süren Sinop Mıntıka Komutanı böyle bir girişimi sakıncalı bulmaktadır. Mıntıka Komutanına göre, havaların iyi olduğu zamanlarda kayıklar bu kumsala rahatlıkla yaklaşmakta ve cephaneye indirebilmektedir. Kastamonu Havalisi Komutanlığının düşündüğü iskele yapılmadan top menzili dışında yaklaşık 25 km² içeride yapılacak bir depo ile silah ve cephaneye sevki rahatlıkla dikkat çekmeden sağlanmalıdır.¹ Nitekim buraya iskele inşaa edilmeden pek çok motor cephaneye ve silah indirmiştir.

Üçüncü liman Sinop'un doğusunda bulunan Gerze Limanıdır. Buraya çıkarılan cephaneye ve silahlar Gerze-Kabalı yoluyla Boyabat şosesini takiben Kastamonu'ya taşınmakta idi.

1- ATESE Arşivi; KL.953, D.10, F.26-2.

Dördüncü iskele Akliman idi. Burası sevkiyata uygun olmamakla birlikte zor durumda kalan motorlar için cephane ve silah indirilebilecek yer olarak tesbit edilmiştir.¹

Bu dört limandan en münasip görülen Taşyanağı'dır. Kastamonu Havalisi Komutanlığı Sinop ve Gerze'nin düşman gözetimi altında olduğu Akliman'ın ise yollarının nakliyeye uygun olmadığını gözönünde bulundurarak Taşyanağı koyunun kullanılmasını istemiştir.² Fakat zaman zaman diğer limanlara da cephane ve silah sevk edilmişti.

MMV Müsteşarı Kazım Bey, 3.12.1920 tarihli yazısında Trabzon'dan gelecek olan motorlar için Sinop ile Amasra arasındaki küçük iskelelerin tesbit edilerek, gelecek olan cephane ve silahların Ankara'ya sevki için otuz arabalı bir nakliye kolu kurulmasını, Kastamonu Havalisi Komutanlığından istemektedir.³

Bu yazı üzerine Trabzon'dan gelecek büyük ve küçük motorlar için İnebolu-Sinop arasında yeni bazı iskeleler tesbit edilmiştir. Bunlar; Çatalzeytin, Kulu, Kuga, Hacıvelioğlu, Abana, Eğlişi, Poyrazlar, Manastır, Evrusta, Ilıca, İsmail Reis ve Darbhane iskeleleri idi. Komutanlık bu iskelelerin güvenliği amacı ile Darbhane, Evrusta'da birer karakol inşaa etmiş, İsmail Reis, Manastır, Eğlişi, Hacıvelioğlu ve Kulu'da karakol inşaatına başlamıştır.⁴

İstanbul'dan gizli gruplar tarafından gönderilen silah ve cephaneler genellikle Ereğli, Cide, İnebolu ve Sinop limanlarına gelmekte, buralardan Kastamonu'ya doğru yola çıkarılmakta idi.

Denizdeki taşıma işinin büyük bir kısmını Türk motor ve takaları sağlıyordu. Daha sonra Umur-u Bahriye Teşkilâtının kurulması ile taşıma

---

1- ATESE Arşivi; KL.953, D.10, F.5-2.

2- ATESE Arşivi; KL.953, D.10, F.5, 5-1.

3- ATESE Arşivi; KL.953, D.10, F.3. KL.953, D.10, F.2-2.

4- ATESE Arşivi; KL.953, D.9, F.13-1.

işi bu teşkilât tarafından idâre edilmeye başlandığı görülmektedir.¹

10 Temmuz 1920'de MMV'ne bağlı olarak kurulan Umur-u Bahriye Müdüriyeti, denizdeki faaliyetleri düzene sokmak amacı ile oniki maddelik Deniz Ulaştırma Müfrezelerinin yönetimi talimâtı hazırlayarak uygulamaya başlamıştı. Bu talimât dairesinde 21 Eylül 1920'de Karadeniz limanlarına yapılacak sevkiyatı sağlamak amacı ile Trabzon Kaçakçı Müfrezesi kuruldu. Bu müfreme Batı Karadeniz limanlarına Rusya ve Doğu cephesinden sağlanan silahların taşınmasında aktif olarak faaliyet gösterdi.²

Taşımacılık Faaliyetleri

İnebolu iskelesine gelen silah cephanesi ve askeri eşyalar 272 km² lik karayolu ile Ankara'ya ulaştırılmakta idi. Taşıma işini sağlamak amacı ile ilk zamanlar Nokta Komutanlıklarının görevli olduklarını, daha sonra ise taşıma işinden Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğü'ne bağlı Menzil Mıntıka Teşkilâtının kurulduğu bilinmektedir.

Kastamonu Menzil Müfettişliği, nakliye işi için 63 subay, 316 askerliği ertelenmiş er³ ve 11 müteahhitte çalışmakta idi. İnebolu-Kastamonu-Çankırı arasındaki taşımacılığı Menzil, 240 araba, 1505 mekkari, 72 eşekle sağlamaktaydı.⁴

Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğüne bağlı bölgede kurulan menzil birlikleri ise; Kastamonu Menzil Mıntıka Müfettişliği, İnebolu Hat

1- Umur-u Bahriye'nin elindeki gemi ve motorlar İstanbul limanlarında itilâf devletlerinin el koydukları motor ve gemilerdi. Bunlar çeşitli yollarla İstanbul'dan çıkartılarak Karadeniz'e açılan gemi ve motorlardan oluşmakta idi. Bunlardan biri olan Alemdar gemisinin başından geçen olaylar için bkz.Peker, Nurettin; Öl, Esir Olma, İstiklâl Savaşında Ereğli, Alemdar Kurtarma Gemisinin Kahramanlığı. İstanbul 1966. Ayrıca İstanbul'da faaliyet gösteren gizli grupların deniz taşımacılığındaki rolü için bkz.Ertürk, Hüsamettin; İki Devrin Perde Arkası, İstanbul 1964.

2- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi, Ankara 1984. s.359-376. Nutku, Emrullah; "İstiklâl Savaşında Denizciler" Yakın Tarihimiz C.II, s.411-412, C.III, s.89-90.

3- Büyük Taarruz sırasında Kastamonu Menzil Mıntıka Müfettişliğinde çalışan subay sayısı 68, er ise 650'ye çıkmıştır. TİH.İdari Faaliyetler; s.389.

4- TİH.İdari Faaliyetler; Çizelge 7 "Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğü Emrinde Çalışan Müteahhit, Ulaştırma Kollarının Kuvvetleri ve Taşıma Gücü"

Komutanlığı, İnebolu, Ilgaz, Kastamonu Nokta Komutanlıkları, İnebolu, Ilgaz, Kastamonu Erzak Ambarı, İnebolu, Kastamonu Teçhizat Ambarı, İnebolu, Kastamonu Mühimmat Deposu, İnebolu Hizmet Kitası, İnebolu Benzin Deposu, Kastamonu'da üç nakliye kolu, İnebolu grubu nakliye kolu, Küre, Seydiler, Başdeğirmenler, Ambarlı konaklama yerlerinden oluşmakta idi.¹

Bu dönemde devlete ait taşıt araçları yanında Harp Encümeninin verdiği emirle taşıt aracı bulunan vatandaşlar, paraları sonra ödemek üzere harp malzemeleri taşımaya başlamışlardı. Müteahhitler de gönüllü vatandaşlardan oluşan kadın, ihtiyar ve yaşı küçük gençleri taşıma işinde kullanmışlardır. Özellikle İnebolu bombardımanı sırasında Havali Komutanlığı yayınladığı bildiri ile civarda bulunan yük hayvanlarının taşımada kullanılması için asker şubelerinin gerekli tesbitleri yaparak, ihtiyaç fazlası olanları sahipleri ile birlikte Menzil emrinde görevlendirmişti.²

İnebolu halkı da bombardıman sonrasında cephane taşıma işine gönüllü katılarak, tarihte eşine az rastlanır bir kahramanlık örneği göstermiştir. Çok kısa bir sürede ilçede bulunan depo ve ambarlar boşaltılarak düşmanın top menzili dışına çıkartılmıştır.³

1- ATESE Arşivi; KL.953, D.9, F.25, KL.995, D.18, F.16.

2- Kastamonu halkının fedakarlık ve kahramanlığının abidesi olan kar ve kışta donma pahasına cephane taşırken donarak ölen kahraman Türk anasının gösterdiği fedakarlık örneği için bkz. Peker, Nurettin; AGE, S.396-398.

3- İnebolu bombardımanını yaşayan İsmail Habib(Sevük)ün bombardıman ve sonrası duygu, düşünce, gördükleri karşısında kaleme aldığı "Kılışın Hüneri" yazısı için bkz. Açıksöz; 15 Haziran 1337, Sevük, İsmail Habib; AGE, s.20-24. Ayrıca İnebolu kayıkçıları ve müftüsü ile halkın gösterdiği gayretler için bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.328-330.

İnebolu-Kastamonu-Ankara yolunda iki müteahhit sürekli taşıma işinde görev yapmakta idi. Mukbil ve Nafiz Şevket Bey silah ve cephane işinin bir kısmını halka yaptırırken bir kısmını da kamyon ve kamyonet gibi araçlar vasıtası ile gerçekleştirmekte idiler. Mukbil Bey'in bir binek otomobil ve yedi kamyon ve kamyoneti, her seferinde 14 ton yük taşıma kapasitesine sahipti. Nafiz Şevket Bey'in 8 aracı ise 16,5 ton yük taşıyabiliyordu.¹

İnebolu iskelesine gelen silah ve cephane ait bilgiler İrtibât Subaylığı aracılığı ile sürekli olarak EHUR'ne bildirilmekte idi. EHUR İstanbul'dan yola çıktığını öğrendiği malzemenin hangi vapur veya motorla geleceğini İnebolu'ya bildirmekte, İnebolu İrkâb ve İhraç Komutanlığı kendisine bildirilen gemideki malzemeyi teslim almakta idi. Osmanlı seyr-ü sefain işletmesi vapurları ve İtalya , Fransız vapurları İstanbul'dan ticari malzeme olarak gönderilen sandıklar içindeki cephaneye ve silahlarla ilgili bilgiler, önce gruplar tarafından sandık numaraları ile birlikte EHUR'e bildirilmekteydi. EHUR bu sandık numaralarını İnebolu İrtibât Subaylığına şifre etmekte,² böylece limana yaklaşan gemi ambarlarında bulunan numaralı sandıklar kayıklara yüklenerek, askeri depoya taşınmakta idi.

Depoda sayımları yapılan silah ve cephane EHUR'ne bildirildikten sonra yola çıkarılmak üzere nakliye kollarına teslim ediliyordu. Nakliye kolları teslim aldıkları askeri malzemeyi Menzil Hatlarındaki konakları takip ederek, gerekli görülürse Küre ve Seydiler'deki ambarlara teslim ediyorlar, buradaki ambarlara teslimi gerekmiyorsa Kastamonu'ya kadar götürerek oradaki askeri ambar memurluğuna teslim ediyorlardı.

1- TİH.İdari Faaliyetler; s.391. Bu kamyon ve kamyonetlerde çalışan şoförlerin isimleri için bkz. Peker, Nurettin; AGE, s.415-516.

2- ATESE Arşivi; KL.1303, D.2, F.1-5, KL.1303, D.2, F.1-16, 17-243.

Savaş öncesi dönemlerde ordunun ihtiyacını gözönünde bulunduran EHUR askeri malzemenin taşıma sırasında bulunduğu yeri sık sık şifre telgrafla sorarak, gerekli görürse malzemeyi direk olarak askeri birliklerin buldukları mıntikalara göndermektedir.¹

1922 yılında İnebolu-Kastamonu yoluyla sevk edilen askeri malzeme 365 adet çeşitli piyade tüfeği, 3.386 sandık çeşitli piyade cephanesi, 20 sandık İngiliz piyade cephanesi, 360 adet mızraktan oluşan piyade silah ve sephanesi, 1 adet skoda topu, 1 adet seri dağ topu, 8 adet bomba topu, 18.732 atım çabuk ateşli sahra mermisi, 969 atım skoda mermisi, 5.240 atım mantelli mermisi, 4.087 atım sahra obüs mermisi, 2.310 atım sinayder mermisi, 891 atım 120 mm.lik obüs mermisi, 3.666 atım bomba topu mermisi, 6.960 atım çabuk ateşli dağ top mermisinden oluşmaktadır.²

1- ATESE Arşivi; KL.1303, D.2, F.1-243.

2- ATESE Arşivi; KL.1413, D.173, F.1-4, 1-13, 1-21, 1-27; KL.1432, D.189, F.1-5, 1-20, 1-33. İnebolu'ya gelen silah, cephane konusunda bkz. Dağtekin, Hüseyin; "İstiklâl Savaşı'nda Anadolu'ya Kaçırılan Mühimmat ve Askeri Eşya Hakkında Tanzim Edilmiş Mühim Bir Vesika" Tarih Vesikaları Dergisi, C.I, Sayı: 16, Ağustos 1955, s.9-15. Koçer, Kemal; Kurtuluş Savaşımızda İstanbul(İşgal Senelerinde M.M. Grubu'nun Gizli Faaliyeti), İstanbul 1946. Himmetoğlu, Hüsnü; Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, İstanbul 1975, C.I, s.77-135. İstanbul Felâh Grubu'nun İnebolu'ya 2.5.1921'den 29.9.1921 tarihine kadar gönderdiği piyade ve top mermisi, yardımcı parçaları, basım makinaları, fotoğraf makinası ve malzemesi, sıhhiye malzemesi, muhabere, istihkam malzemesi için bkz. ATESE Arşivi; KL.1303, D.2, F.1. M.M. Grubu, Felâh Grubu tarafından İstanbul'dan gönderilen silah ve malzeme ile Sovyet Rusya'dan alınan silah ve cephane için bkz. TİH.İdari Faaliyetler; s.398-407. İstiklâl Savaşı süresince içeriden ve dışarıdan sağlanan silah, cephane ve askeri malzeme için bkz. TİH.İdari Faaliyetler; Çizelge: 8.

E- Millî Mücadele Döneminde Kastamonu'ya Gelenler

İnebolu-Kastamonu, Ankara hükümetinin dünyaya açılan kapısı konumuna geldikten sonra resmi ve özel temsilcilerle İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek isteyen pek çok devlet adamı ve meşhur kişilerin giriş yolu olmuştur. Yine Ankara hükümetinin dış dünyaya temsilci gönderdiği kapılardan biri idi. Savaş boyunca Ankara'ya gitmek isteyen pek çok insanın İnebolu-Ankara yolunu takip ettiği görülmektedir. Bu bakımdan Kastamonu tarihinin en önemli devrini yaşamıştı.

a) Yabancı Ülke Temsilcileri

Şeyh Sunusi'nin Temsilcisi,

Kuzey Afrika müslümanlarının dini liderlerinden olan Şeyh Sunusi, Ankara'da başlatılan Millî Mücadele hareketine destek veren kişiler arasında yer almıştır. Ekim 1921'de Şeyh Sunusi'nin bir temsilcisi¹ İnebolu-Kastamonu yoluyla Ankara'ya geçerek orada görüşmelerde bulunmuştur.

Afganistan Sefiri Ahmet Han,

14 Mart 1921'de Moskova'da imzalanan Türk-Afgan Anlaşması ile Türkiye'yi resmen tanıyan ilk ülke olan Afganistan, Eylül 1921'de Ankara'ya bir temsilci gönderdi. Afganistan Elçisi Ahmet Han, Trabzon, İnebolu-Kastamonu yoluyla Ankara'ya ulaşmıştır.

Buhara Heyetleri,

Buhara Türklerini temsilen gelen ilk heyet Aralık 1921'de İnebolu'ya gelmiş, beş kişiden oluşan heyet üyelerinden Muhammed Recep ve Muhammed Naziri 15 Aralık 1921'de Açıksöz gazetesi ile bir mülakât yaptıktan sonra 21 Aralık 1921'de İstiklâl Mahkemesi Başkanı Mustafa Neca-

---

1- Açıksöz; 24 Teşrin-i evvel 1337.

ti Bey'le birlikte Ankara'ya¹ gitmişlerdir. Bu beş kişilik Buhara heyetinden sonra 25 Şubat 1922'de Buhara Maarif Nazır Muavini ile Buharalı öğrenciler İnebolu'ya gelerek, 26 Şubat'ta Kastamonu'ya gelmişlerdir. Kastamonu'da Darü'l-muallimin misafirhanesinde kalan öğrenci grubu, 27 Şubat 1922'de Açıksöz gazetesi tarafından düzenlenen çay ziyafetine katıldıktan sonra 28 Şubat'ta Kastamonu'dan Ankara'ya hareket etmişlerdir.²

Azerbaycan Sefiri İbrahim Abilof

6 Ekim 1921'de Batum'dan hareketle İnebolu'ya gelen İbrahim Abilof'un yanında, Ateşemiliter Ali Asker Askerof, Başkatip Davut Resulzâde, Hususi Katip İsmail İsmailof, Ticaret Şube Müdürü Musa Sultanof, İdare Müdürü Yusuf Ahandof, İstihbarat Müdürü Ağa Baba Yusufzâde, Tasarrufat Müdürü Nadir İbrahimof, Ziraat Şube Müdürü Gazanfer Nerimanof ve aileleriyle birlikte 30 kişilik bir grup bulunuyordu. Heyet, 9 Ekim'de Kastamonu'ya, 10 Ekim 1921'de de Çankırı üzerinden Kastamonu'ya hareket etmiştir.³

Gürcistan Sefiri

Gürcistan hükümetinin Ankara Elçisi Müdranî ve elçilik heyeti, Gürcistan'ın Sovyet Rusya tarafından işgal edilmesinden sonra Ankara-Kastamonu-İnebolu yoluyla 7 Nisan 1921'de İstanbul'a gitmişlerdir.⁴

1- Peker, heyetin geliş tarihini 20 Ocak 1921 olarak vermektedir. Oysa Açıksöz gazetesinde heyetle ilgili haberler Aralık 1921 tarihini taşımaktadır. Peker, Nurettin; AGE, s.298. Açıksöz; 15 Kanun-u evvel 1335, 25 Kanun-u evvel 1337.

2- Açıksöz; 26 Şubat 1338, 27 Şubat 1338.

3- Azerbaycan heyeti ile birlikte Tefik Rüştü(Aras) ve Reji Genel Müdürü Mithat Bey de Batum üzerinden İnebolu'ya gelmişlerdi. Peker, Nurettin; AGE, s.378. Açıksöz gazetesi yazarlarından İsmail Habib (Sevük) heyet başkanı Abilof'la bir mülakât yayınladı. Bir sonraki gün ise "Kardeş Hükümetin Sefiri" başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Açıksöz; 9-10 Teşrin-i evvel 1337.

4- Peker, Nurettin; AGE, s.313.

İtalyan Murahhası

İtalya hükümetinin çeşitli konulardaki görüşlerini bildirmek üzere Ocak 1922 yılında Mösyö (Tenoci)? adı ile bir temsilciyi Ankara'ya gönderdiği bilinmektedir. Tenoci 18 Ocak 1922 tarihli Açıksöz gazetesi ile bir mülakat yapmıştır.¹ İnebolu-Kastamonu üzerinden Ankara'ya giden İtalyan temsilcisi İtalya'nın Ankara hakkındaki düşüncelerini bu mülakatta dile getirmektedir.

İran Elçilik Heyeti

Haziran 1922 yılında Ankara'ya gitmek üzere İnebolu limanına çıkan heyet üyeleri, Kastamonu üzerinden Ankara'ya geçmiştir.²

Fransa Temsilcisi Franklin Bouillon

3 Haziran 1921'de Ankara'da görüşmelerde bulunmak üzere Binbaşı Sarau ile İnebolu'ya çıkan Franklin Bouillon, Hariciye Vekili Yusuf Kemal(Tengirşek)'le birlikte 9 Haziran'da Ankara'da olmak üzere hareket etmişlerdir.³ Fransız temsilcisinin bu gelişi Türk-Fransız Antlaşmasının ilk adımlarından birisidir.

General Harington'un İnebolu'ya Gönderdiği Subaylar

Harington'un direktifi ile 13 Haziran 1921'de İnebolu'ya çıkan Binbaşı J.Douglas Henry ve Binbaşı Stourton silah tüccarlarından Halil İbrahim Efendiye Londra'dan mahrem bir evrakla geldiklerini, bunu Mustafa Kemal'e ulaştırmak istediklerini söyleyerek yardım talep etmişlerdi. Halil İbrahim, İrtibât Subayı Nidai Bey'in yardımı ile bu subayların isteklerini MMV'ne bildirdi.⁴ MMV o sırada İnebolu'da bulunan Refet

---

1- Açıksöz; 18 Kanun-u sani 1338.

2- Açıksöz; 22 Haziran 1338.

3- Tengirşek, Yusuf Kemal; AGE, s.246.

4- ATESE Arşivi; KL.1303, D.2, F.6-2.

Paşa'ya İngiliz subaylarla görüşmesini ve ne istediklerini öğrenmesini istedi. Bu görüşmede subayların Londra'nın emri ile değil, Harrington'un emri ile geldikleri anlaşılınca görüşme istekleri kabul edilmedi.¹

b) Malta Sürgünleri ve İnebolu'da Esir Değişimi

23 Ekim 1921'de imzalanan esir değişimi antlaşmasına göre Ankara hükümetinin elinde bulunan İngiliz subaylarla elli dokuz Malta sürgünü değiştirilecekti.²

31 Ekim 1921'de İnebolu açıklarına gelen İngiliz gemileri, esir değişim işlemini 1 Kasım 1921'de gerçekleştirmiştir.³ Malta'da sürgün-

---

1- ATESE Arşivi; KL.1303, D.2, F.6-3, 6-7. Olayın geniş değerlendirilmesi için bkz. Şimşir, Bilâl N.; İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), Ankara 1972, s.76; Atatürk, Kemal; AGE, s.472.

2- ATESE Arşivi; KL.1292, D.15, F.120.

3- Açıksöz gazetesi, esir değişimini 5 Kasım 1921 tarihinde Davavekili Emin Necmeddin imzalı yazıda anlatmamaktadır.

"Malta'dan Gelen Muhterem Misafirlerimiz
İnebolu'dan Yazılıyor:

Bugün İnebolu'nun Yarbaşı mevkiinde halk toplanmış, denize ufuklara doğru bakıyordu. Uzaklardan görünen dört İngiliz bandıralı gemi limanımıza doğru geliyorlardı. Bir müddet sonra demirlediler.

İnebolu'muzda bugün pek çok fevk-alâdelik mevcuddu. Her taraf bayraklarla donatılmış ve Yarbaşı'nda defne dallarından güzel bir tâk yapılmıştı. Asker ve talebe efendiler saf-ı beste-i ihtirâm olarak sıralanmışlar, vapurdan çıkacak muhterem misafirleri bekliyorlardı. Hava yağmurlu olmasına rağmen bu kalabalık geç vakte kadar devam ettiği halde sonradan anlaşıldığına göre, bir sû-i tefehhüm dolayısıyla vatandaşlarımız çıkamadılar. Ve geceyi denizin coşkun dalgaları arasında geçirdiler. Ertesi gün şafak söküp etraf aydınlanmakla ahalili ferc ferc yine Yarbaşı'nda toplanmaya başlamışlardı. Yine düşman perçesinde -sırf kendi vatanları için çalışmaktan- mahkum edilen sevgili kardeşlerimizi bekliyordu. Hava gayet bulanık ve deniz pek ziyade coşkundu. Nihayet alafranga saat bir raddelerinde muhalefet-i havaya rağmen kayıklar muhterem vatandaşlarımız anavatana ayak basabildiler ve ilk defa Cevad Paşa, Rauf Bey hazretleri çıktılar ve kendilerini selamlamaya gelen asker ve halkı selamlayarak, Hüsnü Paşa hazretleriyle Gençler Mahfeline çıktılar ve kaza Kaymakamı Bey gelerek, Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle Hariciye ve Dahiliye Vekil-

de bulunan elli dokuz kişiden kırk dokuzu İnebolu limanına çıkmış, on kişi ise İngiliz gemileri ile İstanbul'a gitmişlerdi. İnebolu'ya çıkanlardan bir kısmı İnebolu-Kastamonu yoluyla Ankara'ya gitmişlerdir.¹ İstanbul'a gidenlerden Celâl Nuri, Aka Gündüz(Enis Avni) ve Meb'us Nu-

---

leri namına beyan-ı hoş âmedi eylediler. Cevad Paşa hazretleri de cevaben;

"Şunu da ilave etmek isterim ki milletin azmiyle sevgili vatanımıza ancak bugün kavuşabildik" buyurdular ve yavaş yavaş vapurdan çıkan vatandaşlarla Mahfel doldu ve şereflerine çay ikram-ı izzet edildi. Bu dakika Mahfel pek heyecanlı anlar geçirdi. Düşmanın zalim pençesinden kurtulup anavatanı kavuşan bu muhterem misafirler yek-diğerini kutluyor ve vatanın saadet ve selameti için sua ediyorlardı. İnebolu'da herkes muhterem misafirleri görmekle memnun ve şadân yek-diğerini selâmlıyor ve muhterem misafirleri kucağında görmekle müftehir olarak bütün samimiyet ve hürmetle beyan-ı hoş âmedi eyliyorlardı." Açıksöz; 5 Teşrin-i sani 1337. Ayrıca İnebolu'nun o günkü karşılaması için bkz. Orbay, Rauf; AGM, Yakın Tarihimiz C.III. s.304-312. Peker, Nurettin; AGE, s.381-386.

- 1- İnebolu'ya çıkan Malta sürgünlerini Açıksöz 30 Ekim 1921 tarihli nüshasında yirmi beş olarak vermekte, Peker ise elli beş kişiyi olduğunu ileri sürmektedir. 3 Kasım 1921 tarihli Açıksöz ise Malta sürgünlerinin 59 kişiyi olduğunu bunlardan 49'unun İnebolu'ya çıktığını bildirmektedir.

Açıksöz haberi;

"İnebolu'ya çıkanlar

Dün vaadettiğimiz vechile İnebolu'ya çıkan mevkufinin esamisini bervech-i zir derc ediyoruz. Yalnız İstanbul'a avdet eden on zatta bu esaminin içinde olup hangileri olduğu henüz tahkik edilmemiştir. Müma-ileyhim alan-ı hareket etmişlerdir. Büyük makulesi de istikbâl ve muhterem misafirlerimizi layık olduğu vechile izzet-i ikram için fevk-alâde hazırlıklar yapılmaktadır.

Cemal Paşa, Cevad Paşa, Operatör(Göz Tabibi) Esat Paşa, Süleyman Nami Paşa, Abdüsselâm Paşa, Mürsel Paşa, Yakup Şevki Paşa, Faik Paşa, Rafet Paşa, Mütেকaid Mirliva Mestafa Reşat Paşa, Rauf Bey, Kara Vasıf Bey, Miralay Ahmet Şevket Bey, Merkez Kumandanı Esbaki Miralay Cevad Bey, Miralay Tevfik Bey(Garnizon), Kaymakam Mütেকaid Tevfik Bey(Garnizon), Kaymakam Hüseyin Kadri Bey, Binbaşı Mazlum Bey, Kaymakam Basri Bey, Binbaşı Hakkı Bey, Binbaşı Arif Bey, Kaymakam Ali Bey, Yüzbaşı Cemal Bey(Garnizon), Yüzbaşı Tahir Bey(Garnizon), Mütেকaid Yüzbaşı Mehmet Bey(Garnizon), Zabit Namzeti Nuri Bey(Garnizon),

man Efendi 12 Kasım 1921'de, Ahmet Emin(Yalman) Ocak 1922'de¹ Kastamonu'ya gelerek, Ankara'ya gitmişlerdi.

c) Hilâl-i Ahmer Heyeti

II. İnönü Savaşları sonrasında Anadolu'nun doktor ihtiyacını karşılamak amacı ile İstanbul'da bulunan Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumisi vasıtası ile 12 Nisan 1921'de on doktor ve eczacı, 18 Nisan 1921'de yirmi bir doktor ve eczacı ile Hilâl-i Ahmer malzemesi gelmişti.

25 Nisan 1921'de İnebolu'da kırk doktor ve on eczacı bulunmakta idi.

Mithat Şükrü Bey(Murahhısı Mesul), İzmir Meb'usu Seyid Bey, Meb'us Zülfü Bey, İzmirli Hacı Rafet Efendi, İzmirli Celal Nuri Bey, Vakit Ser-muharriri Ahmet Emin Bey, Muş Meb'usu İlyas Efendi, İzzet Bey, Fazıl Berki Bey, Subhi Bey, Hazım Süleyman Bey, İslâm Ali Bey, Polis Muammer Bey, Şifre Müdür-ü Esbakı Kadri Bey, Celal Hilmi Bey, Mehmed Muhsin Bey, Avni Ağa, Polis Müdür-ü Sabıkı Hacı Ahmed Bey, Dahiliye Müsteşar-ı Sabıkı Mustafa Abdulhaluk Bey, Tüccardan Mehmed Süleyman Bey, Ali Nazmi Bey, Mehmet Nazım Bey, Gazete Muharrirlerinden Mehmet Kamil Bey, Murad Bey, Anteb Meb'usu Ali Cenani Bey, Dişçi Mehmet Atıf Bey, Jandarma Binbaşı Burhaneddin Efendi, Sivas Polis Müdür-ü Esbakı Mehmed Rifat Bey, Mehmet Nuri Bey, Trabzon Rusumât Müdür-ü Esbakı Mehmet Ali Bey, Ali Bey, Cemal Oğuz Bey, Erzurum Jandarma Kumandan-ı Esbakı Mehmed Adil Bey." Açıksöz; 3 Teşrin-i sani 1337.

1- Açıksöz; 13 Teşrin-i sani 1337; Ahmet Emin(Yalman) İnebolu üzerinden Ankara'ya gidişini Vakit Gazetesine yazdığı "Ankara Yollarında" başlıklı yazısında anlatmaktadır. Açıksöz'ün buradan alıntı yaptığı yazıda Kastamonu şöyle anlatılmaktadır;

"Kastamonu'da bir gün geçirdim. Sabah Doktor Tefvik Salim Bey'le beraber Belediye Hastanesini ziyaret eyledim. Hastane ziyareti bit-tabi doktorluk nokta-ı nazarından ceryan etti. Ben çok bir şey anlamadım.

Hastanenin bir muayenehanesi var, burada her müracaat eden meccanen tedavi görüyor. Koca şehirde ikinci bir muayenehane yok. Böyle olduğu halde muayenehaneye müracaat edenlerin adeti günde vasati olarak biri, nihayet ikiyi geçmiyor. Hilâl-i Ahmer istatistiklerinde günde altmış, hatta yüz müracaat ettiği muayeneler olmuyor. Kastamonu'daki kayıtsızlığın manası tedkike muhtaç bir şeydir.

Bunlar doktor Hikmet Emin Bey'in başkanlığında iki parti halinde Ankara'ya gönderildi. Bu doktor ve eczacıların bir kısmı askeri doktor ve eczacı idi.¹ MMV'nin yazısına göre; Anadolu'nun ihtiyacını karşılamak amacı ile Hilâl-i Ahmer sıfatı ile Anadolu'ya doktor ve eczacı gönderilmesi istenmiştir.

Savaş boyunca Hilâl-i Ahmer çeşitli yollardan sağladığı malzeme ve sağlık personelinin İnebolu yoluyla Ankara'ya göndermiştir.²

d) TBMM Temsilcilerinin Ziyaretleri

Ali Fuat Paşa

Ankara hükümetinin Moskova temsilcisi seçilen Ali Fuat(Cebesoy) 28 Aralık 1920'de Ankara'dan Kastamonu'ya gelerek 2 Ocak 1921'de İnebolu üzerinden Rusya'ya hareket etmiştir.³ Ali Fuat Paşa 27 Mayıs 1922'de Bakü-Batum-Trabzon yoluyla İnebolu'ya gelerek Kastamonu üzerinden Ankara'ya dönmüştü.⁴ Ali Fuat Paşa bu gidiş ve gelişlerde Açıksöz'le mülâkâtlarda bulundu.⁵

Yusuf Kemal(Tengirşek)

TBMM'de İktisat ve Hariciye Vekâleti görevlerinde bulunan Yusuf Kemal Bey, 5 Ekim 1920'de Rusya'dan dönüşünde Kastamonu üzerinden Anka-

---

Öğleden sonra Açıksöz başmuharriri Habib Beyle buluşdum. Beraberce şehri dolaşmaya çıktık. Kastamonu münevverlerine muvakkat bir kulüp hizmeti gören Büyük Eczane'ye uğradıktan sonra vilâyet matbaasına girdik. Vilâyet matbaasından çıkınca Açıksöz idârehanesinin yolunu tuttuk." Açıksöz; 5 Kanun-u sani 1338.

- 1- Hilâl-i Ahmer heyeti olarak gönderilen elli kişilik sağlık ekibinin içinde yeralan onbir doktor ve beş eczacı askeri eczacı ve tabibti. ATESE Arşivi; KL.1290, D.4, F.1.
- 2- Hilâl-i Ahmer'in Anadolu'ya İnebolu aracılığı ile gönderdiği malzeme ve sağlık personeli için bkz. Çapa, Mesut; AGE, s.137-147.
- 3- Peker, Nurettin; AGE, s.299.
- 4- Cebesoy, Ali Fuat; Moskova Hatıraları, Ankara 1981, s.345.
- 5- Açıksöz; 3 Kanun-u sani 1336, 14 Temmuz 1338.

ra'ya hareket etmiştir. 22 Ekim 1920'de tekrar memleketi olan Kastamonu'ya dönen Yusuf Kemal, burada bir ay kalmıştı. Hariciye Vekâleti görevi sırasında Fransız temsilcisi ile 1921'de tekrar Kastamonu üzerinden seyahat eden Yusuf Kemal, Mart 1922'de tekrar Kastamonu'ya gelerek bir süre kalmıştır.¹

Bekir Sami Bey

TBMM Hariciye Vekâletini yürüten Bekir Sami Bey, Londra ve Paris görüşmeleri dönüşünde 15 Nisan 1921'de İnebolu üzerinden Ankara'ya hareket etmişti. Ağustos 1921'de tekrar Fransa'da temaslarda bulunan Bekir Sami Bey seyahatı dönüşü, 10 Aralık 1921'de Malta'dan dönen Sabit Bey, Süleyman Necmi Beylerle Amerikalı gazeteci (Raybis?) ile birlikte İnebolu'ya çıkarak Kastamonu üzerinden Ankara'ya gitmiştir.²

Rıza Nur

Maarif Vekâletinde bulunduğu sırada 23 Ağustos 1920'de Ankara'dan Kastamonu'ya gelen Rıza Nur, Mekteb-i Sultanî'de iki gün misafir edildikten sonra İnebolu üzerinden Sinop'a geçmişti.³ 1922 Eylül'ünde tekrar Kastamonu'ya gelen Rıza Nur'la Açıksöz gazetesi eğitim hakkında bir mülakât yapmıştı.⁴

TBMM Tiflis ve Kabil Temsilcileri

Kasım 1922'de İnebolu-Batum üzerinden görev yerlerine gitmek üzere Kastamonu'ya gelen TBMM Afganistan ve Azerbaycan elçilik heyetlerinden, Azerbaycan'a elçi olarak tayin edilen Muhtar Bey, Açıksöz gazetesi ile mülakâta bulunmuştur.⁵

1- Açıksöz; 31 Mart 1338; Açıksöz, Hüsni; AGE, s.99.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.312-398.

3- Peker, Nurettin; AGE, s.230, Açıksözcü, Hüsni; AGE, s.98.

4- Açıksöz; 16 Eylül 1338.

5- Açıksöz; 19 Teşrin-i sani 1337.

Refet Paşa(Bele)

Birinci Dumlupınar Savaşlarında Aslıhan'lardaki bozgun olayından sonra Kastamonu'ya gelerek Ecevit'te istirahata çekilen Refet, Mayıs ve Haziran 1921'de burada kalmıştı. İnebolu bombardımanı sırasında İnebolu'ya giden Refet Bey, 13 Haziran 1921'de İnebolu'ya çıkan İngiliz subaylarla Ankara'nın isteği üzerine görüşmelerde bulunmuştur.¹

Hamdullah Subhi(Tanrıöver)

Ağustos 1922'de Kastamonu'ya gelen Hamdullah Subhi Bey, Kastamonu ve İnebolu'da Türkçecilik konularında konferanslar vermişti. Bu konferans metinlerinden bir kısmı Açıksöz gazetesinde yayınlanmıştır.²

Tunalı Hilmi

Temmuz 1920'de isyan hareketlerinin görüldüğü Devrek, Çaycuma, Ereğli, Zonguldak, Bartın, Amasra, Cide ve İnebolu'yu dolaşarak çeşitli konuşmalar yapan Tunalı Hilmi, 13 Temmuz 1920'de Kastamonu'ya gelmiştir. Burada Gençler Kulübünde ve Nasrullah Meydanında iki konferans vererek, 15 Temmuz 1920'de Ankara'ya hareket etmiştir.³

Maarif Vekili Vehbi Bey

Şubat 1922'de Kastamonu'ya gelen Vehbi Bey, eğitim kurumlarında incelemelerde bulunduktan sonra Açıksöz gazetesi yazarlarından Tahir Karaoğuz'la Kastamonu'daki okulların durumu ve Ankara hükümetinin eğitim politikası hakkında görüşlerini açıklamıştır.⁴

Yümmü Bey

TBMM hükümetini temsilen Londra Konferansına gönderilen Hariciye

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.330-331.

2- Açıksöz; 13 Ağustos 1338, 14 Ağustos 1338, 29 Nisan 1338.

3- Peker, Nurettin; AGE, s.217, Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.97.

4- Açıksöz; 28 Şubat 1338.

Vekili Bekir Sami Bey, bu görüşmeler sırasında Fransız'larla bir anlaşma yapmıştı. Bu anlaşma evrakı Yüzbaşı Yümmü Bey tarafından 2 Nisan 1921'de İnebolu'ya getirilmişti. Buradan Ankara'ya geçen Yümmü Bey'den sonra Türk-Fransız görüşmelerini yürütmek üzere İnebolu üzerinden pek çok Fransız temsilcisi Ankara'ya gidip gelmeye başlamıştır.¹

Celaleddin Arif Bey

TBMM Erzurum Meb'usu Celaleddin Arif Bey, Avrupa'da yaptığı temaslardan sonra Kasım 1921'de İnebolu yoluyla Ankara'ya gidişi sırasında Kastamonu'da Açıksöz gazetesiyle bir röportaj yaparak, gezisi hakkında bilgi vermiştir.²

e) Kastamonu'ya Gelen Sivil Şahıslar

Mehmet Akif(Ersoy) ve Sebilürreşat Dergisi'nin Çıkarılması

16 Ekim 1920'de İnebolu'ya çıkan Mehmet Akif, 19 Ekim 1920'de Kastamonu'ya gelerek, İstanbul'da çıkarmakta oldukları Sebilürreşat Dergisinin yayınına Eşref Edip'le birlikte devam ettiler. Eşref Edip ve Mehmet Akif Kastamonu millî hareketinin canlanmasına önemli katkıda bulunmuşlardır.

28 Kasım 1920'den itibaren Kastamonu'da yayınlanmaya başlayan Sebilürreşat Dergisi, 20 Aralık 1920'ye kadar dört sayı yayınladı. Bu sayılarda Millî Mücadelenin önemi dile getirilmekte idi. Mehmet Akif bu dönem içerisinde Nasrullah Camii ve çevre kazalarda vaazlar vererek, halkın millî hareketi benimsemesine çalıştı.³

1- Atatürk, Kemal; AGE, C.II, s.587-590. Peker, Nurettin; AGE, s.311-312.

2- Açıksöz; 13 Teşrin-i sani 1337.

3- Mehmet Akif'in Nasrullah Camii'ndeki vaazları Diyarbakır'da Elcezire Cephesi Komutanı Nihat Paşa tarafından bastırılarak, dağıtılmıştır. Bkz.Mehmet Akif; Kastamonu'da Nasrullah Kürsüsünde, Diyarbakır 1337.

Mehmet Akif tarafından Gençler Kulübünde de bazı konferanslar gerçekleşmiş, burada Akif, Asım'dan parçalar okuyarak arka arkaya dört gece toplantısı düzenlenmişti. Kastamonu'da kaldığı süre içerisinde¹ halk tarafından sevgi ile karşılanan Akif, Açiksöz gazetesinde de şiirler yayınladı.² Bunlardan en önemlisi kuşkusuz İstiklâl Marşı'nın ilk defa burada yayınlanmasıdır.³ 24 Aralık 1920'de Ankara'ya giden Mehmet Akif ve Eşref Edip, dergilerini burada çıkarmaya devam etmişlerdir.

Ağaoğlu Ahmet

İlk defa 30 Haziran 1921'de Kastamonu'ya gelen Ağaoğlu Ahmet Beyle Açiksöz bir mülakât yapmıştı.⁴ Buradan Ankara'ya geçen Ağaoğlu Ahmet 4 Ağustos 1921'de tekrar Kastamonu'ya gelerek Malta yârânı Millî İnkılâp konusunda Mekteb-i Sultanî ve Gençler Kulübünde iki konferans verdikten sonra çevreyi dolaşarak ileri gelenlerle toplantılar düzenledi.

Bu gezileri sırasında Açiksöz'de yayınlanan "Münevver Cepheye" adlı makalesinde⁵ halkın ve aydınının zor günlerde birleşmesi çağrısında bulundu.

Yakup Kadrî(Karaosmanoğlu)

5 Mayıs 1921'de Kastamonu'ya gelen Yakup Kadri Bey, Kastamonu intibalarını İkdâm gazetesinde yayınlaması, Kastamonu'da üzüntü yaratmış-

- 1- Mehmet Akif Ersoy'un Kastamonu'da kaldığı ev için bkz. Abdülkadiroğlu, Abdulkerim; "Mehmet Akif Ersoy'un Bilinmeyen Bir Mektubu", Türk Kültürü; Sayı: 334, Şubat 1991. s.88-91.
- 2- Mehmet Akif; "Umarmıydık" Açiksöz; 15 Teşrin-i sani 1336. "Ey Cemaat Uyanın" Açiksöz; 25 Teşrin-i sani 1336. "Kubbe Ağasının Rüyası" Açiksöz; 5 Teşrin-i sani 1336. Ayrıca Nasrullah kürsüsünden Açiksöz gazetesinin yaptığı alıntılar için bkz. Açiksöz; 5-10 Teşrin-i sani 1336.
- 3- Açiksöz; 17 Şubat 1337, Mehmet Akif Ersoy'un Kastamonu'daki faaliyetleri için bkz. Eski, Mustafa; Milli Mücadelede Mehmet Akif Kastamonu'da, Ankara 1983.
- 4- Açiksöz; 2 Temmuz 1337.
- 5- Ağaoğlu, Ahmet; "Münevver Cepheye" Açiksöz; 6 Ağustos 1337. Açiksöz

tı. Yakup Kadri'nin Kastamonu'luları inciten bu yazısına Açıksöz, 7 Ağustos 1921 İsmail Habib imzası ile yayınlanan yazı ile cevap verdi.¹

Mehmet Emin (Yurdakul), Yusuf Akçura

3 Nisan 1921'de İnebolu'ya çıkan Mehmet Emin ve Yusuf Akçura, 5 Nisan 1921'de Kastamonu'ya gelerek, Mekteb-i Sultanî, Darü'l-muallimat, Mekteb-i Sanayi, Açıksöz ve Devlet Hastanesini gezerek, 8 Nisan 1921'de Ankara'ya gitmek üzere ayrılmışlardır.²

f) Kastamonu'dan Geçen Diğer Asker ve Sivil Devlet Görevlileri

Ali İhsan Paşa

Kasım 1921'de Kastamonu'ya gelen Paşa ile ilgili olarak Açıksöz iki nüshasında mülakât yapmış, ayrıca Birinci Dünya Savaşında bulunduğu cepheler hakkında bilgiler vermiştir.³

Nurettin Paşa

14 Temmuz 1920'de Kastamonu'ya gelen Nurettin Paşa⁴ ve damadı Hüseyin Bey Taşköprü'ye geçerek burada üç ay kaldıktan sonra 20 Ekim 1920'de Merkez Ordusu Komutanlığına atanarak, Sivas'a gitmiştir. Merkez Ordusundan ayrıldıktan sonra tekrar Taşköprü'ye dönen Nuret-

---

Gazetesi 25 Mart 1923'den sonra Mustafa Selim imzası ile Ağaoğlu Ahmet'in "Medeniyet-i İslâmiye Tarihi Derslerinde Tutulan Notlar" başlığı altında bir seri yazı yayınlandı. Açıksöz; 25 Mart 1339-13 Nisan 1339.

- 1- Yakup Kadri'nin İkdam'da yayınlanan yazısından alıntılar için bkz. Açıksöz; 17 Temmuz 1337. Kastamonu'nun cevabı. İsmail Habib; "Yakup Kadri Bey'e Kastamonu'nun Cevabı" Açıksöz; 7 Ağustos 1337.
- 2- Peker, Nurettin; AGE, s.312. Açıksöz; Yusuf Akçura ile ilgili olarak 12 Kanun-u sani 1338 tarihli nüshasında "Yusuf Akçura Bey'in Nutukları" adıyla bir yazı yayınlamıştır.
- 3- "Ali İhsan Paşa ile Mülakât" Açıksöz; 3 Teşrin-i sani 1337. "Ali İhsan Paşa'nın Harb-i Umumide Geçirdiği Hayat-ı Askeriyesi" Açıksöz; 6 Teşrin-i sani 1337.
- 4- "Selman-ı pak Kahramanı Şehrimizde" Açıksöz; 17 Temmuz 1336.

tin Paşa Birinci Ordu Komutanlığına atandığı tarihe kadar burada kalmıştı.¹

Muhittin Paşa (Akyüz)

14 Eylül 1920'de vapurla İnebolu'ya çıkan Muhittin Paşa, buradan Ankara'ya gitmiş, 30 Eylül 1920'de Kastamonu ve Bolu Havalisi Komutanı olarak tekrar Kastamonu'ya dönmüştür.²

Mithat Bey

Malta'dan ilk kurtulup gelenlerden olan Mithat Bey, 19 Nisan 1921 de Kastamonu'ya gelerek Ziya Gökalp'ın İstanbul Dahiliye Nazırı Ali Kemal'e Malta'da yazdığı şiiri Açıksöz'e vererek yayınlamıştı.³

İstanbul'dan Gelen Paşalar ve Sivil Devlet Erkânı

7 Aralık 1920'de İnebolu'ya gelen İzzet, Salih Paşalarla Hüseyin Kazım, Hoca Fatin Efendi, Münir ve Cevat Beyler 9 Aralıkta Kastamonu'ya gelerek Millî Mücadele için çalışacaklarını açıklayarak, Ankara'ya gitmişlerdir.

25 Aralık 1920'de ise Hüseyin Hüsnü ve Galip Paşalarla Konya eski valisi Rifat Samih Bey, İnebolu üzerinden Ankara'ya geçmişlerdi.

4 Şubat 1921'de Dahiliye eski nazırı Hazım ve Hariciye eski Müsteşarı Suat Bey, İnebolu-Kastamonu yoluyla Ankara'ya gitmişlerdir.

17 Nisan 1921'de emekli Mirliha Hasan İzzet Paşa İnebolu'ya gelerek, 18 Nisan'da Ankara hükümetinin izni ile Ankara'ya hareket etmiştir.

5 Ağustos 1921'de eski Dahiliye Vekili Fethi Bey İnebolu'ya gelerek buradan Ankara'ya geçmiştir.

24 Temmuz 1921'de Nuri Paşa ve Miralay Kazım Bey İnebolu'ya gelmiş , Nuri Paşa Abana'da akrabalarını ziyaretten sonra Ankara'ya hare-

---

1- Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.97.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.240.

3- Şiir için bkz. Açıksözcü, Hüsnü; AGE, s.102.

ket etmiştir.

Mart 1922'de Cürüksulu Mahmut Paşa, İnebolu-Kastamonu yoluyla Ankara'ya geçmişti.¹

g) Milis Liderleri

Karamürseli Yahya Bey

25 Ocak 1920'de İnebolu'ya çıkarak, oradan Ankara'ya hareket etmiştir.²

Topal Osman

Giresun Belediye Başkanı ve MHC Reisi 29 Ekim 1920'de onbeş kişilik müfrezesi ile İnebolu'ya gelerek, burada Rıza Bey tarafından kabul edildikten sonra 2 Kasım'da Kastamonu'ya gelmiş, burada Gençler Kulübünce düzenlenen Kars'ın geri alınması şenliklerine katıldıktan sonra Ankara'ya hareket etmiştir. Millî Mücadele süresinde Mustafa Kemal'in muhafızlığını yapmıştır.³

İpsiz Recep Müfrezesi

Şubat 1921'de Kocaeli Mıntıkasına geçmek üzere gelen İpsiz Recep müfrezesi ve 50 kişilik maiyeti hava muhalefeti dolayısı ile bir hafta İnebolu Kuvâ-yı Millîye Reisi Kabaalîzâde Rıza Bey tarafından misafir edilmiştir. Daha sonra motorlarla Cide, Ereğli yoluyla hareket eden İpsiz Recep Müfrezesi, Ereğli, Çaycuma'da bazı rahatsızlıklara neden olmuştur.⁴

Şeyhzâde Ömer Faruk Efendinin İnebolu'ya Gelişi

Mustafa Kemal, Temmuz 1920'de Veliht Abdülmecit Efendiyi Ana-

---

1- Peker, Nurettin; AGE, s.280, 290-291, 305, 319, 324-325, 354.

Açıksöz; 26 Mart 1338.

2- Peker, Nurettin; AGE, s.126.

3- Açıksöz; 8 Teşrin-i sani 1336, 11 Teşrin-i sani 1336.

4- ATESE Arşivi; KL.955, D.19, F.51-29, 51-7, 51-5.

dolu'ya çağırılmıştı. Abdulmecit tarafından kabul edilmeyen bu tekliften on ay sonra Şeyhzâde Ömer Faruk Efendi İnebolu'ya gelerek, Ankara'ya gitmek istediğini bildirdi. 27 Mayıs 1921'de İnebolu'ya çıkan Şeyhzâde, İnebolu Belediye Başkanı ve MHC Reisi Hüseyin Kaşif Beyin evinde misafir olarak ağırlandı. Ömer Faruk Efendinin İnebolu'ya gelişini Ankara'ya bildiren Mevkî Komutanı Nidai Bey, Mustafa Kemal'in red cevabını alınca¹ Ömer Faruk Efendiyi İstanbul'a geri gönderdi.

Ömer Faruk Efendinin İstanbul'a iadesi İnebolu'da bazı kişiler tarafından hoş karşılanmayarak propagandalar yapılmıştı.²

Fransız Gazeteci B.Georges Gaulis

12 Mayıs 1921'de Ankara'dan hareketle Kastamonu'ya gelen Gaulis, Gençler Kulübü'nde yapılan bir çay davetine katılmıştı. Milli davaya haklı gözle basması ve Kastamonu'da yaptığı konuşmalarda Türk milletinin Yunanlılara karşı yaptığı savaşta mutlaka kazanacağını açıklaması halk ve aydın tarafından sempati ile karşılanmıştır. Gençlik dergisi adına Sami Reşat kendisi ile millî hareket hakkında bir röportaj yapmıştı.³ Gaulis, Kastamonu'da iki gün kaldıktan sonra İnebolu yoluyla İstanbul'a gitmiştir.⁴

Mart 1922'de bazı yabancı gazeteciler İnebolu'ya gelerek, buradan Ankara'ya geçmişlerdir. Bunlardan biri Mösyö Jan'dı.⁵

- 1- ATESE Arşivi; KL.553, D.128, F.28, KL.622, D.18-A, F.33. Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannâmeleri; C.IV, Ankara 1964, s.382.
- 2- ATESE Arşivi; KL.549, D.7-17, F.44-3, KL.888, D.3, F.25, KL.676, D.14, F-1-1. Peker, Nurettin; AGE, s.332-333.
- 3- Gençlik; Sayı: 16, 1 Haziran 1337. Bu röportaj daha sonra Açıksöz gazetesinde de yayınlanmıştır. Açıksöz; 23 Kanun-u sani 1338.
- 4- Açıksöz gazetesini Gaulis'in Kastamonu'ya geliş haberini 12 Mayıs tarihli sayısında verdiği için bu tarih diğer araştırmacılar tarafından geliş tarihi olarak alınmıştır. Kuşkusuz en az bir gün önce gelmiş olmalıdır. Açıksöz daha sonraki nüshalarında Gaulis'in yazılarından bazılarını yayınlamıştı. Gaulis; "Esir İstanbul" Açıksöz; 18 Kanun-u sani 1337. Madam Gaulis'le ilgili diğer nüshalar ise Açıksöz; 12 Mayıs 1337, 25 Mayıs 1337, 23 Kanun-u sani 1338.
- 5- Açıksöz; 29 Mart 1338.

Hindistan ve Cezayir Gönüllüleri

Millî Mücadeleyi destekleyen Hint müslümanlarından oluşan 11 kişilik bir grup 20 Mayıs 1921'de Hindistan-Bakü-Erzurum yoluyla Trabzon üzerinden İnebolu'ya çıkarak Ankara'ya gitmiştir. Bunlar cephede savaşmak istediklerini bunun için Türkiye'ye geldiklerini bildirmekte idiler.¹

Zonguldak'ta bulunan Fransız ordusundan kaçarak, Kastamonu'ya gelen 15 subay ve asker 20 Ekim 1921'de Havali Komutanlığına yazdıkları dilekçede kendilerine asker ya da sivil olarak iş sağlanmasını istemekte idiler. Bir süre Kastamonu'da kalan bu Cezayir'li subaylardan biri burada evlenerek yerleşti. Diğerleri bir süre sonra Ankara'ya gitmişlerdir.²

1- Gelen Hint gönüllülerinin isimleri için bkz.Peker, Nurettin; AGE, s.325.

2- ATESE Arşivi; KL.1292, D.13, F.3.

S O N U Ç

Anadolu Selçuklu Devletinin son devirlerinde tam olarak Türklerin idâresine giren Kastamonu, kısa zamanda Moğol tehlikesinden kaçan Türk kitleleri ile dolmaya başladı. Candar Oğulları döneminde Anadolu'nun kültür merkezlerinden biri haline gelen ilde bu döneme ait pekçok tarihi eser bulunmaktadır. Vilâyet Türkler idâresinde Karadeniz ticareti ile Anadolu ticaret yollarının üzerinde bulunuyordu. Batı Anadolu bölgesi, sürekli olarak Türk-Bizans çatışmasına sahne olduğu için, Sinop-Kastamonu-Ankara-Konya bağlantısı en güvenilir kervan yollarından biri idi.

15.yy.'dan itibaren Osmanlı idâresine girmeye başlayan Kastamonu, Anadolu'nun sayılı yerleşim merkezlerinden biri olma özelliğini devam ettirdi. Nüfusun büyük bir kısmının Türk olması, 19.yy.'da başlayan azınlık istekleri ve ayaklanmalarının ile misyoner faaliyetlerinin dışında kalmasına sebep oldu.

Orman zenginliği ve bakır işletmeleri ile tarihin en eski devirlerinden beri dikkati çeken Kastamonu, Osmanlı donanmasının inşasında ve İstanbul kereste ihtiyacının karşılanmasında önemli bir ticaret merkezi oldu. Orman gelirleri hemen hemen bütün Osmanlı döneminin vergi gelirleri ve ticaretinde ilk sıraları aldı.

Coğrafi konumu gereği tarım ve ticarete fazla elverişli olmayan vilâyet, önemli ticaret merkezlerine uzaklığıda gözönünde bulundurulduğunda, Osmanlı devletinin son döneminde yavaş yavaş önemini kaybetmeye başladı. 19.yy. sonları ile 20.yy.'ın ilk çeyreğinde başlayan demiryolu ve karayolu ulaşım ağının da dışında kalan vilâyet, Millî Mücadele başlarken geçmişteki tarihi misyonunu kaybetmenin ezikliğini yaşamakta idi.

Millî Mücadele, Kastamonu'ya tekrar eski önemini kazandırdı. Kocaeli yarımadasının İngiliz ve Yunan ordusunun denetimine geçerek, İstanbul-Anka-

ra demiryolu bağlantısının kapanması ile İnebolu-Kastamonu-Ankara güzeli-
gâhı yeniden önem kazanmaya başladı. Anadolu'nun ticarî ve askerî ihti-
yaçlarının büyük bir kısmı bu yoldan taşınmaya başladı. Kastamonu sahil
limanlarından İnebolu, Sinop, Ankara hükümetinin ihraç ve ithalât liman-
ları arasında yer almaya başlamışlardı.

TBMM'nin açılması ile Kastamonu-İnebolu yolu, Ankara hükümetinin
diplomatik açıdanda dünyaya açılan en önemli kapısı oldu. Bu yörenin öne-
mini önceden kavrayan Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliyenin kurulmasından
itibaren bölgeye önem vermiş, buraya atanacak vali ve komutanların seçi-
mi konusunda büyük bir titizlik göstermiştir. Bölgenin İstanbul Hüküme-
tinin kontrolüne girmesini engellemek için 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat
Paşa aracılığı ile Osman Bey'in vilâyet yönetimine el koyması olayı ile
yakından ilgilenen Mustafa Kemal, bu olaydan sonra vilâyetin konumunu
gözönünde bulundurarak , idâreci olarak atanacak kişilerin seçiminde bü-
yük bir itina göstermiştir.

Heyet-i Temsiliye ve Ankara hükümeti döneminde bölgenin idâresinde
görev alan kişilerden Osman Bey, Vali Cemal Bey, Muhittin Paşa ve Saruhan
meb'usu Mustafa Necati Bey vilâyetin olumlu yönde değişmesinde önemli
katkılarda bulunmuşlardır.

Osman Bey, Menzil Mıntıka Komutanı olarak yürüttüğü görevi sırasın-
da İnebolu-Ankara yolunun düzenli işlenmesi, silah ve cephanenin gecik-
meden taşınması için mükemmel bir taşıma kolu kurmuştur. Meydana getirdi-
ği teşkilât, 1919-1922 yıllarında Batı Cephesinin ve Ankara'nın ikmalini
sağlamıştır.

Muhittin Paşa, asker toplamadaki başarısı ve bölgedeki güvenliği
sağlayan tetbirleri ile Batı Karadeniz bölgesinin güvensiz, isyancı un-
surlarını ber-taraf ederek bölge halkının top-yekün mücadeleye katılma-

sında etkin komutan olarak vazife yapmış ve halk tarafından sevilen, sa-
lan bir kişilik abidesi olmuştur.

Vali Cemal Bey, İstanbul hükümeti tarafından atanmasına rağmen İnebolu'ya çıkışından itibaren Millî Mücadelenin içerisinde yer almaya karar verdiğini açıklayarak göreve başlamıştı. Bölgedeki idâri teşkilât-
ın millî amaçlar doğrultusunda yeniden oluşturulmasında önemli katkıları
olmuştur. Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri ağını ilin en ücra köşelerine kadar
yaygınlaştırarak, halkın her kesiminin mücadeleye katılmasını sağlamış-
tır. Kastamonu halkının sosyal dayanışmasını sağlamak amacıyla pekçok
dernek çalışması içerisinde de yer alarak halkın güvenini kazanan idâre-
ci olma özelliğini taşımaktadır.

Mustafa Necati Bey, 1921-1922 yılları arasında İstiklâl Mahkemesi
başkanı olarak görev yaptığı dönemde TBMM'nin adalet anlayışını bölgenin
en ücra köşesine kadar götürmeyi vazife anlayışının temeli saymıştır.
Mustafa Necati Bey, İstiklâl Mahkemesi başkanlığı görevi dışında halkın
millî duygularının canlanması ve Millî Mücadeleye destek vermesi konusun-
da da ikna kabiliyetini göstererek, yörede düzenlenen pekçok toplantı,
miting ve özel toplantıların vazgeçilemez kişisi olmuştur. Kişiliği ve
vazife anlayışı ile halka kendini kabul ettiren Mustafa Necati Bey, Millî
Mücadele döneminde Kastamonulular tarafından fahri hemşehri olarak seçil-
miştir.

Bu dört insan idâreci olarak Kastamonu'da halkın bütünleşmesi ve
tek amaç etrafında birleşmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Lider-
lik vasıfları ile millî heyecanı ayakta tutan bu kişiler, yöre tarihi
açısından da önemli hizmetler vermişlerdir.

Kastamonu, Millî Mücadele tarihinde gösterdiği kahramanlık ve feda-
kâlıkla tarih içerisindeki yerini alırken, savaşın sadece cephe olmadığı-
nın da en güzel örneklerini vermiştir.

Mütarekenin arkasından başlayan haksız işgaller karşısında teşkilatlanmaya başlayan Kastamonu halkı ve aydını bir taraftan vatanın kurtuluşu için silahlı teşkilâtlar ve top-yekün savunma sistemi geliştirirken diğer taraftan ülkenin sorunlarını yakından ilgilendiren kurtuluş reçeteleri diyebileceğimiz çözümler ileri sürerek somut adımlar atmayı ihmal etmemişlerdir. İlde kurulan "Muallimler Cemiyeti", "İhtiyat Zâbitleri Cemiyeti", "İlim Derneği", "İçki ile Mücadele Cemiyeti", "Hilâl-i Ahmer Cemiyeti", "Himaye-i Etfâl Cemiyeti", "İslâm Kadınlarını Çalıştırma Yuvası" gibi gönüllü kuruluşlarla toplumun birleşmesi ve dayanışması için pratik çözüm yolları bulunulmaya çalışılmıştır.

Millî Mücadelenin Anadolu'daki temel yapı taşlarından olan Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri, Kastamonu'da pekçok yöreden farklı olarak yanlarına aldıkları Gençler kulüpleri vasıtası ile genç insanların enerjilerinden faydalanarak, pekçok faaliyeti bunlar vasıtası ile gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Kastamonu halkının olaylar karşısında tepki odakları olan bu iki kuruluş, düzenledikleri konferans, miting ve yardım kampanyalarında aktif görev yaparak birlikte çalışmanın örneklerini vermişlerdir.

Vilâyette 1918-1923 tarihleri arasında kurulan meslekî ve sosyal dernekler ve faaliyetleri, cephe gerisini yansıtan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar cephe gerisinin ne kadar cepheye bağlı olduğunu göstermesi bakımından da önemli bir yere sahiptir.

Millî Mücadelede olağanüstü bir dönem yaşayan Kastamonu, eğitim ve kültür bakımından da geri kalmamaya azami dikkat sarf etmiştir. Bir taraftan bölgede bulunan mevcut okulların eğitime devamını sağlamak amacıyla elinden gelen fedakârlığı esirgemeyen öğretmenler, diğer taraftan

yeni dönemin gereği olan bilgileri halka ulaştırabilmek için çeşitli basın-yayın kuruluşlarından yararlanmışlardır. Bu dönemde yayınlanan üç gazete ve iki dergi yokluk ve sıkıntı içerisinde bulunan insanların gayelerini gerçekleştirmek amacıyla yaptıkları fedakarlığı göstermesi bakımından önemlidir. Dönemin Kastamonu aydını, Mustafa Kemal'in "Hattı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O sath bütün vatandır." anlayışını en iyi uygulayan insanlar olarak tarih içerisindeki yerlerini almışlardır. Halkın top-yekün savaşa hazırlanmasında etkin görev alan Kastamonu aydını, bu dönemde yaptığı çalışmalarla geleceğe de ışık olmasını bilmiştir.

Millî Mücadelede Kastamonu'da kurulan idârî ve askerî teşkilât, savaş süresince görevini eksiksiz yerine getirmiştir. Bunlardan AP teşkilâtı, bölgeye sızmaya çalışan kişilerin yakalanması ve sorgulanması, İstiklâl Mahkemeleri asker kaçaklarının takip edilmesi, eşkiya olaylarının önüne geçilerek sukunetin sağlanmasında katkıda bulunmuştu. Kastamonu Havalisi adıyla kurulan komutanlık ise Menzil Mıntıka Müfettişliği dışında yürüttüğü, Batı cephesine eğitimli asker gönderme, Ereğli ve Zonguldak'a çıkan Fransız kuvvetlerine karşı millî müfrezeler oluşturarak cephe oluşturma konularında da başarılı olmuştu. Yine komutanlığın yetki sınırları içerisinde yer alan kıyıların ve limanların korunması konularında aldığı tetbirlerle düşman saldırı ihtimallerini ortadan kaldırmıştı.

Menzil, Nokta ve Mıntıka şeklinde İnebolu'da oluşturulan askerî ve idârî teşkilât, 1920 sonlarında başlayan insan ve cephaneye sevk ve idâresi bakımından önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Limanlara çıkan subay, subay aileleri ve sivil şahısların Ankara'ya gönderilmesinde İnebolu'da oluşturulan ve mükemmel bir şekilde çalışan, askerî ve idârî teşkilâtın önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. İnebolu teşkilâtı ve kodrosu zaman

zaman halktan aldığı yardımlarla limandan iç kısımlara eşya ve askeri malzeme taşıma kosunuda önemli başarılar sağlamıştır.

İnebolu'dan Ankara'ya uzanan taşıma işleri ve sevkiyatın mükemmelliği sayesinde İnönü Savaşları, Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz hareketi başarı ile sonuçlanabilmişti.Bu yoldan pekçok insan Ankara'ya hareket ederek, Millî Mücadelenin içerisinde yer almıştır.

Kastamonu ve yöresi Millî Mücadelenin kapısı olma yanında Batı cephesine olan yakınlığı sebebiyle Cephenin acil ihtiyaçlarının karşılandığı bölge olarak da önemli bir yere sahiptir.Cephenin en önemli insan kaynaklarından birisi olan yöre,en fazla şehit veren iller arasında yer almıştır.Vilâyet yardım kampanyaları, mitingler ve toplantılarla cephe gerisinin yaşantısını yansıtmaları bakımından da önemli bir yere sahiptir.

K A Y N A K L A R

I- Arşivler

a) ATESE Arşiv Belgeleri

<u>Klasör</u>	<u>Dosya</u>	<u>Belge Sayısı</u>	<u>Klasör</u>	<u>Dosya</u>	<u>Belge Sayısı</u>
956	1	337	959	11	232
951	2	179	960	12	254
952	3	150	960	13	66
952	4	260	960	14	221
952	5	79	960	15	Defter
952	6	332	960	16	94
953	7	139	960	17	142
953	8	308	960	18	3 Defter
953	9	193	1289	1	153
953	10	286	1289	2	19
954	11	54	1289	3	314
954	12	274	1290	4	86
954	13	137	1290	5	199
954	14	81	1290	6	64
954	15	270	1290	7	149
955	16	253	1290	8	76
955	17	46	1291	9	319
955	18	173	1291	10	71
955	19	144	1291	11	18
956	20	326	1291	12	-
956	21	170	1292	13	231
956	22	125	1292	14	48
956	23	141	1292	15	421
958	1	4	1292	16	37
958	2	89	1303	1	43
958	3	130	1303	2	278
958	4	305	1303	3	161
958	5	130	1303	4	29
959	6	36	1303	5	30
959	7	186	1303	6	97
959	8	14	1304	7	92
959	9	46	1304	8	147
959	10	224	1304	9	205
			1304	10	162

<u>Klasör</u>	<u>Dosya</u>	<u>Belge Sayısı</u>	<u>Klasör</u>	<u>Dosya</u>	<u>Belge Sayısı</u>
1305	11	73	1561	120	1
1305	12	94	1560	117	2
1305	13	71	581	4-95	40
1305	14	128	549	7-17	44-3
1305	15	204	635	24(279)	22
1306	16	77	563	17-33/31	91-7
1306	17	49	547	24-9	9
1306	1	30	571	40-50	24
1306	2	158	582	35-100	36-3-4
1306	3	165	553	128(37)	28
1306	4	173	888	4-4	23-6
1306	5	28	632	39-267	(104-105)
1307	6	188	622	18-A(226-A)	33
1307	7	257	622	18-A(226-A)	26
1307	8	71	993	171-A-B	7-1
1308	9	90	965	73-A14	3-1
1308	10	163	622	18-A(226-A)	22
1308	11	46	622	18-A(226-A)	6
1308	12	168	622	18-A(226-A)	50
1308	13	246	622	18-A(226-A)	66
1308	14	79	639	45-294	13-4
552	30	30	639	45-294	16-1
552	35	52	622	18-A-226	101
553	40	48	553	27-40	60
581	95	33	638	40-290	9-9
1003	59	12	729	15-11	23-3
1004	62	181	888	3=(3)	28
1389	4	311	563	17-33,31	71
1389	6	38	541	7/185-A	21
1409	81	48	688	63-143	5
1409	82	126	688	63-143	4
1412	97	299	622	18-A(226-A)	62
1413	100	175	635	24(279)	21
1413	103	120	575	33-69	1-1
1415	112	169	553	27-40	87
1428	168	2 Defter	605	14-174	17-1
1477	238	395	650	20-24	74
1483	419	221	559	(4)9	132
1541	35	420	567	36-42	42-1
1544	51	283	547	25-A-7	25-4
1546	59	395	622	(18-A(226-A)	81(1)
1569	1	34	553	27-40	69
1570	1	23	622	18-A-226A	57

<u>Klasör</u>	<u>Dosya</u>	<u>Belge Sayısı</u>	<u>Klasör</u>	<u>Dosya</u>	<u>Belge Sayısı</u>
601	14-174	22-(4)	537	(6-A)-10	23-(1)
692	1-155	13-2	563	17-33(31)	94
581	4-95	27	581	4-95	39
563	17-33-31	32	563	17-33-31	32
563	17-33(31)	80	553	1-39	4-1
553	1-39	7-2	622	18-A(226-A)	18
622	18-A(226-A)	77	537	57-B(171)	2-1
622	18-A(226-A)	9	866	13-25	91
582	32-97	6	817	(1)-11	186
1039	6-125	64-1	584	21-106	18-1
550	10(22)	50(1)	888	3(3)	24(7)
563	17-33(31)	91(2)	993	17/A-13	33-1
622	18-A(226-A)	20			
692	61(154)	4			
888	3(3)	29			
258	16-15	53			
622	18-A(226-A)	99			
639	45-294	16-1			
551	136-17,30	22			
581	4-95	30			
553	1-39	12-1			
547	42-6	4-1			
576	15-77	74			
553	27-40	54			
817	1-11	28			
631	49-261	165			
547	24-9	18			
553	27-40	91			
547	42-6	1-3			
816	51A-5	1-1			
587	33-69	1-1			
553	1-39	9			
551	139-17(29)	32			
551	139-17(28)	35			
563	17-33-31	14			
551	(136-17)-30	1			
800	67-45	10			
832	2(24)	71			
580	29-89	1-1			
559	3-16	30-8			
574	70-68	45-1			
554	1-1A	123			

b) Cumhurbaşkanlığı Arşivi Belgeleri

<u>Arşiv</u>	<u>Dosya</u>	<u>Fihrist</u>	<u>Arşiv</u>	<u>Dosya</u>	<u>Fihrist</u>
III-1	12-6	7-10	III-10-a-2	43	46-5
III-3	14	56	III-10-a-2	43	46-6
III-3	14	84	III-10-a-2	43	46-7
III-9-c	39	1	III-10-a-2	43	46-8
III-9-c	39	10-1	III-10-a-2	43	61
III-9-c	39	11	III-10-a-2	43	62
III-9-c	39	13	III-10-a-2	43	63
III-9-c	39	15	III-10-a-2	43	63-3
III-9-c	39	15-1	III-10-a-2	43	63-4
III-9-c	39	15-2	III-10-a-2	43	63-5
III-9-c	39	19	III-10-a-2	43	64
III-9-c	39	21	III-10-a-2	43	64-1
III-9-c	39	22	III-10-a-2	43	64-2
III-9-c	39	22-1	III-10-a-2	43	64-5
III-9-c	39	23	III-10-a-2	43	70
III-9-c	39	23-1	III-10-a-2	43	71
III-9-c	39	23-2	III-10-a-2	43	94-2
III-9-c	39	23-3	III-10-a-2	43	132
III-9-c	39	24	III-10-a-2	43	150
III-9-c	39	24-1	III-10-a-2	43	154
III-9-c	39	27	III-10-a-2	43	154-1
III-9-c	39	27-1	III-10-a-2	43	157
III-9-c	39	34	III-10-a-2	43	157-1
III-9-c	39	34-1	III-10-a-2	43	157-2
III-9-c	39	34-2	III-10-a-2	43	157-3
III-9-c	39	34-3	III-10-a-2	43	157-4
III-9-c	39	37	III-10-a-2	43	157-5
III-10-a-2	43	1	III-10-a-2	43	157-6
III-10-e-2	43	1-1	III-10-a-2	43	221
III-10-a-2	43	5-1	III-10-a-2	43	221-1
III-10-a-2	43	37	III-10-a-2	43	221-2
III-10-a-2	43	37-1	III-10-a-2	43	221-3
III-10-a-2	43	46-3	III-10-a-2	43	221-4
III-10-a-2	43	46-4	III-10-a-2	43	221-5
			III-10-a-2	43	221-11

c) Millî Eğitim Bakanlığı Arşivi

Kastamonu Dosyası

d) A.Ü.Türk İnkılâp Enstitüsü Arşivi

<u>Klasör</u>	<u>Fihrist</u>
33	119691-a

1313 Osmanlı Nüfus Sayımı (numarasız)

II- Süreli Yayınlar

a) Yıllıklar

Bolu İl Yıllığı 1967.

Cumhuriyet'in 15.Yılı'nı Anması, Kastamonu Yıllığı; Kastamonu 1938.

Kastamonu İl Yıllığı 1967.

Kastamonu Vilâyet Salnâmesi; Sayı: 4, Yıl: 1289(1873); Sayı: 11

Yıl: 1296(1880); Sayı: 15-16, Yıl: 1310(1894); Sayı: 18,

Yıl: 1312(1896); Sayı: 19, Yıl: 1314(1898); Sayı: 21, Yıl:1321(1905).

Millî Nevsal; Dersaadet 1332; İstanbul 1922.

Salnâme-i Devlet-i Âlî Osman; 1321, 1329, 1334-1335.

b) Resmi Yayınlar

Düstur; C.I-IV, Milliyet Basımevi, İstanbul 1929.

TBMM Zabıt Ceridesi.

Takvim-i Vekâyi.

c) Ansiklopediler

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi; İletişim Yayın-
rı, İstanbul 1985.

Yurt Ansiklopedisi; C.VI-VII, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982-83.

d) Gazeteler

Açıksöz.

Cumhuriyet.

Hakimiyet-i Milliye.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi.

Köroğlu.

Nazikter.

Serbaz.

Vatan Gazetesi.

e) Dergiler

Doğu.

Gençlik Mecmuası.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi.

Muallimler Mecmuası.

Ülkü, Millî Kültür Dergisi.

Yakın Tarihimiz.

III- Hatıralar ve Tetkik Eserler

Açıksözcü, Hüsnü; İstiklâl Harbinde Kastamonu, Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1933.

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim; "Mehmet Akif'in Bilinmeyen Bir Mektubu", Türk Kültürü, Sayı: 334, Şubat 1991.

Ahmet Cemal; Vilâyetlerimiz Kastamonu ve Zonguldak, İstanbul 1932.

Akbayar, Nuri; "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu", TCTA, C.5, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Akşin, Sina; İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Cem Yayınevi, İstanbul 1983.

Altay, Fahrettin; 10 Yıl Savaş(1912-1922) ve Sonrası(Görüp Geçirdiklerim), Nesil Yayınları, İstanbul 1970.

Atatürk, Kemal; Nutuk, C.I-II-III, Onüçüncü basılış, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannâmeleri;C.IV,TİTE Yayınları, Ankara 1964.

Aybars,Ergun;İstiklâl Mahkemeleri,Bilgi Yayınları,Ankara 1975.

- Aydın, Mesut; Millî Mücadele Yıllarında Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar, Ankara 1989. (A.Ü.TİTE Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Aytekin, Halil; İttihad ve Terakkî Devri Eğitim Teşkilâtı 1913-1918, Ankara 1987. (A.Ü.TİTE Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Başgöz, İlhan-Wilson, Howard E.; Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk, Doşt Yayınları, Ankara 1973.
- Baydar, Ekrem; "Mustafa Kemal'in Gizli Teşkilâtını Ben İdare Ediyordum", Cumhuriyet, 6.10-2.11.1970.
- Baydar, Ekrem; "Mustafa Kemal'in İstanbul Emniyet Müdürüydüm", Cumhuriyet, 10.8-9.9.1971.
- Baykal, Bekir Sıtkı; Heyet-i Temsiliye Kararları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974.
- Baysal, Mevlüt; "İçki ile Mücadele Cemiyeti", Yakın Tarihimiz, C.II, İstanbul 1962.
- Baysal, Mevlüt; "İnebolu Bombardımanı", Yakın Tarihimiz, C.II, İstanbul 1962.
- 1339 Senesi Kastamonu Vilâyeti Adi ve Fevkalâde Bütçeleri; Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1339.
- 1917 Tarım Sayımı; DİE Yayınları, Ankara 1970.
- Cahen, Claude; Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler, E Yayınları, İstanbul 1979.
- Cuinet, Vital; La Turquie D'Asie Geograhine Adminstratiue, C.IV, Paris 1894.
- Cebesoy, Ali Fuat; Milli Mücadele Hatıraları, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953.
- Cebesoy, Ali Fuat; Moskova Hatıraları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- Çadırcı, Musa; "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi", TCTA, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Çapa, Mesut; Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti, (1914-1925), Ankara 1989. (A.Ü.TİTE Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Çavdar, Tefvik; Millî Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-ı Umumiye, Milliyet Yayınları, İstanbul 1970.

Çukurova, Bülent; M.M.Grubu Haberalma Raporlarında Grup Faaliyetleri ve Bazı Zararlı Cemiyetler, Ankara 1989. (A.Ü.TİTE Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Dağtekin, Hüseyin; "İstiklâl Savaşı'nda Anadolu'ya Kaçırılan Mühimmat ve Askerî Eşya Hakkında Tanzim Edilmiş Mühim Bir Vesika", Tarih Vesikaları Dergisi; C.I, Sayı: 16, Ağustos 1955.

Deligönül, Ethem; "Eski İmalât-ı Harbiyeliler", Yıllarboyu Tarih; Sayı: IX/10, Ekim 1982.

Demircioğlu, Aziz; 100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972. (Baskı yılı ve yeri yok)

Demircioğlu, Aziz; 100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir? 1872-1972. (Baskı yılı ve yeri yok)

Eski, Mustafa; Millî Mücadelede Mehmet Akif Kastamonu'da, Ankara 1983.

Erdeha, Kamil; Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.

Ertürk, Hüsamettin; İki Devrin Perde Arkası, (Hazırlayan: Samih Nafiz Tansu), 2.baskı, Batur Matbaası, İstanbul 1964.

Genç Derneklerinin Teşkili Hakkında Kanun-u Muvakkat ve Talimâtnâme; İstanbul 1332.

Himmetoğlu, Hüsnü; Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları, C.I, II, Ülkü Matbaası, İstanbul 1975.

Kalkavancıoğlu, İlyas Sami; Milli Mücadele Hatıralarım, Ekicigil Matbaası, İstanbul 1957.

Kansu, Mazhar Müfit; Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985.

Karal, Enver Ziya; Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı, T.C.Başvekâlet İstatistik Umûm Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1973.

Karay, Refik Halit; Münelbab İlelmihrab, İnkılâp ve Aka Yayınevi, İstanbul 1964.

Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi 84.Kuruluş Yıl Dönümü Hatırası; Ankara 1969.

Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi 100.Yıl Albümü; Kastamonu 1985.

Kastamonu Umûmi Meclisi İzâhnâme; Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1929.

Kastamonu Köy Çocuklarının Terbiyesi İçin Maarif İdâresinin Düşünceleri ve Köy Kültür Kışlaları; Vilâyet Matbaası, Kastamonu 1935.

Kazmaz, Süleyman; "Kastamonu", İlku Millî Kültür Dergisi, Sayı: 98, 15 Ekim 1945.

Kocatürk, Utkan; Atatürk ve Türk Devrimleri Kronolojisi 1918-1938, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1973.

Koçer, Kemal; Kurtuluş Savaşı'mızda İstanbul(İşgal Senelerinde M.M. Grubunun Gizli Faaliyeti) Vakit Basımevli, İstanbul 1946.

Koç, Vehbi; Hayat Hikayem, 2.baskı, Apa Ofset Basımevi, İstanbul 1974.

Mehmet Akif; Kastamonu'da Nasrullah Kürsüsünde, Diyarbakır 1337.

Memalik-i Osmaniye'nin 1329 Senesine Mahsus Ziraat İstatistiği;

Ticaret ve Ziraat Nezareti Yayınları, İstanbul 1332.

Muallimler İstatistiği, 1333-1334; Başnezaret Umûm Müdürlüğü, İstanbul 1335.

Nutku, Emrullah; "İstiklâl Savaşı'nda Denizciler", Yakın Tarihimiz; C.II-III, İstanbul 1962-1963.

Orbay, Rauf; "Rauf Orbay'ın Hatıraları", Yakın Tarihimiz, C.II, İstanbul 1965.

- Ortaylı, İlber; "19.Yüzyılda Kastamonu Vilâyetindeki Yapısal Değişim Üzerine", SBF-BYYO Yıllık 1974-1976'dan ayrı basım, Doğan Matbaası, Ankara 1977.
- Ortaylı, İlber; Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayınları, İstanbul 1985.
- Ortaylı, İlber; "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler", TCTA, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.
- Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338, Ankara 1338.
- Ozanoğlu, İhsan; Kastamonu Kütüğü; Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1952.
- Özalp, Reşat; Milli Eğitimle İlgili Mevzuat 1857-1923, İstanbul 1982.
- Özkaya, Yücel; Millî Mücadelede Atatürk ve Basın(1919-1921), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.
- Peker, Nurettin; 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya ve Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi, Gün Basımevi, İstanbul 1955.
- Peker, Nurettin; Öl, Esir Olma, İstiklâl Savaşında Ereğli, Alemdar Kurtarma Gemisinin Kahramanlığı, Çınar Matbaası, İstanbul 1966.
- P.S.; Güzide Serdarlarımızdan Muhiddin Paşa, Orhaniye Matbaası, (tarihsiz eski yazı)
- Reşit Paşa; Reşit Paşa'nın Hatıraları, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1939.
- Sarıhan, Zeki; Kurtuluş Savaşı Günlüğü. C.I, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara 1980.
- Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları; TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon Müdürlüğü, Ankara 1982.
- Sevük, İsmail Habib; O zamanlar (1920-1923), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

- Şahingöz, Mehmet; "Millî Mücadelede Kastamonu", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, 19-21 Ekim 1988.
- Şimşir, Bilâl N.; İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972.
- T.C.Başvekâlet İstatistik-i Umûmî Müdürlüğü, 28 Teşrin-i evvel 1927 Umumî Nüfus Tahriri I; Ankara 1929.
- Tekeli, İlhan; "Tanzimattan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişimler" TCTA, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.
- Tengirşek, Yusuf Kemal; Vatan Hizmetinde, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- Tevetoğlu, Fethi; Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- Tevfik Tarık; İdare-i Umûmiye-i Vilâyet Kanunu, Dersaadet 1329.
- Toprak, Zafer; "İttihat ve Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", Boğaziçi Üniversitesi Dergisi; C.7, İstanbul 1979.
- Tunaya, Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasal Partiler, C.II, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.
- Turan, Osman; Selçuklular Zamanında Türkiye, 2 baskı, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1981.
- Tülbentçi, Feridun Fazıl; "Kastamonu'nun Tarihçesi", Vatan Gazetesi ilâvesi, 30 Nisan 1952.
- Türk İstiklâl Harbi, Deniz Cephesi, ve Hava Harekatı; C.IV, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1964.
- Türk İstiklâl Harbi İdâri Faaliyetler; C.VII, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, TBMM Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923); C.IV, Kısım I, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984.
- Unat, Faik Reşit; "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşuna Ait Vesikalar", Tarih Vesikaları; C.I, Sayı: 1, Haziran 1941.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; "Kastamonu'da Tahmiscioğlu Vakası",

İ.Ü.EF.Tarih Semineri Dergisi, Salı: 1/2, İstanbul 1937.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Osmanlı Tarihi, C.II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974.

Yaman, Talat Mümtaz; Kastamonu Tarihi, XV.Asrın Sonlarına Kadar, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1935.

Yılmaz, Mehmet; Millî Mücadelede Kastamonu Öğretmenleri, Ankara 1989.(A.Ü.TİTE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Yinanç, Mükremin Halil; Anadolu'nun Fethi, İstanbul 1947.

Yücel, Hasan Ali; Türkiye'de Ortaöğretim, İstanbul 1938.

Yücel, Yaşar; "Kastamonu'nun İlk Fethine Kadar Osmanlı-Candar Münasebetleri(1316-1362)", A.Ü.DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi; C.I, Sayı: 1, Ankara 1963, 1964.

Yücel, Yaşar; XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çoban Oğulları Beyliği, Candar Oğulları Beyliği, 2.baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

قسطمونى ولايتنك نفوس عموميهسى

اسمى قضا	ارمنى		روم		اسلام	
	اناث	ذكور	اناث	ذكور	اناث	ذكور
قسطمونى قضاسى	٤٤٣	٤٠٧	٨٤٨	٨٣٢	٢٩٦٩٥	٢٩١٣٤
» اينه بولى	١٢	١٢	١٠٤٣	١٠٣٧	٣١٠٤٥	٢٩٨٥٥
» زعفرانبولى	.	.	١٧٣٦	١٧٢١	٢٤٨١٩	٢٥٥٠٣
» طاشكوبرى	٣٢٦	٣١٣	١٥	٣٠	٢٠٤٣٤	٢١٠٨٩
» طاطاى	٨٢	٩٦	٤	٣	٢١١٩٦	٢٠٣٢٧
» طوسيه	١٦	٣٤	٢٧٦	٢٧٥	١٠٧٦٧	١٠٧٥٢
» آراج	١	١	٣	٥	١٧٠٢٩	١٧٤١٤
» چيده	.	.	.	.	٢٠٤٥١	٢٠٤٥٧
يكون لواء قسطمونى	٨٨٠	٨٦٣	٣٩٢٥	٣٩٠٣	١٧٥٤٣٦	١٧٤٥٣١
بولى قضاسى	٤٤٩	٤٦٢	.	.	٢٣٢٥٣	٢٢٢٧٠
» كرده	.	.	.	.	٢١٧٤٥	٢٠١٣٩
» مدرنى	.	.	.	.	١٣١٥٥	١٢٦٦٢
» اركللى	.	.	٤٥٤	٤٥٢	١٩٤٠٤	٢١٠٢٣
» بارطين	٨٤	١٠٢	١٩١	٢١٢	٢٥٧٧٦	٢٦٨٦٧
» حمديه	١٨١	٢١٧	٥	٧	٢١٦٢٤	٢٧٤٠٨
» دوزجه	١٣	٧١	٦٧	١٠٤	١٧١٨١	١٨٤٤٤
» كوينك	.	.	.	.	٨٧٣٧	٨٠٢٤٤
يكون لواء بولى	٢٧٨	٣٩٠	٧١٧	٧٧٥	١٥٠٨٧٥	١٥٦٨٣٧
كنفرى قضاسى	١٧٠	١٦٥	٣٥٣	٤١٩	٤٢٧٦١	٤٢٨٢٨
» جرکش	.	.	.	.	٢٧٨٤٤	٢٨١٩٢
يكون لواء كنفرى	١٧٠	١٦٥	٣٥٣	٤١٩	٧٠٦٠٥	٧١٠٢٠
سينوب قضاسى	٣٠٨	٣٣٤	٢٤٩٨	٢٦٦٢	٢١٤٠١	٢٢٩٤٥
» بوى آباد	٨٨٥	٩٤٦	٢٢	٢٩	٢١٣١٨	٢١٦٦٩
» عيايىقى	.	.	٦١٢	٦٦٢	١٧٧٨٩	١٧٧٥٤
يكون لواء سينوب	١١٩٣	١٢٨٠	٣١٣٢	٣٣٥٣	٦٠٥٠٨	٦٢٣٦٨
جمله يکون	٢٥٢١	٢٦٩٨	٨١٢٧	٧٤٥٠	٤٥٧٤٢٤	٤٦٤٧٥٦

يکون عموى

٩٤٢٩٧٦

E.K: 3	1090 2302 3977		22010 27739		2877200		21 221		19922 8177		ولایت بکون	قسطوں کی لواستی
	21	072	001	710	001	91	720	7	11	0	1	
227	1070	208	1070	177	019			17	13	1	12	ملحقان
1	7	70	38	70	27	197	1	7	2	1	1	اورج
127	2110	1831	2110	2730	799			11	11		12	ملحقان
7	217	120	222	220	77	180	3	7	2	1	1	انہ پر
229	2227	1900	2222	2029	71	1122	2	23	22	1	21	ملحقان
2	77	77	77	77	71	129	2	7	2	1	1	جیمہ
127	2012	2227	2012	2120		772		19	19		19	ملحقان
10	218	188	288	222	70	227	3	1	2	1	1	زفرائوں
180	1702	718	1702	1722		1102		22	21		21	ملحقان
7	228	27	202	218	70	222	2	2	2	1	2	ٹاشکوری
127	2222	1272	2222	2721		778		22	12		12	ملحقان
1108 13870 10209		12280 10972		291 7777		19 177 122		8177		122 117		بکون

1108 13870 10209	12280 10972	291 7777	19 177 122	8177	نقل بکون	قسطوں کی لواستی						
2	20	07	70	07	20	120	2	7	2	1	1	ٹاشکوری
120	1287	229	1287	1202		902		20	20		20	ملحقان
22	722	011	722	0707	22	222	2	11	2	1	2	طوبہ
21	1091	0707	1091	1111		200		11	9		9	ملحقان
1108 13870 10209		12280 10972		291 7777		19 177 122		8177		122 117		نقل بکون
9	229	27	221	229	92	200	3	7	3	1	2	سینوب
09	1207	1008	1207	1072		0		12	12		12	ملحقان
8	227	112	217	220	20	171	2	7	2	1	1	پری اباد
189	2200	2070	2200	2002		282		12	12		12	ملحقان
2	02	122	17	122	22	122	2	0	2	1	1	عیانچین
102	2200	1829	2200	2022		222		17	17		17	ملحقان
12	222	210	222	210		80		0	1		1	کرزہ
71	222	222	222	1022		227		7	7		7	ملحقان
222 7809 7290		7280 9827		177 2020		7 71 02 0 3 00		لوا بکون				
21	1028	978	1120	1070	82	212	2	2	2	1	1	کنفری
222	2222	2221	2222	2222		1020		22	22		22	ملحقان
2	179	70	222	222	70	100		0	2	1	1	پیر کشن
122	2110	210	2110	2022		1102		27	20		20	ملحقان
222 7809 7290		7280 9827		177 2020		7 71 02 0 3 00		لوا بکون				

EK: 4

Kastamonu Vilâyetinin üçyüzoniki senesi istatistiği

Kastamonu Sancağı

Esâm-ı	Safran-	Taşköp-	Kasta-					
emlâk	İnebolu	bolu	Arac	Cide	Daday	Tosya	rü	monu
vesaire	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası
Hane	9690	10056	5934	8944	5839	6393	6584	12237
Dükâkin								
ve Mağza	701	861	369	119	99	779	375	2449
Fırın	46	32	4	9	4	10	10	35
Han	51	32	7	3	5	5	11	87
Hamam	10	10	2	1	-	4	4	22
Değir-								
men	428	259	321	285	341	285	239	282
Fabrika	1	-	1	20	-	-	-	1
Matbaa	-	-	-	-	-	-	-	1
Oda	202	92	152	13	240	-	-	595
Anbâr ve								
Samanlık	17358	9950	5675	9313	18295	9273	14530	10122
Bağ	-	3775	1864	-	-	2748	-	-
Bağçe	739	441	440	182	2865	1120	1267	4675
Tarla	108466	88375	68069	67799	46449	57930	56916	79784
Çayır	101	-	-	-	35	1	9	383
Mera	-	-	12	-	162	73	10	231
Orman								
ve Çal-								
lılık	31	8	8	45	21	8	9	187
Arsa	501	390	255	165	-	42	148	471

Camii								
ve								
Mescid	144	130	113	33	104	103	125	228
Mekâtib	176	186	131	52	117	34	96	221
Medrese								
ve Kü-								
tübhane	6	10	2	-	3	3	3	22
Tekke ve								
Zaviye	3	10	-	1	-	11	14	35
Kışla ve								
devair-i								
emiriye	4	1	2	-	-	3	4	2
Karakol-								
hane	7	2	-	8	-	-	-	5
Çeşme ve								
Sebil	276	324	-	25	-	79	73	266
İmaret	-	-	-	-	-	-	-	2
Hastaha-								
ne	1	1	-	-	-	-	-	2
Kilise								
ve Ma-								
nastır	4	2	-	-	-	1	-	2
Çiftli-								
kat	-	-	-	-	-	-	25	3
Timar-								
hane	-	-	-	-	-	-	-	1
Mekteb-i								
Sanayi	-	-	-	-	-	-	-	1
Dalyan	-	-	-	-	-	-	-	-

Kayık-									
hane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Merzu ve									
gayr-i									
mezru									
arazi									
dönümü	379930	585331	221940	425246	442132	578561	296496	472885	

قسطونى ولايتىك ٣٠٨ و ٣٠٩ سنه لرى اورمان وارداتى :

	٣١١ سنه لرى		٣١٠ سنه لرى	
	سابقه دن	حاليه دن	سابقه دن	حاليه دن
	پاره غروش	پاره غروش	پاره غروش	پاره غروش
عشرى	٠	٣٩٢٩٥ ٦	٦ ١٠	٤٦٠٤١ ٣٣
اورمان حقى	٢٠٠٠	٢٧٦٠٦١٢ ١	٩٦٩٢	٣١١٠٨٦٦ ٢٢
پول رسمى	٠	١٨٣٦٥١ ١٠	٠	١٨٨٥٥٥ ١٠
مترو . كمب حاييله ساتيلان اشجار بدلى	٢١٢٣٤١	٣٦٢٧٩٩	٥٠٣٠١٧ ٢٣	٦٠١٣٨٤ ١٠
دواتر رسميه ويريلان اشجار رسمى	٠	١٢٠٠	٨٣٥ ٢٢	٥٠٠
حيوانات اولاق رسمى	١٣٢	٥٣١٣٣ ١٠	٣٤٨ ٣٠	٢٢٧٨٩
جزاى نقدى	٠	٥٠٥٤ ٣٢	٠	١٢٤٥٢ ٢٠
حاصلات متفرقه	٧٧٠ -	١٤١٥٨ ١٤	٢٤٧٩ ٢٥	٣٥٦٥٧ ٢٤
	٢١٥٢٤٣ -	٣٤١٩٩٩٤ ٣٣	٥١٦٣٧٩ ٣٠	٤٠١٨٢٤٦ ٣٠

يكون سنه ٣١١
پاره غروش
٣٦٣٥٢٣٨ ١٣

يكون سنه ٣١٠
پاره غروش
٤٥٣٤٦٢٦ ٢٠

EK: 6

A	12/71
D	12-6
F	7-10

291 =

قسطی و لای

تیمور محمدی زاده ضیاء الدین انصاری
محمد زاده قزاق زاده محمد
محمد زاده آقچه طوقی زاده محمد علی
آقچه محمد زاده ضیاء الدین
آقچه محمد زاده ضیاء الدین
محمد زاده قزاق زاده محمد
آقچه محمد زاده ضیاء الدین
محمد زاده قزاق زاده محمد
محمد زاده قزاق زاده محمد

تیمور

112-31

۷۵۲۷
۵۵۰

A	III-3
D	191
F	56

فایده مستقیم تلفات
 ریخته تا حدی به دست آورده
 بسم قبل از آنکه متوجه بشوید
 در این باره
 در این باره
 در این باره

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI
 Yarı No. :
 Dos. No. :
 Vars. Ka No. : 2377

(۱) آنطور که در این باره
 وضع را در هر صورت
 نگارنده بداند و در این باره
 در این باره
 در این باره

(۲) ملک آشی ایمنه
 در این باره
 در این باره
 در این باره

(۳) ملک ایمنی
 در این باره
 در این باره
 در این باره

(۴) ملک ایمنی
 در این باره
 در این باره
 در این باره

(محرمانه)

A	III-3
D	14
F	56-1

محترم ایس ایس ایس صاحبان
 بومعه ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
~~بومعه ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر~~
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر

دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر

(5) دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر

دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر
 دایره ایس ایس ایس مدافعه حقوقه صدر

EK: 8

İNTİHABAT

Vilâyetimizde intihâbât muamelâtının ne dereceye geldiğini anlamak için Belediye Reisi Beyle mülakât etdik. Gerek merkez kazasının ve gerek nevâhirin defterlerini tanzim edilmiş ve bir ayı talik nevâhiye ve vilâyete takdim edilmiştir. İlân etdiklerimizden maada Beyrut vilâyeti Maarif Müdürü Haşim Beyle, Mebus-u sabık İnebolu'lu mühendis Ahmed Rüşdü Bey Merkez vilâyet namına nâmzedliklerini vaaz etmişlerdir.

Hükümetin intihâb-ı meb'usan hakkında tanzim ettiği ber-vech-i âti kararnâmeden irâdeye bil-iktirân vilâyâta tamim edilmiştir. İşbu kararnâme mucibince âzamî kırk gün zarfında Meclis-i Millî içtima edecektir.

1- İşbu kararnâme mucibince intihâbâtın icrasına mübâşeret için vuku' bulacak tebliğ tarihinden itibaren nihayet onbeş gün zarfında mer'i intihâb-ı meb'usun kararnâmesinin onbirinci maddesine tefikân hakk-ı intihâbı haiz her Osmanlı tezkire-yi Osmaniyesine hamilen müntehib-i sani intihâbât-ı için mensup olduğu şube-yi intihâbîyeye davet olunacağından yine mezkûr kararnâmenin yirmibirinci maddesine tevfikân ilân olunacak yevm-i içtimada isbat-ı vucut eden müntehibler ikinci derecede müntehiblerin intihâbâtına başlayacaklardır.

2- Her şube- i intihâbiyenin ikinci derece müntehibleri adeti ile devâir-i intihâbiyenin meb'usları adeti en son intihâbdaki müntehib-î sani ve meb'uslar miktarının aynıdır.

3- Müntehibler nahiye merkezine vürûdlarında atik-î intihâb meb'usan kararnâmesinde gösterilen heyet-i mahsusâya tezkire-yi Osmanîlerini ira' etmeye mecburdurlar. Tezkireyi ira' edenler yedlerine heyetce verilecek mahtum pusulalara reylerini tahrir ve sandığa va'z

ederler. Muntehiblerin pusula tevdini müte'akib ira' etdikleri tezke-
reler heyetce imzalanır ve isimleri madde-i âtide gösterilen deftere
kayd olunur.

4- Şubelere memur olan heyetler rey veren muntehiblerin isimle-
rini mübeyyen bir defter tutmaya ve bu defteri muntehib-i saniler inti-
hâbını mütakîben hükümet-i mahalliye tevdi etmeye mecburdurlar.

5- Bir kazaya merbût şu'abât-ı intihâbiyede ikinci derecede mün-
tehib olanlar tayin edildikten sonra nihayet beş gün zarfında bunlar
meb'usları intihâb etmek üzere reis-î kaza olan kasabaya davet edile-
ceklerdir.

6- Met'în-i intihâb-ı meb'usan kararnâmesinin işbu mevâd ile tarz
etmiş ahkâmı kemakân muaddel olacaktır.

7- İşbu kararnâmenin ahkâmı bu defa icra olunacak intihâbâta mün-
hasırdır.

8- İşbu kararnâme neşrinin ferdasından itibaren mer'i olacaktır.

9- İşbu kararnâmenin icrâ-ı ahkâmına Dahiliye ve Adliye nazırla-
rı memurdur. İşbu kararnâmenin Meclis-î Umuminin içtimaında kavaniye-
ti teklif olunmak üzere mevki-yi mer'iyete va'zını irâde eylerim.

EK: 9

KASTAMONU'DA MÜTEŞEKKİL "GENÇLER KULÜBÜNÜN" NİZAMNAMESİ

Birinci Fası

Madde 1- Kastamonu'da Kanun-uşani'nin yirmi dördüncü Cumartesi gününden itibaren "Gençler Kulübü" nâmıyla bir mahfel teşkil edilmiştir.

Madde 2- Kulübün maksad-ı teşkili ve gayesi: Gençler arasında tesânüd ve ahvatı tesis ve teyid ile terbiye-i içtimaiyenin esasât-ı diniye, ahlâkîye ve millîye dairesinde tâli ve tekmiline ve memleketin maddî ve manevî her türlü asrî ihtiyacını temine çalışmaktır. (Buradaki Gençler ve Gençlikden maksâd ihtiyâcât-ı medenîyeyi müdrük ve idrâke müstenid milletin ferdine şamildir.)

Madde 3- Kulübün hiçbir siyasi fırka ve cemiyetle alâka ve irtibatı yoktur.

Madde 4- Cinayetle mahkûm ve su-ihâl ile müştehir bulunmayanlar azâ olabilirler.

Teşkilât

Madde 5- Kulübün azâ-ı asliye ve azâ-ı fahrîye nâmıyla iki kısım azâsı vardır. Azâ-ı asliye: Asgari yarım lira kadar ücreti ve şehri yirmi kuruş aidât vermekle beraber işbu nizâm-nâmede mübeyyen olan vazife-yi ifâya mükellef olanlar.

Azâ-ı Fahriye: İlk defa lâ-akâll bir lira vermekle beraber kulübün esas maksad ve gayesini temin ve idâme -yi mevcudiyeti uğrunda mad-di, manevi müzâheretde bulunan zevâtdır.

Madde 6- Su-ihalleri müsaid olmadığı heyet-i idârece mütehâkkık bulunanlar nisf-ı kaydiye icraatıyla azâ-ı asliye meyanına dahil olub şehri aidâta tabi olamazlar.

Madde 7- Kulüb nizâm-nâmesini kabul ile mülhâkâtda şube küşad ve

tehvîd-i mesai etmek isteyen ihvânla tesis-i münasebetini kabul ve tes-hilâd ibrâz eyler.

İkinci Fasıl

Madde 8- Kulübün heyet-i idâre-i mesûlesi: Azâ-i asliye meyanında müntehib bir reis ile altı azâdan mürekkebirdir. İşbu altı azâdan birincisi Murahâs-ı mesul, ikincisi kâtib, üçüncüsü muhasebecidir, dördüncü kulüb müdürüdür ad ve itibâr edilir. İntihâbât her birlerinin ayrı rey-i azâsı suretle icrâ olunur.

Madde 9- Reis kulübün nizâm-ı umûru olub heyet-i idârenin ekseriyetine iktirân eden kararların tatbik ve icrasını temine nezâret ve kulüb namına evrâkı katib ile beraber imza eder.

Murahâs-ı Mesul: Kulübün hükümet ve hariçle olan münasebetinde kulübü temsil eder.

Muhasebeci: Kulübün umûr-ı hesabisini rebûn-u temini ile kulübün aidât ve teberruâtını ahz ve kâbza varidât ve masarîfâtını heyet-i idâre-i mesulenin karar ve nizamâtıyla hüsn-i idâre ve sarfa selahiyetdârdır.

Katib: Heyeti idâre zâbıtlarını tutar. Al'el-umum kuyudât ve mükerrerrâtı tanzim ve reis ile beraber imza eder.

Kulüb müdürü: Heyet-i idâre tarafından kulübün intizâmına ait ithâz olunan mükerrerrâtı tatbik ve kulüb eşyasını hüsn-i muhafazaya memurdur.

Madde 10- Heyet-i idâre lâ-akâll haftada bir gün içtima ve heyet-i umûmiyyede ayda bir defada içtima davetle icra-ı müzekerrât eyler. Heyet-i umûmiyece verilecek kararlar o içtimada hazır ve mevcud azânın ekseriyet-i arâsıyla kabul ve ithâz edilir.

Madde 11- Heyet-i idârece ithâz edilecek mükerrerrât kesret-i arâ iledir. Tesâvir-i arâ vukuunda reisin bulunduğu taraf tercih olunur.

Madde 12- Heyet-i idâre azâsından biri bilâ-maazeret üç defa he-

yet-i idâre içtimainda ısbât-ı vücût etmezse müstavi adedilerek kendisinden sonra en çok rey alan zât yerine azâ nasb olunur.

Madde 13- Heyet-i idârenin başlıca vazifesi nizâmname ahkâmını tatbik, istihdâf edilen gayeye vüsûl esbâbına tevsil kulübün ihtiyâcât ve intizâbâtını mütevellid tebdilini temin eylemektir.

Madde 14- Kulüb azâsı inzibât için heyet-i idâre tarafından it-hâz edilecek mükerrarâta inbâyâ mecburdur.

Madde 15- Heyet-i idârenin müddet-i âti ayda nihayet bulunur ve her aydaki içtimada o ay zarfındaki efaal ve muamelâtına dair izâhât itâsıyla mükelleftir. Kulübün şeref ve haysiyetini ihlâl ve su-i ahvâli temin eden azânın kayıtlarını heyet-i idârenin kararı ve heyet-i umûmiyenin tasvibi ile terkin edilir.

Madde 16- Müddet-i mainesi hitama eren heyet-i idâre neticede bir raporla tarz-ı mesai ve muaffakiyeti hakkında izâhât itâsına ve hesap vermeye mecburdur.

Madde 17- Heyet-i idâre göstereceği lüzûm veyahut azâ-ı asliyeden yirmi zâtın müttefiken verecekleri tahrir üzerine lâ-akall bir hafta mevâdı ilave ettirebilir.

Madde 18- Azâ-ı asliyenin adeti elliye baliğ olduğunda içtima-i umûmi akd ile heyet-i idâre-i asliye intihâb olunur.

Madde 19- Heyet-i idâre görülen lüzûm üzerine azâ-ı asliyenin ekseriyet-i arâsıyla müddet-i mainesinden evvel tebdil edilebilir.

Madde 20- Üç ay taksidini tediye eylemeyen azânın kaydı terkin edilir.

yet-i idâre içtimasında ısbât-ı vücût etmezse müstavi adedilerek kendisinden sonra en çok rey alan zât yerine azâ nasb olunur.

Madde 13- Heyet-i idârenin başlıca vazifesi nizâmname ahkâmını tatbik, istihdâf edilen gayeye vüsûl esbâbına tevsil kulübün ihtiyâcât ve intizâbâtını mütevellid tebdilini temin eylemektir.

Madde 14- Kulüb azâsı inzibât için heyet-i idâre tarafından it-hâz edilecek mükerrarâta inbâya mecburdur.

Madde 15- Heyet-i idârenin müddet-i âti ayda nihayet bulunur ve her aydaki içtimada o ay zarfındaki efaal ve muamelâtına dair izâhât itâsıyla mükelleftir. Kulübün şeref ve haysiyetini ihlâl ve su-i ahvâli temin eden azânın kayıtlarını heyet-i idârenin kararı ve heyet-i umûmiyenin tasvibi ile terkin edilir.

Madde 16- Müddet-i mainesi hitama eren heyet-i idâre neticede bir raporla tarz-ı mesai ve muaffakiyeti hakkında izâhât itâsına ve hesap vermeye mecburdur.

Madde 17- Heyet-i idâre göstereceği lüzûm veyahut azâ-ı asliyeden yirmi zâtın müttefiken verecekleri tahrir üzerine lâ-akall bir hafta mevâdı ilave ettirebilir.

Madde 18- Azâ-ı asliyenin adeti elliye baliğ olduğunda içtima-i umûmi akd ile heyet-i idâre-i asliye intihâb olunur.

Madde 19- Heyet-i idâre görülen lüzûm üzerine azâ-ı asliyenin ekseriyet-i arâsıyla müddet-i mainesinden evvel tebdil edilebilir.

Madde 20- Üç ay taksidini tediye eylemeyen azânın kaydı terkin edilir.

EK: 10

MEMLEKET YURDU NİZAMNAMESİ

Geçen hafta toplanan Gençler kulübü heyet-i umûiyesi bir heyet-i idâre intihâb ederek nizâmnâmesinin ihtiyâcâtı zamana göre tadil ve tanzimini kararlaştırdığı malûmdur.

Heyet-i idâre iki üç gece içtima ederek müzekerâtda bulunmuş ve (Gençler) kulübü ünvanını (Memleket Yurdu)na tahvil eylemiş ve kulüb nizâmnâmesinin ekseriyeti tadil ve tarh ve yeni maddeler ilave eylemek suretiyle nizâmnâme-yi ber-vech-i zir tadil eylemiştir. Bu bit-tabî kati nizâmnâme olmayûb bu gece içtima edecek olan heyet-i umumiyyede müzakere edilecektir.

KASTAMONU MEMLEKET YURDU NİZAMNAMESİ

Madde 1- Kastamonu'da üçyüz otuz altı senesi Kanun-u sani'nin yirmi dördüncü Cumartesi gününden itibaren teşkil ederek faaliyete başlayan (Gençler Kulübü) bu kere ünvanı (Memleket Yurdu)na tebdil etmiştir.

Madde 2- Yurdun gayesi: Halkın iktisaden terâkkisi, fikren taali-si, memleketin madden ümrânıdır. Yurd işbu gayelere vüsûl için şirketler tesisine, millî ticaret ve millî sanâyinin inkişâfına çalışacak ve konferanslar tertib, serbest dersler, çırak dersâneleri küşad edecek ve memleketin imarına ait her türlü teşebbüse zâhir olacaktır.

Madde 3- İkinci maddedeki gayelerin husûlu için icâbeden talimât-nâmeleri tanzim ve tatbik eder.

Madde 4- Yurd gayesine muaffak olmak üzere mülhâkâtda yurdlar kuşâdına çalışır. Ve maksadı dahilinde teşkil etmiş olan cemiyetlerle tesis-i münâsebât eyler.

Madde 5- Yurdun menâbi ve vâridini şunlar;

- 1- Âzânın âidâtı
- 2- Teberruât
- 3- Tesis edeceği şirket ve müesseselerin tevfir edilerek hisse-i temini.
- 4- Yurd menfaatine tertib edilecek sergi, müsamere, piyango hası-lâtı.
- 5- Bir lira duhûliye ve şehri yirmi beş kuruş veren âsâf-ı lâ-zime-i haiz her müslüman yurdun âzâsıdır.
- 6- Yurdun teşkil edeceği şirketlere ancak yurd âzâsı dahil olabi-lir. Hariçden dahil olmak isteyenler evvela yurda âzâ kayd olunmak mec-buriyetindedir.
- 7- Yurdun muamelât-ı umûmiyesi âzâsı meyânından rey-i hâfi ile intihâb olunacak zâddan mürekkebirdir. İkinci derecede ihrâz-ı ekseriyet eden yedi zâd dahi heyet-i idâre nâmzedidir.
- 8- Heyet-i idâre Heyet-i umûmiye âzâsı meyânındandır.
- 9- Yurdun muamelât-ı umûmiyesi heyet-i idâre tarafından tedvir olunur.
- 10- Heyet-i idâre Heyet-i umûmiye âzâsı meyânından rey-i hâfi ile intihâb olunacak yedi zâddan mürekkebirdir. İkinci derecede ihrâz-ı eskeriyet eden yedi zâd dahi heyet-i idâre nâmzedidir.
- 11- Heyet-i idâre içlerinden bir reis, bir muhasib-i mesûl ve bir katib tayin eder. Heyet-i idâre nâmzedlerinden birini yurd müdürü olarak tayin edebilir.
- 12- Yurd müdürü, yurdun bil-umûm demirbaş eşyasının hüsn-u mua-fazâsına ... zabt ve rabtını teminine memurdur.
- 13- Heyet-i idâre altı ay müddetle intihâb olunur. Heyet-i umûmi-ye leyd-i ale'l-icâb müddet-i evâmirde heyet-i idâre-i tebdil edebilir.
- 14- Heyet-i idâre nizâmnâme ahkâmını tatbik ile mükelleftir. Her ay nihayetinde ihrâ alınan bilançosunu yurdun münasib bir mahaline tâ-lik eyler.

15- Heyet-i idâre lâ-akall haftada bir defa ale-l-âde ve reisin davetiyle suret-i fevk-al-âde akd-ı içtima eder.

16- Heyet-i idâre lâ-akall beş âzâ ile içtima eder. Mükerrerâtda tesâvir-i arâ vukuunda reisin bulunduğu taraf tercih olunur.

17- Heyet-i idâre azâsından biri bilâ-mazeret üç defa heyet-i idâre içtimasında bulunmasa müstefi adledilerek nâmzedlerden en fazla rey alan zâd yerine azâ olur.

18- Yurdun maksâd ve gayesine muhalif hareketi tahkik edenlerin ve üç ay aidât tediye eylemeyen azânın heyet-i idârece kaydları terkin edilir.

19- Heyet-i umûmiye: Her iki ayda bir kere ale-l-âde ve heyet-i idârenin göstereceği luzûm ve yurd azâsından lâ-akall yirmi zâddın vereceği tahrir üzerine suret-i fevk-al-âde akd-ı içtima eder.

20- Heyet-i idâre reisi heyet-i umûmiye içtimamına da riyaset eder.

21- Heyet-i umûmiye: arâlarından intihâb edeceği üç zâd vasıtasıyla heyet-i idârenin hesâbâtını tedkik ettirir.

22- Heyet-i umûmiye: heyet-i idârenin müsaadesini tetkik ... hususâtında izâhât talep ve cehresini tayin ve irâ eyler.

23- Azâ-ı mevcudasının lâ-akall selâsi içtima ettikde, icra-i müzâkerât ve mükerrerât eyler.

24- Yüzde nâkden veya aynen fevk-al-âde muavenet ibrâz edenlerin heyet-i umûmiye kararı ile isimleri levhâ-ı iftihâra derç ve resimleri yurdun şerefli azâsı tâlik olunur.

25- Yurdun merkezi Kastamonu'dadır.

EK: 12

İHTİYAT ZÂBİTLERİ CEMİYETİ

İhtiyat zâbitlerin tehvîn-i hâl ve istikbâllerini temin için şehrimizde bir "ihtiyat zâbitleri" cemiyeti teşkil etmiştir. Harb-ı Umûmide vatan uğrunda akıttıkları kanlarla vatanın fevz evlâtları olduklarını bi-hak isbat eden ihtiyat zâbitlerinin düşmanların haneye tecavüzleriyle her gün alçakca parçalanan zavallı vatanın emr-i râha ve istihlâsa bir rukûn-ü mühim olacaklarına kailiz. Arkadaşlar arasında tesanüd ve hukuku istihdâf eden gayelerinde muaffak olmalarını dileriz,

KASTAMONU İHTİYAT ZÂBİTLERİ CEMİYETİ

ESAS NİZÂMNAMESİ

Birinci Fesıl

Mevâd-ı Esasiyye

Madde 1- Kastamonu ihtiyat zâbitleri cemiyeti nâmıyla bir cemiyet teşkil etmiştir.

Madde 2- Cemiyetin maksadı: Bil-umûm ikinci sınıf ihtiyat zâbitlerinin siyaset-i hukukuyla maddî ve manevî terfiye ahvâl ve temin-i istikbâlleridir.

Madde 3- Cemiyet hizmet maksûreye tabi ikinci sınıf ihtiyat zâbitlerinden müştekildir ki, bu cemiyet ahvat-ı samimiye-yi tesis etmek gayesini istihdâf eder.

Madde 4- Cemiyetin siyasetle alâkası yokdur.

İkinci Fesıl

Teşkilât-ı Esasiye

Madde 5- Cemiyetin iki heyeti vardır.

1- Heyet-i idâre.

2- Heyet-i umûmiye.

Madde 6- Heyet-i idâre beş âzâdan mürekkebirdir. Ve heyet-i umûmiyenin ekseriyet-i arâsıyla intihâb olunur.

Heyet-i idârede işbu beş âzâdan biri murahhas diğeri katib bir diğeri de muhasib intihâb ve tefrik olunur.

Madde 7- Heyet-i umûmiye ve heyet-i idârenin reis-i daimesi yoktur. Gerek heyet-i umûmiye ve gerek heyet-i idâre her içtimada o celseyi idâre edecek bir reis-i muvâkât intihâb eder.

Madde 8- Murahhas cemiyetin hükümet ve hariçde olan münasebetinde cemiyeti temsil eder.

Madde 9- Katib cemiyetin âl'el-umûm kuyudât ve mükerrâtını tanzim ve murahhasla beraber imza eder.

Madde 10- Muhasib, cemiyetin umûr-u hesabiyesini rubet ve temsit ile râî cemiyet nâmına olacak aidât ve teberrûatı ahd-ı kabz ile mükellefdir. Ve heyet-i idâreden istihsâl edeceği âzâ emirlerine göre sarfiyâtda bulunur.

HEYET-İ İDARENİN VAZİFESİ

Madde 11- Heyet-i idâre lâ-akall on beş günde bir defa ahd-ı içtima etmek mecburiyetindedir.

A- Cemiyetin maksâdı ve gayesi uğrunda icâb eden mükerrarâtı ithâz ve iktizâsını ifâ eyler.

B- Cemiyet âzâsının müracaatlarını nazâr-ı dikkate alarak icâb eden makâmât nezdinde teşebbüsât ve takibâttada bulunur.

C- Cemiyet varidâtını temin için meşru ve münferid vesait müracaat eder.

Madde 12- Heyet-i idâre âzânın iki ayda bir defa heyet-i umûmiyeyi içtimaya davet ederek müddeti faaliyetine ait muamelât ve mesaisi hakkında ita-i malumât eder.

Üçüncü Fasıll

Madde 13- Heyet-i idâre ekseriyet-i mutlaka ile ithâz-ı karar eder.

Madde 14- Heyet-i umûmiye zaman-ı içtimâındaki mevcut ile icrâ-i müzakere ve işbu mevcudun ekseriyet-i mutlakasıyla ithâz-ı mükerrerât eyler.

Madde 15- Heyet-i idârenin gayr-i âzânın on imzalı müsterek bir takrîri ile idâre heyet-i umumiyeyi fevkalâde içtimâa davet etmek mecburidir.

HEYET-İ UMOMİYENİN VAZİFESİ

Madde 16- Heyet-i umûmiye idârenin zaman-ı idâresine aid mesaisini tedkik ol-bâbdaki raporunu istima ... heyet-i idâreye adem-i itimât-la yeniden intihâbât icra ve devre-i âtiye mesaisini münakaşa ve tesbit eder.

Madde 17- Âzâlar tarafından lâ-akall üç imzalı takrirlerle bildirilen hususâtı tezkîr ile netice hakkında karar verir.

Madde 18- Heyet-i umûmiye, heyet-i idâreyi intihâb veyahut beyan-ı itimâdla müzekerrâta nihayet verir.

ŞERÂİT-İ DUHÛL

Madde 19- Hizmet-i mahsusaya tabi ikinci sınıf ihtiyat zâbitleriyle mükellef tabib, baytar, eczacılar, vekiller, namzedler, hesap memurları ve ihtiyat rütbe-yi askeriyesi duhûl-u hukukuna haizdirler.

Madde 20- Cemiyete dahil olacak âzâ-yı mahiyye asgari yirmi kuruş ita etmekle mükelleftir.

Madde 21- Asgari beş ihtiyat zâbiti ihtiva edip, merkeze merbût kazalar cemiyeti nizâmnâmesini kabul ve heyet-i idârenin muvaffakiyyetini istimâl etmek şeraitiyle heyet-i idâresi üç kişiden ibaret olmak üzere şubeler tesis edilebilirler. Merkez işbu şubâta her vechile muavenet ve müzaheret etmekle beraber re'sen kabul olan harekât ve icraatından mesuldur.

Madde 22- Âzânın ekseriyet-i mutlakıyyesi ile nizâmnâme tadil olunur.

Madde 23- Cemiyet malûllîn ve muhtacîn-i askeriyye ile efrâd ailelerine ve eytâm ve ârâmiline hesab'ın nisaniye icâbâtında elden gelen her muavenet ve hizmet-i ifasına gayret eyler.

بنی هررد اسماحیل حیل
 ادارتنامی : قسطنطنیه تکلیه آلن میخانه داتره هوسوه
 انظار شرافی : سطر (۵) تکورنه (۴) فرودهر
 سخته سی هر برده ۱۰۰ پارادر

ایحیو سور

جمعیته ماعدا هرکون لشر اولنور مستقل فکرل غزیه

ایستاد ا احمد حدی
 و ایچره تلک ۷۰۰ آلن آلیس ۷۰۰
 اوج آلیس ۷۰۰ فرودهر
 لشر برده ۱۰۰ پارادر

حمایه اطفال جمعیتی

دوکی لسته مزیده تشکیل ایستدیکنی
 خیر و بریکس حمایه اطفال جمعیتک اعضای
 مؤسس و معاونی بروجیزرود :

- اعضای مؤسس**
- شیخ شیا انندی حضرتلری
  - دلفردلز فؤاد بک انندی
  - سام انندی زاده حاجی توفیق بک
  - دوتقور قاضل برقی بک
  - دوتقور قاضل بک
  - علی جاش زاده کوکون بک
  - اجزاسی نائل بک
  - تونیلی زاده عبدالله انندی
  - کاتب عدل امین شفیق بک
  - اقطوطغانی زاده فاتح بک
  - مفتی زاده محمد بک
  - اولیا زاده عبدالله انندی
  - بکلی زاده حسین انندی
  - نوح زاده نهای بک
  - نوح زاده مصطفی بک
  - سکام زاده حافظ حد انندی
  - حاجی قوری زاده طاهر انندی
  - طاقتور بیل حاجی محمد صالح انندی
  - طاقتور بیل حاجی درید زاده اسعد انندی

- اعضای معاونه**
- محمد مدبری کالیک
  - سارف مدبری عادل بک
  - اوراتور جیل بک
  - منقاده بر الای مصطفی بک
  - صانع مدبری طلعت بک
  - پولیس مدبری رفعت بک
  - غزیه من صاحب استیازی حدی بک

خارجیه و کیلمز

توفیق و عزت پاشا له جنرال به لاهی
 زیارت ایندی

آقره : ۱۹ (۱-ا) استانبوله
 بولان خارجیه وکیل یوسف کال بک
 اولکی کون توفیق و عزت پاشا له جنرال
 به لاهی زیارت ایستدیر .

لوزانات عمومیه ریاستی
 مدافعه ملیه زکاتنی لوزانات عمومیه
 ریاسته اولکان حرب قائمقاملرندن درویش
 بک تمین ایستدیر .

طلب طالبنده
 مهم بر شیاع
 استنبول غزیه لر زنده اولقو ندینت کوره
 دوهور و رفت حسام الدین پاشا ارغخل
 دار بقا پرورد مشاردو . عالم طلیحک
 قیتملو ارکانتن اولان موسی الیهیمی
 زمامه ضلالت احلاقیسی و شحاتر
 السایسی ایلهده مشار پائین ایدی .
 غزیه من هم فاعله کدرودیمه سنی ،
 همهده عالم طلیحی لر زنده کنده بر
 وظیفه حد ایدر .

۱۰ - قوانین موجوده نظر
 تمینلری اراده ملیه متوقف اولیان
 مأمورین علی الاصول وکیل فاندی
 طرفندن تمین و ترفیع و عزل ایلدیلور .
 تمینلری اراده ملیه تکلیف متوقف
 اولان مأموریندن اوجسی ماده
 منطوقجه اجرا و کلمری حیثه فاند
 بولانلرندن ماعدا سی وکیل فاندینک
 علی الاصول اجرا و کلمریشک تصوری
 اوزریتیه یولک مجلس و دینک تصدیقه
 نصب و عزل اوزور .
 ۱۱ - هر وکیل دار و کاتنه منطلق
 خصوصانه فاند اولدی ایجنجه استشاره
 ایله یسه جکی کی هیئت عمومیه مدعی
 مراجعت ایله ییلیر .
 ۱۲ - هر وکیل و کات فاند معاملات
 واجرات حقنده ایله برده ولدی
 تقاضا کرک رأی و کرک بولمک مجلسنک
 طلیحه هر زمان جلسه ایضاحات و مرکه
 مجبورود .
 ۱۳ - بوروک ملت مجلسی ریئسنتک
 هر هانکی برسیدن دولانی تصدیقنی موافق
 کورمدیکی برقرار خنده ار ائزده . مطابقت
 افکار حاصل اولدیغنی قدرده قبل
 الاجرا کیفیت بوروک ملت مجلسه عرض
 اولرک اختلاف واقع مجلسه حل
 ایلدیلیر . اجرا و کلمری ارسنده ظهور
 ایله یسه جک اختلاف دخی کذاک قبل
 الاجرا مجلسه عرض اولور (حکایت ملیه)

تبلیغ رسمی : ۱۹ شباط ۱۳۳۸

اسکیشهر منطه سنده پیاده آنتی اولنور . سرای کوی منطه سنده
 طریمی آنتی لامل ایستدیر .

هیئت وکیلنهک وظیفه و مسئولیتی

انجمن ، هیئت وکیله ریئسنتک ایکی ایله بر . وکیلرک آیده برجلسه ایضاحات
 و رسمی و هر وکیلک بروجیه ایله حرکت ایتمنی ایلمری سوریلور

۱۰ - قوانین موجوده نظر
 تمینلری اراده ملیه متوقف اولیان
 مأمورین علی الاصول وکیل فاندی
 طرفندن تمین و ترفیع و عزل ایلدیلور .
 تمینلری اراده ملیه تکلیف متوقف
 اولان مأموریندن اوجسی ماده
 منطوقجه اجرا و کلمری حیثه فاند
 بولانلرندن ماعدا سی وکیل فاندینک
 علی الاصول اجرا و کلمریشک تصوری
 اوزریتیه یولک مجلس و دینک تصدیقه
 نصب و عزل اوزور .
 ۱۱ - هر وکیل دار و کاتنه منطلق
 خصوصانه فاند اولدی ایجنجه استشاره
 ایله یسه جکی کی هیئت عمومیه مدعی
 مراجعت ایله ییلیر .
 ۱۲ - هر وکیل و کات فاند معاملات
 واجرات حقنده ایله برده ولدی
 تقاضا کرک رأی و کرک بولمک مجلسنک
 طلیحه هر زمان جلسه ایضاحات و مرکه
 مجبورود .
 ۱۳ - بوروک ملت مجلسی ریئسنتک
 هر هانکی برسیدن دولانی تصدیقنی موافق
 کورمدیکی برقرار خنده ار ائزده . مطابقت
 افکار حاصل اولدیغنی قدرده قبل
 الاجرا کیفیت بوروک ملت مجلسه عرض
 اولرک اختلاف واقع مجلسه حل
 ایلدیلیر . اجرا و کلمری ارسنده ظهور
 ایله یسه جک اختلاف دخی کذاک قبل
 الاجرا مجلسه عرض اولور (حکایت ملیه)

۱۰ - قوانین موجوده نظر
 تمینلری اراده ملیه متوقف اولیان
 مأمورین علی الاصول وکیل فاندی
 طرفندن تمین و ترفیع و عزل ایلدیلور .
 تمینلری اراده ملیه تکلیف متوقف
 اولان مأموریندن اوجسی ماده
 منطوقجه اجرا و کلمری حیثه فاند
 بولانلرندن ماعدا سی وکیل فاندینک
 علی الاصول اجرا و کلمریشک تصوری
 اوزریتیه یولک مجلس و دینک تصدیقه
 نصب و عزل اوزور .
 ۱۱ - هر وکیل دار و کاتنه منطلق
 خصوصانه فاند اولدی ایجنجه استشاره
 ایله یسه جکی کی هیئت عمومیه مدعی
 مراجعت ایله ییلیر .
 ۱۲ - هر وکیل و کات فاند معاملات
 واجرات حقنده ایله برده ولدی
 تقاضا کرک رأی و کرک بولمک مجلسنک
 طلیحه هر زمان جلسه ایضاحات و مرکه
 مجبورود .
 ۱۳ - بوروک ملت مجلسی ریئسنتک
 هر هانکی برسیدن دولانی تصدیقنی موافق
 کورمدیکی برقرار خنده ار ائزده . مطابقت
 افکار حاصل اولدیغنی قدرده قبل
 الاجرا کیفیت بوروک ملت مجلسه عرض
 اولرک اختلاف واقع مجلسه حل
 ایلدیلیر . اجرا و کلمری ارسنده ظهور
 ایله یسه جک اختلاف دخی کذاک قبل
 الاجرا مجلسه عرض اولور (حکایت ملیه)

مذکره ایدیله جک

مذکره ایدیله جکنی سوپله بوز
 رأ اولیدجوج شرقه صلحک تاسی
 بر ایله جکندن لیدوار بولدیغنی عوام

من اول مذاکره ایدیله جک

ملأ دول انقلاب شرق مستهسی جنره
 بوقظه نظر ایستالیا طرفندن ایلمری
 سوهنده مصر بولدیغنی یلدر بکمدیر
 س عقده ایله جک و مشترک بربروهرام

غرب

یونانلی اسکیشهر قره حصار
 لهمنلوب و مقهور اولاجقدر

شرق و غرب متوائی باش مقاله سنده
 شهسنتک و اوروپا موازنه سی مسالنتک
 لویزه جوج طرفندن بوخصوسده
 ایله دیورکه : بحر سفید سواحلتک
 داخل اولامشدر غربک شرقیسی
 سائل ممانده در . ساور مصادعه سی
 یارده یونانلی اسکیشهر قره حصار
 اوردوسی قارشینده یونانلیز مغلوب
 یانلیز ایچون ازمدره تووکیله مشروع
 ایستبور . بوقتی انکار ایله یمن
 وک آقره مصادعه سیله فرانسه تک
 یونانلی ایچون تورقوله جتی بروصیت
 ایله یسه بحر سفیده ایستالیان متفقور

یونان جانا وارلغی

خسته قادیلر مزبیله بیک درلو
 اشکنجه آتنده

آقره : ۱۹ (۱-ا) - ازمیرده
 عبوس اسلام قادیلرغنی غریاخته خانه سنه
 ایتره نلری وقت عساف نظر شه مأمور

اداره لر طرفندن اتواع حفارت و مجاوراته
 سروض قائلده درلر . بصاده بیجره لر
 بالانزام آییق رانیلهرق خسته کرک حیانه
 سونوقجه ایچلکده در . یونان مأمور
 و ژاندارم لر بیک شه قادیلر قارش
 اولنکاب ایستکلری بو مجاورت جماعت
 ایستلاجه طرفندن یونان حکومتی زنده
 پرورشو ایچلکده نمره حاصل

علمائک صدقه سی ا

برعه امانت اوزرب مشعل وسوره دوشه تک
 کچا یسن آکاتارک شایا یلارکی آرازمده
 بولان ملادن بک عتم بر خرجه انندی
 میزدن ضنه کرلیور و امانه میزدن ضنه
 طالیپوردی . برینه اولور امانت بزمده لورک
 ده ده ک :

کلیف ایدین تأمینات مقاوله سی

۱۴ کاتون نان تاریخی نایسند :
 کلیف ایدین تأمینات مقاوله سی
متن رسمی
 قاز - ۱۳ کاتون نان ۹۲۲
 انکله - فرانسه حکومتلری
 اولسنده کی معاهد متنی دون انکله یجینی

هرکون برقره :

لشزده بر ضرب مثل واردو : داوول
 کوزده یاتی ، امام اولن آت ا دروز .
 شرب منظر مصر لجه سورون تجره لر دن
 دو طار و دو هفتدن سرکراده مصر لجه
 تجره لر کنده سی تکدیجی ائزده یخازلر .
 اولک انجنر مللک ک شرب معاندده ایلنک

دوما دوشنبی
 ندکی بشونمیری
 آریکتر ، باشق
 فرد اصنابه لوانر
 نهضه قابیلده
 بجلده فراسزوردن
 تاللان -تی برجوق
 ت قات کین اناری
 آرمزده کوردک:
 متوط ، حسا
 اناناری نادر
 بی بیان آلاقه
 یغل آاده فردک
 دیت یارادانری
 دوشونه که اوزوق
 عل النادر فرادرک
 ن حصوله کان بیلگره
 ر و انما جیناری
 وجینار قولری
 لفظ جیتده قوق
 لا یوز کشیک بر
 طفا ن طوز کینک

زل ضرب متارندن
 : فطره فطرکول
 ن بووز بزم یالکز
 ی بانک : هیچده
 سزی کوزمه سکز
 ساکن هیچ اولازسه
 وارده ۴۰ چلده
 آده هی بر بره
 بو فطره هی آبری
 یسلیکی ایچون
 وب سکیدیور
 فردی فسالیزدن
 مین برده کوروز
 روزده فردک فطره
 بر بیکر و بیکرجه
 یز

آرق ایدی فاینری
 فرکز ایندی برسه
 و اجنبی باشیش
 ش اولاجیز اولن
 ده د هایه فاسال
 و اجنبی باشیش
 بر آدم کی کوروز
 بک بوجدی تکبیل
 طرفی مدینه دوشری
 ک کین سلازموم
 یساجیل جیب

آقره : ۱۸ (۱-۱) افغانستان امیری ازارقه حضرتلری بیوک ملت مجلسی
 رئیس مصطفی کالباشا حضرتلری برکتوب کورومک نورکیا به افغانستان استنده
 اسلامیک : تأمین ایتمیش اولدین رباطلرک غرقایه ززل اولدین وهرایکی ملتک
 سروروش قلملاری تظییق و شکرلرک اوزلرک تعلیمات واملرک رقادها مقدس هدفزه
 لغوزر توجی تأمین ایدنجه قانع بولندقلری بیدرمشردور .

بو یوک ملت مجلسنده

جلال بک ، یوسف کمال بکک استابولده وپولرده صورت قبولی
 حقتده بیانده بولونیور

آقره : ۱۸ (۱-۱) خارجه وکالی وکلی جلال بک بیوک ملت مجلسنده یوسف
 کمال بکک استابولده . اصاتی حقتده بیانات رسیده بولمنز پولرده و استابولرده
 خلکک فوج فوج طوبلانری میاتی ملری مدافعه ایچون شون موج و دوشلرله
 جایک جفری بیان و تأمین ایتمیش اولدقلری علاوه ایشدر .

قاواندهشین شرکتک تکلیفاتی

هیئت وکیلجه قرر ایدل کدشکره شرکت ایه مذاکره اجزا اولوناجق
 آقره : ۱۸ (۱-۱) قارداش شرکتک تکلیفاتی مایه ، ناهه و اقتصاد
 وکیلرجه تدقیق ایدلش و تکیه تدقیقانی مین راپور خیفی وکیلجه تودیع اولمشدره
 هیئت وکیلجه اتخاذ ایدلرک قراره کور شرکت ایه مذاکرات اجرالوله بقدرت .

پالیقاریلرک صوک قوزلری

ملح قونقراسی تخلیه قاراشی ویرنجی عموم پالیقاریلرک عسبان ایتلری
 ایچون تریقات آیلورل

آقره : ۱۸ (۱-۱) - صیاح لوقراسی طرفدن آسینای صرافک
 تخلیهسته دائر اتخاذ اولدقلی قراره قارشو مرکزی آنته وازمیرده اولوق لوزره
 برعترک عسبانیه ترتیب واحضار ایدلکمدور . بو خصوصه تنظیم ایدیلان
 پروگرامک بک یاده مکتوم طوبولاشته جایلمهقدمدور . یالکز آکلاسیلان شایان
 دقت برشی وارلس اوده اریم . قهر بولیدی خریستوستوموک بو تریقیه مخالف
 بولندیدر خریستوستوموس سبب مخالفتی ایضاح بئک اوزره ایوم ایزمیرده جولان
 برلس آتدقنی ایکنده زیات ایشک ایتمیش و قبول ایدلمسی اوزرته دیرمیان
 ایدسکی اوج شرطک قبولی حائده ایزمیرک تورکیا ایدلمسه مدهول ایزمیر وولمرک
 راضی اولدقلری حقتده فرالیز قورلولوه قنایمسی واسطیهسه دول نطقه زجاله
 تانراف بکمشدر . بوسیله قهر بولید خریستوستوموس ترصد آتده ایشدر .
 ایوم ترصدتد دوام اولانار متر بولیدی مرکز قوملاندقلی براق کره ایشدو اب
 ایدلمدر . بر پالیلرک مقاومت علیه اشکلالی تقابله قرر ایتمیش واستحضارات
 قلیله باشلانمشدر . بو تکلیفاته ایلرزه وخطقده تخلیه قاراشی متعاقب عسبان
 و اختلال باشلا یاقق . یونان حکومت و اردوسی حرکات مجبوسه مساوات ایدلرک
 ازمیر ویدملری بوسیللی کزله مک لوزم کورومه مکده ووجعه قزله قزله قزلات
 و مقاومت حقتده تشریفده بولنددهدر . بولنلرک دوللجه و بره بیکرک تخلیه
 قارارنه مقاومت ایچون پاینده اولدقلری تکلیفله آیریلری قوتک مقدری الی
 بیک کیشیدر . بوسلوصه یاره لاس . امور ایدلدر . ازمیر و محالی عسکرک معلوم
 اولان احوال ووجیهی ووضیعت حاضریمی دولایسهسه تکلیفات مجبوسه مک
 هیچ راییش کورومه بک قانده . مهم قانع حدوق ده بک یاده غمشدر . استرابولسک
 آنته مواساتی متعاقب فرق مختار ورتختت بشیر لغضالی لوزره قلملاندقلر .
 حکومت حاضرجه مخالف اولانلر اول امرده هر دولو حسیلک بر طرف ایدلرک
 فلاکت علیه قارشوسنده متعاقب حرکت ایچون شور بیلرک باضل اظهار صمیمیت
 ایدلسنی تکلیف ایشلدر . بو تکلیف هوسیهته کوروب لوروش و ایلک خطوه
 اولوق اوزره ویزه ولایت یاریتمه . مقسوب امهای عسکره دن متعاقب سکز کینیه
 ناموروت توجیه ایزمیر اغزاملری تقیب و اجرا ایشدر .

هیئتک زمان حرکتی هنوز معلوم دکادر .
 یوسف کمال بک هاکی طرفله کیده بک

آقره : ۱۷ - (ت ۵) ازانست
 نظراً یوسف کمال بک ورفقاسلرک اولوا
 ایتالیا به حرکتلری منصور ایکن استند
 نبولدن حرکت ایدن حال بون واپورلرک
 یوریه اوضامسی حسیله یاکه واپوریه
 مارسیلیا به کینلری ویا جمر آ بورخازه
 کیدمک اولان شمندرله سیاحلرک
 دوام ایدلرک بکلیرک محنددر .

جلال الدین عارن بک

بیرونده بک مسرتکارانه قارشیلاندی

آقره : ۱۷ - (۱-۱) رومایلمنز
 جلال دین عارف بک ایتالیا به کورون
 لوشید واپوری پروتیه یالاشیرکک مشار
 الیه شرفه تودک یاراشی کشیده ایدلش
 و بیروت خالیستک بک حرکات قنظارات
 مسرتکارانه می موجب اولددر . ساعترجه
 هوا به سلاح آیلدی صوریته اجرای
 شادمانی ایدلش و آسایک ووزولمنسی
 ایچون فرانسزآمورلرک جلال دین
 عارف بکدن واقع اولان رجا لری اوزرته
 یاراشی ایدلرلش و سورته غایبسه
 نهایت ویرلشدور .

آقره استقلال محکمه سی هیئت

آقره : ۱۷ - (۱-۱) برای زیارت
 آتک بک کیدن استقلال محکمه سی هیئت
 شهرمه متوجهاً مفارقت ایشدر .

هیئتمزمارت ابتداسنده لوندرده

بولوناجق
 آقره : ۱۸ (۱-۱) لوندره غزمه
 لرلی آقره هیئتک مارت ابتداسنده
 لوندرده بولنجه قی بدلری بولور .

شرق مسئله سی ایچون انکلیز و جالک

مذاکره ای
 آقره : ۱۸ (۱-۱) لوشید جوج
 کوروزن و مایه نظری شرق مسئله
 حقتده مذاکره بولونمشدر .

دهیل تفرافک مطالعه سی

آقره : ۱۸ (۱-۱) دهیل تفراف
 عزمی شرق مسئله سنت فعلی رصفعبه
 داخل اولدینلی یازمیور
 قونقراسک پروغزای لوندرده
 بیلایلاق

آقره : ۱۷ (۱-۱) جنوه قونقر
 لسی پروغزایم تذکر ایچنک اوزدهدر
 منفه . جالی انکلیزده ایضاح ایدلرک .

ایچون قوشان قارداشلر مهن شهید
 دوشنلرک اولاد لرلی دوشونک . اولتره
 صره برزیه و تحصیل ویرمک ووزک
 الیمس بوسلی اولدینلی و آقره ده تکبیل
 ایدن جیتک آز زمان طرفده بک یزاده
 منظر مساوت اولوق هر طرفدن شهید
 یوردورمنه و جلمرمنه رسیت مساوت
 اوزادینلی ازجه قارداش اسلام
 دیارلرندن یزمرنه شوهه یوردورمنه
 بو بک مساوتلر بایله قی ایضاح ایدلرک
 اساساً هیئت مرکزی اعضا شمن و هیئت
 مؤسسه بولونقلری حسیله بوجیتک
 برشمسندک . مل حرکتک بایله تدنیور
 هر دول لدا کارلده و انما برنجی لکی
 قارانب و هیچ و تکلیفدن چکنه من
 عالیجناب قسطنطونیزده آیلما سنی
 آوزو ایدلرکی بیان ایدلرک لفظیه
 ستم اولدیله .

حاضرین مجانی بک ایدلرک تکلیف لرلی
 بو بک برعلا و صمیمیته قبول ایدلرک
 جیت شمسندک هان کناری قرارلاندی
 وجیت لظمنه ستمک ماده خصوصی
 وجهه بکری ذلت اعضای مؤسسه
 و شپاق ذوات اعضای معاهه لید
 اولوندر بده هشت اداره انتخابت باشلار
 ناری رئیس لک مدافعه حقوق رئیس
 عزمی شیخ ضیاء القدی حضرتلری ،
 رئیس تاملرک و قورق قائل لرلی بک ایدلی
 کاتب لک کاتب عدل امین شفیق بک
 وزیر دارلاره علی چاوش راده کورکن بک
 عالیجناب هزیمت مندری حسن بک
 انتخاب اولونارک سبب بک موافق اولماسی
 تکیلیه اجابه نهایت ویردی .

جیتک وطنک انلسر بایلمز
 یوردورلی ایچون شرفانیده بولونا
 جنه و عجز خلغمنز کده مظاهره سی
 سیرکده بکجه قانع بولوندی سزکی
 فین بر آقده ماضیات شیه برلرکده
 کساد اولون قسالت باشلا حقی با
 ماملرک .

سر محررمؤک

آقره سیاحتی
 سر محررمین امینیل خیب بک
 خیزمن نانت آقره سیاحت ایدلرک
 وانظمی برابکی ای اورده قارلری بزه
 هر حادثات حقتده تفرافک و بره بک
 هرده مرکزده اولان یقن احوالی
 یقیندن تدقیق ایه روحل و جالی مفاهلر
 کورنده بیکر . هراده برابکی ایدن
 قنسه بوسلویسک اولان بولغلی
 سیاحتی ایشنده کورده بک مقاله لر دن
 قارنیزک لوقی اناده موهوبه لالچلرجه
 ایتمز .

الحقیق سوژ

جمعیته نامعا هرگون لیر اولنور مستقل فکرلی غرضه

پس هرر ۱ اسماعیل حبیب
اداره ناسی : لیسونیه کیمه کنی میدانده دایره مطبعه
احلامه راهبر : سطر (۵) کورونه (۱) شریفیه

قیمت هر شماره ۱۰۰۰ پاراد

تبلیغ رسمی : ۱۶ شباط ۱۳۳۸

اکثیر شفقته ایری خلعزه یانلاشق ایستن بر دشمن
لوق انترلیزه توفیق و طرهدا بدشدر . ایون منطقه سنه طوبجی آشی
نماطی ایشلدن .

افغان امیری حضرتلرینک مکتوبی

غازی مصطفی کمال پاشا حضرتلرینه امان الله خان حضرتلری

مکتوب کوندر یوردلر

آقره : ۱۸ (۱-۱) افغانستان امیری امان الله خان حضرتلری بیوک ملت مجلسی
رئیس مصطفی کمال پاشا حضرتلرینه بر مکتوب کوندره تورکیا ایله افغانستان ایشتمده
اسلامینک تأمین ایتمیش اولدینی و ابدلارک غیر قابل زلزله اولدینی و هر ایکی ملک
مروض قلمقلری تئزیز و مشفقانک اولنرک تمایلات و لاملارک رقابته مقدس هدفزه
دوخوره توجیه تأمین ایدمکجه قانع بولندقلری بیلدرمشدر .

بو یوک ملت مجلسنده

جلال بک ، یوسف کمال بکک استانبولده بولورده صورت قبولی

حتمده بیاتنده بولونور

آقره : ۱۸ (۱-۱) خارجه وکالی وکیل جلال بک بیوک ملت مجلسنده یوسف
کمال بکک استانبولده . اسانی حتمده بیات رسیده بولمتر بولورده استانبولده
خلقک لوج لوج طوبلانوق میناق مزلی مدافعه ایچون بون موج و دیشلرله
چالیشمق بی یان و تأمین ایتمیش اولدقلری علاوه ایتمیشدر .

قانونده شین شرکتک تکلیفاتی

هیئت وکیلجه تقرر ایلدکنه شکره شرکت ایله مذاکره اجزا اولونماق
آقره : ۱۸ (۱-۱) قانوندیش شرکتک تکلیفاتی مالیه ، ناسه و اقتصاد
وکیلرینجه تدقیق ایلدیش و نتیجه تدقیقانی مین راپور هیئت وکیلجه تودیع اولمشدر .
هیئت وکیلجه اتخاذ ایلدیه جنق قراره کو . شرکت ایله مذاکرات اجرا اولمجه تقرر .

پالیقاریلارک صوک قوزلری

صلح قوتقرانی تخلیه قرارایی ورنجه عموم پالیقاریلارک عسبان ایتمه لری
ایچون ترییات آلوردل

آقره : ۱۸ (۱-۱) - صلاح قوتقرانی طرفندن آسیانی صفرانک
تخلیهت دائر انخاد اولمحق قراره قارشو مرکزی آنته و انزیمده اولوق اوزره
بر حرکت عسبانیه ترتیب و اضمار ایلدکنه . بو خصوصده تنظیم ایلدیلان
پروگرامک بک یاده مکتوم طوبولانسته چالیشمق مقرر . بالکنر آکلاشیلان شایان
دقت برشی وارده اولدیه امیر مقرر بولیدی خبر سوخوموک بو ترتیبیه مخالف
بولد بیلدر خرید سوخوموس سبب مخالفتی ایضاح بک اوزره ایوم ازمیرده بولان

ره داخل اولسان
حق بر جوق کیمش
ن جیت داخلش
چکسکز دلسی
الراط کی کوندر
ک ارا لفته قاشی
نطق تاپیندیر ایچون
بیک عامه لاریک
لری ده بت و جمعیت

دها دوخوسری
تدکی بشون سوری
آریکتر ، باشقه
فرد اعتبارله اولنر
نهضت قایل بیلدر
مرحله لار ایشلردن
قالبان حق بر جوق
انت قات کیم ایشلری
نه آرمزده کوردن
بر متوسط ، حساب
اشتهایری مقدر
لری بک این آلازمه
بوعل اده فردرک
سدیت یارادقلری
دوشونمک اوزار
وعلی الماده فردرک
ندن حصوله کان بیلرجه
در . واقعا جمعیتلری
و جمعیتلر قوتلری
فقط جمعیت ده قوتی
سلا بوز کیشیک بر
ده مطلقا طغوز کیشیک

کوزل شرب بیلدند
: قطرله قطر کول
کن بو ووز بزم بالکنر
مزه باسک : هیجده
بیشتری کورده منسکز
هرگون هیچ اولازمه
بق وارده نه چلوک
آده حب بر بره
بولمدر لری آیری
سریسده بکی ایچون
ادوب سبک بیلدیر

استانبولده

خارجه وکیلرک زیارت و قبوللری

استانبول : ۱۷ - (۱-۱) خارجه
وکیل یوسف کمال بک دون هیلان امر
مرکزلی زیارت ایش وین الل صلیب
امر قوبت سنک استانبول مرخصی
اسویجره ل موسیو لوزینی قبول بددک
اون بش دلیقه کوروشمشدر متعاباً
ذوات مختلفه بک مطبوعات اولکاشنک
واژانس مشاوره لری اجنیه مشاورلردن
بیشلر ششک زیارتی قبول ایتمیشدر .
هیئت زمان حرکتی هنوز معلوم نکلمده .

یوسف کمال بک هاکی طرفله کیمه بک

آقره : ۱۷ - (ت د) ازابلیت
نظراً یوسف کمال بک و رقابتنک اولا
ایشلیله حرکتلری تصور ایکن استبد
بولدن حرکت ایدن حاربتون واپورلرک
یرده اوضامسی حسیله پاکه واپوریه
ملاسه بیلیله کینلری و یاغچرا بورغازه
کیده ک اولدن شمندر قره سیاحقوت
ده ام ایده بکلری عتمشدر .

جلال الدین عارف بک

پیرونده بک سرکنکاره قارشیلاندی

آقره : ۱۷ - (۱-۱) رومانیلمز
جلال دین عارف بکی ایشلیله کورون
لوشید واپوری بیروه یانلاشیرکن مشار
ایله شرفه تورک یارامی کشیده ایدیش
ویروت هایلیت بک حرارتی نظهارات
سرتکا اتمسی موجب اولمشدر . ساعتارج
هواجه صلاح آتیلدق صورتیه اجرای
شادمانی ایدیش و آسایتک بوزولمسی
ایچون فرانسز مامورلرک جلال دین
طرف بکدن واقع اولان و جباری اوزرینه
باراق ایدیش و بو صورتله غایبسه
تهایت ورنمشدر .

آقره استقلال محکمه سی هیئتی

آقره : ۱۷ - (۱-۱) برای زیارت
آنک ب کین استقلال محکمه سی هیئتی
شهر مزه متوجهاً مفارقت ایتمیشدر .

هیئتمزمارت ایشداستنده لوندوده

بولونماق

حمایه اطفال جمعیتی

دوشکی لست مزده یازدیشمز وجهه
حایه اطفال جمعیتی تک برشمیس شهر مزده
کناه ایتمن ایچون حمایه اطفال جمعیتی
مؤسسلردن و هیئت مرکزیه اعضا ایتمدن
استقلال محکمه سی دیش محرمی جان
بک اندی طرفین دعوت اولونان ذوات
بوسکون ساعت بشده بیلدهده ایضاح
ایتمیشدر .

نحسانی بک اندی جمعیتک مقصد
واقیعی کلاندی . انا وطنی قوت تاراجی
ایچون قوشان قارداشلر مزده شهید
دوشنرک اولاد لاری دوشونمک و اولنره
صرف برزیه و تحصیل ورمک و بوزنرک
الهمدیس بوری اولدینی و اقرده ده تکلیف
ایدن جمعیتک آرز زمان طرفنده بک یازده
مطلبی معاونت اولوق هر طرفین شهید
یوردور مزه و بجز مزه رسیت معاونت
لوزانده بقی از وجه بقارداش . اسلام
دیارلردن تجار مزه شهید یوردور مزه
بو بک معاونت لری بیلدیشی ایضاح ایدرک
اساساً هیئت مرکزیه اعضا ایتمدن و هیئت
مؤسسه دن بولونماق حسیله بوجیمتک
برشمسندده ، حل حرکتک داینددنیو
صرد لوی فدا کارلده دانسا برنجی لکی
قارانان و هیچ و تکالیفدن چکسین
تالیچناب قسطو تیزده آجیل ماسی
آرزو ایدیککی بیان ایدرک لفظلرینه
ختم ورنیدلر .

حاضرین جان بک اندینک تکلیف لری
بو بک رعایه و صمیمیتله قبول ایدرک
جمعیت شمسک هان کندی قرارلاندی
و جمعیت نظنامه سنک ماده مخصوصه سی
وجهه بکیمی ذات اعضا مؤسسه
و تیشاق ذوات اعضا سی معاضه قید
اولونیدلر بعضه هیئت اداره انتخاب باشلا
نارق رئیس لک مدد لفته حقرق رئیس
محرمی شیخ حسیله اقدی حضرتلری ،
رئیس تالیسکده و قورداشلر قیک اندی
کاتب لک کاتب عدل امین شفیق بک
وز دارلغه علی چاوشی راده کون بک
عسایسکده عزت من مدیری حسی بک
انتخاب اولونارک هیئتک موق اولماسی
تشیایله اجنبیه تهایت ورنیدی .

جمعیتک وطنک اناسز ایلمز
یوردوری ایچون شمر فعالیتده بولونا
چنه و همزده خلساندز کده مظاهرتی

خارجيه و كيلمزا استابوله ليد

اذينده وولده خلقك سرتكارانه تظاهراتي
 اضرة : ١٦ - (١ -) خارجيه و كيل يوسف كال بك شرقه .
 بلده طرفدن بكرى كيشيك براوكه شياقي تشديه اولمش اولدنه .
 مخصوصه كان حامد بلك هيئت استقباليه ضابده حاضر اولمشوردر
 سكره خلك القيشلري ايرسده استابوله عزيمت اينده يوسف كا
 لوزنكده اذيت مسلمان استنكف جهتي نانه كانب هموي حق
 برخطابيه سلا لاش واستابولده ذكور وانان كيشلري طله وطلابه
 عسكري واهالي ن برح تغير طرفدن تشيخ اولمشوردر . خارجيه و كيل
 مستقبليان استابولده كان برنجي صف سلطنتي ترمن مخصوصه و اكب
 ساعت ايتكده استابوله منوجها حركت اتمشوردر . استابولده كان ترنا
 انكازن طلماني قومادان ليترنخي اذيت گيش و هيتته برابر عزيمت ايا
 بر ارنسز طوري بيروسي دكورن ترنه وقاب اتمشوردر .

خارجيه و كيلمزي استابوله است

يكلرجه مستقبليان تورك باراقرله دنه دالدرله دوناش :

مخصوصي بلكه بورلدي

استابول : ١٦ (١ -) يوسف كال بك حامل بولسان ترمن مخصوصه
 باراللري دنه دالدري ايه تزين ايدلمش اولدني حاليه دون مسامت
 استابوله واصل اولمش واستابولده صبر سزلفه تركم و روي سزله انتظ
 يكلرجه مستقبليان طرفدن مسرتنه قارشولاشمشوردر . مستقبليان ميانده ترا
 ايله جيتي نانه رهيتت ضررني . اكا مداقمه حقوقيه جيتي نانه دروكتو
 بلكه رفقاسي دارالترنظ طلبه قوق جيتي نانه عبدالحي كال . جلال حدي
 وواحد بلكه حقوق فاكولتسي مدرسلفن طاهر بك . مذهب بديري
 طب فاكولتسي نانه رهيتت مخصوصه بوليس مدير هموميسي مسالونده
 برلي واجيني مطروحات منكلري يوسف كال بلكه بر جوق اجبا و اقر باسي بر

رضا نوربك افدينك تعمير

هميه و مسؤولت اجنايهه و كيل وضا
 نوربك افدي ماحقات هميه مدرس تره
 آيتك كيميسي كوزدرمشوردر :

آرزوي لرلي تمثيل ايدن بوروك
 مات مجلسي بن سلكه انكزي اورهميه
 و دواوت اجنايهه و كالته انتخاب بيوردي
 بلطاصه بوقوق الهاده زامانده مانترك
 مقدار اقر اداه اذ انداز ارانده بولمجه
 انداري حاز اولمدهدن غيايهده . نفع
 انتخبه عهده به برلين بوم . نقي قبوله
 جبارت ايدم فاش ايسمده ته سابت
 مجلسك ابرو آرزوسته تيميت واطلاعت
 هر برينز ايجين بوكون گشيبوك و قدسي
 وظيفه فرزند اولوق دولاييسيله . بو
 فينشار توجوه شكري ادا ايدمجه
 شدتمتر كورمك جايشق مقصد بمل
 همت كي بومهم و كوچ ايشي بوكلنم

هان اشكلات اجرا اولميلي . بوش
 دنك ايك عقد ايدم جكلري اجتماع
 هيئت هموميه تشكيل ايدم . ايجارندن
 برسته . دهه بر وئيش . ركايت . بر
 ايدلر . بونلر دوغرىدن دوغرى به
 ولايت هيئت هموميه ته تابع اولمدهه برابر
 هيئت مركزيه نك كوسترجهكي لزوم
 اووزنه اوگا مربوط اولميلي .

و تعمير

[٨] بوم مشهور حذره مساعديه
 بولوناجق قادنلوز بشدبرمك اووزره
 لهور خبيره . ديلا ترون . مؤسسهي
 تامينه جايشلماهي .
 [٩] جاليانان قادنلوزك چوجقرفيه
 كوزدوزلري باقسق اووزره باقم آرزوي
 تامين ايدم بريلمهي .
 [١٠] اهلرهنطق اصلاحات بايلماسنك
 تاميني .

جيتك دورت برع اصناسي واوردر : اصناسي
 مؤسس . اصناسي فخره . اصناسي شاه برعاصي .
 حازه . بولمجي برع اصناسي تامين ايدم تره
 ديكره اوج برع اصناسي ايه هونلرور :
 ماده ١١ - اصناسي فخره جيتك
 ماده و با مسامت خدمات فوق الساده لري
 سبق ايدن ذوات كرامدركه هيئت مركزيه
 قرايله اصناسي فخره ميسانه ادخال
 اوللورلر .

ماده ١٤ - اصناسي اناهه . حميت
 باقمل خدمت تهيدرره بولان ذوالهدر .
 بونلر هيئت اداه قرايله جيتك قبول
 اوللورلر . و قد آهه معاروفنده بولميلي لري .

ماده ١٤ - اصناسي اناهه . حميت
 يالكرنق قدا معانولنده بولانلرور .
 ماده ١٥ - اصناسي اناهه دن يالكرنق
 باقمل خدمت ايتكجي قبول ايدم تره اصناسي
 فخره مسلمان اولوق اووزره جيتك داخل
 اولان اصناسك همومهي جيتك سنوي
 اسفري ايتكو واعلمالي لري ايرار بر جكلرور .

جيتك برع هموميسي . بر هيئت مركزيه
 بر هيئت اداريسي واردور بونلر باقمه جيتك
 حقوق . هميه . ضررات . مسامح . ترهيه
 و تدريس ايجنتري موجودور . ولايت
 مركزولنده « حياه اطفال » جيتلري شو
 صورتنه تشكيل ايدميلي :

ولايات تشكيلان

ماده ٤٩ - ولايت . دنه جيتك
 لاائل اوتر ايراع اعطاسق ايايك درعهه .
 ايند يكرمي ذات اوورلايشك اصناسي
 مؤسسهي حقيقي حاز اوللورلر . لاائل
 اون مؤسس اصناسي قدا اولدني زمان
 هيئت مركزيه نك موافقيه اشكلات
 اجرائيه مابشرت اولوردر . براعضامك
 اجنايهه ايك هيئت هموميه تشكيل ايدم .
 بو هيئت هموميه ايجارندن بر وئيش . بر
 وئيش نالي . ركايت . برعاصاب ور
 وزنه دار انتخاب ايدم . و بونلر هيئت
 ادارهي تشكيل ايدم .
 قضا و تلميه مركزولنده ده تشكيلان
 شو صورتلرور :

ماده ٥٨ - قضا و تلميه لره
 حيايه اطفال جيتنه سنوي ايشي لري
 اعطاسق قهد ايدن ايك اون اصناسي
 اولوردره مؤسس سنقي اجرائي اوللورلر .
 لاائل بش اصناسي قدا اولدني قهد بومده

و تربيه

[١٧] اوبون طرفدن اخلاق تصحيح
 ايدم بومين و باقكوم اولان چوجق قراييجين
 اصلاحاتلر تاميني .
 [١٨] چوجوق نيجارتنك مني .
 [١٩] چوجوقلر كمشليك مني .
 [٢٠] خدمتي بيلمه اولولده لفره
 سهه مصاصه ايدلمه سي وانلره غير
 انسان ماملات اجرائسك مني .
 [٢١] بلاهمل و باياشاه اجرائي جيتك
 طرفدن كوسوه ايدمك اووزره مائلر
 تزويت بر اقبالن چوجوقلر قشيشي .
 [٢٢] ايش كورمجه حال وسنده
 بولان چوجوقلر ايش تداركي .
 [٢٣] چوجوقلر ديوار و عكاكده
 عاقلانق قوقلري لسابتك تاميني .
 [٢٤] چوجوقلر ك وسامقته مائل
 خصوصيات ايله اشغال .
 [٢٥] حياه اطفاله دائر بر كنجناه
 تاميني .

[٢٦] عاك اجنييهه حياه اطفال
 ايله مشغول اولان جيتلرله مناسبات
 تاميني .
 [٢٧] كور . صافر . سقط .
 و بيلمز . ايله قوراي عقلياسي تواجين
 چوجوقلر كتحصيل و تربيه لرنيك تاميني
 ايله دارالاجزه وخت حاهلره برلشدر .
 بيلري .
 [٢٨] چوجوقلره مائل عمل . طبي
 تزويي و مساتر خصوصيات حقتنده مرابجيت
 ايدمجه كيميله معلومات و برلسي .

ايش حياه اطفال جيتك دوزميدن
 دوزميه چوجوقلر بوكمي خصوصياتيه
 اشغال ايدمجه . لکن چوجوقلره مائلدها
 برطام و وظائف اولوردره بونلر باقمه جيتلر
 و هيئت طرفدن ايا ايدمك لازمهه اكر
 بوكمي جيتلر و هيئت تشكيل ايدممه حياه
 اطفال جيتك بونلرله « وظيفه منصفه »
 قيبيلندن اشغال ايدمجه . اكر آري
 جيتلر و هيئت تشكيل ايدميه حياه اطفال
 جيتك بوكمي وظيفه لري دجالده مصلحتدار
 اولان اوكمي جيتلر و هيئت ترك ايدمجه .
 بوكمي خصوصيات حياه اطفال جيتك دوشن
 وظيفه اسابه اوكمي جيتلر ك تامين و تامينك
 جايشده دور . نظامنه . حيايت و هيايت
 سازه طرفندن درصيده ايدمكه آفتر ترك
 ايدمك اووزره . اشغال ايدمكي و وظائفده
 بروج آق لوزماده ايله تعداد ايدمور :

[٢٩] چوجوقلري همي بر طرزده
 اكلندبرمك ايجون اوبون ميساندلري
 و بنجار وجوده كيميلسي .
 [٣٠] جيتك مقصدنه مائل موقوت
 و غير موقوت اشريان اجرائسي .
 [٣١] ايتعلملر اوبون طرفدن باقلامان
 چوجوقلر ايجين ارشاه عاقلانق تاميني
 و ديوار طاقده سي طرفدن بو بولده
 مؤسس ايدم بيلماسنك تاميني .
 [٣٢] اكر چوجوقلره همسانا آن او
 ايشي اركومه نك عاقلانق تاميني .
 [٣٣] سن تحصيلده بولان چوجوقلر

و حرب بلاهملرديك چوجوقلر ايله . تانا
 هل السوم اطفاله مائل خصوصيات ايله اشغال
 ايدمجه . اوجميه موده هل السوم اطفاله
 حياه مائل خصوصيات و هل لردن عيارت
 اولدني بروج آق تعداد ايدمجه دور .
 [٤] چوجوقلره اذا ايدمسي .
 [٥] چوجوقلره ايجنتري و مداخل
 اولدني ساهه كيميه طرفدن تجمانك
 فوتسده بدني و ياروش و لسور قاشي
 سكتيه اوهر اواجق طرزده خدمتلر
 كوزميه سي .
 [٦] چوجوقلر ك تشو و تاي بديسي
 تامين ايله عاقلانق همجزي ايجون تداير
 انكادي .

[٤] مكلتبلره چوجوقلر ك مشفق
 بر دقت و اهميت بولري . مكلت بلرنيك
 مكلت بر دلسرنك جيه اطفالي بيراهه جتي
 درجهه حفظ هميه منقار اوامسي همت
 اطفالك مكلتبلره . ماده و مسامت قسده
 آتنده طوقسي . ليل مكلتبلره اسكلن .
 غذا . تنوير . تمسجين و تربيه بديسيه
 قسطه طرفندن حفظ هميه . واقق و مكلت
 بر عييط كوزم و بولملي لسابتك تاميني .
 [٥] چوجوقلري وقت و دنه مابته
 ايدمك اوبون و صابده بولمقي و اسول
 تفديدي اوكرنك اووزره . ديسالسرله
 تاميني . همي سوده مسامح و برلسي .
 اولري آدابيرا دولاشمق اجرائي ايدم
 و سايبك تطبيق ايدم بيلمك
 تداق و اولوردره تصادف ايدم احواله
 كوزمه حفظ همت اطفاله دائر و صابا
 اجرائسي و رساله لر توزي .
 [٦] چوجوقلر مائله اشكاللرديك
 حفظ همت قسطه طرفندن انشا ايدم بيلم
 ايدمك نك تداق و شرائط هميه خصوصياتك
 تاميني .
 [٧] متورم چوجوقلر ايجين مناسب
 عاقلره خسته خاهلر و سانا بوجوم هل
 تاميني تاميني .
 [٨] فقير خسته چوجوقلر ك
 تداير لرك تاميني .
 [٩] اسراحت و تشيدل هوايه عجاج
 اولان چوجوقلر احوالك تره سي .
 [١٠] مكلتبلر ك تعطيل زمانلرده فقير
 چوجوقلر ك قيرله و مصيفيه لره كوزمدرله .
 سنك تاميني .
 [١١] چوجوقلر ك قوتون و كوتول
 استمالك و كند بيلرله بوكمي موادك
 لفر و خستك مني .
 [١٢] چوجوقلر ك كندني قسا
 و اخلاصق يتد بومجهك بر عييطسنده
 و لوابونك اوي اولسه . قاتون قوتيله
 آله بيلارقي سامر عييطه تظلمنك تاميني .
 [١٣] چوجوقلر ك عاقل اخلاق برله
 و مناسبتنر تيسارو و مينه ماله قبول
 ايدم بيلمك تاميني .
 [١٤] فخرش و اخلاصق لره سوقيه

سابقہ ایاز : احمد حسینی
آج کے شراٹھ : صد ایاز سے لے کر ۷۰۰ آج کے آج
۷۰۰ آج کے آج : فروری ۲۰۰

ایچاق سوز

جمہن ماعدا مرکون نشر اولور مستقل فکری غزہ

شخصی ہر پردہ ۱۰۰ پاراد

حماہ اطفال جمعیتک

نظامانہ اساسی

- ۱) شوق و سولہ فرتک منی .
- ۲) اصلاح مضر کتابک جو جفر
- ۳) منع فر و ختہ و سترت کورہ کتاب
- ۴) اولومارت اعنا ایدلسی .
- ۵) ۱۶) سرسری و ملجا سز اولوق
- ۶) سواقزورہ قالان و یوجہ مانسز اولورک
- ۷) الیکور و کور کور اولولایان جو جفرک
- ۸) طویلاندیر لوق مناسب علقور راندیر
- ۹) یلسی و رلشدر برینجہ بقدر اسکان ایچون
- ۱۰) مسافر خاتلر تانیسی .
- ۱۱) ۱۷) ایزدی طرفدن اخلاق تصحیح
- ۱۲) ایدیلیمین و باعکوم اولان جو جفر ایچون
- ۱۳) اصلاح خاتلر تانیسی .
- ۱۴) ۱۸) جو جفرک تجارتک منی .
- ۱۵) ۱۹) جو جفرک سترتک منی .
- ۱۶) ۲۰) خدمتی یلسہ اولوالدلقورہ
- ۱۷) سوز مساعہ ایدیلیمہ سی وانترہ غیر
- ۱۸) انسان ملومات اجرائسک منی .
- ۱۹) ۲۱) بلادل و باطنہ اجرائی جمیت
- ۲۰) طرفدن نسوہ ایدلک اوزرہ قائلر
- ۲۱) زدیہ بر اقبالن جو جفرک قتیسی .
- ۲۲) ۲۲) ایش کرور جمک حال وسندہ
- ۲۳) ۲۳) بولان جو جفرک ایش تدارک .
- ۲۴) ۲۴) جو جفرک دواز و عاکدہ
- ۲۵) ۲۴) جو جفرک و سابقہ ماڈ
- ۲۶) خصوصات اہ اشتغال .
- ۲۷) ۲۵) حماہ اطفالہ داز برکتخانہ
- ۲۸) تانیسی .
- ۲۹) ۲۶) مالک اجنہ یورہ حماہ اطفال
- ۳۰) اہ مشغول اولان جمیتلرہ مناسبات
- ۳۱) تانیسی .
- ۳۲) ۲۸) کورہ ، مسافر ، سقبط ،
- ۳۳) ویلسز ، ایلوق و قوای عقلیسی تواریجین
- ۳۴) جو جفرک تحصیل تربیہ لاریک تانیسی
- ۳۵) ایلدار الصجرہ و ختہ خانلرہ رلشدر
- ۳۶) یلیری .
- ۳۷) ۲۸) جو جفرک ماڈ عدلی ، طی
- ۳۸) تربوی و سائر خصوصات فقندہ مراجعت
- ۳۹) ایدمک کیسملرہ معلومات ویرلسی .
- ۴۰) ایشہ حماہ اطفال جمیت دوزیردن
- ۴۱) دوزیری جو جفرک برکھی خصوصاتیہ
- ۴۲) اشتغال ایدیلیمکدر ، لکن جو جفرک ماڈها
- ۴۳) برطانیہ وظائف واردہ بولر باشہ جمیت
- ۴۴) ویشتر طرفدن ایا ایدلک لازمسدہ اگر
- ۴۵) و ایلجمیت و ویشتر تشکیل ایدلک حماہ
- ۴۶) اطفال

یوندا اولکی تشہورہ برینجہ ایل
حماہ اطفال جمیتک اجنہ یورہ یچ ایش
مرکنتوزہ بر حیاتی و فرقی اسادہ ازہ
جمیتک تاسس ایشہ اوزرہ اولوق یلیر مشہور
نظامانہ مویشہ جمیتک تشکیل ایچون
ایجاب ایدن تالیہ یوکورہ نجات یارن اکل
ایدیلیمکدر . قائلر یورہ جمیتک تالیہ
تالیہ و یلینلر ، جمیتک صورت تشکیل
ختہ ویشتر بدل صلوات ویرک و قائلر یورہ
پنیا تیزر ایشہ ایچون نظامانہ جمیتک
انسانی اقتباس ایدیلیمکدر . جمیتک تالیہ
اولاشیہ جو جفرک ایل ، تالیہ ایشہ یورہ
ویرک ویشتر لاریک جو جفرک ایل ، تالیہ
علی السوم اطفالہ ماڈ خصوصات اہ اشتغال
ایچون . ایشہ یورہ ماڈ علی السوم اطفالہ
حماہ ماڈ خصوصات اہ اشتغال یورہ
اولوق یورہ آق تالیہ ایلیمکدر .
[۱] جو جفرک ایل ایدلسی .
[۲] جو جفرک ایشہ یورہ ایشہ
اولوق یورہ حماہ کیس طرفدن تاملک
قوتیہ بدنی و یوروی تشہور و غانی
سکتیہ امور ایدیلیمکدر طرزہ خدمتک
کوردیرلیمہ سی .
[۳] جو جفرک تشہور و غانی بدنیہ
تالیہ ایشہ محافظہ صحاری ایچون تالیہ
انسانی .
[۴] مکتبہ یورہ جو جفرک مشفق
پردہ و ایشہ یورہ . مکتبہ یورہ
مکتبہ دوسریک تالیہ اطفالی پیرامون
درجہ حفظ صحت منار اولومہ سی
اطفالک مکتبہ یورہ ، مادہ و مشفق تالیہ
آنتہ طویلوسی ، لیل مکتبہ یورہ اسکلن
غدا ، شور ، سخن و تربیہ بدنیہ
قسط نظر دن حفظ صحت ، وفاق و مکمل
برعیط تشہور و غانی لاریک ایشہ یورہ
[۵] جو جفرک تالیہ وقت و وقت معایت
ایچون ایشہ و سادہ و یلینلر و اسول
فقدی یورہ اوکرنگ اوزرہ و دیبا سولرہ
تانیسی ، جمیتک و مساعہ ویرلسی ،
اولوق آرا صرا اولاشیہ اجرائی ایدیلیمکدر
و سالیہ تطبیق ایدیلیمکدر ایدیلیمکدر
تدقیق اولورہ تصادف ایدیلیمکدر احوالہ
کورہ حفظ صحت اطفالہ داز و سالیہ
اجرائی و سالیہ لاریک تالیہ
[۶] جو جفرک تالیہ ایشہ یورہ
حفظ صحت قسط نظر دن ایشہ ایدیلیمکدر
ایچون تدقیق و شرائط جمیتک
تالیہ .

۲۰ جادی الآخر
بانی حمود
ادارہ خاصی : مطبوعہ
اعلام شراٹھ : مطبوعہ
شخصی ہر پردہ

تبلیغ رسمی ۱۶ شباط ۸

آجوں منقشہ ہندی دشن فطانتک موزی حر دتل
ایدیلیمکدر .
چال منقشہ ہندی دشن کشف قوی آتلیہ تزلہ ماراد
ایچون منقشہ ہندی خنلر مزہ ہندی دشن مفر زدی ایشہ

۱۷ شباط ۲۳۸ تاریخلو تبلیغ رسمی

ایچون و ایچون منقشہ ہندی دشن فطانتک موزی حر دتل
ایدیلیمکدر .
چال منقشہ ہندی دشن کشف قوی آتلیہ تزلہ ماراد
ایچون منقشہ ہندی خنلر مزہ ہندی دشن مفر زدی ایشہ

خارجیہ و کیلمز استانبولہ کید

ایچون و ایچون منقشہ ہندی دشن فطانتک موزی حر دتل
ایدیلیمکدر .
چال منقشہ ہندی دشن کشف قوی آتلیہ تزلہ ماراد
ایچون منقشہ ہندی خنلر مزہ ہندی دشن مفر زدی ایشہ

خارجیہ و کیلمزی استانبولہ

ایچون و ایچون منقشہ ہندی دشن فطانتک موزی حر دتل
ایدیلیمکدر .
چال منقشہ ہندی دشن کشف قوی آتلیہ تزلہ ماراد
ایچون منقشہ ہندی خنلر مزہ ہندی دشن مفر زدی ایشہ

بیکارہ مستقبلین تورک بار اطفالہ دقہ دالریہ دونائہ

ایچون و ایچون منقشہ ہندی دشن فطانتک موزی حر دتل
ایدیلیمکدر .
چال منقشہ ہندی دشن کشف قوی آتلیہ تزلہ ماراد
ایچون منقشہ ہندی خنلر مزہ ہندی دشن مفر زدی ایشہ

رضا نوربک افندیک تعمیہ

ایچون و ایچون منقشہ ہندی دشن فطانتک موزی حر دتل
ایدیلیمکدر .
چال منقشہ ہندی دشن کشف قوی آتلیہ تزلہ ماراد
ایچون منقشہ ہندی خنلر مزہ ہندی دشن مفر زدی ایشہ

عبودت تحمیک داز احکام قانونیک
تالیہ تطبیق ایشہ یورہ اسکلن .
[۱] خیر جو جفر مکتبہ یورہ صیباک
اوشہ یچون توزیع ایدیلیمکدر .
[۲] چائیان جو جفر ایچون بر صرف
مشغول تانیسی .
[۳] حماہ اطفالہ تالیہ تالیہ تالیہ ایچون
ازد اجلر دشن ، بیہ ، مزاج ، و سالیہ
اجنہ یورہ ایشہ یورہ ایشہ یورہ
تالیہ اجرائی .
[۴] کیلکدہ جو جفرک دوزیر و دوزیر
دوزیر و دوزیر سوکرا ایشہ یورہ
داز مطولمک ہر رول و سالیہ نشر
و تالیہ .
[۵] یورہ مشہور حقدہ مساعیہ
بولوناقی قائلر زدی ہندی دشن اوزرہ
امور خدیہ و فیلانقون ، مؤسسہ
تالیہ حماہ یورہ .
[۶] چائیان قائلرک جو جفرک
کوردوزی یلینلر اوزرہ باقم اولوق
تالیہ ایشہ یورہ .
[۷] ایشہ یورہ سالیہ اصلاحات ایشہ یورہ
تالیہ .
جمیتک دوزیر و تالیہ یورہ ایشہ
مؤسسہ ، ایشہ یورہ ، ایشہ یورہ
سالیہ یورہ تالیہ تالیہ ایشہ یورہ
دیگر ایشہ یورہ تالیہ تالیہ
مادہ ۱۱ - ایشہ یورہ جمیتک
مادہ ۱۲ - ایشہ یورہ خدمات فرقی اسادہ لاریک
سابق ایشہ یورہ کوردوزی جمیتک مرکزیہ
قراریہ ایشہ یورہ جمیتک سالیہ ایشہ یورہ
اولورلر .
مادہ ۱۴ - ایشہ یورہ جمیتک
بالفعل خدمت تالیہ یورہ بولان فونڈر
بولن جمیتک ایشہ یورہ قراریہ جمیتک قبول
اولورلر . قعداً و ماؤنتدہ بولن یورہ .
مادہ ۱۵ - ایشہ یورہ جمیتک
بالفعل خدمت تالیہ یورہ بولان فونڈر
بولن جمیتک ایشہ یورہ قراریہ جمیتک قبول
اولورلر . قعداً و ماؤنتدہ بولن یورہ .
مادہ ۱۶ - ایشہ یورہ جمیتک
بالفعل خدمت تالیہ یورہ بولان فونڈر
بولن جمیتک ایشہ یورہ قراریہ جمیتک قبول
اولورلر . قعداً و ماؤنتدہ بولن یورہ .
مادہ ۱۷ - ایشہ یورہ جمیتک
بالفعل خدمت تالیہ یورہ بولان فونڈر
بولن جمیتک ایشہ یورہ قراریہ جمیتک قبول
اولورلر . قعداً و ماؤنتدہ بولن یورہ .
مادہ ۱۸ - ایشہ یورہ جمیتک
بالفعل خدمت تالیہ یورہ بولان فونڈر
بولن جمیتک ایشہ یورہ قراریہ جمیتک قبول
اولورلر . قعداً و ماؤنتدہ بولن یورہ .
مادہ ۱۹ - ایشہ یورہ جمیتک
بالفعل خدمت تالیہ یورہ بولان فونڈر
بولن جمیتک ایشہ یورہ قراریہ جمیتک قبول
اولورلر . قعداً و ماؤنتدہ بولن یورہ .
مادہ ۲۰ - ایشہ یورہ جمیتک
بالفعل خدمت تالیہ یورہ بولان فونڈر
بولن جمیتک ایشہ یورہ قراریہ جمیتک قبول
اولورلر . قعداً و ماؤنتدہ بولن یورہ .

صاحب امتیاز: احمد مدنی
مدیران: ۲۰۰ آئی ایس ۲۰۰
ادب آئی ۲۰۰ خروشدور

اچیکسوز

چهندن مانعا هرگون نشر اولور مستقل فکرل غزه

اداره چاپی
اعلامی

نسخه‌ی هر پرده ۱۰۰ پارادر

مخبر مزك

افغان سفیری احمد خان حضرتلریله ملاقاتی

ملاقاتی

آفرده بولان دونولداق عابر غصه و درغای تحریزه منین طاهره و خوزیک
اولدیزك امان سفیری احمد خان حضرتلریله ملاقاتی عتوی یکی ریکتونی افغان
برویندی هیئت نفیر ایلیوروز:

بوگون بودور جمعی شاعر
بل آموز عاکف یک ابتدایزه برابر
ان سفیری حضرتلری زیارت آتیه
لو بودورک هوا سیجانی؛ چه چی
زنده بر قاج دغه و طوز بلو طریقه
بر اوق و نهایت یشیل بنچار اورتد
نده و ساتی دن طاشان بووک
بیجک دهق قدر نایون بر کوشک
نده طوردق و قارشیه زده سیاه
رائدوغدی بوراسی سار خان ایدی
سفیر حضرتلری و زری مونیوت
بره قرشیلایدر و و کندی بره
من نانه ملاقات ایتمک ارزومزی
واضه قبول بیوردیلر

و آنداملیلرده حیات دینه چوق
بوکه کمر ملانزک شجاعت و صلاحیه
نارینغریز شهادت ایدر بزه خدمت
عسکرین فرار ایدنری، خاق، قلیبا
آرازنده یا شاغاز [ ]
ملانز و احتلاآده چوق ساق و شیندر
بزه ایچکی، سووت قلیبه و قدر
سکومت بول منع ایتمک و غایت شدید
جزال ترتیب ایشدر، ذاتا، هیچ بر
فرده ایچی ندر و کورم مشور طایناز
بیله حیات غاله ایدر و طلاق چوق
ازدر فحشدر، هیچ ایشیدیلیمه شدر
سجیه ملی من، له الحله اسالت قدیمه سی
حافظه ایچکدور

سکومت لسان و میس فارس و قلعه
برابر دی لسانک احیا و ترقیه نده
صرف سی ایدلمکدور، حرور قانزک
قسانلری عرب حرفله اکان ایتمک
ایدیلر یز و شاعرلر من واردر، مقدما
پایتخته یالغز برغنه موجود ایکن
سال حاضرده کابلده افغان امان لغان
ستاره افغان طلوع افغان انودنترقی
وهرانده افغان سلام و جنال ایدر
و محار مشرق و دورمه قریب اون
عیدی غزیه ایتمار ایدیکدور، شادی

احمدخان حضرتلری و شرق آکا
شخصی خاص بر فطرت نیله به مظهر
بر شخصیتور
رئیسیت حریبه مزله برابر افغانلنک
ارشی محسبات عمومی حقیقده
ترقی سوادم، دیرلرکه؛
- حرب بر چوق سفیر
ور مع مایه، حق بزه در
تر حقوق مشروعه لر قی مدافعه
بدر بنام ملیه اینان ایدیلورمکه
حق و دایما زنده بظرفیت اجیان

... سوورگی گندی مکتبلر
نده محسین ایتملردر، سوک زمانلرده
افغانلنده توریکه اسانتک یک زیاده
اسم ایتمک اولدیغی سو بامکدور
غیر حضرتلری، افغانلنده مارق
طرز اولور و قنکلات عکره حقیقده
آیدکی معلولتی و پر مشردور

افغانلرک احوال مدنیسی اشافی
یوقری آناطولی کیدر، جیمز بیلیوروز که
غفلت ختنه مساب اولان عالم اسلام
مع الاسف ترقیت حاضردهن یک بی سبب
قالندور

مع یاقه سوک زمانلرده افغانلنده
مسود بر حوی اقبیه ناسکدور
امید ایدیلوروز که افغانلن، مستقبلا
بر حکومت مدنی و منتقله اولاجقدور
... مار فیک زیاده مسودت ایدیلر
دور کاید حریبه (سانلار درجه ستور)
حسیه، ایکی دنه ستابع مکتب لر یز اولوردر
افغان کاجلریک بران تحمیل اولویله
وساژ خائف، ننده نه کوندریلر
نحت ته و ورده در، کابل و موالیسته
تحریل ابتدائی مجبور ایدر، هر کوبده بر
مکتب ابتدائی موجودور، دیگر ولایتلر
بزه در مکتب لر یزک عددی کوندن کونه
تزیل اچکدور

... جلیقه زده تورک و هندستانلر کهن
مسلمان و قوتورلر یک چوق اوله اینی کبی
یقینه مکتب طیه ناسیسی ایدیلر
یک طیبور
... اعتر عسکری کومن توتور
جدیده اولوروت تعلیم کورمکدور و وانان

رسوخ

بتون جهیه تشمیل ایدر

دشین سول جناخزده
دشنگ مرکز وصول جناخزده یایدینی مقابل ترض
و کویرنده - دشنگ بوتون
بر قایق کوندرینی مرکز منطقه سنده، باشلاما و ۱۰ ایلول /
تیجه سنده دشمن بالخله سول جناخز قارشوستدکی بتون مواضو
بو روچی ستر ایچون مرکز و سول جناخز عاینه توجه ایشدیک
قوللریز چکیلن دشنگ یز و کویرنده مؤثر اربانه باشلاما سنور

ارانسک

دشنگ صاغ جناخ مواضنی اشغال ایتدک دشنگ رجعت
عظیبه اله طرد
آخر: (- ر -) جهیمن بوگون له دیسز مومونه، صرا
اودوز شدتلی ترضلرله دشنگ صاغ جناخی، وانسن اشغال
حمایه مقصدله بکلت کوروستدکی مقابل ترضی عظیم تلقاه طرد

زوسلرله

آخر: ۱۰: ۱ -
بوک ویکرله رومن، مذ
عباره باشلامایینی و بویبار

بر یونان

آخر: ۱۰: ۱ -
تعرضه اشترک ایکن بر
بیانی نشر ایدیلور

شرق ولایتلر مزده این ویب، قبول پرچ
واردور
آلتوز، یاقوت، باقره، مسفن
کومرودی و سائر بر چوق ذوقیت سادون
موجود ایدر، بونلر حال حاضرده اخراج
واستفاده تأمین ایدیلر، مکتدور
منسوجات، کابلده، آو، مرانده
بالنیه، سیوقدور
... عزم سفیر، مسیما مته مشروطیت
بخش ایدر امیر محمد وور امان الله

اچيق سوز

جسدن مانعا هرگون لشر اولور مستقل فكري غزله

ساحب انبياز: احمد حدى

آونه نر نعل
هر ايمون سلكى ۲۰۰ ائى آئى
اوج آئى ۲۰۰ فروشور

نسخه سى هر پرده ۱۰۰ پارادر

حمرى عرك على احسان پاشا حضرت تريله

ملاقاتن

آخره حارر نصوصزون:

منافى جانى دبرى بيزى سزاده كيرلش برجايدو : انگيز اديبهانى كندى
غزله لرى يله اوزنر بوزور . آادولودى انگيزلر امير اديبه سربس و بوزورلر .
انگيزلر بارالاه ورده ايسن هر ناله سوزا ناله قابله . فرانسه رديه ديه بوزورلر .
قبورلر . على ايسن پاشا حضرتلى انگيزجه او كر نسلر و بسى سكرى اوزر حارر نسلر .
جيد ايشده بوزورلر سوزورلر . ماله ب كئير بوزورلر . پر قابيلق واپر بزه افرار .
آنه . مصطى كاله پاشا حضرتيله خاروه . بوقرده استنبال . ماله نوز اولورلى انگيزلر .
ايسر . مالى اوس سايلورلر . انگيزلر نوزك و سترق مظلوملرله تطبيق ايشكردى .
ايشكبه پاشا حضرتلى . پوزانلرلك زدن سنا يله بيك سوك بوسرورق . دو خورده دوشور .
اوزلى اور بوزور . ساديران انگيزلر او حيانن نصيبسره سياه چير اولرله ايشه ورش
بوسته مشور .

كرك غلدير ، لك موانعت سامو
اولانلر و كرك نوز اوشوخ دور .
كندى يامزله نازك ايشك و ايسده
اولان (فانين - عسكر - مثال) .
مهاديا بزي سوزورلر . اوزوزور
وجود سوز و سحر سوز . مو قوشوش نوزور
ايشك غير قابلى . ووا طايانه سوزورلى
اولورق ايله ايشديگن . بيلرسه ايشك اوج
منل قيايه ناله اولور بوزور .

ايشق بر ايشرين اول كر كوشى
بولور بيزلىرى آاشندن ، اول ايلان .
آل كئى اولان ايسده بردهم .
ايشه سنى آاشنده كزه برورن .
ايشه لرى ايشده . پاشا حضرتلك ايشده
سافر لرى اولورده . بر از ايشدهم .
ساعت اولور بر . روح و سدى ايشه
احسان پاشا حضرتلى بى جنون ايشه
و نيت موانعتانه قوشيلاديلر .

كچن سته آام اوليدى انگيزلر
بالقابه ايسر اديبه بزه برار . سربسنى
ورده به بوزور اولورلر . ايشه حارر نسلر
بوزله اولمشدى . كوت لماره لك
سقوطه ندر بزم ايسر لرس جوق نصيبق
آنده ايدى . كوت الماره ده انگيزلر
ايسر دوشونجه مقابله بلندن ايشكردى
بر اوز سربس و كوشلردى . بوقرده

خوش غلديگن پاشا حضرتلى
كيش اولسون ماله نوزورلر
حوى آادولودى بيله بى وقت .
ملك قالى ناصل جوشون رس و نجه
نيزه بكنى كوكلر نيزه چاربان هيجانن
سازده . آادولودى قوشانده اوروزور .
بى ايلان ر مضبوط موى قانديگن
دج شيه بوق . كه قور بولوشكوز

بببر نوزورلر و شخا سوز بوق
معنايه حركوت مانور بوق . وور
ودوايه نصوصق آرايشده شخسا
نصف ده شوشنده . ووا ناضيه .
بببر . هر دولو ناط اولرله
چاريلش و بومرى . موشر لظ ايشه
بولاملر حيله سنى قند ايشه
نصاف اولور بوزور .
منل وده سرك طازر حاررلر .
مش . جومر . وور ايشه
ايشق . و نالان و كجه بوق
بوشور . و دارالان اولور بوق
وغره ايشه بوزور .
مشا حارر نوزور .
عزله نوزور . وده ناله لى
عسكرى بيش اولور و وجود
حارر لى . و سوزور موانعت
بوزور بيشكوز ؟
ه - قى لطيفه منفده ايشه
و ده اولور بوزور بوشورلر .
و نيه حصر حارر ايشه .
بسنلر حارر ايشه لوزول اولان
ببش عرب اولور بوشور .
تاليف سوزورنده بيش اولور
كئير بوزور . بوشورى انگيزجه .
ايشه . فرانسه و سوزور .
حرفلر) ديه ايشه بوشور .
ايشه بوشور مسواى سوزورلر
انگيزلر كورده . كندى عرقلر

زردى . وشوش . حارر لى او ايشه
بوشورده كه بوشور . واهلى ملسوى
اولور ايشه كنديشده سرق و لياقت
كورن ردونك بوزور بوشور بوشور
بوشورده و شوشونك حيرت ايشه
مكن فكلوز . يلان . ايشه . ديه
انگيزلر و حصر نزه غلظه ايشه
حارر ايشه اول ايشه و اولان
سازورده حيرت ايشه (ايشه)
ايشه . ايشه اولور بوشور .
نكوز . ايشه ايشه سكه ايشه
(غلظه ايشه و اولان) ايشه .
ايشه لره هيج رعله و موانعتلى
اولان بوشورلر ايشه و نوزور ايشه
مفسلر ايشه ايشه و ايشه
ايشه لرى . ايشه ايشه .
بوشور بوشور قرائى و سوزور
بوشور بوشور كنى دوشور .
ايشه سنده بوشور بوشور
و ناسب بوشور اولور بوشور
اقوامى اسارت و نصيب ايشه
بوشور ايشه كنديشه و ايشه
عد ايشه . كنديشه ايشه
سرك نظر لنده ماله و سوزور .
سقى بوشورلر ديه اولان قوشور
و مشقلى فر لى بوشور .
حرفلر) ديه ايشه بوشور .
ايشه بوشور مسواى سوزورلر
انگيزلر كورده . كندى عرقلر

Açıksöz; 15 Kanun-u şevvel 1337. "Muhabirimizin Ali İhsan Paşa Hazretle riyle Mülakâtı".

اچیکسوز

صاحب اختیار: احمد جدی
هر ماهی ۷۰۰ تنگی
آدم آبی ۷۰۰ فرقه نوسرد

EK: 18

جهون مادا اکر کون نوسرد مستهل فکول فرقه

نوسردی نوسرد ۱۰۰ بازار

آذربایجان سفیریه ملاقات

شیدی به قدر نمود سایر کورده دیر ۱ -
قارص فرغانی - آتاپول - شکر - آتاپول
استلاله کک و مستو - نوسرد - تاسیات -
آذربایجان - تیسر مسولت - باکو مستوری رزوات -
مذهب امتثال - مسارفتک نون - تجارت
نامل بیابار ۲ - آذربایجان پارسی - باکو دی
تیسر - آتاپول دین اسویجریه دکل اسویجریه دین
آتاپول ۱ -

توفیق رندی بک نونک و لطفکار لانیله
صفا و ارتکک سینه د شالی سالونده
نیر و ابراهیم خلیف و پهلادان - قدیم
بدایمک وقت و کبار کیش و صحبای قالی
ذات قاری - و تیسر - و تیسر - و تیسر -
مکانین آجی ایرون غریبه سینه -
بیل کار جهارله - نوزده - پاشایان - نکی و درین
وزلی بوسینه داما ایکن - حله - روحی کتیر
غلامدی - سوردم :

بنا کورسین کورده دل جان ر سناوردی
مدت طرندت - سیر سینه قوداش حکومت
کلیک سفیری بکک - براترک سینی لطف
رولری ۱
نکی نوزلند - رشمله اوچدی - بلکده
ریش بیوروم طن ایتمدی - سیرین سیواب
رود :

زم سید کورده مکمل تاخرن آجی
درانه نوسرد دکل اول شکیلا نری بیتمدیکن
هر داخلی اسلانات مشغولی زدی بر آژ
بخشردی - بونته بار زم باکون حرکتی
ک بیق ای اولدی - بوسر بکسککوز سینی
مدت نظرسده مشغول ارتقنزد - سوزکا
لوبم طرفدن قارص فرغانه اشراکه دعوت
له :

قارص فرغانی مستهل مسولت لطف
رولری ۱
استلاله - نون سورده اول ایتمدم
- اوت حکومت طرفدن قارص فرغانه
نور ایتمدم
خطی بر آن اول ایتمدم -

استخبارات سفیری و دیگر - فسلت اولدی
کوردیر - هیس اوربا و لارین بیل - سول
المانلر - حیس آری آری مقدم ایلیور
سینه بر آنی که ویرایی چه نوزده
آکلارومک - نکی لارده - سیرکی تیسر
سایونه او - نکی اول آناوغل اسدیکن
قارص فرغانی دیکه ششم - ام آذربایجان
شیو سینه - ناوغلک کچلرده بورنده
فرغانی دکلک - زم اوجسینه - سینه
صاحب اولدی - نکی ناوغلک اول ایکن
سده ورم ایچزده بایلی بوزوق شیدی
آکلارومک انویانوسل - نوزدی اورده
نکی آرتزده پامشلی پروکا چوق شون
اولم :

آذربایجان بخاری خنده مسولت لطف
بیورلی ۱
سیر آرمین - بیشار بر و بخاریت
کلیک سیرین سینه اولدی :

بخاری - سینه - آذربایجان بخاری دکل
نایله مستهل - کندی شوراسی کندی کونیله
کندی اودوس واد - بوستانلن بکتر داخل دکل
سین زمانه طریقه - دوشونکوز - زم اورده
قهده سینه - نکی داخل کلک - زم اورده
نایله امرضی لار - بوق - واقا - سوره - دکل
سیرت زنده - سینی آتاپول کوردیر - نکی اول
نایله اولای دکل غیر - سینی اولای اشتراک
ایتمدی - آذربایجان مستقل اولدی ایچزده - سینه
نایله کورده سردی - زم داخل وکلر ادره
اوزیر - مالدور - اگرده - سینه - دکل اولای
پورای - سینه - کورده - نکی - سینه - سینه
بر حکومت نایله مستقل برکوردی
- نکی آذربایجان و سینه - سینه - سینه

نوی بیارده ۱
- ایکسوز - اگرده - سینه - سینه - سوزکا
روس - سینه - این - سینه - سینه - سینه
- سینه - سینه - سینه - سینه - سینه
ملاکس بوی - دامده - انلا - سینه
پورای - سینه - سینه - سینه - سینه
ایجت - سینه - سینه - سینه - سینه

رس

اسکیشهر مطاقه سنده

قره حصارته

اسکی هر منطقه سنده کتف
اودها غریبه سیکلت و اندین
نایلی قارص - سینه - دکل
فرغانی لار - بوق - بوق - ساره
اولدی :

دیک سارهده بوق

برین سینه ایچمه آذربایجان
نقد ترق ایتمدی - آتاپول
شوی - سینه : آذربایجان اوج
وزده - بیارن زمانه - سینه
زمانه شون آذربایجان کتیر
ملک واری - لکن بکون - سینه
سینه - سینه - سینه - سینه
نکی بکون آذربایجان کتیر
نکی بوق اوزور ۱

برین سینه ایچمه بوق

ایچیلرکوز

فرغانا اوزی ایچون و دارالمد
بوده - سینه - سینه
المسلم و سینه - سینه
نکی قدر - سینه - سینه
کتیری آجی - سینه - سینه
بیایدی - دارلند - سینه
سینه - سینه - سینه
(سینه - سینه - سینه)
وزیردی - سینه - سینه
نکی - سینه - سینه
سینه - سینه - سینه
سینه - سینه - سینه
سینه - سینه - سینه
سینه - سینه - سینه

سینه - سینه - سینه
سینه - سینه - سینه
سینه - سینه - سینه
سینه - سینه - سینه

EK: 19

21/11/36

İnebolu P Teşkilât Şubesi Müdüriyetine
Bartın P Teşkilât Şubesi Müdüriyetine
Ereğli P Teşkilât Şubesi Müdüriyetine;

I- P teşkilât ordu gerisindeki mıntıkasında ve dahilde düşman casusu ve propagandasının teşkilât-ı hâfiye ve itişâş ihdâs eylemesinin önünü almak, mukabele ibrâz etmek, düşman menâtıkına gönderilecek eşhâsı tedarik eylemek ki, emniyet-i umûmiyeye mutâlik ve aynı zamanda istikbârâta muaven bir teşkilâttır. Bu maksatla Askeri P şubâtı kadrolarına zâbit, inzibât memurlarından ma'ada mutâddid polis memurları ve hâfi tahârri memurları ilave edilmiştir.

II- P şubeleri sahilden, düşman mıntıkasından herhangi bir vasıta ve sebeple girecek her şahısla alakadâr bulunacağından emniyet-i umûmiye teşkilâtı ile beraber bütün bunların seyr-ü seyahat talimâtına tevfikân icra edilecek, tedkik ahvâlınden haberdar meni' ve istikbârât-ı askeriye nokta-ı nazârından hâdim kayıd ve tehvimleri elde etmeye çalışacaktır. Vürûd edecek askeri memurlarla bilhassa alakadâr bulunacaktır. Hiç kimsenin gayret-i nufuzu ve eşrâtı ihlâl ve ızrâr edilmeden ahvâli tedkik şüpheli olanlar bu vakit ihbâr olunur. Asker olmayan eşhâstan da ahvâli şüpheli bulunan eşhâsı takip ve tevkif ettirmek P şubât ve merkeziyelerinin daire-i selâhiyetlerinde bulunur. Ancak bunu emniyet-i umûmiye memurlarına vaki' olarak icra ettirir. Emniyet-i umûmiye memurlarına vaki' olan teklifâtı icra ettirir. Emniyet-i umûmiye memurlarınının P teşkilâtınının bu bâbdaki teklifâtı derhal

ifa etmeleri lazımdır.

III- İşbu talimât İnebolu, Bartın, Ereğli P şubesi müdüriyetlerine gönderilmiştir.

Kastamonu ve Bolu Havalisi P Teşkilât

Reisi Osman Behçet

EK: 20

21/11/36

İnebolu P Teşkilâtı Şube Müdüriyetine

Bartın P Teşkilâtı Şube Müdüriyetine

Ereğli P Teşkilâtı Şube Müdüriyetine;

Sahil boyundaki teşkilât ve suret-i merbûdiyet ber-
vech-i âtidir. İnebolu, Bartın, Ereğli şube merkezle-
ridir.

I- İnebolu mıntıkası, Gerze'den itibaren Sinop dahil olduğu halde Cide'ye kadar (Cide hariç), Bartın mıntıkası, Cide'den itibâren Zongul-
dak'a kadar sahil mıntıkası (Zonguldak hariç) Ereğli mıntıkası, Zongul-
dak, Akçaşehir'in dahil olduğu sahil mıntıkası.

II- Şube müdüriyetleri merbût talimâtnâme kadroya göre, kendi sa-
hil mıntikalarını idâre etmek, icap eden muavenet teşkilât memurlarını
ihdâd-ı teşkil eyleyeceklerdir. Eşhâsın kayıtsız ve raporsuz vesair
dahile girmemesi ve dahilden dahi harice çıkarılmayacaktır. Bu nokta-ı
nazârdan her şube müdürü kendi kadrosu dahilindeki memurları muavin
teşkilât memurluklarına icâp eden sahil müdafaanı izâm edilecek ve ri-
yasete bildirilecektir.

III- Muavin teşkilât memurları doğrudan doğruya şubeleriyle muhâ-
bere edecekleri ve yalnız mühim sevâhil gördüğü hususâtı Kastamonu teş-
kilâtı riyasetine bildirilecektir.

IV- İşbu teşkilât-ı esasıyeye nazâran kendi şube kadrosu memurla-
rı kifayet etmediği takdirde, icâp eden nakliyât yapılacak ve alınacak
emre göre hareket edilecektir.

V- Emr-i acize kadar memurin-i mülkiyenin mahsusâtı, Emniyet-i
Umûmiye bütçesinden ve zâbitin dahi masarılı buldukları kıtadan tevsi
olunacaktır.

VI- P teşkilâtına ait bil-cümle evâmir ve talimât mahrem tutula-

cak ve yapılacak tadilât ve teşkilât memurları esâmiyle beraber gönderilecektir.

VII- İşbu şifre ve talimâtın alındığı telgrafla bildirilecektir.

Kastamonu ve Bolu Havalisi P Teşkilâtı

Reisi Osman

EK: 21

Bolu Mıntıka Kumandanlığına
Zonguldak Müfreze Kumandanlığına
İnebolu Mevkî Kumandanlığına
Sinop Mevkî Kumandanlığına
Kastamonu P Teşkilât Riyasetine
Cide Mevkî Kumandanlığına;

1- Kastamonu-Bolu mıntıkasındaki P şubeleri Kastamonu, İnebolu, Bartın, Ereğli, Akçåşehir, Düzce, Sinop, Cide mevâkı'nda bulunacaktır.

Bunlardan İnebolu, Kastamonu şubeleri birinci sınıf, Sinop, Ereğli, Düzce şubeleri ikinci sınıf, Bartın, Akçåşehir şubeleri şimdilik üçüncü sınıf adolunacaktır. Cide şubesinde üçüncü sınıf, Akçåşehir, Düzce şubeleri menâlık-ı harbiye dahilinde diğçer şubât menâlık-ı harbiye haricinde ifrâz olunacaktır. Şubâtın kadroları ile sınıfları ve müstâhdem memurînin esamileri, tahsisâtlarını, talimât ve cedvel-i tahriren bulundurulmalıdır.

2- Düzce, Akçåşehir, Ereğli P şubeleri, Bolu Mıntıka Kumandanlığına, Bartın şubesi Zonguldak Müfrezesine, İnebolu P şubesi Mevkî Kumandanlığına, Sinop P şubesi Sinop Mevkî Kumandanlığına merbût olacaktır. Zonguldak'da kumandanlığa merbût olmak üzere yalnız istikbârât-ı hususâtla oradaki Fransızların ahvâlini tedkik etmek üzere bir istihbârât bulunacaktır. P şubeleri istihbârâta aid olan müsta'cel haberleri doğrudan doğruya kumandanlık istihbârât zâbitliğine malumât verecekler ve icâbında buradan talimât telâkki edeceklerdir.

3- Düzce'de halî faaliyette el-yevm P şubesi mevcûd değildir. Burada Bolu Mıntıka Kumandanlığınca, şube amiri olmak üzere şimdilik bir zâbit, iki tahârri memuru, 2 polis, 3 inzibât memurundan mürekkeb bir

ikinci sınıf P şubesi teşkil ve halî faaliyetine getirilecektir.

4- Her şubede bir zâbit bulunacak, bu zâbit şubenin amiri olacaktır. Kastamonu P şubesi doğrudan doğruya Kumandanlık istihbârât şubesine merbût olacaktır.

5- P şubelerinin vezâfii hulâsen şunlardır;

Gerek cephe gerisinde gerek dahili memlekette düşmanın casus faaliyeti ve teşkilât-ı hafiyesiyle, casuslarından haber almak ve bunlara mukabil tedabir ittihâz ve faaliyet-i mukabele ibrâz etmek munzır eşhası takip ve derdest etmek ve hariçten gelecek zâbitân ve mensubin-i askeriye'nin ahvâlini tedkik ve tahkik etmek ve en mühim olarak ahvâl ve harekâtına dair malumât edinmek üzere teşkilât-ı hâfiye vucuda getirmek ve bu eşhası düşman tarafına sevk etmek düşman ahvâl ve harekâtına dair istihbârât-ı malumâta çalışmak gibi hususattan ibarettir.

6- P şubesinde bulunan zâbitân ve mensubini askeriye ile polis de dahil buldukları bütçeden ve misafir oldukları kıtadan, komiser ve polisler emniyet-i umûmiye bütçesinden ve tahârri memurları da maaşât-ı askeri bütçeden alacaklardır.

7- İstanbul'dan gelecek zâbitândan hiçbir kimse Akçayşehir, Ereğli, Zonguldak, Amasra, Cide limanlarına çıkarılmayarak, yalnız İnebolu'ya çıkarılacaklardır. Muhalefet-i havadan dolayı İnebolu'ya ihraç edilemeyen zâbitânın Sinop limanına çıkarılmasına müsaade edilecektir.

Kastamonu ve Bolu Havalisi

Kumandanı Mirliya

Muhiddin

9/10-1-37

EK: 22

Bolu ve Havalisi A.P Teşkilâtı Müşavir Kadro

<u>Şubenin İsmi</u>	<u>Şube Müdürünün Rütbesi</u>	<u>Merbut olduğu mahal</u>	<u>Komser</u>	<u>Polis</u>	<u>Sivil Memur</u>	<u>Müdür ve memurun maaş alacağı mahal</u>
Bolu Şubeyi Merkeziye Müdüriyeti	Yüzbaşı	-	1 ^x	2 ^x	2 ^{xx}	Bolu Ahz-1 Askeriyeden
Mudurnu Şube-i Muavenet Memurluğu	Mülazım-1 evvel	Bolu Şubeyi Merkeziyesine	-	-	-	Bolu Ahz-1 Askeriyeden
Gerede AP Memuru	Mülazım-1 sani tahsisatlı bir sivil memur	Bolu Şubeyi Merkeziyesine	-	-	-	Bolu Ahz-1 Askeriyeden
Devrek AP Memuru	Mülazım-1 sani tahsisatlı bir sivil memur	Bolu Şubeyi Merkeziyesine	-	-	-	Bolu Ahz-1 Askeriyeden
Düzce Şubeyi Muavenet Memurluğu	Mülazım-1 evvel	Bolu Şubeyi Merkeziyesine	-	1	1	Bolu Ahz-1 Askeriyeden

Hendek AP memuru	Mülazım-1 sani tah- sisatlı bir sivil memur	Düzce Mua- venet Şubesi	-	-	-	Bolu Ahz-1 Askeriyeden
Akyazı AP memuru	Mülazım-1 sani tahsi- satlı bir sivil memur	Düzce Mua- venet Şubesi	-	-	-	Bolu Ahz-1 Askeriyeden
Ereğli Şube Mü- düriyeti	Yüzbaşı	Bolu Şube- yi Merke- ziyesi	-	2 ^x	2 ^{xx}	Ereğli Ahz-1 Askeriyeden
Kozlu Ma- den AP Şubesi Me- murluğu	Mülazım-1 sani	Ereğli Şubesi	-	-	-	Ereğli Ahz-1 Askeriyeden
Alaplı AP İnzibat Memuru	Mülazım-1 sani	Ereğli Şubesi	-	-	-	Ereğli Ahz-1 Askeriyeden
Akçaşehir Şube Mü- düriyeti	Yüzbaşı	Bolu Şu- be-yi Mer- keziyesine	-	3 ^x	1 ^{xx}	Düzce Ahz-1 Askeriyeden
Akkaya AP İnzibât Memur- luğu	Yüzbaşı	Akçaşehir Şubesi	-	-	-	Düzce Ahz-1 Askeriyeden

Melikgazi					Düzce
AP İnzibât		Akçaşehir			Ahz-1
Memurluğu	Yüzbaşı	Şubesi	-	-	- Askeriyeden
Sakarya					
Şube-yi					Düzce
Muavenet	Mülazım-1	Akçaşehir			Ahz-1
Memurluğu	sani	Şubesi	-	-	- Askeriyeden
Kocaeli		Sakarya			Düzce
AP İnzibât	Mülazım-1	Muavenet			Ahz-1
Memuru	sani	Şubesine	-	-	- Askeriyeden

EK: 22/a

Efrad ve Diğer Zâbitân

Kaç Yataklı

Misafirhane

Emireri

Emireri

Memuru

Yazıcı

Şubenin İsmi

Jandarma

Mülhakât

Bolu Şube-yi Merkeziye Müdüriyeti

2

3

3

1

10

3

X Bolu livasının-
dan alınacaktır.
Maaşları da orası vermektedir.

XX Bir mülazım-ı sani diğeri zabıt vekili tahsisatlıdır.

Mudurnu Şube-yi Muavenet Memurluğu

1

1

1

1

5

1

Gerede AP Memuru

-

-

-

-

-

-

Devrek AP Memuru

-

-

-

-

-

-

Düzce Şube-yi Muavenet Memurluğu

1

1

1

1

5

2

Mülazım-ı sani tahsisatlı

Hendek AP Memuru

-

-

-

-

-

-

Akyazı AP Memuru

-

-

-

-

-

-

Ereğli Şube Müdüriyeti	2	2	3	1	10	3	x Ereğli kazasından alacaktır. Maaşları da orası vermektedir.
Kozlu Maden AP Şube Memurluğu	-	1	-	-	-	2	xx Biri Mülâzım-1 sani diğeri zabıt vekili tahsisatlıdır.
Alaplı AP İnzi-bât Memuru	-	1	-	-	-	2	
Akçaşehir Şube Müdüriyeti	2	2	3	1	10	2	x Biri Düzce'den diğeri Bolu-dan
Akyazı AP İnzi-bât Memurluğu	-	1	-	-	-	1	xx Mülâzım-1 sani maaşı tahsisatlı
Melikgazi AP İnzi-bât Memurluğu	-	1	-	-	-	1	

Sakarya Şube"yi Mua-
venet Memurluğu

1

1

1

1

5

2

-

Kocaeli AP İnzi-
bât Memuru

-

1

-

-

-

1

-

3 Kanun-u sani 336

Akçaşehir AP Teşkilâtı

Müdürü Yüzbaşı

Nazmi Hasan

ATESE Arşivi; KL.954, D.6,F.1-1.

EK: 24

İstiklâl Mahkemesi Heyetiyle Mülakât

İstiklâl Mahkemesinin son beyânnâmesi hakkında daha ziyade tafsilât almak üzere dün mahkeme heyet-i muhteremesini ziyaret ve tasdi ettik ve vuku'bulan suallerimize heyet nâmına verilen cevapları bervech-i âti derc ediyoruz:

- Henüz icâbet etmeyen firari o kadar çok mudur ki böyle bir beyânnâme neşrine mecburiyet hasıl olmuştur efendim?

- İçinde bulunduğumuz ve kemal-i iftihârla yaşadığımız bu mücadele devriyesinde milletin hakikaten büyük ve emsalsiz fedâkarlık gösterdiğini şükranla yadederiz. Mahkememizin işe başladığı tarihe takdim eden zaman ile bugün arasında farkı takdir etmeyenler, cahil değilse-ler, haindirler. Bu beyânnâmeyi neşirden maksadımız, herhangi bir en-dişe ile vatanî vazifeye iştirâkta tehir edenlere millet namına son ihtâr babalığını yapmaktır. İstiyoruz ki; Mevki-i tatbikte olan her kanun, her emir mutlaka tatbik olsun. Silah altında hudud boylarında düşmanla çarpışan kardaşımızın yüreklerine, akıllarına falanın kaçtığı, falanın İstanbul'da bulunduğu ve filanın iltimasa uğradığı musavatsızlıkların olduğu gelmesin. Zaten biz bütün kudret-i beşeriyye dahilinde bulunan bütün selâhiyetlerimizi istimal ederken, esbabımızı izâle etmeği en esaslı bir vazife edindik. Geçen gün sevkiyata dair olan tamimmizle bu son mukarrerât ve birkaç gün sonra bütün mıntıkalarımıza neşredeceğimiz beyannâme takib ettiğimiz gayeyi tamamıyla gösterir.

Firarilerin çok olub olmadığını soruyorsunuz. Tekrar ederiz tek bir firariyi bile mükellefiyet yükünden kurtarmamak için kararı ithaz ederiz. Yani bu mukarrerâtı firarilerin çokluğundan dolayı değil, mu-

savatsızlığı kaldırmak maksadına binaen ithaz etdik.

- Mukarrerâtın bir maddesinde vermiş olduğunuz müddetlerden sonra geleceklerin derhal mahkeme-yi âlinize sevk olunacakları bildiriliyor. Bundan ne gibi maksad takib olunduğunu lütfen buyururmusunuz?

- İlk işe başladığımız zaman en ufak köy ve mahallelere kadar neşr ve tebliğ ettiğimiz beyennamelerde, asker firarilerine onbeş gün muhlet vermiştik. İşbu muhletin mürûrundan sonra her fert nazarımızda ceza görmeye liyakat kesbetmiş demek idiysede bunların maruzatlarını dinlemek ve icabına göre karar ithaz eylemek tabi idi. Mıntıkamız dahilinde bulunan Zonguldak, Bolu, Sinop ve daha sair şubelerden efradın bir ay muhakemeye buraya kadar gönderilmekten ise mahalli şube reisleri marifetiyle alınıb bize telgrafla gönderilen ifadeler üzerine telgrafla cevap vermek suretiyle karar ithaz ediliyor. Ve bu suretle hem muhakeme icraa edilmiş oluyor ve hem de sevkiyatı tehir etmiyor idik. İşbu son mukarrerâtımızda gösterilen on ve İstanbul vesair yerlerdeki-ler için kırk gün zarfında dehâlet etmeyenlerin elbette şimdiki tarihten kırk gün evvel gelenlere nazaran mesuliyet-i maddiye ve maneviye-leri olmak lazımdır.

- O halde bu müddetleri geçirenlerin ceza görmek endişesiyle bir daha emre icabet etmemeleri karşısında ne yapılacaktır, efendim?

- Gayet tabi her mükellef mensub olduğu ailenin millete hizmet etmek için ayrılmış bir uzvudur. O aile efradından Ahmed olmasa yerine Mehmed'i almakla en doğru ve hakiki yola gidilmiş olur.

- Müddetin hitamından sonra gelenler mutlaka ceza göreceklermidir?

- Bizler hakimiz, hakikatleri dinlemekle mükellefiz, mutlaka mahkumiyet ve mutlaka berat maznunların istimadından sonra vicdanımızın kanaatıyla hasıl olur,

Fakat sizi temin ederiz ki; pişmanlık göstererek vazifeye koşan-

lar yani aman diyenler, nazarımızda tehkif-i ceza veya affa namzeddirler. Ve bize umum millet namına iş görürken bir baba şefkatiyle iş görmek dusturu herhalde rehberdir.

(Affınıza mağruren bir sual daha) - Ceza-ı nâkdi ne zaman alınacaktır ve bir mahalle veya karyeden faraza on tane firari var ise ne miktar ceza alınacaktır?

- Ceza-i nâkdi, en son yapılacak bir iştir. Asker kaçağı olanlar (ki, Biz bunlara tecavuz-u müddet, bakaya, firari olanlarıda idhal ediyoruz) mukarrerâtımızın ikinci maddesinde muharrer akrabasından hiç birisi yoksa o zaman ceza-i nakdi alınacaktır. Çünkü bize her şeyden evvel para değil, insan lazımdır. Ve bu suretle hiç akraba olmayan birçok firari bir köy veya mahalleye mensub olurlar ise o köy veya mahalle firari için ikişer yüzden, sorduğunuz gibi ontanesi için iki bin lira vermeye mecburdur. Onun için bu azim ve ziyâna maruz kalmamak luzumu karşısında o köy veya mahalle son fedakârlığı yapmalıdır.

EK: 25

Tevkifhane-yi Askeriyede el-yevm mahkûm ve mevkuf bulunan zâbitân ber-vech-i âtidir.

1 Binbaşı	İstiklâl Mahkemesince bir seneye mahkum.
1 Yüzbaşı	Zâbitân-ı Divân-ı Harbiye taht-ı mahkemede olub el-yevm mevkuf.
1 Doktor Yüzbaşı	İstiklâl Mahkemesince taht-ı mahkemede olub el-yevm mevkuf.
1 Etibbâ-yı şakirdân	İstiklâl Mahkemesince altı mâh mahkûm.
1 Mülâzım-ı evvel	İstiklâl Mahkemesince taht-ı mahkemede olub el-yevm mevkuf.
1 Mülâzım-ı evvel	Merkez kumandanlığının emriyle taht-ı tevkife alınmış.
2 Mülâzım-ı sani	İstiklâl Mahkemesince taht-ı mahkemede olub el-yevm mevkuf.
1 İhtiyat Mülâzım-ı sani	Zâbitân-ı Divân-ı Harbiye taht-ı mahkemede olub el-yevm mevkuf.

Yekûn 9

Kolordu Erkân-ı Harbiye Riyâset-i Âlîsine

Tevkifhane'ye vürûd edip tahliye edilen zâbitân ile el-yevm mahkûm ve mevkuf bulunan zâbitânın bir kıta defteri bit-tanzim kılınıyor efendim. 13 Nisan 1337

Tevkifhane Müdür Muavini

Mülâzım-ı evvel

Arif

Mahkumiyet Mukarrerâtı

Esamî	Suç
İstanbul Polis Müdüriyet-i Umûmiye- sinde Müstahdem ve Süvâri Taburundan Mehmed b. Abdurrahim Efendi 310	Merkez Kumandanlığının 2/2/37 tarih ve 438 emriyle tahliye edilmiştir.
Menzil Esliha ve Cebhane memuru Mü- lâzım-ı evvel Ali Rıza Efendi b. Abdullah Boyabat 308	Merkez kumandanlığının 21/1/37 tarih 404 numaralı emriyle el-yevm taht-ı nezâ- rette.
Üsküdar'da Selâmet Mahallesinden Kastamonu'da ikâmet eden Karabet b. Parbih Efendi Tabib Kıdemli Yüzbaşı Kazım Ruhi Efendi b. Mehmet Nuri İzmit 304	El-yevm İstiklâl Mahkeme-yi âlisince taht-ı mahkemede. El-yevm İstiklâl Mahkeme-yi âlisince taht-ı mahkemede.
Beşinci Kolordu Binbaşı Mehmed Mazhumi Efendi Kastamonu 291	Bir sene hapidir. Daha hiz- met-i devletde istihdâm edil- memesi İstiklâl Mahkeme-yi â- lisinin 29 Kanun-usanî 37 ta- rih ve 189 numaralı kararı.
Alay 157 Kumandanı Binbaşı Ömer Şevki Efendi b. Şakir Sivas 290	Merkez kumandanlığının 27/1/37 tarih ve 100 numaralı emri ile tahliye edilmiştir.

Alay 157 Tabur 2 Kumandanı Binbaşı Nazım Efendi b. Mustafa

Van

294

Mülga Kolordu 25 Nakliye Taburu Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Hamdi Efendi b. İbrahim

Tokat

96

Birinci Efrâd' Divân-ı Harb azâsı Kıdemli Yüzbaşı Mahmud Tevfik Efendi b. Camir

99

Kıdemli Yüzbaşı Hasan Ali Efendi b. Mehmed

Tokat

95

Müretteb 1 Alay 42 Tabur Mülâzım-ı sani Mehmed Şükrü Efendi b. Aşid

311

Mülga K. 8 Karargahı İstikam Mülâzım-ı sani Nuri Tevfik Efendi b. Osman

Kilis

315

Sahra Topçu Mülâzım-ı sani Naci Efendi b. Said

Tokat

310

Merkez Kumandanlığının 27/1/37 tarih 100 numaralı emriyle tahliye edilmiştir.

Merkez Kumandanlığının 1/2/37 tarih ve 417 numaralı emriyle tahliye edilmiştir.

Merkez Kumandanlığının 1/2/37 tarih ve 417 numaralı emriyle tahliye edilmiştir.

Merkez Kumandanlığının 1/2/37 tarih ve 417 numaralı emriyle tahliye edilmiştir.

Merkez Kumandanlığının 1/2/37 tarih ve 417 numaralı emriyle tahliye edilmiştir.

Merkez Kumandanlığının 1/2/37 tarih ve 417 numaralı emriyle tahliye edilmiştir.

İstiklâl Mahkeme-yi âlisince el-yevm mahkemesi hitam bulmuştur.

Şimendifer Mülâzım-ı sani Fahri
Efendi b. Mehmed Zeki
Gelibolu
315

Şimendifer İhtiyat Zâbiti Selaha-
eddin Efendi

Alay 40 12 Tabur Kumandanı Mülâ-
zım-ı sani Reşid Efendi
Üsküb
312

Tevkifhâne-yi Askerî Müdür Mua-
vini Hasan Efendi b. Arif
Boyabat
94

Eyüp Sultan İnzibât Zâbiti
Sahra Topçu Mülâzım-ı sani Meh-
med Arif Efendi b. Mehmet
Cemil

Üsküdar
Makinalı Tüfenk Mülâzım-ı sani
Nuri Efendi b. Şaban

Bir maksad-ı mahsusa ile Anado-
lu'ya geçtiğine kanaat hasıl
olmadığından İstiklâl Mahkeme-
yi âlisinin 16/1/37 tarih 131
numaralı kararları mucibince
tahliye edilerek Merkeze teslim
edilmiştir.

İstiklâl Mahkeme-yi âlisinin
22/1/37 tarih ve 127 numaralı
kararı mucibince tahliye edil-
miştir.

Zâbitândan tahliyesi İstiklâl
Mahkemesinin 24 Kanun-usani 37
tarihli kararıyla.

İstiklâl Mahkeme-yi âlisinin
7/1/37 tarih ve 102 numaralı
kararları mucibince onbeş gün
hapis edilip müddet-i hitâ-
mında tahliye edilmiştir.

İstiklâl Mahkeme-yi âlisinin
16/1/37 tarih 131 numaralı em-
riyle tahliye edilmiştir.

İstikâl Mahkemesince el-yevm
mahkemesi hitam bulmaktadır.

Nakliye Taburu 2.Kumandanı Kıdem-
li Yüzbaşı Ali Rıza Efendi b.
Veli

Zâbitân-ı Divân-ı Harbiyece el-
yevm taht-ı mahkemededir.

EK: 26

Şimdiye kadar Tevkifhane'ye vürüd eden ve mahkûm olan ve
tahliye edilen zâbitânın defteri

<u>Esami</u>	<u>Mahkeme</u>	<u>Suç</u>	<u>Tarih</u>
İhtiyat Hesab Memuru Hüseyin Kadri Efendi	İştînaf Mahkemesi	Evrâk-ı nakdiye- den bir mâh	22 Kanun-u ev- vel 36
Edirne Merkez İnzi- bât Zâbiti Mülâzım-ı sanî Hasan Tahsin Efendi Mamurat'ul-Aziz 314	İstiklâl Mah- kemesi	İstanbul'da mil- letimiz aleyhin- de İngilizlere casusluk ettiği sabit olduğundan idamına karar verilmiş ve hü- küm infâz edil- miştir.	10 Kanun-u sa- nî 37
Usera Müfettişli- ği Muamelât şube- sinde Topçu mü- lazım-ı evvel İsmail Hakkı Efendi Erenköy 310	İstiklâl Mah- kemesi	Harekât-ı Millî- ye aleyhinde bu- lunduğu delâil elde edilemedi- ğinden Merkeze gönderilmiştir.	15 Kanun-u sa- nî 37
Mülga Kafkas Fırkası Alay 30 Tabur 31 Zâbit Vekili Hacı Ömer Efendi Tiflis 314	İstiklâl Mah- kemesi	Bir su-î maksad- la Anadolu'ya geç- tiğine kanaat ha- sıl olmakla bera- ber namuskârlığı anlaşıldığından berâetine	13 Kanun-u sa- nî 37

Sabık Aydın Fırkası Süvâri Bölüğüne mensup Çaycuma Müfreze Kumandanı İhtiyat Mülazım-ı sani Mehmet Besim Efendi	İstiklâl Mah- kemesi	-	-
Sahra Topçu Mü- lâzım-ı evvel Mahmud Efendi	İstiklâl Mah- kemesi	İstiklâl Mahkeme- since berâetine	22 Kanun-u sani 37
Şam 311			
Alay 40 Ağır- lık Kolordu K. İhtiyat Mülâ- zım-ı sanî Raşid Efendi İskilip 302	İstiklâl Mah- kemesi	Harekât-ı Milliye aleyhine kıta'at- da hareket etmiş olan ba'de-mâ zâbitlikde is- tihdamınan meni' görüldüğünden	27 Kanun-u sanî 37
Tevkifhane-yi Askerî Müdür Muavini Mülâ- zım-ı evvel Hasan Efendi Boyabat	İstiklâl Mah- kemesi	On gün hapis	16 Kanun-u sanî 37

Eyüp Sultan İn- zibât Zâbiti Sah- ra Topçu Mülâzım-1 sanî Mehmet Arif Üsküdar 314	İstiklâl Mahke- mesi	İstiklâl Mahkeme- since berâetine	16 Kanun-u sanî 37
Mülga K. 25 Nak- liye Taburu K1- demli Yüzbaşı Hamdi Efendi Bağdat 96	Merkez	Tahliye	1 Şubat 37
K.2 Fırka 20 Alay ⁶¹ / ₂₆₁ M. den Mülâzım-1 evvel Mehmet Efendi 312	Merkez	Dersaadet'e iade	18 Şubat 37
Kadıköy Ahz-1 Asker Şubesi Hesap Memuru Muavini Ahmet Beratı Efendi	Merkez	Dersaadet'e iade	18 Şubat 37
Kıdemli Yüzba- şı Said Efendi Dersaadet	Merkez	Dersaadet'e iade	18 Şubat 37

Mülga 7.Kol.Alay $\frac{20}{1}$ T.8 Mülâzım-1 sanî Hasbi Efendi Van 312	Merkez	Tahliye	20 Şubat 37
İmâlât-ı Harbiye Usta Mektebi Mü- dür-ü sanî Yaveri Mülâzım-1 evvel Mehmed Halit Efen- di Dersaadet 310	Merkez	Tahliye	10 Şubat 37
İnebolu Polis Mü- düriyetinde Süvâri İhtiyat Zâbiti Abdurrahim Efendi 310	İstiklâl Mah- kemesi	Casusluk berâet	2 Şubat 37
Nakliye Tabur 3 K. Kıdemli Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Aziziye	Merkez	Vazife-yi su-i istimâl Bir mâh hapis	13 Şubat 37
İtâ'-i kalemiyeden Katip Besarif Efendi Üsküdar 306	İstiklâl Mah- kemesi	Altı mâh hapis	-
Tabib Kıdemli Yüzbaşı Kazım Ruhi Efendi İzmit	Merkez	Tahliye	17 Şubat 37

Beşinci Kolordu Binbaşı Mehmed Mazhûmi Efendi Alay 157 Kumandanı Binbaşı Ömer Şevki Efendi Sivas 1290	İstiklâl Mahkemesi Merkez	Bir sene hapis Tahliye	- 27 Kanun-u sanî 37
Alay 157 Tabur 31 Kumandanı Binbaşı Nazım Efendi İkinci Kuvva-yi Milliye Mülâzım-ı sanisi	Merkez Merkez	Tahliye Merkez Kumandanlığınca tahliyesinde Ankara'ya hareket emri verilmişdi.	27 Kanun-u sanî 37 16 Kanun-u sanî 37
Merkez Kumandanlığı İhtiyat Zâbiti Topçu Mülâzım-ı evvel Kemal Efendi Kastamonu 310	İstiklâl Mahkemesi	Onbeş gün hapis	8 Kanun-u sanî 37

Mülâzım-1 sanî İzzet Efendi Kerkük	İstiklâl Mahke- mesi	Maksad-1 mahsu- sayla Anadolu'ya geçtiğine kanaat hasıl olmadığından berâetine	13 Kanun-u sanî 37
Bir Numaralı Aşâr-1 Nâkiye Menzil Kumandanı Yüzbaşı Süley- man Sırrı Kastamonu	Merkez	Beş gün hapis	7 Kanun-u sanî 37
Sahra Topçu Mü- lâzım-1 evvel Naci Efendi 310	İstiklâl Mahke- mesi	Casusluk Berâet	17 Şubat 37
Şimendifer Mü- lâzım-1 sanî Fevzi Efendi	İstiklâl Mahke- mesi	Hiyânet-i Va- taniye Berâet	16 Kanun-u sanî 37
Piyade Mülâzım-1 sanî Kemal Efendi b. Hüse- yin Kastamonu 97	Merkez	Casusluk Hiz- mettin tard	20 Kanun-u sanî 37
Şimendifer İhti- yat Zâbiti Sela- haeddin Efendi	İstiklâl Mahke- mesi	Berâet	20 Kanun-u sanî 37

Birinci Efrâd Di- Merkez Bâ-kumandanı 1 Şubat 37
vân-ı Harp azâsı Tahliye
Kıdemli Yüzbaşı
Mevlüt Efendi

99

Alay 27 Süvâri Merkez Polis Müdüriye- 20 Kanun-u
Mülâzım-ı sanî tine teslim sanî 37
Faik Efendi

303

Kıdemli Yüzbaşı Merkez Kumandanlık 1 Şubat 37
Hasan Ali Efen- Tahliye
di

Bağdat

95

Müretteb Alay 2 İstiklâl Mah- Hıyânet-i Va- 12 Şubat 37
Tabur 21 Mülâ- kemesi taniye
zım-ı sanî berâet
Mehmed Şükrü

Efendi

Mülga 8 K.Yaveri Merkez Kumandanlık 1 Şubat 37
Mülâzım-ı sanî Tahliye
Nuri Tevfik

Efendi

Kilis

315

Harbiye Nezâret-ı Merkez Dersaadet'e 18 Şubat 37
Levâzımât Dairesi iade

Dördüncü İnşaat Şu-
besi Mehmed Hikmet

Efendi

Dersaadet

290

İhtiyât Mülâzım-1	Merkez	-	-
sanî Kamil Efendi			
Dersaadet			
302			
Ağır Topçu Yüzbaşı	Merkez	-	5 Mart 37
Muharrem Efendi			
Alay $\frac{6}{2}$ K.3 Mülâ-	Merkez	-	5 Mart 37
zım-1 evvel			
Mehmed Kadir			
Efendi			
İzmit			
98			
Alay 186 Hesap	-	-	-
Memuru Memuru			
Mustafa Efendi			
Edirne			
90			
İhtiyât Zâbit	-	-	-
Vekili Rüşdi			
Efendi			
313			
İhtiyat Mülâzım-1	-	-	-
sanî Aziz Efendi			
312			
Mülga 2.Kol.Karar-	Merkez	Tahliye	20 Şubat 37
gâh iaşe zâbiti			
Mülâzım-1 evvel			
Mehmed Ali Efendi			

Alay 10 Sahra Top- çu Mülâzım Buhra- neddin Efendi Edirne	Merkez	Tahliye	20 Şubat 37
K.2 A.15 Tabur 3 K.10 İhtiyat Mü- lâzım-ı sanî Rukneddîn Efendi Çankırı	Merkez	Tahliye	7 Mart 37
Jandarma Mülâ- zım-ı sanî Meh- med Saadeddin Efendi Filibe 303	Merkez	Merkez Kumandan- lığına teslim	7 Mart 37
Mülga Dicle Gru- bu Alay $\frac{7}{6}$ K.10 İhtiyât Mülâ- zım-ı sanî Fehmi Efendi Yanya	Merkez	-	-
Alay $\frac{23}{2}$ K.Yüzba- şı Ali Rıza Efendi Mülâzım-ı sanî Mehmed Mergubi Efendi Sinop 315	Merkez	Tahliye	9 Mart 37
	-	-	-

Mülga Silah Grubu - - -
Kumandanı Binbaşı
Nuri Efendi
Der-âliye
Mülâzım-ı sanî Merkez - 23 Mart 37
Ahmed Sıdkî Efen-
di
310
Zâbit Vekili Merkez - 23 Mart 37
Hulusî Efendi
Tosya
313
Kastamonu Ahz-ı - - -
Asker Şubesi
Reisi Binbaşı
Hüseyin Rıza
İhtiyat Mülâzım-ı - - -
sanî Cevdet Efendi
Dersaadet
310
K.1 Nakliye Erzâk Merkez - -
Kolundan Mülâzım-ı
evvel Şükrü Efendi
Mülâzım-ı sanî Merkez Tahliye 20 Şubat 37
Muamelât Dairesin-
de Ali Ulvi Efen-
di
Ankara

Muamelât Dairesin- Merkez Tahliye 20 Şubat 37
den Mülâzım-ı ev-
vel Mehmet Bahri
Efendi

Harput

310

Muamelât Dairesi Merkez Tahliye 20 Şubat 37
emrinde Yüzbaşı
Muharrem Efendi

Harput

300

Taşköprü Şubesi İstiklâl Mah- Rüşvet 10 Şubat 37
Muamelât Memuru kemesi Tahliye
Kıdemli Yüzbaşı
Muhsin Efendi

Kastamonu

96

Mülâzım-ı sanî Merkez Dersaadet'e 2 Mart 37
Mühmet Şükrü iade

311

P Teşkilât Me- Merkez Tahliye 5 Mart 37
murluğunda İh-
tiyat Zâbiti

Mülâzım-ı sanî

Talat Efendi

Kıdemli Yüzbaşı - - -

Mehmed Said

Efendi

Dersaadet

97

Seyyar Üçüncü Top- çu Tabur K.Binbaşı Mehmet Emin Efen- di Dersaadet 91	- -	-	-
Bahriye Yüzbaşı Ragıp Efendi 95	Merkez	Tahliye	3 Mart 37
İhtiyât Mülâzım-1 sanî Kazım Efen- di Osmaniye 313	Merkez	Tahliye	3 Mart 37
Hesap Memuru Mehmed Hakkı Efendi Taşköprü 306	-	-	-
Boyabat Ahz-1 Asker Şubesi Reisi Binbaşı Mehmed Nureddin Efendi Trablusgrab 87	-	-	-

EK: 27

Kastamonu İstiklâl Mahkemesinin şimdilik faaliyetine nihayet vermesi üzerine icâb eden mahallelere yazdığı tamim suretidir.

1- Bir zaruret-i tarihiyye neticesi olarak teşkil eden ve mıntı-kada dört ay on gün vazife gören mahkememizin temin ettiği fevâid-i hükümet mahirânesini tedvire kâfi olarak 17 Şubat 37 tarihinden bilâ'itibâren şimdilik faaliyetine nihâyet verdiği, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce tahrir edilmiş ve karar mezkûr makam-ı riyasetten bugün tebliğ edilmiştir.

2- Mahkememiz bu karara itâfen bugünden itibaren i'tâ-ı hüküm etmeyecektir.

3- Elimizde mevcûd derdest evrâktan hükme iktirâyı lâzım gelen kısmın Adliyeye aid bulunanları Adliyeye ve askeriyeye telâki olanları cihet-i askeriyeye berâ-ı ikmâl birkaç gün zarfında tevdi olunacaktır.

4- Takip ve intâc ve tenfizi mahkememizin faaliyetine mütevâkkıf ne kadar mükerrârâtımız ve bilhassa asker firarilerine dair on maddelik kararımızın ihdâsı tehir edilecek ve mezkûr karara tevfikân icrâ-ı muamele edilenler terhis olunacaktır.

5- Bir daha firarilerine telkinen idâmlarına karar verilen ef-râd-ı askeriye derdest olunduklarında ber-mucib-î karar hal-i idam edilmeyecek ve kararın suret-i infaazı Türkiye Büyük Millet Meclisi riyasetinden sorulacaktır.

6- Fi-mabâd mahkememizin kazası kalmadığına göre bil-cümle muamelâtı mülkiye ve adliye ve askeriye mahkemelerinin teşkilinden makam-ı ceryan eden şekilde devam edilecektir.

7- Menâfi-yi mülk ve millet için her türlü mesuliyet-i maddiye ve

tarihiyeyi uhdesine alarak çalışan Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir uzvu olarak çalıştığımız bu mntıkada bil-cümle memurîn-i mülkiye ve adliye ve askeriye ve jandarmadan ve ahâli-yi muhteremeden gördüğümüz muavenet ve tevcihatın olduğumuzu mahkememiz bir muvaffakiyyet gösterdi ise bunun sırf kendilerinin mücâhereti ile tahsil edildiğini arz ve işbu tamimizin en seri vasıta ile icâb edenlere surat-ı tebliğini bilhassa rica eyleriz.

EK: 28

آقره قطره
۲۲۷ / ۱۸

تورکیا بویوک ملت مجلسی
اجرا وکیللری مینشی رباتی
قلم مخصوص مدیری
عدد

تورکیا بویوک ملت مجلسی ریاست جملده

۱
۲۶۲

مجلسی بویوک ملت مجلسی قراره توفیقاً بولوننده قیاباً علم اعطای مقصده تطبیق مصائب
ایلمده. نیشانی غایب قدا اولور و دربارن تنظیم و دوری و تکفانه و وقوع بولورجه
ایندلره جواب اعطای و مجلسی کده جک اولور و مجلسی سولری و فورود ایدیه جک نظر اولور
ایجاب ایدیه معامله لری ایجابی له حالده برصوت حد قدا ایدیه لری فروری اولور خصصاً قلمی
ایجاب ایدیه قلم. مات ایدیه له واسعه ایدیه قلم قدا اولور. مجلسی و عام مطاع
اولور بولور قدا قلم بولور ری ده طبعی بر نصار ایدیه قلم ایدیه لری. آنجه دیش آئی
قیصد بولورده سابعک صلحت مالدی سیاب مصله ده کولور بولور بولور بولور بولور بولور
بویوک مجلسی بولورده مالدی مالدی مالدی مالدی مالدی مالدی مالدی مالدی مالدی مالدی
یقصد کولور بولور بولور ایدیه قدا مالدی مالدی مالدی مالدی مالدی مالدی مالدی مالدی
ایده بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور
کله مصله ده قدا ایدیه لری. قصد و قصد بولور بولور بولور بولور بولور بولور
وهوز ایدیه لری ایدیه لری با لجه قدا قدا قدا قدا قدا قدا قدا قدا قدا قدا قدا
ایدیه لری بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI
Yer No. :
Doc. No. :
Vos.ka No. : 5383

45)

A	III-10-a-2
B	43
F	70

قطره قطره ایستقون مجلسی
ایجاب ایدیه لری بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور
ایجاب ایدیه لری بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور

دوشنبه
۲۷ / ۱۸
جو ایا ایلد جی اولور
کله بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور
کله بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور بولور

Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A-III-10-a-2, D.43, F.70. "Kastamonu İstiklâl Mahkemesinin Görevinin Sona Ermesi Sebebiyle TBMM'ne Gönderdiği 18 Şubat 337 Tarihli Yazısı".

استقلال محکمه سنک

تعلیمات هسی

۱ - محکمه سنک وظیفه به ابتداء اینک اوزره یارین اقره دن کنتری به حرکت ایدم چکدر .

۲ - بک مقدس اولان قایم علیه السلام به حال و آرزو مابده استحصالی مؤمن همدردلو تدابیر نومل اینک خصوصتده وورکیا بپوک ملت جلمندن قانون مخصوص ایله صلاحیت ولسه آتیش اولان محکمه سنک معای عالی وطنیتده بپوک کونترت رما مورین دولتی کافی سابق کنیدی معاون و مظاهر گوره چکنه آیدنر .

۳ - بالخاصه عسکر فراریله دولتی قوای ملایه و منویه بی کسر و تنبیه جرات ایدنر قنسنده دین و ملتیزک سلامتی نامت که شدید جزالتی لار حوضت و بره چک اولان محکمه سنک فراریله لوق العاده برسانده اولتی اوزره بی کونک بر مهات و بر بیورد . بوجهات طرفنده اظهار نموده شهبانیه تسلیم اولاجق فراریله هر دولو اسباب استراحتلری تأمین ایدمک صورتیه عمل سربلریه سوق ایدم چکدر . دخالت وسوق ایدنر افرادک عده محکمه سنک یلدر بره چکدر .

۴ - صلاح آتنده دعوت اولان مکلفین اذقیسه بر مدت طرفنده شهبانیه اثبات وجود ایدم چکدر . عکس تقدیره حفرنده فرولی مامله سی تطبیق اولم چقدر .

۵ - کرک فراریله کرک مکلفین حفرنده کی ایشو تیغافتر کویله و عهله ره ، مجلس اداره ، مجلس بدی ، مدافعه حقوق جمعی اعضاییه ، مداین ره دوران ملکندن اوجردانن مرکب هیئت اعترافی صورتیه تعمیم ایدم چک و بوجهتیلر استقلال عسکرلی قانون و صلاحیتی خاتمه برسان مناسبه تعمیم ایدم . ک وطنک عجاج اولدینی فعالیت و غیرتی تأمین جایله حق و شکل میدنده تبلیغات ایضا اینک کربیت دایر و ریشقه آله چقدر . ایشو ویشقلر پلاناً اخیر عهله منم . تقدیم اولم چقدر .

۶ - تیغافترک اسرعی صورتده که هری عهله قدر تعمیم ایدم کلسندن و تسلیم اولدینی فراریله بیک جالب اولدینی حقی . کلینک سوقی هری سیده اولور ایسه اولسون تأخیره اوهر افراد اولدینی حقی و تقبیل جرمیه مطنون اولدینی عکس کموار صورتده تجزیه ایدم چکدر .

۷ - محکمه سنک علاقه دارلرک فراری دودستی خصوصتده سوک غیرت و فعالیت ارازاچلری بکلر عکس صورتده حرکت ایدم چکدر حفرنده سلامت و طمان نامت شدته مامله قانونیه ایضا ایدم چکی شیمیدن بیان ایدم .

۸ - محکمه سنک باش قوبادانز باشا حضرلرینک تکلیف ملایه و وارده کونک تزید قوتنه مطروف و تدابیر سائره به منطلق تبلیغات سوک سرعتیه و حرماً ایضا ایلام سنک علاقه دارلر حفرنده که شدید جزای قانونی استنزام ایدم چکنه عمومک کال اهیتله نظردقتی جلب ایلر .

۹ - عساکره و دیوان حربلره دروست رؤیت دعا و بدین استقلال محکمه سنک اولانلری استیجاب ایدم چکدر عهله منم دور اولم چقدر .

۱۰ - هر اذم عسکر شهبانی قایم فراری ، مأذون ، تدبیرها ، حیات و معانی جهول و محال سازه . بولان مکلفینک عدولی و هفتده برسویات ، قداری تعرافه عهله منم یلدر چکدر .

۱۱ - بی کونک هاتک تقاضا نندن سکره دخالت ایلیان افرادک کنه لری در حال تلفرافه عهله منم ایشو اولم چقدر .

۱۲ - محکمه سنک یلدر بی عملی هر زمان تلفرافه یلدر بره چکدر .

۱۳ - ایشو تعلیماتنه اسکا ک ایضا ایدم چکی طرح محکمه سنک موشعاً ایشو اولم چقدر .

۱۴ - ایشو تعلیماتنه برای تعمیم قسطونی ، کنتری ، بیوب ، زوتقولداق ، بولی ولایتیلر قسطونیده اولدور دومی فرقه بیق قسطونی حوالیه سی - ق - جوزوم ، بولی قلم ، ریاست و قسطونی ، کنتری ، بولی استیجاب مدعی محومیلکربته یازمیشدر .

قسطونی بولی ، بیوب ، زوتقولداق
کنتری و ولایتیلر استقلال عهله منم
ساروخان بیوب
مصطفی نجاتی

طرزون بیوب
کنتری بیوب
نشأت ناظم
حمدی

ایشو تعلیماتک مقام ولایت و صوابیه برابر در حال کبیت مامقانه و سائر اجساب ایدنر تبلیغ ایدم چکی کی مندرجاتده بلاطیله بیمن خلقه تعمیم مامقانه و سائر اجساب ایدنر تبلیغ ایدم چکی کی مندرجاتده لازمده بولتی اوزره همان ملکندن علما و منورانندن استیجاب ایدنر ذوات بلعین نواهی به اعزام قلمشاردر .

دونکی آناتولی آژانسی

تیلیغ روسی : ۱۱ اگستوس ۱۳۳۷

قوجه ایل منطقه سنده بره فرزندن تزیل حصار جورانده بردندن طیارورت باسینن یاپرق کلی تلفات ووردوردمشدر .

۲ - حرب جهنسنده طرفین ارمننده کشف فعالیتلری اولمش و دشمنک بعض منفرد قلمسانک ایلری خطلر مجزه حرب ایشکری کورولمشدر .

ایرون قره حصارلی منطقه سنده ایازین جورانده ایرون قره حصارلی استقامت یوزویان قوتل بردندن یوزویش قوتلک یان و کربلریت تعرض ایدن سواریلر من دشمنه بر جوق مقول و مجروح و برده مرش واسیر آلمشدر .

سرای کوی منطقه سنده طویجی آتشی اولمشدر .

اقره : ۱۱ - (۱) اردو افرانته ایلسه مایبه ایدم اوزره حوضه انتراندن ایرام الندی بی بوز بشکی زاده حافظ الندی مششکری بشیر و دیگر رنجار ایکی بوزالی ایلر اتریح ایلمشدر . بومقصد ایچون کوروی اهالی حفرنده نامی طرفنده بیک ایکوز لیرا ارسال ایدم ایدمک صورتیه ارازا حجت اولونمشدر .

اقره : ۱۱ - (۱) لمانیه بک زاده ناهسی اهالیسی اردو حوالاتی ایچون صرطلرندن اوت بجه برانسه و اوقات

ناموس و استقلاللری
عجب تورک اولادلری چایر بیبادن و تا
نارنجورلی منورن تودیع ایشوکی بوشرمل وط
حرفی محققه

اقره : ۱۱ - (۱) - دشمنلرک
و حریت مجاوله سنده هیچ بر زمان شرف و نه
حق - اصلاح الله و ما نیاجر بیبادر فوج -
کریهتدیکمز بحرب شهبانی به قدر پایلان -
بوقده بی سوک شهنبدینمز اوده انچورد
و قیسنر منازره بیله ملکترنده سربست یان
بز تورک و اسلاملردن بوقد دروغ ایدیلور .
اسلامینک یکنامه مدعی بزرگتر هم تارخیز
ایشو بیکه همه کابعدی دشمندن حفرتی ناموس
دون خدمتیلر من اولانلره اصل قولتی ا
بر تورک اوردیسه یان حفرتی اوزره یورو
قاجوق ذاتی ارتکاب ایدر . هاتکی تورک
ایقلر الله ، لمانیه محمد ایدر . هاتکی تورک
دورلو اشکجه لرتنده ایدم کون عرقاقلرود
ایچون وارینی بوقدی ایدم کون قایم ایشو
قانی دولشان تورکک کانی بیرون اولان
ایچون وظیفه لری ایشو بوق دشمن قارشی
عفو ایدم من تورک و مساجمک وظیفه سی
بیون قاجوق ایشو ایشو ایشو ایشو ایشو
ک طیبی وظیفه ، ناموس و استقلاللری تأمین
بومقصد و دشمنلری ایشو ایشو ایشو
جزانته چایر چقدر .

بوقیلدن اولتی اوزره دون اقره ایستلا
آله لری بولن بر قاج قونک فرارته سبب اولان
توبه قره سنن قاضی عکان اوغل حسینک اعد
و اسلاملرک دین و وطنلری ایچون سوه سوه
ارتکاب ایدن حفرل حفرنده جرمه لری کورماده

صوک یونان حرکاتی

۳۵۰۰۰ یار
ازمه کرده ایکی اوج دهه اولی اوزره وافر
خست خاطر و وسعت سازه کانسیمی دورلر آگنه
و بولرینک کانسیمی خست خا
اقره : ۱۲ - (۱) - دولتی مستخبر
ایستقامت و سربلرک ایشو ایشو ایشو ایشو
اولمشدر . ازمه کونده ایچون حفرنده
کوتوررلرکده بردوامنر از میرخست خاتلری .
خال کاملاً دولتی بوقدی عروجلر عسرا
ویدنقنده ایشو ایشو ایشو ایشو
بولنه و قراقده دن سلائیک و بیوب
ازمیردن ایشو ایشو ایشو ایشو
کیلری کفایت ایدم کوندن یونان حکومتی
حاله افراغ ایشو ایشو

غصیان فور

کونن کون
کیتدیگجه توسع ایدنر سالیعسانی بولم
اقره : ۱۱ - (۱) - نالی کوریلر
داخلیه نظریاتک تعلیماتک کیتدیگ ایشو ایشو
استراضه موفق ایشو ایشو

ک اوقات تک
خیاترینک
۱ - ایشو
قوبادان اطولر دور
سربلریت بنا
ولایتی مستقلوا
کندل اذم عسکر
اوزره مه ایشو
قوبادان انقلریت
و قونیتلر منق
امرک و سولتی
الان مقامات نظرا
۲ - بومر
تکلیف مله اوار
ایکویک ملکیه
عقانه ایشو
۳ - ایشو
تورک
ماده ۱ -
توسیعاً ایشو
اتخاذ ایدم چک
بو تدابیرک
عمر اولان
ما یوزدر .
۱ - مه
قضا بر طاقم
و جورایی تیار
قدرتاً احضا
ادخاره مجبور
بیک خانی
اؤزبیک طاقم
و جورایی ور
ب - با
استقامی
زکیتک تحمیلی
قوبه بیوبک
د - با
و جارقلر علی
تسام ایدم چک
بر مامورینک
عقانه ایشو
طرفندن تیر
مین بر مقبوض
۲ -
ویشی مامور
موجودی
۱۰ ایل
وظیفه ای کال
مجموعه بیله
۳ -
قوبه بیوب
دقتلر یاپرق

EK: 30

Eslihasını saklamak vatana hiyanetdir.

Tekallif-i Milliye komisyonunun beyannamesinde bildirildiği vec-hile toplanılan silahlar vilâyet merkezinin cesametiyle gayr-ı mütenâsıbdır. Hain düşmanı Anadolu toprağından atmak için katı vekar bir mücadeleye girdiğimiz böyle zamanda bir neferi teslih edecek esliha ve cebhaneyi malil bir halde köşelerde bırakmak vatana en büyük hiyanetdir. Komisyon beş gün daha mühlet veriyor. Katiyetle ümid ediyoruzki geçen safer bu hususda tekasil gösterenler meselenin ehemniyet ve kudsiyetini idrakle hemen silahlarını getireceklerdir. Beyannâme ber-vec-h-işirdir.

Beyannâme

1- Kastamonu İstiklâl Mahkeme-,i âliyyesi icra-,i vezâif ve faaliyete dünden itibaren mübâşeret buyurmuşlardır.

2- Tekâlif-i Milliye Komisyonu tarafından eslihânın derc ve cem'i hakkında verilen müddet 14 Ağustos 337 tarihinde iktizâ edildiği halde vilâyet merkezinin cematiyla gayr-ı mütenâsib denecek derecede az mikdârda esliha derc olunabilmiştir.

3- Muayen bazı yerlerde elân eslihanın teslim edilmeyerek saklandığı haber alındı. Son defa yalnız merkez için bugünden itibaren 24 Ağustos 37 Çarşamba günü alâtürkâ saat on ikiye kadar beşgün daha mühlet verildi.

4- İşbu mühletin hitâmında her kim olursa olsun esliha-ı mecmuasını saklayanlar tahriyât ve ihbârât neticesinde tebyin ettiği takdirde doğruca istiklâl mahkeme-i âliyesine tevdi olunacaklardır.

5- Esliha saklayanları haber verenlere de mükafât verileceği ilan olunur. 20 Ağustos 337

Açıksöz; 21 Ağustos 1337.

EK: 31

9 Haziran 337 tarihinde Yunan sefair-î harbiyesi tarafından icra olunan bombardıman hasarâtını mübeyyen keşif defteridir.

<u>Aded-i Lira-yı Osmanî</u>	<u>Esâmi</u>	<u>İzâhât</u>
2000	Küçük İbrahimzâde Mustafa İlyas Efendi veresiyeleri ve damadı Ömer efendi	Dükkân binasının tahribâtı ile mevcûd emvâl-ı ticariye, züccaciye vesairenden tahribât
3000	Musazâde Mustafa efendi veresiyeleri mahdumu Musaf Efendi	Dükkân binasının tahribâtı ile mevcûd emvâl-ı ticariye, züccaciye vesairenden tahribât
800	Hacı Osmanzâde Mehmed Efendi ve Damadı Kunderacı Ahmed Efendi	Dükkân binasının tahribâtı ile mevcûd kösele deri varidât tahribâtı
400	Şeyhoğlu Arnavud İzzet ve Müste'ciri yorgancı Ahmet Usta	Dükkân binasının tahribâtı satenlerin mevcûdunun tahribâtı
80	Etyemez veresiyeleri	Dükkân binasının kısmen tahribâtı
500	Ömer Ağazade Şakir efendi veresiyeleri mahdumu Hasan efendi	Dükkân binasının tahribâtıyla eşya-ı bakaya tahribâtı
50	Kuru Alioğlu Mehmet Efendi	Dükkânında mevcûd eşya-ı züccaciye tahribâtı

50	Karagüllezzâde veresiyeleri ve müste'ciri Kıyvezzâde Ahmed Ağa	Dükkân binası deposunun tahribâtıyla eşyayı bakkaliye tahribatı
450	Musazâde oğlu Cemil Usta	Dükkân tahribâtıyla mevcûd torna, alât ve edevât tahribâtı
100	Hacı Hüseyinzâde Aziz Kaptan veresiyeleri	Kahvehane binasının tahribâtı
3000	Belediye dairesi müste'ciri Bank-ı Osmanî Şubesi ve Reji Dairesi	Binanın kargir duvar ve cam çerçeve tahribatı
100	Altıkulaçzâde Hacı Rıza Bey müste'ciri Resuman veresiyeleri	Binanın kargir duvar ve cam çerçeve tahribatı
150	Bayrak Mektebi	Kahvehane binasının kısmen tahribâtı
700	Hacı Bektaşzâde Hacı Hüseyin Efendi	Mağza binasının tahribatıyla kasa vesaire gibi eşyanın tahribâtı
50	Karamanyân veresiyeleri Müste'ciri Kinciler	Binanın cam ve çerçeve tahribatıyla müste'cir
550	Karamanyân veresiyeleri İkbâl Otelcileri Hasan ve Mehmed efendi	lerinin eşya-ı zâtiye ve züccaciye ve eşyayı tevdiân tahribâtı
30	Karamanyân veresiyeleri Emniyet Komiserliği	
20	Karamanyân veresiyeleri Urgancıoğlu Kahveci Mustafa	

15.000	Daire- i hükümet bina- sı	Binanın şark ve şimâl tarafalarında duvarla- rının salon ve döşeme duvarlarının tahribâtı
2500	Kadioğlu Ahmed efendi	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- bâtı
2500	Arap Salihoğlu Şekerci Hacı Mehmet veresiye- leri	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- bâtı
350	Ali Yavuzzâde Nurî efendi	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- bâtı
3500	Termizizade Salih efendi	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- bâtı
100	Tatar Hasanzâde Hasan Reis	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- bâtı
1900	Karabaşoğlu Hacı İzzet Kaptan	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- bâtı
30	Altıkulaçzâde Ahmet Bey	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- bâtı
1500	Dimitri Yannis veresi- yeleri	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- bâtı
1500	Arap Hacıoğlu Behçet Usta	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- bâtı

200	Hacı Hüseyinzâde Hasan Kaptan	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- batı
50	Mahfuzoğlu Çotar Ağa	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- batı
150	Terzi Ayadonlu Dimit- ri Endonyadisi	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- batı
50	Jandarma onbaşı Kadir efendi	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- batı
250	Soğangözoğlu Salih usta	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- batı
100	Hacı Kaptanın Sır Ali Ağa veresiyeleri	Hane tahribâtıyla hane eşyası mobilya tahri- batı
100	Bostancızâde Hacı Said efendi	Hane tahribatı hane eşyası tahribatı
100	Bostancızâde Hacı Said efendi müste'ciri Terzi Hacı	Hane eşyası ve mobilya tahribatı
1200	Karabaşoğlu Hacı İzzet Kaptan hanesinde müs- te'cir Reste kayıkası Halil Efendi	Hane eşyası ve mobilya tahribatı
250	Arap Salihoğlu Hacı Mehmed hanesinde müs- te'cir Bank-ı Osmanî Direktörü efendi	Hane eşyası ve mobilya tahribatı

250	Dimitrî Yannîs hanesin- de müst'ecir Komser mu- avini Mehmet Efendi	Hane eşyası ve mobilya tahribâtı
20	Uzun Mehmedzâde Hacı Mehmed Şevki efendi	Hane tahribâtı
30	Uzun Mehmedzâde Hacı Mehmed Şevki efendi hanesinde müst'ecir Trabzon'lu Malizotu- racı Vehbi efendi	Hane- i eşya tahribâtı
150	Kadioğlu berber Ahmed Usta	Kahvehane aşyası ve mobilyası ve berber aleti tahribâtı
2500	Karagüllezzâde veresi- yeleri	Mağaza, Han, kahvehane dükkân duvarlarının tahribâtı
50	Hacı Şefik ve Fevzi Fırını	Bina tahribâtı
350	Yankoloki Vehrelami- yas Yusigiros Bira- derler	Fabrikanın makina alâ- tı ve edevâtı tahribâ- tı
1500	Bitlîszade Mustafa ve Yosigiros Hristolma- yos efendiler	Çiftlikte hane kabil-i tamir derecede tahri- bât
4000	Bitlîszâde Mustafa ve ve Yosigiros Hristol- mayos namına	Yalıda ve kayık için- deki pamuk balyeleri- nin kamilen ihrâkı
150	Gümüş İzzet'in Ahmed efendi	Kahvehane binasının kısmî tahribâtı

500	Cebecioğlu Abdi Reis	Kebir-i yolda mavnası
500	Hacı Alioğlu Ahmed Efendi	Kebir-i yolda mavnası
700	Hacı Altmışdörtöğlu Mehmed Reis	Kebir-i yolda mavnası pamuk balyesiyle kamilen yanmışdır.
350	Güvellikoğlu Tevfik Reis	Kebir-i yolda mavnası pamuk balyesiyle kamilen yanmışdır.
50	Hasan Yahnicioğlu Çerkes Ahmed Reis	Kebir-i yolda mavnası pamuk balyesiyle kamilen yanmışdır.
150	Soğangöz öğlu Hasan Reis	Kebir-i yolda mavnası pamuk balyesiyle kamilen yanmışdır.
500	Hacı Bektaşzâde Hacı Hüseyin Efendi	Kebir-i yolda mavnası pamuk balyesiyle kamilen yanmışdır.
250	Tekebaşöğlu Hüseyin veresiyeleri	Mavna ve mavzer yolcu piyade kayışı
150	Kürt Ali'nin Hasan Reis	Mavna ve mavzer yolcu piyade kayışı
250	Batur İsmail öğlu Mehmet Reis	Mavna ve mavzer yolcu piyade kayışı
400	Derbend öğlu Ahmed veresiyeleri	Mavna ve mavzer yolcu piyade kayışı
250	Kürdün öğlu İlyas Kaptan	Mavna ve mavzer yolcu piyade kayışı

150	Buldanlı İlyas Usta	Mavna ve mavzer yol- cu piyade kayışı
250	Kırksekizoğlu Nuri veresiyeleri	Mavna ve mavzer yol- cu piyade kayışı
250	Kuru Ali oğlu Cemil	Mavna ve mavzer yol- cu piyade kayışı
<u>60.430</u>		
<u>9.570</u>		
70.000		

Belediye'ye ve eşyaya aid tedariki gayr-ı kâbil ve müşgöl bulunan kaldırım, tahtatel perde, taş duvar, cam çerçeve vesaire tahribâtından husûle gelen zarar mecmu'u.

EK: 32.

İnebolu'ya Zâbit Sevkiyatı Hakkında Talimât

1- İnebolu'dan geçen umûr-u zâbit, mektebli ve aileler Menzil Hât Kumandanlığı tarafından iskân ve kevk edilirler.

2- İnebolu'da zâbitân, mektebliler ve aile için Menzil Hât Kumandanlığınca misafirhaneler tesis edilmiştir. Bu misafirhanelerde intizâm-dan hât mesul olduğu gibi hususî misafirhaneler için tanzim edeceği talimâta rabten ve bir parça hüsn-u tasisâtla misafirhaneleri temiz tutmaktan bil-umûm yolcular mesuldur.

3- Zâbitân ve aileler iâşelerini biz-zât temin ederler, rütbesiz küçük zâbitân ve efrâd hât tarafından iâşe olunur.

4- Hât Kumandanlığı emrinde 12 araba ve 40 mekkarîden mürekkeb vesait-i nakliye mevcuttur. Bu vesait kısmen hizmet-i askeriyeye ve kısmen de zâbitân ve mekteblilerin Kastamonu'ya kadar sevklerine tahsis edilmiştir.

Yolculardan daima: 2 zâbit ma-eşya bir arabaya 1 zâbit ma-eşya bir mekkâri tahsis edilecek hususiyle nisb-i muhafaza edilir. Bu tarzda hareket etmeyenlerin yalnız yevmiyeleri verilir.

5- Kendisine vesait-i nakliye yevmiyesi verilmiş zâbit derhal harekete mecburdur. Bu suretle hareket eden zabıt bil-umûm muavenetler zımmınca kat' edilerek kendisi Mevkî Kumandanlığına teslim edilir.

6- Tahsis olunan vesaitden fazla eşyası olanlar, bu eşyayı ücretle nakl ederler. Bu ücreti verecek paraları yoksa eşya Hât Komutanlığına teslim edilir. Talimâta ve hâtçının müsadeseine göre vesait-i nakliye tasarruf edildikçe Ankara Nokta Kumandanlığına gönderilir. Zabıt Efendi eşyasını Ankara Noktasından arar ve teslim alır. Kendisi kıtasına gidinceye kadar gelirse Ankara noktasına kıtasını yazdırır. Nokta bu eş-

yayı sahibine irsâl eder.

7- Derhal gitmek istemeyenler hareketlerini geciktirmemek şartıyla hariçden ücretle vasıta bulurlar. Bunun içinde hât delâlet eder ve ücretî ihzâra meydan vermeyecek surette teşebbüs eder.

Birinci konak : Küre'dir. Ahz-ı Asker şubesi emrinde misafirhaneler müessesidir.

İkinci konak : Seydiler'dir. Konak kumandanı emrinde misafirhaneler müessesidir.

8- Bu misafirhanelerde edevât mevcuttur. Ve eczâ-yı malumât mevcuttur. Rahatsızlık hisedenler bunlardan istifade edebilirler. Yatak yoktur. Zâbitân efendilerin kendi yataklarını kullanarak buralarda kalmaları kendi menfaatleri iktizâsındadır. Aksi takdirde zâbitlerin izhârına meydan vermiş olurlar. Küre ile Seydiler arasında (Yevm-i Cedid) isminde bir köy vardır, bir günde mesafeyi kat' edemezler ise bu köyde kalırlar. Misafirhaneleri yoktur. Sivil oteller mevcuttur. Otel ücreti yataksız 10 kuruş, yataklı 50 kuruşdur.

9- Fazla ücret talep edelerse en yakın menzil müessesine şikayet etmelidir. Fakat en emin tarz-ı hareket, Küre ve Seydiler Misafirhanelerinde kalmaktır.

10- Kastamonu'ya muvasallât edenler izâhât-ı teberularını Kastamonu Nokta Kumandanlığından talep ederler ve ne ile hareket edeceklerini Kastamonu'dan öğrenebilirler.

11- İnebolu'dan boş hareket eden sevkiyat kolları mevcut ise bunlarla da zâbitân ve mektebliler sevk edilebilirler. Bunların hesabı kilo itibariyle olacağından her şahıs 60 kilo olarak ücreti hesap edilir. Bu takdire göre zâbite harcirâh verilmiş ise ücreti kendisi öder. Verilmemiş ise İnebolu hât kumandanlığının tanzim edeceği vesika menzile

tezyil olunur.

26/6/37

Sevkiyât ve Nakliyât Müdür-ü

Umûmisi

Muzaffer

EK: 33.

تورکيا بويوك ملت مجلسی ریاستی

قلم مخصوصی

عدد

رقم

آقره
۲۲۶ / ۵ / ۱۷

A	III-9-c
D	39
F	1

اینه بوی استخبارات منظمه

۱۷ / ۵ / ۲۲۶

ع ۱۷ / ۵ / ۲۲۶ : اینه بوی استخبارات منظمه
بیمانه شخصیات نیک خودی صورتی کلاک بقیه
دایره و کاتبه احباب اینده
در بکارته اماره

اینه بوی استخبارات منظمه
صیغه

اداره استخبارات

قلم مخصوصی
۱۷ / ۵ / ۲۲۶

۲۲۶

Yer No. :
Dqs. No. :
YCS. Ka No. :
CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI

جواباً یازیلدیجی ادرانه ؛ جواب اولدینی عمر راتک تاریخ نوموسنکده جورجا اولدوز

Cumhurbaşkanlığı Arşivi; A-III-9-c, D.39, F.1."İnebolu'ya Çıkan Süleyman Şefik Paşa'nın Ankara Gelme İsteğine, TBMM Riyaseti Kalem-i Mahsus Müdürü Hayati İmzalı, İnebolu İstihbârât Zâbitliği'ne Yazılan Telgraf".

EK: 34

Kastamonu

2/11/36

Çaycuma Ahz-ı Asker Şubesine

Ereğli Ahz-ı Asker Şubesine;

Çayt müstaceldir.

Silah ve cebhane itâsı taahûd edecek olanlar için şeraitimiz ber-vech-i âtidir.

1- Alınacak esliha, Alman piyade veya mavzer tüfenki ile Osmanlı makinalı veyahut şuarlize makinalı tüfenki olacaktır. Be-her piyade tüfenkiyle beraber lâ-akall 1500 ilâ 2000 mermisi ve makinalı tüfenkin yirmi bin mermisi olması lâzımdır.

2- Esliha ve cepbane muâyene edildikten sonra teslim edilecektir. Cepbane ile arızası görülen tüfenk kabul edilmeyecektir.

3- Gizlice esliha haricden gelecektir. Dahilden tedarik edilecek esliha ve cebhâne kabul olunmayacaktır.

4- Bu suretle teslim edilecek esliha ve cebhânenin parası derhal verilecektir. Esliha tesliminde hemen para ifâsı muhakkık değildir.

5- Bu şerait dairesinde be-her piyade tüfenkinin veyahud makinalı tüfenk ziredilen cebhâne ile beraber son fiyât kaç liraya teslim edilecektir? Bunu taahûd edenlerin esliha ile uğraşan itimâd zevâddan olup olmadığını ve bu hususda kimlerin kefâlet edeceklerinin bilâ-tahkik serian itâsı.

6- Muâyene olunarak teslim edilmek şartıyla yalnız bir tüfenki gelmek üzere kaç kuruşa tedarik olunabilir. Bu hususda ayrıca tahkiki ile işârı Birinci şubenin (71 numaralı Çaycuma ve Ereğli Ahz-ı asker

şubelerine bildirilmiştir.

Kastamonu Havalisi Kumandanı

Muhiddin

İmza

Kapadım. 6/11/36

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi